

17DE VERGADERING

VERGADERING VAN WOENSDAG 7 NOVEMBER 1973

(Bijeenroepingsuur 13.00)

Ingekomen stukken	693; 757
Mededeling van een besluit van het Presidium ..	693; 696
Regeling van werkzaamheden	693/4
Behandeling en aanhouding van de motie van het lid Laban c.s. inzake waarborgen voor de uitoefening van passief kiesrecht	694
Behandeling en verwerping van:	
de motie van het lid Fiévez c.s. inzake de benoeming van de burgemeester in Eindhoven	694; 696
de motie van het lid Goudsmit c.s. over het indienen van een wetsvoorstel met betrekking tot de benoeming van burgemeesters resp. Commissarissen der Koningin	694; 696
de motie van het lid Jurgens c.s. betreffende toezending van de Nota Grondwetsherziening aan de beide Kamers der Staten-Generaal en aan de Raad van State	694; 696
Voortzetting behandeling van hoofdstuk VI van de rijksbegroting voor 1974	696-729
Indiening en behandeling van:	
een motie van het lid Roethof c.s. betreffende het te voeren overheidsbeleid ter zake van maatschappelijk ongewenst gedrag	716
Behandeling van hoofdstuk XVIII van de rijksbegroting voor 1974	729-736
Indiening en behandeling van een motie van het lid Drees c.s. betreffende herziening van de voorgestelde verdeling van de uitgaven over de begrotingshoofdstukken	732/33
Behandeling van:	
hoofdstuk XV van de rijksbegroting voor 1974;	
de begroting van het Bezitsvormingsfonds voor 1974;	
wetsontwerp Wijziging van de begroting van inkomsten en uitgaven van het Bezitsvormingsfonds voor het dienstjaar 1972 (12 507);	
brief van de Minister van Sociale Zaken betreffende de uitvoering van een nieuw werkgelegenheidsprogramma (12 629)	736-757

Voorzitter: het lid Vondeling

Tegenwoordig zijn 123 leden, te weten:

Aantjes, Van Aardenne, Aarts, Abma, Albers, Van Amelsvoort, Andriessen, Barendregt, Ter Beek, Beekmans, De Beer, De Bekker, Berger, Berkhouwer, Beuker, De Boois, De Brauw, Du Chatinier, Coppes, G. M. P. Cornelissen, P. A. M. Cornelissen, Van Dam, Dees, Van Dis, Van der Doef, Dolman, Drees, Drenth, Van Elsen, Epema-Brugman, Fiévez, Franssen, De Gaaij Fortman, Gardeniers-Berendsen, Geertsema, Geurtsen, Giebels, Ginjaar-Maas, Van Gorkum, Goudsmit, Groen-smit-van der Kallen, Van der Gun, Haas-Berger, Hartmeijer, Van Heel-Kasteel, Van der Heem-Wagemakers, Van der Hek, Hermes, Hermsen, Heijmans, Honig van den Bossche, Van Houwelingen, Hutschemaekers, Jansen, Joekes, Jongeling, Jurgens, Kappeyne van de Coppello, Keja, K. A. Keuning, S. Keuning, Klaassens-Postema, Knot, Koekoek, Kolthoff,

Zitting 1973-1974

Voorzitter

Kombrink, Koning, De Koning (B.P.), Konings, Kosto, Kraaijeveld-Wouters, Kruisinga, Lamberts, Langedijk-De Jong, Van Leeuwen, Van der Lek, Van Leijenhorst, Masman, Van der Mei, Meis, Van Mierlo, Van Ooijen, Peijnenburg, Ploeg, Poppe, Portheine, Roels, Roethof, Roolvink, Van Rossum, De Ruiters, Salomons, Van Schaik, Schakel, Scherpenhuizen, W. Scholten, Schouten, Smit-Kroes, Van der Spek, Spinks, Stoffelen, Terlouw, Van Thijn, Tilanus, Tolman, Tuinman, Van Veenendaal-van Meggelen, Vellenga, Verbrugh, Vermaat, Vondeling, Vonhoff, Voortman, De Vries, Waltmans, Weijters, Wiegel, Wieldraaij, Wierenga, Wilbers, Wisselink, Wolff en Ter Woorst,

en de heren Van Agt, Vice-Minister-President, Minister van Justitie, De Gaay Fortman, Minister van Binnenlandse Zaken, Duisenberg, Minister van Financiën, Boersma, Minister van Sociale Zaken, Glastra van Loon, Staatssecretaris van Justitie, en Mertens, Staatssecretaris van Sociale Zaken.

De Voorzitter: Ik deel aan de Kamer mee, dat zijn ingekomen berichten van verhindering tot het bijwonen van de vergadering van de leden:

Nagel en P. Janssen, wegens ziekte;

Van der Sanden, wegens het bijwonen van een fractievergadering van het Europees Parlement;

Patijn en Notenboom, ook morgen, wegens het bijwonen van fractie- en commissievergaderingen van het Europees Parlement;

Dankert, wegens het bijwonen van een vergadering van de West-Europese Unie te Parijs;

Waalkens, wegens bezigheden elders;

De Boer, ook morgen, wegens verblijf buitenslands;

Veder-Smit, wegens het bijwonen van een congres in Amsterdam, tot aan de avondvergadering.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De Voorzitter: Ik deel aan de Kamer mee, dat is ingekomen een brief van de Minister van Buitenlandse Zaken over de Notawisseling Nederland-Duitsland nopens samenvoeging grenscontrole en instelling spoorwegstations of grensaflossstations; Bonn, 17 juli 1973 (12 681).

Ik stel voor, deze brief, die al is gedrukt en rondgedeeld, voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

De Voorzitter: De overige ingekomen stukken staan op een lijst, die op de tafel van de griffier ter inzage ligt. Op die lijst heb ik ook voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

Het Presidium heeft met eenparigheid van stemmen besloten te stellen in handen van de vaste Commissie voor Economische Zaken het wetsontwerp Bekrachtiging Koninklijk besluit, houdende de inwerkingstelling van enige artikelen van de Distributiewet 1939 (12 682).

Ik stel aan de Kamer voor, aan de orde te stellen bij de behandeling van het gedeelte Volksgezondheid van hoofdstuk XVII (Volksgezondheid en Milieuhygiëne) de brief van de Minister van Volksgezondheid en Milieuhygiëne inzake de hartchirurgie (12 261).

Verder stel ik aan de Kamer voor, aan de orde te stellen en te behandelen na de afhandeling van hoofdstuk XVII (Volksgezondheid en Milieuhygiëne) het wetsontwerp Wijziging van hoofdstuk XVII (Departement van Volksgezondheid en Milieuhygiëne) van de rijksbegroting voor het dienstjaar 1972 (12 273).

TWEDE KAMER

Voorzitter

Voorts stel ik aan de Kamer voor, aan de orde te stellen en te behandelen bij de aanvang van de vergadering van donderdag 8 november 1973 de wetsontwerpen:

Naturalisatie van Hermine Baira en 23 anderen (12 509);

Naturalisatie van Chin, Seoë Joe en 32 anderen (12 510);

Naturalisatie van Backx, Joannes Leonardus Franciscus en 23 anderen (12 612);

Naturalisatie van Arisiaman, Karel en 29 anderen (12 613);

Naturalisatie van Benjamins, Leopold Martin en 31 anderen (12 614);

Naturalisatie van Ahmed ben Abdelkader Rahali en 24 anderen (12 615);

Naturalisatie van Bigotto, Lionello Giovanni en 23 anderen (12 616);

Naturalisatie van Alfons, Juliana en 29 anderen (12 621);

Naturalisatie van Ahmed Ben Abdellah en 23 anderen (12 622);

Naturalisatie van Kainama, Karel Frederik en 24 anderen (12 655);

Naturalisatie van de Fretes, Maria Augustina en 21 anderen (12 664).

Ook stel ik aan de Kamer voor, de motie van het lid Van Dis c.s. betreffende het verlenen van ontheffingen in daartoe strekkende gevallen voor het bezoeken en het leiden van kerkdiensten en het uitoefenen van dringende pastorale taken (12 670, nr. 2) aan de orde te stellen, en eventueel daarover een beslissing te doen nemen op donderdag 8 november 1973 ná de beantwoording van vragen.

Nog stel ik aan de Kamer voor, onder voorbehoud dat deze week de algemene beraadslaging over hoofdstuk VI (Justitie) zal worden beëindigd, de stemmingen over de eventuele moties bij Justitie en de moties bij Politie te doen houden dinsdag 13 november a.s. bij de aanvang der vergadering en daarna de verdere afhandeling te beëindigen van hoofdstuk VII (Binnenlandse Zaken), het Gemeentefonds, Provinciefonds en van hoofdstuk VI (Justitie).

Ten slotte stel ik aan de Kamer voor, aan de orde te stellen en te behandelen bij de aanvang van de vergadering van donderdag 15 november 1973 het wetsontwerp Wijziging van de begroting van het Staatsbedrijf der Posterijen, Telegrafie en Telefonie en de Rijkspostspaarbank voor het dienstjaar 1972 (12 381).

Overeenkomstig de voorstellen van de Voorzitter wordt besloten.

Aan de orde is de **stemming** over:

de motie van het lid Laban c.s. inzake waarborgen voor de uitoefening van passief kiesrecht (10 300, hoofdstuk VII, nr. 15);

de motie van het lid Fiévez c.s. inzake de benoeming van de burgemeester in Eindhoven (12 600, hoofdstuk VII, nr. 14);

de motie van het lid Goudsmit c.s. over het indienen van een wetsvoorstel met betrekking tot de benoeming van burgemeesters resp. Commissarissen der Koningin (12 600, hoofdstuk VII, nr. 15);

de motie van het lid Jurgens c.s. betreffende toezending van de Nota Grondwetsherziening aan de beide Kamers der Staten-Generaal en aan de Raad van State (12 600, hoofdstuk VII, nr. 16).

De Voorzitter: In verband met een verzoek dat daartoe gisteren is gedaan stel ik voor, de stemming over de motie van

Voorzitter e. a.

het lid Laban c.s. (10 300, hoofdstuk VII, nr. 15) te doen houden op een nader te bepalen tijdstip.

Daartoe wordt besloten.

De Voorzitter: Ik geef de gelegenheid tot het afleggen van korte verklaringen.

Mevrouw **Goudsmit** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Wat de motie van de heer Fiévez betreft, menen wij, zoals uit het debat voldoende is gebleken, dat de procedure, die bij de benoeming is gevolgd, niet juist is geweest, maar dat dit niet automatisch inhoudt, zoals in de motie staat, dat de beslissing onjuist is geweest. Naar onze mening is het mogelijk ook langs een foutieve weg een juiste beslissing te nemen. Naar ons oordeel is het niet juist, in de motie uit te spreken dat de procedure, en derhalve ook de beslissing, onjuist is. Om die reden zullen wij tegen de motie stemmen.

Mijnheer de Voorzitter! Beide andere moties heb ik ondertekend, zodat ik daarover geen stemverklaring behoef af te leggen.

De heer **K. A. Keuning** (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! Over de motie van de heer Fiévez wil ik om te beginnen zeggen, dat naar onze mening de K.V.P. er toch aan zal moeten wennen dat haar positie gewijzigd is en dat dus op zich zelf benoemingen van anderen dan K.V.P.'ers in gemeenten als Eindhoven niet onjuist zijn.

De Voorzitter: Dit is iets anders dan het geven van een verklaring, waarin u zegt waarom u voor of tegen de motie stemt.

De heer **K. A. Keuning** (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! Mede op grond van de redactie van de motie, waarin sprake is van „betrokkenen” zonder dat duidelijk is wie daarmee zijn bedoeld, en omdat wij het niet eens zijn met de conclusie dat de genomen beslissing onjuist is, zullen wij tegen deze motie stemmen.

Mijnheer de Voorzitter! Naar onze mening past datgene, dat in de motie van mevrouw Goudsmit wordt gevraagd, niet in het huidige bestel van benoemde burgemeesters en commissarissen der Koningin, weshalve wij er tegen zullen stemmen.

Wat de motie van de heer Jurgens betreft menen wij, dat de Regering wel degelijk behoefte kan hebben aan het advies vooraf van de Raad van State. Ik kan mij ook vinden in de argumentatie, dat het niet aan de Kamer is, de Regering te dwingen af te zien van een dergelijk voorafgaand advies. Wij zullen dan ook tegen deze motie stemmen.

De heer **Jurgens** (P.P.R.): Mijnheer de Voorzitter! De fractie van de P.P.R. zal de motie van de heer Fiévez niet steunen. Wel betreurt zij de gevolgde procedure inzake de benoeming van de burgemeester van Eindhoven. Haars inziens rechtvaardigt dit echter niet de conclusie, dat de benoeming die uit de bus is gekomen een onjuiste beslissing is, zoals in de motie staat. Wij moeten helaas aanvaarden, dat zolang nog geen recht van aanbeveling wettelijk is geregeld, wordt aangehouden met het oude benoemingssysteem, gelardeerd met brokken inspraak. Dat is onbevredigend, vandaar dat wij mede de motie-Goudsmit hebben ingediend. Zij die werkelijk verontwaardigd zijn over de inzake Eindhoven gevolgde procedure kunnen dat bewijzen, door van harte vóór die motie te stemmen.

De Voorzitter: Ook dat kan ik niet als een verklaring van uw eigen stem beschouwen.

De heer **Jurgens** (P.P.R.): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil nu de stemmotivering van mijn fractie geven ten aanzien van de motie-Jurgens. De Minister heeft gezegd, dat de materie vervat in deze motie van geringe importantie is. Het heeft de fractie droef gestemd dat de Minister een ontwerp-motie, waarin wordt opgekomen voor het recht van de Kamer om op

Jurgens e. a.

zijn minst op gelijk niveau met de Raad van State te worden behandeld, aldus bagatelliseert. De fractie zal dan ook voor de motie stemmen. Ik heb liever, dat de Kamer zelf beslist dat zij er geen prijs op stelt tegelijk met de Raad van State over te plannen van de Regering inzake de grondwetswijziging te worden ingelicht, hoewel ik een dergelijke beslissing lichtzinnig zou achten en een verdere ondergraving van de positie van het parlement

De Voorzitter: Mijnheer Jurgens. Ik mag toch wel aannemen, gezien uw grote belangstelling voor parlementaire aangelegenheden, dat u zult begrijpen, dat dit niet een echte stemmotivering is.

De heer Jurgens (P.P.R.): Ik zie dat niet in, mijnheer de Voorzitter, want ik vind het een behoorlijke stemverklaring als ik duidelijk maak, dat ik voor stem omdat ik vind dat deze Kamer moet opkomen voor haar eigen rechten en zich niet door de Minister moet laten gezeggen. Ik heb dat bij dezen gezegd.

De heer Stoffelen (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Door de verwerping van het initiatiefvoorstel van de heren Van Thijn en Franssen inzake het recht van aanbeveling voor gemeenteraden en provinciale staten bij de benoeming van burgemeesters en commissarissen van de Koningin heeft de toenmalige kamermeerderheid, waaronder de fractie van de K.V.P., gekozen voor het huidige systeem van benoemingen, waarbij niet alleen rekening wordt gehouden met een beperkte inspraak en de bekwaamheid van betrokkenen, maar ook met de landelijke politieke verhoudingen. Als uitvloeisel van dit, onder andere door de K.V.P. gekozen, systeem van benoemingen heeft deze benoeming plaatsgevonden. Zeker nu opnieuw is gebleken dat de K.V.P. niets voelt voor een zinvolle, gegarandeerde inspraak van gemeenteraden in burgemeestersbenoemingen in de vorm van een recht van aanbeveling, zullen wij tegen deze onduidelijke, slechte en onwaarachtige motie stemmen.

Mijnheer de Voorzitter! Wat de motie, voorkomende op stuk nr. 15 betreft, merk ik op, dat wij nog steeds zijn voor het recht van aanbeveling voor gemeenteraden en provinciale staten met betrekking tot de benoeming van burgemeesters, resp. commissarissen van de Koningin. De Minister heeft in zijn betoog op onbegrijpelijke wijze de niet-bindende aanbeveling en de bindende voordracht door elkaar gehaald met, onbedoeld, argumenten, die zich keren tegen iedere gegarandeerde, zinvolle inspraak. Wij zijn vóór die inspraak en wij zullen dan ook voor deze motie stemmen.

Ten aanzien van de motie van de heer Jurgens, voorkomende op stuk nr. 16, hebben wij overwogen, dat het zeker bij een grondwetsherziening van het grootste belang is, dat de meningsvorming over de regeringsnota op een zo vroeg mogelijk tijdstip op gang komt. Bovendien ligt aanbieding van de nota inzake de grondwetsherziening aan beide Kamers der Staten-Generaal onmiddellijk na het vaststellen van de nota volkomen in de lijn van het door dit kabinet nagestreefde beginsel van openbaarheid en openheid, uiteraard onverlet het recht van de Regering, de nota op een door haar te bepalen tijdstip om advies voor te leggen aan bij voorbeeld de Raad van State. De overgrote meerderheid van mijn fractie zal daarom voor deze motie stemmen.

De heer Jongeling (G.P.V.): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil alleen een stemverklaring afleggen ten aanzien van de motie-Fiévez. De fractie van het G.P.V. is voorstandster van het bestaande systeem van de benoemde burgemeester. Gehoord de toelichting van de Minister is zij van mening, dat van formele staatsrechtelijke fouten van de zijde van de Regering geen sprake is. Dat het kabinet met een concrete politieke beslissing inzake de burgemeester van Eindhoven de K.V.P. tegen zich in het harnas heeft gejaagd, is natuurlijk een geheel andere zaak. Onze fractie zal tegen deze motie stemmen.

Abma e. a.

De heer Abma (S.G.P.): Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben een duidelijke voorkeur voor een burgemeester, gekozen en benoemd door de Regering. Dit dwingt ons, tegen de motie-Fiévez te stemmen. Daarin ligt nl. een zekere suggestie opgesloten om te komen tot een burgemeester, gekozen door de kiezers. Deze stellingname belet ons verder, een oordeel uit te spreken over de vraag of de procedure elegant is geweest.

De motie, voorkomende op stuk nr. 15, wordt door ons op grond van dezelfde motivering afgewezen.

Gezien de netelige staatsrechtelijke manoeuvres, verwoord door de Minister, willen wij de weegschaal ook ten ongunste van motie nr. 16 laten doorslaan.

De heer Wisselink (C.H.U.): Mijnheer de Voorzitter! Wat de motie, voorkomende op stuk nr. 15, betreft, is mijn fractie van oordeel, dat aanneming ervan tot gevolg zal hebben, dat het in de praktijk vrijwel onmogelijk zal worden om van de aanbevelingen van de staten en raden af te wijken. Op die wijze wordt langs een achterdeur de gekozen commissaris van de Koningin of burgemeester binnengehaald. Wanneer men tot een andere procedure bij de benoemingen zou willen besluiten, zou dit volgens ons langs wettige weg tot stand dienen te komen en niet door middel van deze motie. Het zal duidelijk zijn, dat wij deze motie daarom niet kunnen steunen.

Wat betreft motie nr. 16 is mijn fractie van mening, dat de Regering eerst een nuttig gebruik moet kunnen maken van de adviezen van de Raad van State, voordat de nota inzake de grondwetsherziening aan beide Kamers der Staten-Generaal wordt aangeboden. Bovendien zou aanneming van de motie tot verwarring aanleiding kunnen geven en een inbreuk kunnen maken op de verhoudingen tussen de Hoge Colleges van Staat. Wij zullen daarom tegen de motie-Jurgens stemmen.

De heer Van Aardenne (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Wat de motie van de heer Fiévez op stuk nr. 14 betreft, merk ik op dat ik in eerste termijn reeds duidelijk heb aangegeven dat ik bezwaren heb tegen een te ver gaande inspraakprocedure, zowel ten opzichte van de gemeente als ten opzichte van de betrokkenen. Ik heb daaraan in tweede termijn toegevoegd dat ik mij kan vinden in het beleid van de Minister waarbij de bij verkiezingen geconstateerde verschuivingen geleidelijk in het benoemingsbeleid doorwerken. Daardoor worden echter juist beperkingen aan de inspraak gesteld.

Op die gronden, hoewel wij toch wel enige kritiek op het beleid t.a.v. de inspraakprocedure hebben, zullen wij de motie van de heer Fiévez niet steunen.

Wat de motie van mevrouw Goudsmit op stuk nr. 15 betreft, merk ik, met de heer Wisselink, op dat de gekozen burgemeester, een niet passend element in onze bestuursstructuur, op deze wijze langs de achterdeur en bovendien dan nog gehalveerd, wordt binnengehaald.

Mijn fractie zal D'66 ook op dit hellend vlak niet volgen.

Mevrouw Kappeyne van de Coppello (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Mijn fractie erkent volledig het recht van de Regering om advies te vragen aan de Raad van State. Mijn fractie hecht bovendien grote waarde aan die adviezen en meent dat die adviezen nog vaker dan voorheen door de Regering dienen te worden gevolgd.

Gelet op de toezegging van de Minister om met de Raad van State te overleggen over het al dan niet publiceren van zijn advies, zijn wij van mening dat de motie van de heer Jurgens volstrekt niet past in de delicate verhoudingen tussen de Hoge Colleges van Staat. Wij zullen dan ook tegen deze motie stemmen.

De heer Koekoek (B.P.): Mijnheer de Voorzitter! Toen ik voor het eerst van de motie van mevrouw Goudsmit hoorde, dacht ik dat zij zou voorstellen, over te gaan tot vrije verkiezingen van burgemeesters en van commissarissen van de Koningin. Het blijkt nu iets heel anders te zijn. Wat in de motie

Koekoek e. a.

staat, is allemaal al geregeld. Dat blijkt als wij gaan lezen „Het Gemeenterecht” van prof. Oud, deel I, blz. 446-448. Wij hebben dan ook geen enkele behoefte aan die motie.

Hetzelfde geldt ook voor de motie van de heer Jurgens op stuk nr. 16. Ook datgene wat daarin staat, is allemaal al geregeld. Wij hebben daarover tot nu toe nog nooit moeilijkheden gehad; het is nu voor het eerst een moeilijkheid, aangezien er geen katholieke gelovigen hebben gesolliciteerd op al die geplaatste advertenties voor het burgemeesterschap in Eindhoven.

Mijnheer de Voorzitter! Wij waren eerst voornemens de motie van de heer Fiévez te steunen. Later, na het verhaal van de Minister te hebben gehoord, dachten wij dat, als de Minister in moeilijkheden komt en er geen katholieke gelovigen beschikbaar zijn voor een gemeente waar 80 pct. van de inwoners dat geloof zijn toegedaan, hij niet anders kon. De Minister heeft echter nog enige dagen de tijd gehad om daarin verandering te brengen. Het wil er bij ons niet in, dat er geen ander persoon te vinden zou zijn geweest. Toen wij hedenochtend via de radio hoorden dat de Minister nog op het laatste moment de burgemeester heeft benoemd, vóórdat deze motie in stemming is gebracht, vonden wij dat zó ondemocratisch, dat dit de doorslag heeft gegeven naar de andere kant, zodat wij de motie van de heer Fiévez nu wel willen steunen.

De heer Aantjes (A.R.P.): Mijnheer de Voorzitter! Mijn verschijnen op dit kathedraal dient uitsluitend tot het afleggen van een stemverklaring over de motie-Fiévez. Ten aanzien van beide andere moties is gisteren uit het betoog van onze woordvoerder al duidelijk gebleken, waarom wij tegen deze moties zullen stemmen.

Mijnheer de Voorzitter! Onze fractie is het eens met het standpunt dat ook de landelijke politieke verhoudingen bij burgemeestersbenoemingen in aanmerking dienen te worden genomen en dat het uit dien hoofde rechtvaardig is dat ten zuiden van de grote rivieren een belangrijke bestuurspost wordt bekleed door een geestverwant van de P.v.d.A.

Wij betwijfelen evenwel of het van politieke wijsheid getuigt daarvoor de eerst vrijkomende vacature, die bovendien de grootste gemeente in het zuiden des lands betreft te bestemmen, waardoor de benoeming onvermijdelijk een demonstratief element krijgt.

Voorts vereist een zo sterk van de overwegende politieke kleur van de gemeente afwijkende benoeming een grotere mate van zorgvuldigheid ten aanzien van de inspraakprocedure dan naar onze indruk in acht is genomen.

Aangezien de motie echter de benoeming op zich zelf afkeurt, kunnen de leden van onze fractie hun stem er niet aan geven.

De motie van het lid Fiévez c.s. (12 600, hoofdstuk VII, nr. 14) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De Voorzitter: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de K.V.P., de C.H.U., de B.P. en de R.K.P.N. vóór deze motie hebben gestemd.

De motie van het lid Goudsmit c.s. (12 600, hoofdstuk VII, nr. 15) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De Voorzitter: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D'66, de P.v.d.A., de P.P.R., de C.P.N. en de P.S.P. vóór deze motie hebben gestemd.

De motie van het lid Jurgens c.s. (12 600, hoofdstuk VII, nr. 16) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De Voorzitter: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de P.P.R., D'66 en de P.v.d.A. (met uitzondering van de leden Franssen en Vellenga) vóór deze motie hebben gestemd.

Ik deel nog mede dat het Presidium nader heeft besloten te stellen in handen van de vaste Commissie voor de Volksge-

Voorzitter e. a.

zondheid het wetsontwerp Nadere wijziging van de Ziekenfondswet (Wijziging bepalingen inzake aanpassing van de loongrens) (12 679).

Aan de orde is de behandeling van het wetsontwerp **Vaststelling van hoofdstuk VI (Justitie) van de rijksbegroting voor het dienstjaar 1974**, met uitzondering van afdeling III (Politie) (12 600).

De algemere beraadslaging wordt geopend.

De heer Geurtsen (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Aan het slot van zijn antwoord op de beschouwingen in eerste termijn van deze Kamer over de begroting van Justitie voor 1973, heeft de Minister wat glimlachende beschouwingen gewijd aan zijn toen naderende afscheid. Zijn glimlach in verwondering om de wonderlijke wereld van de politiek zal sindsdien eerder verdiept dan verstomd zijn. Immers, nadat zich het in mijn ogen nog altijd méést verwonderlijke op politiek gebied had voltrokken - het zonder fundamentele programwijziging overstappen door twee van de drie middelgrote confessionele partijen van de ene naar de andere partner - bleek de heer Van Agt nog op zijn oude stoel te zitten. Het merkwaardige daarbij is de sleutelrol, die de Minister juist bij dat overstapje heeft gespeeld. Ik construeer met deze opmerking geen enkel verband, ik signaleer alleen hoe vreemd de politieke bal kan rollen.

Als ik de Coornhertliga, wier kritiek op het handelen en nalaten van het departement dit jaar misschien wat vriendelijker van toon is, maar inhoudelijk niet veel veranderd, mag geloven, heeft de verandering van omgeving nog niet veel invloed op het beleid van deze Minister gehad.

De inhoud van de memorie van toelichting op de begroting voor volgend jaar geeft ook mij geen aanleiding, te veronderstellen dat de in ons land aanwezige problematiek voor zover die voor rekening van de Minister van Justitie komt, op een minder gedegen wijze dan in het verleden het geval was zal worden benaderd. Op die basis is dan ook geen aanleiding aanwezig, te vrezen dat het vertrouwen, door mijn fractievoorzitter op 28 mei van dit jaar uitgesproken, dat wij in deze Minister stellen, in de toekomst zal worden beschaamd.

Toch - ik wil dat niet verhelen - heb ik wel twijfels. Die zijn met name veroorzaakt door de beslissing die is genomen op het herhaalde gratieverzoek van de tien dienstplichtigen die in Wezep een sit-downstaking hadden georganiseerd. Voor degenen die de groetweiger-dag hadden georganiseerd kon met enige goede wil nog als nieuw feit worden aangemerkt, dat de groetplicht inmiddels grotendeels was afgeschaft. Voor de groep van tien geldt dat niet. Het organiseren van stakingen behoort immers ook thans nog niet tot de voor een militair gepermitteerde bezigheden.

Er moet dan ook wel iets waar zijn geweest van de krantenberichten die spraken van de weerstand van de Minister van Justitie tegen het gunstig beslissen op het tweede gratieverzoek. Er is uiteindelijk een kennelijk compromis uit de bus gekomen tussen het juridisch geweten van deze Minister en de politieke overwegingen van andere bewindslieden, een compromis dat de rechtsstaat onwaardig is en de politieke gratie in ons land heeft geïntroduceerd. Men kan alleen maar hopen, dat deze beslissing geen precedentwerking zal hebben.

Het meest vervelende is, dat dit geval weer een bevestiging is van het feit dat deze Minister, om het nu maar vriendelijk te houden, nogal gemakkelijk te beïnvloeden is. Het kan niet zijn hoogste streven zijn, de reputatie van een kameleon op te bouwen. Dat hij na de affaire met de volkstelling-weigeraars daarmee niettemin doorgaat stemt mij nog meer verdrietig dan boos.

Voordat ik op een ander onderwerp overga, wil ik nog een vraag over de gratiëring in het algemeen stellen. Het besluit, geen algemene gratie te verlenen bij de herdenking van het regeringsjubileum van Koningin Juliana werd onder meer gemoeteerd met het individualiserende karakter van ons strafrecht.

Geurtsen

Ik heb daar op zich zelf wel vrede mee, maar leid uit het door de Minister aan de heer Jurgens op 22-8-73 gegeven antwoord (zitting 1972/1973, *Aanhangsel* 3061) af, dat daar gemakkelijk anders over gedacht kan worden. Als de Minister daar immers zegt, dat:

„de op de gratieverzoeken genomen beslissingen handhaven de door het HMG beoogde nuanceringen in de strafmaten.”,

en ik zie, dat ten aanzien van alle betrokkenen de gratie heeft bestaan in een voorwaardelijke halvering van de opgelegde straffen, ontgaat het mij, waarin deze collectieve gratiëring zich, anders dan in de aantallen, onderscheidt – voor wat dit principiële aspect betreft – van het afgewezen jubileumgratiebetoon. Misschien kan de Minister proberen mij dat nog eens uit te leggen.

Het kan geen verwondering wekken, dat de herziening van de strafwetgeving bij Minister Van Agt hoge prioriteit heeft. Zijn, gezien zijn vroegere werkzaamheid vanzelfsprekende, belangstelling voor dit rechtsgebied heeft in de achtereenvolgende begrotingstoelichtingen bevestiging gevonden. Ik sluit mij daar graag bij aan. Het strafrecht is immers het terrein, waar de individuele rechtspositie het meest in gevaar is. Op zich zelf is dat niet verwonderlijk, omdat immers strafwaardig gedrag niet te keren is zonder inbreuk te maken op individuele rechten, zonder met andere woorden in de afweging van het belang van de enkeling tegenover dat van de gemeenschap aan dat laatste een hoger gewicht toe te kennen. Bij het tot klaarheid brengen van een vermoedelijk misdrijf zijn middelen als het binnentreden van de woning, het doorzoeken daarvan, fouilleren, visitatie, inbeslagname, aanhouding en zelfs vrijheidsontneming niet te vermijden. Dat is ook niet zo erg, als wij ons maar bij voortdurend ervan bewust zijn, dat wij daarbij vertoeven in een soort schemergebied van het recht, dat wij telkens balanceren op de rand van recht en onrecht en dat het net zo gemakkelijk is naar de ene als naar de andere kant om te vallen.

Wat maakt het nodig om, zoals wij dat onlangs nog met betrekking tot de voorlopige hechtenis hebben gedaan, ons te bezinnen op de vraag, of wel maximale voorwaarden zijn ingebouwd tot bescherming van de rechtszekerheid – het fair play, dus de voldoende rechtsbijstand daaronder begrepen – van verdachten en veroordeelden. Dat maakt het ook nodig om in een zo snel mogelijk tempo ernaar te streven, dat onze strafwetgeving alleen datgene als strafwaardig aanmerkt, dat daartoe werkelijk aanleiding moet geven.

Wat dit laatste betreft valt het op, dat een wetsontwerp over de herziening van de zedelijkheidswetgeving voor dit parlementaire jaar niet in uitzicht wordt gesteld, hoewel de in het interimrapport van 1 juli 1973 van de commissie-zedelijkheidswetgeving voorgestelde verbeteringen toch niet al te moeilijk te verwerken moeten zijn. Natuurlijk kun je vaststellen, dat het vraagstuk van de pornografie zich in Nederland al heeft opgelost; des te eenvoudiger moet het zijn de wetgeving aan te passen. Hetzelfde geldt trouwens voor dat van de abortus. Daar zijn bij de kabinetsformatie afspraken over gemaakt, maar sindsdien verschenen persberichten maken het twijfelachtig of daaraan zal worden voldaan. Betekent dat, dat we de praktijk haar gang maar laten gaan, of gaan we de wetgeving daaraan toch nog aanpassen? Ik heb met dat eerste geen moeite, maar dan moeten we het ook een keer durven uitspreken. Als het onderwerp belangrijk genoeg werd gevonden om bij twee achtereenvolgende kabinetsformaties een rol te spelen, lijkt het wat schijnheilig, om het verder dood te zwijgen. De verzekering van de rechtsbescherming van verdachten en veroordeelden in het strafproces vraagt de bijzondere aandacht. Inbreuk op de persoonlijke rechten van de burger is weliswaar onvermijdbaar, maar juist daarom dient ervoor gewaakt te worden, dat die inbreuk niet verder gaat dan strikt noodzakelijk is en dat daaraan ieder element van willekeur ontbreekt. De twijfels, die zijn gerezen rond het poli-

tie-optreden jegens sommige verdachten, mogen evenmin aanleiding zijn voor het leggen van een algemene blaam op de politie als voor een ontkenning van het feit, dat ook een politiemans kan falen. De getroffen maatregelen in Amsterdam gaan daar, als ik het goed zie, van uit. Zij kunnen enerzijds leiden tot een mentale versterking van het korps aan de Warmoesstraat, dat onder uiterst moeilijke omstandigheden moet opereren; door de instelling van het klachtensecretariaat en de inschakeling van de hoogste beleidsfunctionarissen verzekeren zij anderzijds een informatie van de beleids- en controleorganen en een voldoende snelle voortgang van het onderzoek. De aanvulling op de circulaire van 1969 is nu voor Amsterdam vastgesteld. Is het de bedoeling, deze aanvulling in de circulaire te verwerken, zodat de nieuwe klachtenprocedure ook elders van kracht zal worden? Ik zou dat wel bepleiten, al was het alleen maar om te vermijden, dat de indruk wordt gevestigd, dat de toestand in Amsterdam zo slecht is, dat daar uitzonderlijke maatregelen getroffen moeten worden.

Intussen hebben deze gebeurtenissen het belang van het aanwezig zijn van bijstand al dadelijk na de arrestatie nog eens onderstreept. De balie heeft ons duidelijk gemaakt, dat het al moeite genoeg zal kosten ervoor te zorgen, dat bij iedere in-verzekeringstelling rechtsbijstand wordt verleend. Aan verdere uitbreiding valt dan ook niet te denken. De Minister heeft bij de behandeling van de wijziging van de bepalingen over de voorlopige hechtenis toegezegd, dat hij experimenten wil nemen met de bijstand van ook anderen dan advocaten dadelijk na de arrestatie. Hij heeft zich bereid verklaard, daartoe ook zelf het initiatief te nemen.

Mevrouw Goudsmit (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Wil de heer Geurtsen misschien ook ingaan op de door mij geopperde gedachte van een speciale ombudscommissie met betrekking tot de verhouding tussen publiek en politie?

De heer Geurtsen (V.V.D.): Mijn spreektijd laat niet toe, dat ik dit nu doe, maar wellicht kom ik er tijdens de replieken nog op terug.

Mijnheer de Voorzitter! Is over die experimenten al gesproken met de balie, met reclasseringsverenigingen of mogelijke anderen en is al te zeggen, waar en wanneer deze experimenten zullen beginnen?

Over de rechtspositie van en de rechtsbijstand aan gedetineerden en geestelijk gestoorde delinquenten zal ik nu niet spreken. Wij krijgen daarvoor nog volop gelegenheid bij de behandeling van de daaromtrent ingediende wetsontwerpen.

Wel wil ik nog even spreken over de strafsoorten. Blijkbaar is op dit gebied niet méér in overweging dan een verdere verlaging van de toepassing van vrijheidsstraffen ten gunste van vermogensstraffen. Ik heb dat vroeger al bepleit en kan dus de op dit stuk te verwachten voorstellen rustig afwachten, zeker nu de Minister er een open oog voor blijkt te hebben, dat vrijheidsstraffen nooit geheel gemist zullen kunnen worden. Uit artikel 17 van de Middelenwet leid ik intussen af, dat bij de begroting met die verschuiving al rekening is gehouden. Blijkbaar ligt het ook in het voornemen de transactiebedragen te verhogen met een derde. Er lijkt mij geen enkel bezwaar tegen te zijn, die verhoging wat sterker te laten uitvallen. Een bedrag van f 25,- voor verkeerd parkeren bijvoorbeeld is toch bepaald niet excessief? Of moeten de bepalingen over het betalen met pasmunt daarvoor eerst worden aangepast? Nu we toch over boetes spreken, wil de Minister misschien ook nog eens kijken naar artikel 195 van de gemeentewet. Ik weet ook wel, dat het daar genoemde lage maximum vaak niet anders dan optisch bedrog is, nu artikel 24 van het Wetboek van Strafrecht voor vele gevallen de maximum hoogte van de boete in feite op f 10 000 brengt, maar dat artikel biedt geen uitkomst als alleen boete is bedreigd, terwijl ik het bovendien juist acht, de gemeentelijke wetgever in staat te stellen de ernst van het feit ook in de hoogte van de maximale boete tot uiting te brengen.

Geurtsen

De keus tussen vrijheids- en vermogensstraf, beide al dan niet voorwaardelijk en al dan niet gecombineerd met een bijkomende straf of maatregel, is in het algemeen de enige die de rechter heeft, als hij over strafbare gedragingen moet oordelen. Ik acht die keus te beperkt om in elk concreet geval adequaat op de begane misslag te reageren. Door de Minister is, naar aanleiding van de motie-Van Schaik c.s., advies gevraagd over alternatieve dwangmiddelen naast de voorlopige hechtenis. Er is, dacht ik, alle aanleiding voor nadere bezinning op de mogelijkheid van alternatieve strafsoorten. In een incidenteel geval behelpt de rechter zich met het stellen van voorwaarden bij een voorwaardelijke veroordeling, maar naar mijn gevoel wordt de voorwaardelijke veroordeling daarmee wat gedenuitdrukt, nog los van het feit, dat de rechter niet vrij is om alle voorwaarden op te leggen, die hij maar zou willen. Het lijkt mij juist, dat de rechter bij het opleggen van de straf zelf meer armslag krijgt. Waarom zou de straf voor iemand, die het tuinhok van zijn buurman heeft vernield, niet kunnen bestaan in het opleggen van de verplichting dat hek te repareren, of voor degene, die iemand door schuld of met opzet heeft verwond, zijn slachtoffer schadevergoeding te betalen? Eén van de in mijn ogen belangrijkste doelstellingen van het strafrecht is de conflictoplossing. Ik zou de strafrechter méér de gelegenheid willen geven daar zijn beslissing op te richten dan vandaag het geval is. Maar ik zou hem ook de ruimte willen bieden ernstige verkeersovertreders te confronteren met de verzorging van verkeersslachtoffers, agressieven met hulpbehoevenden. Dwangmiddelen zullen daarbij helaas niet gemist kunnen worden, maar het lijkt mij juist die te gieten in de vorm van een subsidiaire straf dan de hoofdstaf te vermommen als voorwaarde bij een voorwaardelijke veroordeling. Is de Minister bereid om over een uitbreiding van het straffenarsenaal in de door mij bepleite zin advies in te winnen.

Het vraagstuk van de massale onderzoeken tegen voorschand onbekende daders is door een onderzoek in een woonwagenkamp dit jaar weer actueel geworden. Juist omdat bij een tweede onderzoek, korte tijd later, in een woonwagenkamp – gericht uitgevoerd – bleek, dat de medebewoners het tot hun taak rekenden dat onderzoek te hinderen, zie ik geen oplossing van het hier inderdaad aanwezige probleem, dat niet, zoals de wet verlangt, alleen wordt opgetreden tegen iemand, ten aanzien van wie een redelijk vermoeden van schuld aan enig strafbaar feit bestaat. Op zijn minst lijkt het mij nodig, dat de Minister een wettelijke basis voor zulke onderzoeken bevordert. Of ziet de Minister daar geen problemen?

Een enkel woord over de justitiële documentatie. Het verbaast me een beetje, dat na al de jaren, waarin we daarover praten, nog zoveel gestudeerd moet worden. Ik heb vroeger al eens gezegd best te begrijpen, dat voor sommige overheidsfuncties andere maatstaven moeten gelden dan elders aangelegd worden. Iemand, die – ook al is dat in een verder verleden het geval geweest – zich aan geweldsdelicten heeft schuldig gemaakt, zie ik niet graag bij de politie benoemd. Hetzelfde geldt voor de fraudeur, als het om een benoeming bij de rechterlijke macht gaat. Maar dat neemt niet weg, dat de afbakening toch wel te geven moet zijn. En in ieder geval zijn toch nadere richtlijnen te geven over de informatie, die de politie uit haar inlichtingenregister mag geven. Het bestaan van een tweede informatielijn, die zich onttrekt aan door de wetgever gestelde regels, verdraagt zich niet met het wezen van de rechtsstaat. Er is in 1954 een regeling toegezegd. Wil de Minister, in overleg met zijn ambtgenoot van Binnenlandse Zaken, ervoor zorgen, dat die regeling er uiterlijk volgend jaar komt?

Dan nu nog snel enkele andere onderwerpen. Eerst de kansspelen. Nu de Staatsloterij aanzienlijk is uitgebreid en de mogelijkheid andere kansspelen te beoefenen zich binnenkort aandient, acht ik het nodig de armslag van particuliere loterijen te verbreden. Het Kansspelenbesluit stelt als eis, dat in de meeste gevallen niet meer dan 40 pct. van de opbrengst besteed

Geurtsen e. a.

mag worden voor kosten en prijzen. Het is natuurlijk van belang, dat het goede doel zoveel mogelijk ontvangt, maar ik geloof, dat hier de zuinigheid de wijsheid dreigt te bedriegen. Deze bepaling immers maakt dat particuliere loterijen in hun prijzenpakket de concurrentie van andere loterijen en dergelijke minder gemakkelijk aankunnen. Ik wil de Staatssecretaris – via de Minister want ik geloof dat dit een onderwerp is dat de Staatssecretaris allereerst aangaat – uitdrukkelijk vragen toe te zeggen, dat de 40/60 verhouding van het Kansspelenbesluit veranderd zal worden in minstens een 50/50 verhouding. Als ik die toezegging niet krijg, – ik hoop dat ik die toezegging wel krijg – overweeg ik een uitspraak van de Kamer daaromtrent te vragen.

Het zal niet verbazen, dat het verdere lot van wetsontwerp 11 549 mij niet onberoerd laat. Mag ik weten, in welk stadium van voorbereiding van de beslissing over het verlenen van contraseign het ontwerp verkeert en wanneer die beslissing tegemoet gezien kan worden?

Op het gebied van de voorstellen van de commissie-Wiarda wordt een aantal wetsontwerpen aangekondigd. Daarbij vind ik er geen omtrent de verlaging van de meerderjarigheidsgrens. Wij hebben daarover al zo vaak gesproken, dat die zaak toch zeker dit parlementaire jaar zijn beslag zou moeten kunnen krijgen. Wil de Minister daarvoor zijn best doen, of ziet hij nog problemen?

Over de wijziging van de Onteigeningswet praat ik vandaag niet. Dat komt wel, als het aangekondigde ontwerp de Kamer heeft bereikt. Dan kunnen we de Minister ook nog eens vragen, waarom eigenlijk zijn opvattingen zich sedert 16 oktober 1972 – toen hij de memorie van antwoord bij het wetsontwerp tot tijdelijke regeling van de huurkoop van onroerend goed indiende – hebben gewijzigd. Wel zou ik willen weten, wat er gaat gebeuren met de motie, die door mij als eerste werd ondertekend en die de Kamer op 15 maart 1972 aannam. Zijn al voorbereidingen getroffen voor de instelling van de in die motie bedoelde commissie, die de problemen rond de schadevergoeding bij streek-, bestemmings- of bouwplannen, aanwijzingen en/of onteigening moet bestuderen en met voorstellen moet komen? De zaak is urgent en verdraagt geen uitstel.

Ten slotte wil ik nog een opmerking over een privaatrechtelijk onderwerp, nl. de alimentatie. Ik heb de Minister van tevoren gewaarschuwd, dat ik daarover nog wat wilde zeggen. Het is alweer lang geleden, dat de interdepartementale werkgroep hierover een rapport indiende. Wat gebeurt daar verder mee? Uit de vele brieven en stukken, die wij ontvangen – ongetwijfeld krijgt de Minister die ook – blijkt dat hier een groot en sterk controversieel vraagstuk ligt. Bij de behandeling van de Echtscheidingswet heb ik gepleit voor een systeem, dat de duur van de alimentatie koppelt aan de duur van het huwelijk en aan de omstandigheden van het geval, gebaseerd op een objectief geheel van regels. Ik sta nog steeds op dat standpunt, maar ik sluit niet uit, dat de Minister een betere oplossing heeft. Wil de Minister de Kamer daarover in de loop van dit parlementaire jaar inlichten?

Mijnheer de Voorzitter! Ik ben me ervan bewust slechts een enkel onderwerp te hebben kunnen aanroeren, terwijl er nog zoveel andere zijn, die het minstens evenzeer verdienen, besproken te worden. Wat het vreemdelingenbeleid, een van deze andere onderwerpen, betreft, is er de zekerheid, dat de commissie dit in een reeds afgesproken mondeling overleg met de Staatssecretaris zal kunnen uitdiepen. Ook andere zaken zullen zich daartoe lenen. Ik vertrouw er graag op, dat beide bewindslieden daar hun medewerking aan zullen geven.

De heer Wolff (C.P.N.): Mijnheer de Voorzitter! Deze bergingsbehandeling is voorafgegaan door het opstellen van zwaar geschut inzake stijgende criminaliteit en toenemende onveiligheid van de burger. Daarvan zijn wij niet zo erg onder de indruk. Het geschut was minder zwaar dan het leek; het was meer een klapperpistooltje, dat DS'70 heet, en de windbuks

Wolff

van het merk Wiegel. Wij weten dit soort van optreden en de zwaarte van de motie, ingediend door de heer Drees, dan ook op de precieze waarde te schatten.

Ik wil beginnen met een ietwat zonnige benadering van de misdaad te geven. Marx heeft zich eens op speelse maar weldoordachte wijze beziggehouden met de vraag, of de misdadiger produktieve arbeid levert. Zijn ironische antwoord luidde:

„Een filosoof produceert ideeën, een dichter verzen, een priester eredienst, een professor samenvattende handboeken. De misdadiger echter produceert niet slechts misdaden, maar ook strafrecht en tezamen daarmee de professor, die college geeft over strafrecht en – in aanvulling daarop – zijn voorlesing in boekvorm op de markt brengt.”

Ik geef dit citaat natuurlijk met excuses aan de professor, die hier achter de regeringstafel zit – hetgeen Marx toen natuurlijk nog niet kon weten – en die hier bovendien zit als de opperwachmeester van de K.P.V. in dit kabinet.

Marx heeft voorts gezegd:

„De misdadiger produceert het geheel van politie en strafrecht, deurwaarders, rechters, advocaten, jury's, kortom een arbeidsdeling, die weer nieuwe behoeften oproept.”

De motie van de heer Drees zie ik meer als een motie ter bevordering van de werkgelegenheid voor politieke en justitiële groepen. Het gaat daarbij niet om werkgelegenheid voor de paar honderd werkloze juristen, maar vooral voor de gezagsridders. Als motie ter bestrijding van de criminaliteit is zij toch wel een monster zonder waarde. Het gaat niet eens om symptoombestrijding, maar om uitbreiding van het machts- en gezagsapparaat vanuit een kwalijke mentaliteit.

Er is veel dubbelhartigheid bij het spreken over misdaad en misdadiger.

De heer **K. A. Keuning** (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! De heer Wolff spreekt over kwalijke mentaliteit. Vindt de heer Wolff dat het tegen willen gaan van de misdaad uit een kwalijke mentaliteit voortkomt?

De heer **Wolff** (C.P.N.): Men kan de misdaad bestrijden. Bij de argumentatie daarvoor kan men echter uitgaan van een kwalijke mentaliteit of van een mentaliteit van sociale beweging en van inzicht in de maatschappelijke processen.

De heer **K. A. Keuning** (DS'70): Dan zou ik graag enige toelichting willen hebben op die kwalijke mentaliteit, die bij ons aanwezig zou zijn.

De heer **Wolff** (C.P.N.): Ik kom daarop nog wel terug. Ik heb natuurlijk zeer wel geluisterd naar de heer Drees en ik weet, dat onder diens haardos een zeer heftige gedachtenwereld leeft over dit probleem. Ik heb dit bemerkt en daarop slaan mijn opmerkingen vooral. Tot zover mijn antwoord op deze interruptie.

Ik heb gezegd, dat er veel dubbelhartigheid is bij het spreken over misdaad en misdadiger. Er wordt minder gebruuskeerd dan vroeger, er wordt luider verkondigd dat wij geen stigma's willen opdrukken, maar wij hebben dan altijd nog wel „De Telegraaf” en de huidige Regeling Justitiële Documentatie bij de hand om degenen, die door middel van straf eigenlijk gedecriminaliseerd zouden moeten zijn, een leven, aangepast aan een normaal arbeidspatroon en in menswaardige zin, onmogelijk te maken.

Wat de justitiële documentatie betreft, vragen wij: hoe lang nog met deze regels? Er wordt niet veelvuldig meer gepraat over een verdachte of over een boef, maar over een justitiabele en over een cliënt. Dat laatste geeft op vele niveaus een aar-

dige relatie weer. Waar onze fractie de dialoog met deze Minister geheel in de poëtische sfeer begonnen is bij de algemene beschouwingen, is het verleidelijk, enkele pre-Marxistische Spaanse versregels, een copla te citeren:

„De rechter heeft mij verhoord,
Hij vroeg: waarvan leef je smeerlap.
Ik zei: van roof en moord,
zoals U Edelstreng heerschap.”

De rechterlijke macht heeft een plaats in de eerste kolom van de memorie van toelichting. Daar staat: „De rechterlijke macht is niet langer van onbesproken gedrag.” Zo staat het er, heel genuanceerd – dubbelzinnig. Er volgt dan veel blijheid over de kritiek op de rechtspraak; er is een regelrechte sociale monterheid over de belangstelling, die er bestaat, maar om ons dan maar uit de droom – en wat de bijkans liggende magistratuur betreft uit de nachtmerrie – te helpen, volgt heel snel de conclusie: De kritiek op de rechtspraak is overigens goedgevoel onredelijk. Zo zijn wij dan weer bij het begin terug, in het huis der vaders.

Laat men ons goed verstaan, mijnheer de Voorzitter: wij veroordelen niet de rechterlijke macht, wij veroordelen het systeem, waaronder deze werkt, de verkalkte wetten, waaraan zij geklonken is en de materieel steeds ongunstiger wordende positie, waarin zij ten opzichte van het openbaar ministerie komt te verkeren.

Een gesprek met de Orde van Advocaten heeft mij duidelijk gemaakt, dat de zogenaamde eerste hulp aan in-verzekering-gestelden, waarmee nu in ieder geval een begin is gemaakt, in het weekeinde vaak niet kan functioneren, omdat de president van de rechtbank op zaterdag en op zondag geen toevoegingen kan doen; de griffie is dicht, maar een rechtbank is bepaald geen snoepwinkel. Het gaat om mensen die snel deskundige hulp nodig hebben. Wij menen dat degenen die in positieve zin snelrecht zouden willen hebben, in dit geval hun gang zouden kunnen gaan. De Minister en de Staatssecretaris staan voor de taak, de faciliteiten ook reëel te maken ten aanzien van de daartoe noodzakelijke handelingen van de president van de rechtbank en zijn griffie, de piketdiensten en een bereidwillig, slagvaardig optreden van vooral ook jonge advocaten, voor wie een hogere vergoeding op haar plaats zou zijn. De rechterlijke macht heet onafhankelijk te zijn. Dat slaat echter op een formele, op een staatsrechtelijke structuur. Dit is in het verleden tot in het absurde doorgetrokken. Er bestaat hiervan een hele geschiedenis. Dit is gedaan door de rechters, door Ministers, door journalisten en door veel ander volk, dat langs de weg te vinden is. Deze absurditeit bevindt zich op het ogenblik in een diepe crisis. Geen rechter is natuurlijk onafhankelijk in de strikte zin van het woord. De rechter is afhankelijk van wetten, van het vervolgingsbeleid van het openbaar ministerie, van concrete eisen en van tevoren genomen besluiten inzake voorlopige hechtenis. Hij is echter ook afhankelijk en moet in toenemende mate afhankelijk gemaakt worden van de duidelijke meningsvorming van de massa, van het positief uiten van de mening van de bevolking. Dit kan afkeurend zijn, zoals bij het metaalconflict, waar een klasse-oordeel – want juist bij de civiele procedure komt het klassekarakter van de justitie nog wel om de hoek kijken – van de rechter uiteindelijk werd weggestaakt. Dat herinnert ons vandaag nog aan de noodzaak van de intrekking van het ontwerp voor een anti-stakingswet. Ik bedoelde die meningsuiting echter ook in goedkeurende zin. Daarvan is ook een voorbeeld te noemen. Het ging om de waandenkende, gefundeerde mening van artsen, verpleegkundigen, patiënten en familie van patiënten bij een zeer genuanceerd oordeel van de rechter na een overigens ook zeer genuanceerd requisitoir van de officier van justitie te Leeuwarden inzake de euthanasie-affaire.

De officier van justitie te Amsterdam die de publiciteit niet schuwt, heeft zich in het algemeen uitgesproken voor zwaardere straffen als justitieel deterrent. Die man lijkt wat dat betreft op de NAVO. Hij heeft zich echter in een interview van

Wolff

17 juni in „Elsevier” nader verklaard: Die zware straf moet als maximum worden gezien en de mogelijkheid moet bestaan, de straf veel eerder te beëindigen. Hij noemt zelfs limieten; als een derde van de straf om is, kan men verder zien. In Amerika gaat dit ook zo – ik vraag mij af, of het voorbeeld in deze tijd van Watergate wel zo gelukkig is – voor ons is het in ieder geval geen voorbeeld. Hij had er ook bij kunnen zeggen dat het in de Sovjet-Unie ook zo gaat. Dit moet men evenmin als een model nemen. Wat de heer Abspoel propageert, zou de uitoefening van de rechterlijke macht ondoorzichtelijker maken en de rol van het openbaar ministerie en de staatsbureaucratie kunnen vergroten. Wij hebben ons met volle overtuiging achter het standpunt van de Minister en tegenover dat van de V.V.D. en van DS'70 gesteld toen het inderijd ging om de strafmaat ten aanzien van de vliegtuigkapingen. Dat hield verband met onze algemene opvattingen inzake de zwaarte van straffen. Juist tegen de achtergrond hiervan vragen wij, hoe de Minister bij voorbeeld tegenover de gedachten van de heer Abspoel staat. Ik bedoel niet het feit van het interview, het gaat om visies die in het debat over het beleid van belang zijn. Wij zijn tegen een stelsel van zwaardere straffen en langere vrijheidsberoving met een ingecalculeerde, eventueel verkorte, doch tegelijkertijd oncontroleerbare executie.

In het verlengde van dergelijke strevingen liggen opvattingen van utiliteitsstromingen – die overigens niets te maken hebben met de marxistische visie – die de gerechtvaardigde kritiek op de onafhankelijke rechter in absurdistische vorm willen gebruiken om te komen tot een gelijkschakeling van politie, openbaar ministerie en rechterlijke macht. Wij vinden dit een gevaarlijke tendens met welke modernistische uitmonstering deze zich ook tooit.

Natuurlijk, mijnheer de Voorzitter! De rechter is niet onafhankelijk en op zijn minst ook niet van zijn eigen ik. Het gaat om zijn milieu, opleiding, persoonlijke geschiedenis, opvattingen over schuld en boete en om zijn religieuze of politieke overtuiging.

Wat de opleiding betreft is het dan ook volstrekt onaanvaardbaar, dat de rechter in wording – de rajo – toch nog altijd loopt aan de leiband van het Ministerie van Justitie. Wat weten wij in wezen verder af van deze hele exclusieve wereld? Niemand zal betwisten, dat zij wel exclusief is. Hoe staat het met het wetenschappelijk onderzoek in dezen? Er zijn veel wetenschappelijke onderzoeken ingesteld, maar waarom is niet eens een wetenschappelijk onderzoek ingesteld – de Minister zou het kunnen opdragen – vanuit bij voorbeeld de universiteiten in Groningen, Amsterdam en Leiden naar de herkomst, het werkpatroon, de opvatting en taakbeschuwing van de individuele rechters?

Minister Van Agt: Ik weet dat bij voorbeeld ook de universiteit te Nijmegen in staat is wetenschappelijk onderzoek te verrichten.

De heer Wolff (C.P.N.): Mijnheer de Voorzitter! Ik weet niet, of dit het onderzoek zou kunnen worden dat ik bedoel, misschien ook wel! Ik doel op een soort onderzoek zoals dat in bij voorbeeld Canada is ingesteld door John Hogarth en waarvan de resultaten gepubliceerd zijn in boekvorm, onder de titel: Sentencing as a human process. Dit is een zeer diepgaand onderzoek.

Wie iets wil veranderen – daarover zijn wij het waarschijnlijk wel eens – moet eerst onderzoeken en analyseren.

Wij vinden de nieuwe criminaliteitscijfers ernstig, zoals wij ieder criminaliteitscijfer ernstig vinden, maar wij waarschuwen met klem tegen het manipuleren met deze cijfers. Dit gebeurt. Barry Goldwater in Amerika heeft het gedaan. Nixon was er in zijn goede dagen uitstekend in en de omzeggertjes hier hebben er ook weet van. Zij gooien alle cijfers op één hoop en zij vragen om machtsontplooiing, omdat de veiligheid van de

burger in onvoldoende mate is gewaarborgd. Zij roepen de sfeer op van: Je bent op straat je leven niet meer zeker.

De heer K. A. Keuning (DS'70): Dit is weer zo'n insinuatie over het manipuleren met cijfers. Kan de heer Wolff enige aanwijzing geven, waaruit blijkt, hoe door voorstanders van uitbreiding van het politie-apparaat met cijfers wordt gemanipuleerd?

De heer Wolff (C.P.N.): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil er gewoon naast leggen – daarvoor heb ik echter de *Handelingen* nodig – de uiteenzetting, die de Minister hier gisteren bij de behandeling van de politie, losgekoppeld van Justitie en Binnenlandse Zaken, heeft gegeven. Het was een genuanceerd bezien van de cijfers en ik vond het een geheel andere benadering dan die van de groepering, die de geachte afgevaardigde hier vertegenwoordigt.

De heer K. A. Keuning (DS'70): Geeft de geachte afgevaardigde dit het recht te zeggen, dat wij manipuleren met cijfers? Ik heb in de afgelopen dagen zelfs vrijwel geen cijfers genoemd.

De heer Wolff (C.P.N.): Neen, mijnheer de Voorzitter, maar het optreden van de geachte afgevaardigde staat niet los van een hele entourage. Hierbij denk ik aan het blaadje, dat „Accent” heet, en aan televisie-uitzendingen. O God, het is enorm geweest.

Door de afdelingen van de partij van de geachte afgevaardigde, voor zover deze althans reëel is, is in de buitenwijken, de tuinsteden van Amsterdam een telegram rond gestuurd, waarin staat, dat het onveilig is om buiten te komen. Het is een feit, dat onze mensen, die in deze buurten werken – zij komen ook nog wel eens mensen van de P.v.d.A. tegen – nooit een lid van DS'70 tegenkomen; men durft er waarschijnlijk niet meer buiten te komen.

De heer K. A. Keuning (DS'70): Ik heb u, mijnheer Wolff, gevraagd uw opmerking „gemanipuleer met cijfers” te staven.

Nu merk ik, dat de geachte afgevaardigde er weer helemaal omheen draait. Hij deed dit zoëven ook, toen hij een vrij kwaadaardige uitval in onze richting deed. Ik vind het jammer; het doet namelijk af aan zijn betoog, waar naar ik gewoonlijk wel met belangstelling luister.

De heer Wolff (C.P.N.): Mijnheer de Voorzitter! Men kan de cijfers op allerlei manieren op een rijtje zetten. Ook op een andere manier en met evenveel recht dus is gedaan. Er zijn toestanden in 1950 vergeleken met situaties in 1972. Een dergelijke vergelijking geeft inderdaad het beeld, dat procentueel het aantal misdrijven tegen het leven en personen achteruitgaat en dat het minder wordt. Hoe afschuwelijk de absolute getallen nog steeds zijn, mijnheer de Voorzitter, het is verbazingwekkend, te zien, dat toch nog een hoopgevende trend zichtbaar is geworden in een tijd, waarin het geweld in de grote politiek de boventoon voert – ik denk aan Vietnam en het Midden-Oosten – en waarin dit geweld via de media bovendien nog wordt verheerlijkt.

Er staan in ons land gelukkig gezonde krachten tegenover. De grote stijging van de criminaliteit wordt veroorzaakt door het toenemen van vermogensmisdrijven. Bij de groten is veel te halen; bij de kleinen is altijd wel wat te lenen – een fiets of een brommer – en bij nader inzien niet terug te geven. Het is zonneklaar dat ertegen moet worden opgetreden en dat er moet worden opgespoord. Er moet zoveel mogelijk worden geprobeerd om te verhinderen dat het gebeurt.

De heer K. A. Keuning (DS'70): U vergeet een belangrijk element dat wij steeds hebben benadrukt, namelijk de preventie. Het gaat veeleer om de preventie door de aanwezigheid van de politie. Dat is volgens mij belangrijk.

Wolff

De heer **Wolff** (C.P.N.): Het verschil tussen u en ons is alleen dat wij de preventie op een langere termijn zien en die vinden in het oplossen van een aantal sociale vraagstukken. Wij willen de zaak echt niet vereenvoudigen door te zeggen dat de misdaad automatisch verdwijnt als men de maatschappij verandert. Dat is een kinderlijk beeld. De Minister heeft gezegd dat hij te oud is om zo utopisch te zijn. Wij zouden de oude baas dan willen zeggen: kop op, ga moedig voort.

Mijnheer de Voorzitter! In Amsterdam zijn buurten waar inbraak wordt gepleegd bij AOW'ers. Hierbij gaat het om kleine bedragen van een paar honderd gulden. Deze zaken worden niet nagetrokken. Er komt natuurlijk wel een meneer die alles opschrijft, maar hij zegt erbij dat men er waarschijnlijk nooit meer iets van zal horen. Dat is een verkeerde instelling.

De heer **K. A. Kenning** (DS'70): Deze dingen staan nu juist onder de eenvoudige diefstallen vermeld. Men vindt deze onder de 69 000 diefstallen met braak.

De heer **Wolff** (C.P.N.): Ik pleit voor een opsporing, die dergelijke kleine zaken niet negeert en alleen afgaat op de zaken waarbij het om grote bedragen gaat. Het hangt namelijk af van de omstandigheden van de getroffene of een bedrag groot is of niet. Dit klinkt deze Minister bekend in de oren.

Mijnheer de Voorzitter! Het optreden is volgens ons geen kwestie van paniekzaaijerij maar van het kwaad bij de wortel aanpakken. Het opheffen van noodtoestanden, die bestaan bij degenen die in grote steden tussen de molenstenen komen, of dit nu Nederlanders, rijksgenoten of buitenlanders betreft. Dwars tegen de reactie en de business-mentaliteit van deze maatschappij in, moet een nieuwe moraal worden ontwikkeld die afsteekt en leidt tot een uitgesproken sociaal bewustzijn in plaats van tot de neiging om privé miniatuur-kapitalistisch „wildernisje” te gaan spelen.

De wildernis bestaat!

Hoe moeten tienduizenden in ons land aangekeken hebben tegen het douceurtje Shell-Venezuela, hoe staan honderdduizenden verbijsterd als ministers uit voorafgaande rechtse kabinetten onmiddellijk na het neerleggen van hun ambt overstappen naar de grootste concerns? Wie bij het bestrijden van het maatschappelijk kwaad ernstig wil worden genomen, moet zich eerlijk en zakelijk afvragen of er geen wettelijke regels met eventuele sancties moeten worden gesteld die deze overgang van ex-ministers met hun know-how naar b.v. Unilever en dergelijke, althans binnen bepaalde, vrij ruime, termijn na het beëindigen van hun overheidsfunctie, verbiedt.

Scherpe en omlijnde regels zijn nodig. Zij dienen er ook te zijn ten aanzien van de bescherming van burgers tegen onverantwoordelijk of onrechtmatig optreden van de organen van de staatsmacht, bij voorbeeld in de gedaante van de politieambtenaar ten opzichte van mensen die zijn aangehouden. Daarom hebben wij in het mondeling overleg met de Minister van Justitie en tijdens de informele ontmoeting met de burgemeester van Amsterdam diep gespit in de zaak-Warmoesstraat. Dat was nodig, al is de afloop nog steeds onbevredigend. Volgens ons blijft het een brandend probleem, hier reeds aangeroerd door mevrouw Goudsmit, dat klachten over het politieoptreden altijd worden onderzocht binnen die wereld van politie en eventueel ook binnen die van het openbaar ministerie. Ook de rijksrecherche behoort hiertoe.

Het bureau Warmoesstraat werkt in een spanningsveld en de rijksrecherche doet dit ook. De klachtenprocedure in Amsterdam lijkt ons een geringe verbetering die op zijn minst navolging verdient in een groot aantal steden, maar zij lost het vraagstuk niet op. Het is èn voor de klachten èn voor het onderzoek nodig dat er in de toekomst een orgaan is dat inzicht kan hebben in wat er gebeurt. Wellicht zal dit een parlementaire commissie moeten zijn of moet men het recht van enquête verlenen aan de vaste Commissie voor Justitie of aan de Commissie voor de verzoekschriften. Ik noem dit nog niet eens „controle”, waartegen de Minister bezwaar maakt. Wat nodig is, is een meekijken in de zaken.

De heer **Geurtsen** (V.V.D.): Mag ik hieruit afleiden, mijnheer de Voorzitter, dat de heer Wolff voelt voor een sterke centralisatie van het politiebeleid?

De heer **Wolff** (C.P.N.): Neen, mijnheer de Voorzitter, maar ik voel voor het scheppen van een mogelijkheid om mee te kijken. Ik zal zeggen, waarom: in het belang van de klager, opdat zijn klacht serieus wordt genomen, in het belang van de gene over wie wordt geklaagd, die, als hij onschuldig is, er het grootste belang bij heeft, dat dan zo overtuigend mogelijk wordt vastgesteld, dat hij niet laakbaar is, en in het belang van de rechtszekerheid van degenen die het onderzoek verichten.

De heer **Geurtsen** (V.V.D.): Ik val uw doeleinden niet aan. Ik informeer alleen maar omdat ik geloof, dat dit leidt tot een centralisatie van het beleid.

De heer **Roethof** (P.v.d.A.): Het ontgaat de heer Geurtsen blijkbaar, dat hoe meer centralisatie, hoe minder mogelijkheid van onafhankelijke controle er is.

De heer **Geurtsen** (V.V.D.): Gaat men werken met een centrale ombudscommissie, dan is het vrijwel onvermijdelijk, dat zij wordt geconfronteerd met centrale beleidlijnen en centrale beleidsdoeleinden en niet met een grote diversiteit hiervan, met verschillende politie-organisaties in steden, regio's, gewesten of hoe men ze wil noemen.

Mevrouw **Goudsmit** (D'66): Het zou mijn bedoeling zijn, de commissie in te schakelen voor begeleiding bij individuele klachten. Het heeft niets met het beleid van de politie als zodanig te maken.

De heer **Wolff** (C.P.N.): Het probleem is levensgroot. Het is ook aanhangig bij de commissie-werkwijze. Er is over gesproken in de vaste Commissie voor Justitie en in de Commissie voor de Verzoekschriften. Ik denk ook aan de geheimezinnige commissie voor de veiligheidsdienst, die er ook mee zit te „knoeien” – om het zo maar uit te drukken voor dit selectieve gezelschap.

Mijnheer de Voorzitter! Het gratiebeleid van de Minister is reeds eerder door ons aan de orde gesteld, ten aanzien van een specialiteit die uit het verleden stamt en die maar onder het verleden begraven moet blijven. Wij willen het nu over een op zichzelf onvergelykbare, niet gelijksoortige, maar toch wel ernstige kwestie hebben. In de afgelopen week zaten in de cel in de gevangenis te Assen jonge mensen – bestuurders van de V.V.D.M – die in het kader van het kabinetberaad van de Regering-Den Uyl aan de Minister van Justitie zijn uitgeleverd, als een politiek zoenoffer. Dit had nooit mogen gebeuren. Er is geen excuus te vinden voor dit soort prijsgeven van mensen.

De Minister van Justitie heeft zich – zoals wij hebben begrepen – in deze aangelegenheid sterk gemaakt als vice-premier, maar hij kan dit van zijn levensdagen toch niet gedaan hebben als de beoefenaar van een bekwaam, met respect voor dit staatsrechtelijk instituut vervuld gratiebeleid. Dat zit er, gezien de geschiedenis, echt niet meer in. In plaats van zich te bewegen als in een porseleinkast, heeft hij er een vrolijke keuken van gemaakt. In tweede instantie werd gegratieerd op een typische manier. De gratiëring vormde de erkenning van veranderende omstandigheden, maar niet van half gewijzigde omstandigheden, want de groetplicht is opgeheven en niet half overeind gebleven. Is het dan nog moreel verantwoord te noemen, mensen die dit constructieve doel nastreefden gevangen te zetten, uitgerekend de mensen die nodig zijn om het leger te democratiseren, dit voor de veiligheid van ons volk betrouwbaar te maken, nog wel op het moment, dat ene mijnheer Kransenburg destructieve, opruiende pamfletten als dienstbrieven ronddoelt?

Wolff

De gratie hield in, dat de straf met 50 pct. verkort en met 50 pct. verzwaaard werd, door het uitzitten in de strafgevangenis. Hoe kan men hierop komen? Het is een soort sommetjes maken dat zich niet verdraagt met het instituut van de gratie. Wij zijn zeker niet voor afschaffing van de gratie als instituut in de Grondwet, maar wel voor een verantwoorde, ernstige toepassing. Waarom heeft de Minister de omstandigheid genegeerd, dat de Staten-Generaal bezig waren met het creëren van een nieuw rechtsmiddel voor militairen, namelijk dat van casatie bij de Hoge Raad?

De Minister heeft het comité „Handen af van de VVDM” politieke pressie ten aanzien van de gratie verweten, maar dat is dan toch geen politieke koehandel. Politieke pressie is er al eerder geweest en zal er, zo nodig, weer zijn, zoals bij de zaak van de Drie van Breda. De publieke pressie was toen - ik herhaal het - volstrekt legaal, parlementair zowel als buitenparlementair. Het blijft goed zich dat te herinneren.

Dit is de gelegenheid bij uitstek de confessionele fracties te vragen hoe lang zij nog nodig denken te hebben om met hun eigen abortusontwerp te komen. Zij kunnen toch niet de parlementaire werkzaamheden blijven blokkeren?

Hoe staat de Minister in deze kwestie? Is hij bereid een eventueel aanvaard initiatief-ontwerp Lamberts-Roethof te contrasigneren? Kan hij categorisch mededelen dat hij in ieder geval het ontwerp Van Agt-Stuyt nog dit jaar intrekt? Mocht het niet het geval zijn dan kan het noodzakelijk worden met de schriftelijke behandeling, als eerste stap in de richting van het ontwerp, een begin te maken.

Minister Van Agt: Bedoelt de heer Wolff met „dit jaar” het jaar 1973 of het thans begonnen parlementaire jaar?

De heer **Wolff** (C.P.N.): Ik bedoel het jaar 1973. Op het ogenblik is er immers geen enkele duidelijkheid van de kant van de confessionele fracties. Wij praten in een vreemd soort nevelige toestand. Wij hebben echter het ontwerp Lamberts-Roethof schriftelijk voorbereid, terwijl over dat andere ontwerp nog niemand zijn zegje heeft gezegd. Laten wij nu geen tijd verknoeien. Laten wij de zaak gaan aanpakken. Er is nu een nieuwe Kamer en daarom kunnen wij het nu doen.

De heer **Geurtsen** (V.V.D.): Er is, als ik het mij goed herinner, wel een voorlopig verslag over dat ontwerp uitgebracht. Wij wachten nu op de memorie van antwoord.

De heer **Wolff** (C.P.N.): Nee, nu vergist de heer Geurtsen zich. Indertijd is op mijn voorstel in de commissie besloten. . .

De heer **Geurtsen** (V.V.D.): Ja, er is wel een inbrengdatum geweest.

De heer **Wolff** (C.P.N.): Dit is de dialectiek. Ik pleit nu voor het beginnen van de schriftelijke behandeling.

Mijn laatste punt betreft een kwestie van arbeids- of bazenrecht. Toen de ongevallenwetten nog bestonden, tot 1 juli 1967, was het voor werknemers praktisch onmogelijk om de werkgever civielrechtelijk aan te spreken voor ongevalsgevolgen. In de huidige Ziektewet, waaronder elke arbeidsongeschiktheid, ongeacht de oorzaak, valt, en in de Wet op de Arbeidsongeschiktheid W.A.O., is de civielrechtelijke aansprakelijkheid van de werkgever per se niet uitgesloten.

Artikel 34 van de Veiligheidswet schrijft echter, ten aanzien van een rapport van de arbeidsinspectie, voor, dat dat rapport alleen openbaar kan worden gemaakt, als de werkgever daarmee akkoord gaat. De werkgever, als mogelijk doelwit van een civielrechtelijke procedure van de kant van de werknemer, heeft daarvoor meestal weinig animo.

In concreto wordt dus het voeren van een civiele procedure door de werknemer ernstig belemmerd of zelfs onmogelijk gemaakt. Is de Minister bereid, in overleg met zijn collega van Sociale Zaken, een wetswijziging te overwegen om aan die

Wolff e. a.

misstand een einde te maken en om ervoor te zorgen dat in ieder geval advocaten, deurwaarders en bonafide rechtskundigen buiten de werkingsfeer van artikel 34 van de Veiligheidswet komen te vallen?

De Voorzitter: De Staatssecretaris van Justitie heeft mij medegedeeld dat hij, tot zijn spijt, door omstandigheden was verlaat.

Mevrouw Goudsmid (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Bij Binnenlandse Zaken zijn wij bij het benoemingenbeleid geëindigd. Om de band tussen beide departementen van binnenlands bestuur aan te houden begin ik ermee bij de behandeling van de begroting van Justitie.

De heren Geurtsen en Wolff hebben al gewezen op de inleiding van de memorie van toelichting, waarin over de rechterlijke macht wordt gesproken. Mij is daarbij opgevallen dat bij het spreken over de veranderingen in de rechterlijke macht allerlei zelfstandige naamwoorden worden gebezigd, waarmee wordt aangegeven waar verandering nodig is: „selectie”, „vorming van haar dienaren”, „toenemende specialisatie”, maar over benoeming wordt juist niet gesproken. Het is natuurlijk mogelijk - dat hoor ik dan graag - dat onder selectie ook het benoemingenbeleid wordt begrepen.

Ik wil nog eens terugkomen op de benoemingen bij de rechterlijke macht, waarover ik bij voorgaande begrotingsbehandelingen ook het een en ander heb gezegd. Ik wil er met name op terugkomen naar aanleiding van een artikel van mr. Knoop Koopmans in het „Juristenblad” van 26 mei 1973, waarin hij een aantal suggesties doet over een wat hij noemt democratischer wijze van benoeming met behulp van een te creëren raad voor de rechterlijke macht. Ik noem het nu eens niet conseil voor de magistratuur, omdat dan zal worden opgemerkt, dat ik steeds hetzelfde zeg. Ik geloof echter, dat het verschil niet al te groot is. Ik wil wel graag van de Minister weten, wat hij vindt van de suggesties van mr. Knoop Koopmans. Is hij het ermee eens, dat op die wijze een enigermate evenwichtiger benoemingsbeleid kan worden gecreëerd?

Mijnheer de Voorzitter! Hierbij aansluitend wijs ik erop, dat in de passage over de organisatie van de rechterlijke macht in de begroting staat, dat een nieuwe procedure wordt overwogen voor de benoeming van vice-presidenten van rechtbanken. Het is nog steeds mogelijk, dat presidenten van rechtbanken worden benoemd zonder dat de rechters, die bij die rechtbanken betrokken zijn, worden geraadpleegd. Zij weten zelfs niet, althans formeel, van wie men de benoeming tot president overweegt. Acht de Minister het niet juist om, gelijk kennelijk met de vacatures voor vice-presidenten zal gebeuren, ook de vacatures van presidenten van rechtbanken open te stellen?

Ik stap nu over van de rechterlijke macht op de rechtsbijstand. Enigszins voortbordurend op onze discussie bij de behandeling van het wetsontwerp over de voorlopige hechtenis wil ik de Minister een vraag stellen. Wij hebben toen naar aanleiding van artikel 38 Wetboek van Strafvordering, waarin staat dat iedere verdachte zich te allen tijde een advocaat kan assumeren, gediscussieerd over de vraag, hoe het gaat met onvermogene verdachten. De Minister heeft gezegd te menen, dat de raden van rechtsbijstand zich op dit stuk voldoende van hun taak kwijten. Hem was niet gebleken, dat ooit onvermogene verdachten op onjuiste gronden geen advocaat toegevoegd hebben gekregen. Er is toen een discussie geweest over kleedjes kloppen, door rood licht rijden e.d., mede naar aanleiding van een amendement van de heer Van der Lek op een artikel van het wetsontwerp over voorlopige hechtenis op dit stuk.

Thans is mij gebleken, dat iemand - ik ben uiteraard bereid de stukken over dit geval aan de Minister te overhandigen - die in een arrondissement in het noorden des lands zich in verband met een appelprocedure tot de raad van rechtsbijstand aldaar wendde met het verzoek, hem een advocaat toe te voegen, te horen kreeg, dat hij geen advocaat kreeg, niet omdat hij onvoldoende onvermogen was maar omdat het be-

Goudsmit

lang van de zaak het niet wettigde. Het ging naar ik meen – maar dat doet er in dit verband ook niet toe – om een gering geweldsmisdrijf. Ik geloof, dat het tegenwoordig een ruwheidsmisdrijf heet. Omdat de man geen advocaat kreeg, heeft hij van het appèl afgezien, kennelijk met de gedachte dat er dan toch geen voor hem gunstiger resultaat te verkrijgen was. De raad van rechtsbijstand heeft, naar aanleiding van de vraag waarom de man geen advocaat kreeg, geconcludeerd dat uit het feit, dat hij het appèl had ingetrokken wel bleek, dat de zaak door hem niet serieus bedoeld was. Ik vind dat een volstrekt onjuiste conclusie. Geeft dit geval de Minister geen aanleiding, nogmaals te overwegen, of het niet juist is, richtlijnen te geven aan de raden van rechtsbijstand, inhoudende dat in principe aan iedereen, die van een misdrijf wordt verdacht of van een overtreding, waarbij een groot civiel belang op het spel staat – ik denk aan verkeersovertredingen – een advocaat moet worden toegevoegd, uiteraard met inachtneming van de vermogensrechtelijke normen die ook in civiele zaken worden gehanteerd?

Mijnheer de Voorzitter! Mij tot de Staatssecretaris richtend kom ik tot een ander onderwerp, waarvan ik bij de behandeling van de begroting van Binnenlandse Zaken al had aangekondigd dat ik er nu over zou gaan praten, namelijk de pupillenregistratie, waarover in het kader van de kindbescherming wordt gesproken.

Op blz. 17, rechterkolom, van de memorie van toelichting wordt gesteld, dat de pupillenregistratie – het gaat over automatisering van gegevens over kinderen, die op de een of andere manier met de kindbescherming in aanraking zijn gekomen – het vorige jaar in verband met aspecten van privacy nog niet is doorgevoerd, dat een werkgroep is ingesteld door de Nationale Federatie voor de kindbescherming, welke werkgroep een rapport heeft samengesteld met de strekking waarvan de Regering het eens is, zodat derhalve de pupillenregistratie binnenkort zal kunnen starten. Ik meen te weten, dat het advies van die werkgroep – waarmee de Regering het dus eens is – niet wordt gevolgd. Het advies luidde om een contract te sluiten tussen de Nationale Federatie en degene, die de registratie uitvoert, het Computercentrum. Verder moest aan een aantal voorwaarden worden voldaan, zoals het benoemen van een vertrouwenscommissie en het op een rij zetten van de gegevens in de registratie; iedere afwijking daarvan zou aan de vertrouwenscommissie moeten worden gemeld. Voorts zouden er waarborgen moeten zijn voor de verdwijning van die gegevens. Ik verneem graag iets naders van de Staatssecretaris. Wordt het advies gevolgd? Waaruit blijkt, wanneer het advies niet wordt gevolgd, dan dat de Regering het gestelde in het rapport opvolgt? Hoe ver is het op dit moment met het invoeren van die registratie? Is het juist, dat het nog niet is begonnen? Mocht blijken, dat er verschil is tussen het opvolgen van het advies en het standpunt van de Regering, dan hoop ik, dat de Staatssecretaris wil toezeggen, dat met de invoering van die registratie niet wordt begonnen, voordat deze aspecten, die alle betrekking hebben op de privacy van deze zo uitzonderlijk kwetsbare groep, zodanig zijn besproken, dat overeenstemming ter zake bestaat.

Mijnheer de Voorzitter! Helaas heb ik geen tijd op vele aspecten van de „Kinderbescherming” in te gaan. Ik hoop, dat er nog eens gelegenheid bestaat op die aspecten in te gaan in een commissievergadering. Ik wil mij nu nog tot één punt bepalen, nl. tot de adoptievoorbereiding. In de memorie van toelichting staat nogal laconiek, dat er algemeen overeenstemming bestaat over het feit, dat de adoptievoorbereiding moet geschieden door een orgaan, dat onder verantwoordelijkheid staat van de Staatssecretaris. Ik zeg, dat dit daar nogal laconiek staat, omdat tijdens de gesprekken in de vergadering van de vaste Commissie voor Justitie het vorige jaar er nauwelijks sprake was van overeenstemming. Ik zou graag aan de Staatssecretaris willen vragen, of hij het met mij eens is, dat dat zinnetje eigenlijk niet te handhaven is; of hij meent, dat het onderdeel van de meerderheid van de vaste Commissie voor Justitie

juist is, dat het niet gewenst is, dat een aan de Staatssecretaris ondergeschikt orgaan – lees: de Raad voor de kindbescherming – die adoptievoorbereiding voor zijn rekening zou nemen; of hij meent, dat het gewenst is, dat er een centraal orgaan is, dat deze adoptie in de hand heeft en of dit niet heel goed een privaatrechtelijk orgaan zou kunnen zijn.

Ik wil nog een opmerking maken over de internationale adoptie. Het is de Staatssecretaris naar ik aanneem bekend, dat de vereniging, die zich daarmee in het verleden zo constructief heeft bezig gehouden – de Vereniging Wereldkinderen – niet erg tevreden is over de richtlijnen, die nu in de memorie van toelichting staan en die binnenkort zullen worden afgekondigd. Ik verneem graag of de bewindsman na het drukken van de memorie van toelichting nog overleg heeft gevoerd met deze vereniging, zo ja, of dit ergens toe heeft geleid en, zo neen, of hij dan bereid is deze richtlijnen, voordat zij in werking treden, nogmaals met de Kamer, vertegenwoordigd door de vaste Commissie voor Justitie, te bespreken. Ik meen, dat over dit onderwerp al veel vruchtbaar overleg met de Kamer heeft plaatsgevonden. De Tweede Kamer heeft zich in het verleden zeer positief en zeer stellig over deze internationale adoptie uitgesproken. Ik meen, dat de Kamer dit beleid moet voortzetten. Ik hoop, dat de Staatssecretaris bereid is, het zijne daartoe bij te dragen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom nu op een aspect van het vreemdelingenbeleid. Het is slechts één aspect, omdat ook op dat punt, zoals reeds is aangekondigd, een apart mondeling overleg met de Staatssecretaris zal plaatsvinden.

Er is in Nederland een betrekkelijk groot aantal vreemdelingen, gastarbeiders, buitenlandse werknemers of hoe men ze ook wil noemen, die hier volstrekt legaal met verblijfsvergunning, werkvergunning en alles wat men maar wil, verblijven. Deze mensen maken, evenals Nederlanders, zo nu en dan fouten en komen daardoor in aanraking met de strafrechter. Soms zijn het ernstige delicten en soms zijn het minder ernstige delicten. Zij worden dan meestal in Nederland berecht – daarover wil ik het nu niet hebben –, krijgen een straf en moeten een aantal maanden, soms zelfs jaren in de gevangenis zitten en worden, nadat zij hun straf hebben uitgezeten, het land uitgewezen. Ik vraag mij af, of het juist is dat mensen die hier zijn ten behoeve van de Nederlandse economie en die hier legaal verblijven, nog een extra straf krijgen in de vorm van een uitwijzing uit Nederland, nadat zij hun „normale”, „Nederlandse” straf hebben uitgezeten. Ik zie eigenlijk niet in – zeker niet als men naar de Wet houdende algemene bepalingen 1829 en naar de Grondwet kijkt, inhoudende dat iedereen die op Nederlands grondgebied is, dezelfde bescherming behoort te hebben – waarom het zo logisch en zo redelijk is dat vreemdelingen in dit opzicht zo duidelijk achter worden gesteld. Ik begrijp wel dat men kan zeggen dat die man of die vrouw niet hier hoort en dat zij nu maar het land uit moeten, omdat zij iets strafbaars hebben gedaan. Aan de andere kant ben ik van mening dat, als wij profiteren van deze groep mensen, het op het eerste gezicht niet redelijk is dat deze mensen hun fouten, die zij evenals de Nederlanders hebben, zo worden aangerekend dat men ze uit de gemeenschap stoot, ongeacht het feit of ze hier verder nog banden hebben. Ik zou hierop graag het commentaar van de Staatssecretaris vernemen.

Mijnheer de Voorzitter! Sommige van mijn collega's hebben gesproken over de terreurbrigades bij de behandeling van de afdeling politie. Ik zou graag willen weten – ik meen dat dit hier aan de orde is – of het onderzoek, dat de Minister van Justitie heeft aangekondigd in een openbare vergadering over de terreurbrigades, naar de achtergrond van de daders en hun opvoedingspatroon, reeds een aanvang heeft genomen. Ik kan dat niet in de memorie van toelichting met betrekking tot het wetenschappelijk onderzoek op blz. 9 terugvinden. Als dat onderzoek nog niet is aangevangen, zou ik graag willen weten wat men daarmee van plan is.

Goudsmit e. a.

Mijnheer de Voorzitter! Ik moet de volgende vraag misschien niet aan de Minister, maar aan onszelf stellen. Hoe gaat het eigenlijk met de besloten vervolgvorgadering om nog wat meer inlichtingen over die politieszpecialisatie te verkrijgen?

Mijnheer de Voorzitter! In de loop van dit parlementaire jaar is er nogal wat aan de hand geweest bij het Centraal wervings- en opleidingsinstituut voor gevangenispersoneel. Ik zou graag weten hoe het nu met de organisatie gaat. Is de onrust inmiddels verdwenen? Er staat in de begroting dat de capaciteit moet worden opgevoerd. De bedragen die ervoor worden uitgetrokken, zijn ook opgevoerd. Ik zou graag wat meer over de interne, al of niet aanwezige rust op dat instituut willen weten.

Ik zou eveneens graag willen weten hoe het gaat, na het vertrek van de heer Maas, met de Pompekliniek. Heeft dat vertrek nog organisatorische of beleidsgevolgen? Zo ja, welke? Als de Staatssecretaris op dit moment niet in staat is daarover mededelingen te doen, hetgeen ik mij wel kan voorstellen, dan zou ik daarover graag nadere inlichtingen ontvangen, speciaal wat de vraag betreft, of het beleid nu al dan niet wordt veranderd.

De heer **Jurgens** (P.P.R.): Mijnheer de Voorzitter! De spreektijdbepaling belet mij helaas wat het taalgebruik betreft, de Minister een Biedermeierruiker aan te bieden in de stijl van Hildebrand, welke aanbieding hem zeker zal hebben vermogen te bevallen. Misschien kan ik dat nog een andere keer doen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil een reeks van vraagpunten aan beide bewindslieden voorleggen. Mijn eerste vragen betreffen met name het werkterrein van de Minister, namelijk het wetgevingsbeleid.

Wij hebben een mooie opsomming gekregen van de taken die deze bewindslieden zich in de komende jaren voorstellen uit te voeren wat de wetgeving betreft. Ik mis echter een prioriteitenopstelling. Is het mogelijk een schema van dergelijke prioriteiten aan de Kamer voor te leggen? Dan kunnen wij tenminste een principieel debat houden over het wetgevingsbeleid. Zoals het nu is, laat de Kamer de wetsontwerpen op zich afkomen. Het zou best kunnen zijn dat in overleg tussen bewindslieden en Kamer een prioriteitenopstelling wordt gemaakt die beide partijen kan bevallen zodat wij niet zozeer van een, misschien onvermijdelijke, reeks toevalligheden het slachtoffer worden. Als voorbeelden van de prioriteiten die de fractie van de P.P.R. zou willen stellen noem ik o.a.: de administratiefrechtelijke sancties op milieumisdrijven, waarover de Vereniging voor Administratief Recht twee jaren geleden heeft gerapporteerd; een van de beleidsambtenaren van het departement van de Minister heeft daarover toen gepreadviseerd; wellicht zou het goed zijn wanneer daarop dieper werd ingegaan; de herziening van het Wetboek van Strafrecht; de voortzetting van het werk rondom de terbeschikkingstellingsregeling en de nieuwe krankzinnigenwet, de vreemdelingenwet, de wet administratieve rechtspraak overheidsbeschikkingen en de aspecten van de rechterlijke organisatie die daarmee samenhangen - dus de vormen van beroep en de rechtsgangen die in onze samenleving bestaan -, de regeling van de rechtshulp en de alimentatieproblematiek. Onze fractie is van mening dat deze zaken prioriteit zouden moeten krijgen.

De vraag is natuurlijk of de Regering bereid is aan de hand van een dergelijke prioriteitennota met de Kamer overleg te plegen, dit in het kader van een zinvolle planning van de wetgeving die afkomstig is van het Ministerie van Justitie.

Het tweede punt betreft de uitvoerende taak van Justitie. De politie zelf is apart behandeld. Met mevrouw Goudsmit moet ik zeggen dat het antwoord aan de heer Van der Lek, gisteren gegeven, over de terreurbrigades uitmuntte door beknoptheid en dubbele ontkenningen, doch niet door helderheid over wat er nu eigenlijk wel aan het gebeuren is. Mijn fractie voelt dus evenals mevrouw Goudsmit voor een voortzetting van het gesprek in de bijzondere commissie.

Een pluim op de niet aanwezige hoed van de Minister zou ik

Jurgens

willen steken ten aanzien van de erkenning van het COC die door mijn fractie reeds lang werd verbeid. Wij hebben daarentegen droefenis inzake de halve gratiëring van de VVDM-ers. De heer Geurtsen zou ik graag willen tegenspreken dat de Minister gemakkelijk te beïnvloeden zou zijn op dit punt. Ik heb het geprobeerd, het is mij niet gelukt.

De heer **Geurtsen** (V.V.D.): Dat zegt meer over het afwezig zijn van overtuigingskracht bij de heer Jurgens dan over de vraag, of de Minister gemakkelijk is te beïnvloeden.

De heer **Jurgens** (P.P.R.): Het zegt misschien meer iets over de verhoudingen die de heer Geurtsen gewend was in een vorige situatie, waarin de V.V.D. in de Regering participeerde en over die in de huidige oppositie, waarin hij nu verkeert. Het doet mij overigens goed de heer Geurtsen daarin te zien opereren. Ik hoop ook dat het zo blijft.

Het derde punt betreft het vreemdelingenbeleid. Daarover is al een gesprek door de vaste commissie aangevraagd met de Staatssecretaris, welk gesprek binnenkort zal plaatsvinden. Desondanks wil ik nu toch ook een paar punten uit het vreemdelingenbeleid noemen. De rechtspositie van de legale gastarbeiders is nog steeds zeer onduidelijk. Dat heeft mede te maken met het feit dat de vreemdelingen-circulaires, dus de ministeriële verordeningen, gebaseerd op het Vreemdelingenbesluit, niet ter inzage zijn voor anderen dan ambtenaren. Het zou ontzettend gemakkelijk zijn, wanneer de mogelijkheid tot inzage veel groter was zodat, wanneer bij voorbeeld aan een kamerlid wordt gevraagd hoe het zit met deze situatie, hij dan ook antwoord kan geven. Ik ben mij ervan bewust dat het stuk ligt in de bibliotheek van de Kamer, maar als men elders in het land is biedt dat nauwelijks enig soelaas.

De illegale gastarbeiders vormen een ernstig probleem, omdat duidelijk wordt dat de illegale gastarbeiders zeer gauw zullen worden uitgebuit door degenen die van hun diensten gebruik maken. Sterker nog, vele gastarbeiders komen in Nederland min of meer uitgelokt door toezeggingen gedaan door werkgevers. Het is mij gebleken dat de zaak zeer moeilijk is. Als illegale arbeiders worden aangetroffen, moet de politie terecht overgaan tot uitzetting. Daarentegen kunnen mensen die veroorzaken dat illegale gastarbeiders vaak onwetend in strijd handelen met Nederlandse wetten op dat punt, niet wegens uitlokking worden vervolgd. Ik zou de Minister uitdrukkelijk willen uitnodigen de Kamer mede te delen, op welke wijze het mogelijk zou zijn om werkgevers die bewust gastarbeiders die geen verblijfsvergunning hebben in dienst nemen alsmede de medeplichtigen zoals pensionhouders op een of andere wijze strafbaar te stellen. Zeer recente ervaringen, met name in Venlo en Bergen op Zoom, tonen aan hoezeer werkgevers onwetende buitenlanders herwaarts lokken en hen in een rechteloze positie laten zitten. Dat is de motivering van mijn uitdrukkelijke vraag.

Drie weken geleden heeft een werkgroep een rapport uitgebracht over de rechtstoestand en de sociale toestand van de asielzoekers in Nederland, de vluchtelingen dus. De werkgroep doet een groot aantal vaak zeer concrete voorstellen ter verbetering van de situatie van de asielzoekers. Is de Staatssecretaris bereid, nog voor het einde van het jaar die voorstellen met de vaste Commissie voor Justitie door te spreken?

Overigens wil ik de Staatssecretaris mijn complimenten maken voor de vele gevallen waarvan ik heb vernomen, waarin hij gevoelig blijkt te zijn voor de humanitaire aspecten die aan het vreemdelingenbeleid zijn verbonden.

Een volgend punt is de kindbescherming. Merkwaaardigwijze krijgt de politie een aparte behandeling in deze Kamer. Dat ligt ook aan het feit dat zij onder twee departementen valt. Als men echter de begroting bekijkt, krijgt de rijkspolitie ongeveer evenveel uit de pot van Justitie als de kindbescherming. De kindbescherming kan zich echter niet verheugen in eenzelfde belangstelling als de rijkspolitie. Ik hoop dat dit in de toekomst beter wordt. Een aanzet daartoe is deze zomer reeds door de Staatssecretaris gegeven. Reeds bij

Jurgens e. a.

het begin van zijn optreden werd hij geconfronteerd met problemen in de sfeer van de kindbescherming. Hij heeft zich naar mij in gebreken op zeer korte termijn in die problematiek weten in te werken. Mijn vraag is hoe het intussen staat met de zaken die zijn voortgekomen uit de bezetting van het gebouw van de Nationale Federatie voor de Kinderbescherming door de Belangenvereniging Minderjarigen deze zomer. Er zou worden gewerkt aan de sanering van de tehuizen en aan de inspraak daarbij. Is daarin voortgang geboekt?

Ik heb nog een aantal concrete vragen. Er zijn er reeds een aantal gesteld door mevrouw Goudsmit, met name op het terrein van de adoptievoorbereiding en de pupillenregistratie. Daarbij sluit ik mij gaarne aan. Ik weet dat de heer Van der Lek en mevrouw Haas alsnog vragen zullen stellen. Zelf heb ik de volgende vragen.

Hoe staat het met het verlagen van de meerderjarigheidsgrens tot 18 jaar? Welke gedachten bestaan er over hulpverlening op vrijwillige basis voor jonge volwassenen boven die grens? Met name de Nederlandse Jeugdgemeenschap en de Belangenvereniging Minderjarigen hebben zich tot de Kamer gewend met deze vragen.

Op welke wijze kan het rapport van de commissie-Wiarda over het jeugdbeschermingsrecht het best ter discussie komen, zowel met de betrokkenen als met deze Kamer? Een vraag dus van meer technische aard: hoe kunnen wij de discussie op gang brengen?

Een vraag van inhoudelijke beleids-aard is welke kansen er zijn om de werkbelasting, die case-load schijnt te heten, van de werkers in de gezinsvoogdij omlaag te brengen tot 22 à 28, zodat toereikende hulpverlening mogelijk wordt.

Op 16 oktober heeft de Hoge Raad een tweede arrest gegeven inzake de Sosjale Joenit in Den Haag. De verdachten zijn veroordeeld wegens het overtreden van artikel 280 van het Wetboek van Strafrecht. Nu een beroep op de afwezigheid van materiële wederrechtelijkheid geen genade blijkt te vinden in de ogen van de Hoge Raad is mijn vraag aan de Minister dan wel aan de Staatssecretaris hoe de Regering de rechtszekerheid denkt te waarborgen van hen die zich tegen de wil van hun ouders tot instanties als deze wenden om bijstand in hun persoonlijke problematiek, alsmede de rechtszekerheid van degenen die hulp verlenen. Welke opdrachten heeft intussen het opsporingsapparaat van de politie gekregen? Houdt de uitspraak van de Hoge Raad in, dat nu meteen via een formele wetsuitleg de rechten van de ouders ten volle ten uitvoer zullen worden gelegd of is de Regering bereid, enigszins tegemoet te komen in deze problematiek? Ziet de Regering dat duidelijk een wetswijziging noodzakelijk is ten aanzien van de omvang van de ouderlijke macht?

De heer **Jongeling** (G.P.V.): Mijnheer de Voorzitter! In de Troonrede trof mij deze zinsnede:

„Van de rechtspraak wordt verwacht dat zij zekerheid biedt, maar de ontwikkelingen in de samenleving toch op creatieve wijze beantwoordt;”.

Ik meen, dat de Minister deze passage wel zal herkennen. Zoekend in de memorie van toelichting van hoofdstuk VI naar een nadere explicatie vond ik niet meer dan dit:

„(...) maar ook omdat de dragers van het rechterlijke ambt aldus bij voortdurende vernemen hoe men over de beslissingen oordeelt en welke veranderingen van opvatting omtrent hetgeen in het sociaal verkeer behoorlijk is zich aandienen.”.

Mijnheer de Voorzitter! Helemaal helder is het mij nog niet, maar mij bekruipt een beetje de vrees, dat het de bedoeling is dat de rechtspraak mee een rol moet spelen in de door het kabinet gewenste structurele veranderingen in onze maatschappij. Daartegen wil ik ernstig waarschuwen, want de politiek gaat dan over de rechtspraak heersen ten koste van de rechtszekerheid. De invloed van de politiek op de rechtspraak mag alleen

Jongeling

lopen via de wetten, die wij hier maken of wijzigen. Verder zal de rechter juist moeten zoeken naar duurzame normen die temidden van de grote onzekerheid van deze tijd de rechtspraak een houvast bieden. Hoezeer wij in het drijfzand terecht komen, als wij op de verschuivende normen in de samenleving bouwen, leren ons de kwestie van de abortus en de problematiek van de euthanasie, het begin en het einde van het leven.

Over abortus heb ik hier al vaak gesproken, ik weet al wat de Minister zou antwoorden. Daarom wil ik een voorbeeld nemen om het absurde van de thans ontstane situatie aan te duiden.

Onlangs beslisten gedeputeerde staten van Noord-Holland afwijzend op een verzoek, de kosten van een abortus voor rekening van de Algemene Bijstandswet te brengen. Het argument was, dat de indicatie onvoldoende was om van „noodzakelijke kosten van het bestaan” te kunnen spreken. Een ziekenhuis had het verzoek namelijk afgewezen, waarna een arts van de abortuskliniek als tweede medicus was opgetreden.

Elke verdediger van abortus zegt, dat hij deze ingreep alleen in uiterste noodzaak wil. Door de volslagen passiviteit van de justitie echter moet nu de administratieve rechter uitmaken, of een abortus noodzakelijk was. Vindt de Minister het juist, dat de ene overheidsinstantie zegt, dat een bepaalde abortus onnodig was, terwijl de andere overheidsinstantie ervan uitgaat, dat hij zó nodig was, dat de duidelijke tekst van artikel 251-bis van het Wetboek van Strafrecht daarvoor moet wijken?

De Minister heeft geen wetsvoorstellen met betrekking tot de euthanasie aangekondigd. In tegenstelling tot de wens van de heer Tilanus, die in een artikel in „De Telegraaf” op indiening van een wetsontwerp ter zake heeft aangedrongen, ben ik het met de Minister op dit punt eens. Ook het rapport van de Gezondheidsraad komt eenstemmig tot deze conclusie. Wel meent deze raad dat ook in deze gevallen sprake kan zijn van strafuitsluitingsgronden. Gelet op het eindresultaat, waartoe dit bij abortus heeft geleid, wil ik met de Minister graag van gedachten hierover wisselen, waarbij ik mij ervan bewust ben, dat in een concreet geval de rechter over de erkenning van zulke gronden zal beslissen. Is de Minister het met mij eens, dat dergelijke schuldsluitingsgronden niet zullen kunnen worden aangevoerd, indien de patiënt weliswaar als ongeneeslijk wordt aangemerkt, maar het stervensproces nog niet is ingetreden? De definitie van euthanasie van de Gezondheidsraad laat dit wél toe, wat ik een kwalijke zaak zou vinden. Ik teken hierbij overigens aan, dat ik ook in het geval van een ingegaan stervensproces moeite heb met aanvaarding van een botsing van plichten, die het toedienen van een spuitje zou rechtvaardigen. Als de Gezondheidsraad daarvoor nog een achterdeur wil openlaten, zal die kier toch zo klein mogelijk moeten zijn. Ik zie de botsing veeleer daar, waar de patiënt een verklaring op zak heeft, dat hij niet gereanimeerd wil worden, terwijl de arts daarvoor nog kansen aanwezig acht. Het verzoek van een patiënt, er maar een eind aan te maken – een dergelijk verzoek komt volgens deskundigen zelden of nooit voor – zie ik niet als een rechtvaardiging van doelbewuste levensbeëindiging. „Op verlangen van” valt niet steeds samen met „in het belang van” de patiënt. Ik zou het op prijs stellen de zienswijze van de Minister hierover te horen.

Mijnheer de Voorzitter! Heel kort zou ik nu iets willen zeggen over de strafrechtstoepassing. In de Troonrede is een wetsontwerp aangekondigd tot herziening van het strafstelsel, beogende de toepassing van vrijheidsstraffen nog verder te verminderen. Ik neem aan, dat hiermee bedoeld wordt een vergroting van de plaats van de vermogensstraffen.

In het rapport van de commissie-Van Binsbergen worden op dit punt stellig wel zinnige suggesties gedaan, maar ik heb een aantal fundamentele bezwaren die samenhangen met mijn kijk op de straf als zodanig.

Met name geloof ik niet in de gedachte van de commissie dat een boete voor elk misdrijf – hoe ernstig ook – een oplossing kan zijn. Nu schrijft de Minister in de memorie van toelichting dat hij met de voorstellen van de commissie „in hoofd-

Jongeling e. a.

zaak" kan instemmen. Hij houdt dus nu een slag om de arm en dit betekent dat een meer diepgaande discussie beter kan plaatsvinden als het wetsontwerp bij de Kamer is ingediend.

Ik heb er begrip voor dat men voortdurend zoekt naar verbeteringen op het terrein van de straftoepassing. Ook ik zie de negatieve kanten van de vrijheidsstraf. Met enige spanning heb ik daarom de berichten gevolgd over het opleggen van bepaalde zinnige bezigdheden als straf. Als ik het goed heb, is een eerste experiment in Nederland nogal negatief afgelopen doordat het vonnis in hoger beroep vernietigd werd terwijl de diensten al verricht waren. In Engeland zou op dit terrein meer gebeuren. Kan de Minister ons zijn inzichten hierover meedelen en ziet hij mogelijkheden – eventueel geleerd door de Britse ervaringen – in ons land te bevorderen dat langs deze weg een zinvol alternatief naast de vrijheidsstraf mogelijk wordt? Zelfs wanneer de geldboetes belangrijker worden, zal hieraan behoefte bestaan, wanneer bij voorbeeld de rechter wordt geconfronteerd met het probleem dat hij personen moet berechten van wie nauwelijks iets te halen valt.

Mijnheer de Voorzitter! In de memorie van toelichting, blz. 13, wordt gesproken over het plan tot instelling van raden van strafrechttoepassing. Zijn wij hiermee niet bezig een kostbare doublure te scheppen van de reclasseringsraden en de commissies van toezicht? Moet ik hier soms een verband zien met de uitspraak waarmee ik mijn verhaal begon, dat ook de straftoepassing ingeschakeld moet worden in het streven structurele veranderingen in onze maatschappij – als door het kabinet gewenst – tot stand te brengen?

Mijnheer de Voorzitter! Niet de sociaal-agogen, die in bedoelde raden stellig weer het hoogste woord zullen hebben, maar de overheden moeten het land regeren en gerechtigheid bestellen.

De heer **Abma** (S.G.P.): Mijnheer de Voorzitter! „Wat wellicht een compositie zou kunnen worden, blijft als een Unvollendete liggen”. Dit zijn des Ministers eigen woorden aan het slot van de begrotingsbehandeling van verleden jaar. Intussen heeft de Minister alsmede zijn nieuwe Staatssecretaris gelegenheid ontvangen – misschien ongedacht – om toch zijn voornemen ten uitvoer te brengen, namelijk de doorvoering van een serie vernieuwingen.

Ten aanzien van deze vernieuwingen zegt het adagium ons iets, dat het nieuwe niet altijd hoeft te worden afgewezen vanwege het feit dat het nieuw is en dat het oude niet met hand en tand hoeft te worden vastgehouden omdat het anciënniteit heeft. Alles zegt ons echter de binding van ons politieke streven om Gods Woord in het beleid de plaats te geven die het toekomt en in dat Woord – de heer Wolff moet het mij niet kwalijk nemen – heb ik toch nog iets meer vertrouwen dan in zijn „zonnige” Marx.

Mijnheer de Voorzitter! Dit woord toetst de oude en nieuwe dingen op hun betrouwbaarheid of, om nog iets preciezer te zijn: uit de schat van het hart moeten wij oude en nieuwe dingen voortbrengen. Als ik hier het hart noem, wijst dit op een uitermate sympathieke betrokkenheid, zowel horizontaal als verticaal. Dit alles is wat kort gezegd, maar ik hoop dat de bedoeling overkomt.

Mijnheer de Voorzitter! Mijn verdere opmerkingen zullen aansluiten bij de diverse hoofdstukken van de begroting. Inzake de toename van de criminaliteit heeft de Minister mij gisteren een belofte gedaan. Ik behoef hierop nu niet weer in te gaan. Dit uitstel geeft mij evenwel de gelegenheid, iets dieper op deze zaak in te gaan. Ten aanzien van de welzijnsvoorzieningen, die de criminaliteit kunnen beteugelen, heb ik mij wat scepsis gepermitteerd. Ik zal ook zeggen waarom. In maatschappelijk opzicht zijn wij de laatste decennia in vergelijking met de vorige eeuw aanmerkelijk vooruitgegaan. Toch is de criminaliteit niet op de terugreis. De apostel wijst op de herkomst van de agressie: Gij benijdt elkaar en ijvert naar dingen, die ge niet krijgen kunt, opdat ge die in uw wellusten doorbrengen zult. Ik wil de ingeklede ver-

Abma

gelijking met twee onbekenden, nl. welzijn en welvaart, nog iets ingewikkelder maken door de derde onbekende, nl. wel-lust, te introduceren. Ons bezwaar is, dat het wel eens aan wijsheid ontbreekt, omdat de hoogste wijsheid in onvoldoende mate wordt gehoord. Als wij deze wijsheid verlaten, vraag ik mij af, welke wijsheid wij dan zouden hebben. Wij worden dan overgegeven aan de consequenties van onze dwaasheid. Ik bedoel dat in de gehele bezinning omtrent de wetgevende arbeid te zeer de nadruk wordt gelegd op de mondigheid van de mens. Het is zeer modern daarover te spreken. Ik zou liever de term „verantwoordelijkheid van de mens” willen spreken en dan ten aanzien van God en naaste.

De normen die de wetgeving bepalen zijn onderhevig aan een proces van afbrokkeling. Er is mijns inziens te weinig discretie tussen hetgeen men „taboes” noemt en blijvende normen. Ik heb daarom ook de indruk dat de overheid te weinig visie en te weinig greep heeft op al deze normverschuivingen en veranderingen. De vrees bestaat dat het te laat wordt en dat de overheid noodgedwongen een wal moet opwerpen om het schip te keren. Ik denk daarbij met name aan het reeds eerder genoemde vraagstuk van de zedelijkheid, aan de euthanasie, de abortus, de alternatieve intermenselijke relaties, enz. Alles is op de helling en men snelt van experiment naar experiment in de vermeende overvloed van alternatieven.

Het zou mij een lief ding waard zijn, als in het onderzoek de vraag zou worden betrokken, in hoeverre dingen, die als gloednieuw worden aangeprezen, stokoud als de eeuwen blijken te zijn. Ik heb bij de vorige begrotingsbehandeling de vraag gesteld: Wat is recht en wat is straf? De Minister heeft toen gezegd: De geachte afgevaardigde heeft mij een vraag gesteld, die zich moeilijk leent voor beantwoording zonder deugdelijke voorbereiding. Deze vraag grijpt evenals de vraag van de heer Jongeling naar de grondslagen van het recht.

De vraag luidde: Als hetgeen een meerderheid meent niet zonder meer bepalend is voor wat recht is, wat is dan de instantie, waarop wij ons moeten oriënteren? De Minister heeft toen gezegd deze vraag het meest fundamenteel aller vragen is; hij zou deze op een ander tijdstip graag uitvoerig beantwoorden met alle aandacht en zorgvuldige voorbereiding, die deze kernvraag verdient. Hij zei toen, dat deze vraag te ingrijpend was en hem te zeer aan het hart ging om haar à bout portant à l'improvise te beantwoorden. Gezien „de Unvollendete” zou ik toch graag willen vernemen, in hoeverre inmiddels de bezinning van de Minister is gevorderd.

Mijnheer de Voorzitter! Wat de wetgeving in het algemeen betreft, vraag ik mij af, of niet het verschijnsel is te signaleren dat men bij keuze van zijn civielrechtelijke positie, bij voorbeeld aangaande het stelsel van huwelijksvermogensrecht of de rechtsvorm van een onderneming, een doorslaggevende rol toebedeelt aan inzichten gebaseerd op fiscale overwegingen. Als deze indruk juist is en dit als minder wenselijk wordt beschouwd, ziet de Minister dan mogelijkheden om dit tegen te gaan?

Wat het nieuwe Burgerlijk Wetboek betreft, zegt de memorie van toelichting, dat een wetsontwerp tot partiële wijziging van de regeling van het erfrecht, dat vooruitloopt op de invoering van Boek 4 zich bevindt in het laatste stadium van voorbereiding. Kan de Minister mededelen, welke onderwerpen daarin worden geregeld?

Over de Vuurwapenwet hebben wij gisteren nogal uitvoerig gesproken. Er wordt gezegd, dat er een Benelux-overeenkomst ten uitvoer moet worden gelegd, maar dat een en ander wordt vertraagd door andere onderwerpen, die voorrang hebben. Ik meen, gelet op de gedachtenwisseling van gisteren, dat deze zaak wel urgent is.

Ik heb ook de tegenstrijdigheid geconstateerd, dat de Minister zijn blijdschap erover uitspreekt, dat de rechterlijke macht niet zelden een onderwerp van publieke discussie is.

Abma

Wat vreemd volgt dan, dat die kritiek grotendeels onredelijk is. Ik wil hierbij een citaat gebruiken uit de Troonrede. Er staat:

„Van de rechtspraak wordt verwacht dat zij zekerheid biedt, maar de ontwikkelingen in de samenleving toch op creatieve wijze beantwoordt; dat zij dicht bij de mensen staat maar toch haar onafhankelijkheid bewaart.”

Voor een dergelijke dialektiek ben ik niet altijd ongevoelig, maar toch wil ik vragen, of artikel 11 van de Wet AB overeind blijft staan en dat de rechter volgens de wet moet rechtspreken. Hij mag in geen geval innerlijke waarde of billijkheid der wet beoordelen. Een ander citaat luidt:

„Het staat het openbaar ministerie in beginsel niet vrij het opportuniteitsbeginsel zo te hanteren, dat het de geldende strafwet, haar innerlijke waarde beoordelend, bij wege van een soort algemene dispositie buiten toepassing laat.”

In dat licht zijn er nogal wat vragen, namelijk of het een wenselijke ontwikkeling is, dat verdachten worden vrijgesproken op grond van de overweging, dat er een materiële wederrechtelijkheid ontbreekt. Dit zou als een precedent kunnen gaan werken. Om dezelfde reden ziet het openbaar ministerie vaak van vervolging af. Dit proces zet zich ook bij de lagere rechtspraak voort. Wij zouden over deze materie toch graag opheldering krijgen van de Minister.

Over de berechting van vreemdelingen is de laatste tijd heel wat te doen geweest. Ook vanmiddag is hierover gesproken. Wreekt zich niet, als men zich verzet tegen strengere straf, dat de straftoemeting ten onzent niet aansluit bij die in de ons omringende landen? Er is ook gesproken over het uit het land zetten van buitenlanders. Een andere variant luidt: Buitenlanders krijgen gratie en worden daarna uit het land gezet.

Het gebeurt dat andersoortige ongerechtigheden aan het licht komen bij verkeerscontrole. Juridisch gezien bestaan hierbij nogal wat problemen. Ik vraag mij aan de andere kant af, of het soms niet evident is dat er een samenhang bestaat tussen het opgespoorde delict en de andere ongerechtigheden die aan het licht treden. Ik kan mij indenken dat men snelheidsvoorschriften overtreedt omdat men verboden waar aan boord heeft.

Kunnen de verkorte vrijheidsstraffen, afgezien van andere motieven, nog wel voldoende dienstbaar worden gemaakt aan de terugkeer in de maatschappij? Soortgelijke bezwaren gelden ook voor de metamorfose van gevangenisstraf in een geldboete. Wordt de ene delinquent dan niet zwaarder getroffen dan de andere? Bij de misdadigersbejegening speelt dit wel een rol. Men krijgt soms de indruk dat de delinquent wordt beschouwd als een individuele inkomensnivelleerder, waarvoor hij een zeker begrip ontmoet. Daaruit blijkt toch wel duidelijk, dat men het ene geval strenger beoordeelt dan het andere. Dat zal uiteraard ook bij boetes het geval moeten zijn. Bovendien is uit vorige begrotingen en uit jaarverslagen van het openbaar ministerie gebleken, dat boetes soms inexecutabel blijken, ook al door het feit dat de veroordeelden onvindbaar blijven. Dit verschijnsel schijnt nogal toe te nemen. Wordt bij de omzetting van de straffen met dit proces gerekend?

Er is een roep, zo lezen wij, om volwaardig werk en volwaardig loon voor gedetineerden. Bij de begrotingsbehandeling van 1972 heeft Staatssecretaris Grosheide opgemerkt, dat een groeiend aantal gedetineerden zich aan dit volwaardige werk en dit volwaardige loon onttrekt. Hoe is de situatie thans?

In een aantal arrondissementen is stagnatie ontstaan bij de tenuitvoerlegging van de korte vrijheidsstraf als gevolg van plaatsgebrek in de huizen van bewaring. Ook hierover zou ik graag iets vernemen.

De laatste maanden is in de pers nogal wat geschreven over malafide liefdadigheidsacties. Is de Minister alert? De Minister begrijpt mij onmiddellijk als ik deze formulering gebruik.

Abma e. a.

Ten slotte geeft het den huize, ook in de woning van een kamerlid enige deining wanneer de deurwaarder op de stoep staat. Hij komt niet zo vaak als de melkboer. Gelukkig viel het nogal mee: Hij overhandigde een wetsontwerp voor de gerechtsdeurwaarders. Als wij dit schrikwekkende bezoek te danken hebben aan vertraging van de wetgevende arbeid van het departement, dan zou ik in ieder geval willen aandringen op snelle behandeling van deze zaak om een herhaling van dit bezoek te voorkomen.

De heer **W. Scholten** (C.H.U.): Mijnheer de Voorzitter! de lijn van mijn bijdrage, geleverd bij de behandeling van de afdeling Politie, doortrekkend, wil ik enkele opmerkingen maken over het vervolgingsbeleid, de straftoemeting en het gevangeniswezen, mede ook in verband met de ontwikkeling van de criminaliteit.

Wat het vervolgingsbeleid betreft wil ik in de eerste plaats een enkele opmerking maken naar aanleiding van het proefschrift, dat in de loop van deze zomer is verschenen van de hand van dr. Franken, rechter te Rotterdam. Dit is een belangwekkend geschrift, waarin met name voor één delict een analyse is gemaakt van het vervolgingsbeleid in Nederland. De schrijver is daarbij tot de conclusie gekomen, dat de vraag, of er reden voor ongerustheid is ten aanzien van het functioneren van de strafrechtspleging, voor zover het de vervolgingsfase betreft, bevestigend moet worden beantwoord. Het is een op zich zelf bedroevende conclusie. Ik vraag de minister, of hij bereid is, dit proefschrift ten departemente - dit is misschien al gedaan - grondig te laten bestuderen en of hij ook bereid is, soortgelijke onderzoeken als door deze wetenschapsbeoefenaar zijn gedaan ter hand te nemen, ten einde een zo eenvormig mogelijk vervolgingsbeleid in Nederland te bereiken. Het tegemoet treden van het verschijnsel criminaliteit is niet alleen een zaak van de politie. Ook het vervolgingsbeleid is een aspect. Een ander aspect is bij voorbeeld de straftoemeting. Wij moeten in Nederland voorkomen, dat wij ten aanzien van de straftoemeting een situatie krijgen, dat wij vergeleken met het buitenland op een gemiddeld te laag niveau terechtkomen, omdat het gevaar dan niet irreëel is, dat wij een te grote aantrekkingskracht op met name bepaalde vormen van buitenlandse criminaliteit zullen uitoefenen.

In dit verband wil ik ook iets over de vermogensstraffen zeggen.

Op het fiscale aspect daarvan wil ik in het bijzonder de aandacht van deze Minister vestigen. Hij heeft gezegd, het rapport van de commissie-Binsbergen verder te zullen bestuderen. Daarbij zal hij ongetwijfeld stuiten op de problematiek, dat naar de huidige situatie de zwaarte van een geldelijke vermogensstraf wordt bepaald door de fiscale positie van de veroordeelde. Wordt hij veroordeeld in zijn kwaliteit van ondernemer, dan kan hij de boete ten laste van zijn fiscale inkomen brengen. Het hangt dan van het inkomen af, hoe zwaar de straf is.

Handelt hij zuiver als privé-persoon, dan is de vermogensstraf nominaal. Zal de Minister bij een doorgaande ontwikkeling van de verschuiving van vrijheidsstraffen naar vermogensstraffen dit punt niet mede in zijn beschouwingen betrekken, dan vrees ik, dat hij een zeer oneigenlijk element in zijn straftoemeting introduceert, hetgeen hij zelf ook niet bedoelt. Daarom meen ik, dat de Minister er niet omheen zal kunnen, dit onderwerp mede aan de orde te stellen en misschien met behulp van zijn collega van Financiën tot een of andere oplossing te komen. Hierbij teken ik overigens aan, dat het gezien de huidige fiscaal-rechtelijke situatie geheel correct is. Men kan er theoretisch gezien geen kritiek op uitoefenen. Nu men van de kant van de straftoemeting uit tot deze verschuiving komt, vind ik het noodzakelijk er de aandacht op te vestigen en de aandacht van de Minister ervoor te vragen.

Minister **Van Agt**: De geachte afgevaardigde de heer Scholten acht het blijkbaar mogelijk het probleem ook aan te vatten aan de fiscaal-rechtelijke kant.

W. Scholten

De heer **W. Scholten** (C.H.U.): Mijnheer de Voorzitter! Ik acht het niet bij voorbaat uitgesloten, al zal de Minister wel op weerstanden stuiten. Hierbij denk ik ook aan weerstanden, die niet onterecht worden opgeroepen. Het is een uiterst moeilijk probleem, dat echter wel moet worden opgelost.

Tussen de criminaliteitsontwikkeling en het gevangeniswezen bestaan bepaalde verbanden. In de eerste plaats vraag ik de Minister, hoe het staat met de plannen inzake reorganisatie. Heeft deze bewindsman de plannen van zijn voorganger overgenomen? Voorts vraag ik, welke beleidsverbindingen beide bewindslieden leggen tussen het algemene beleid ten aanzien van de criminaliteit en hun beleid ten aanzien van het gevangeniswezen. Op een bepaald punt wil ik gaarne in het bijzonder de aandacht vestigen. Onder meer door het verminderen van het aantal t.b.r.-gevallen is er momenteel sprake van een onderbezetting in een niet onbelangrijk aantal inrichtingen. Er liggen gebouwen en mankracht braak. Dit betekent niet, dat degenen, die er vroeger werden verzorgd, niet meer in een noodsituatie verkeren. Het betreft een groep, die wat toekomstige criminaliteit betreft misschien weer op weg is. Juist daarom zou ik ervoor willen pleiten om hier op geen enkele wijze mankracht en gebouwen braak te laten liggen. Men moet daaraan grote aandacht besteden, juist voor die mensen in nood.

Er is een duidelijke tendens om ten aanzien van vrouwelijke gevangenen in huizen van bewaring tot concentratie in Rotterdam te komen. Ik vraag mij af, of dit een gelukkige ontwikkeling is. Gelet op de noodzaak van alle contacten met advocatuur, rechter-commissarissen en ook met gezinnen, meen ik dat een concentratie op één punt grote problemen voor de betrokkenen oproept.

Ten aanzien van het vraagstuk van de abortus wil ik de Minister alleen maar vragen of hij de juistheid kan bevestigen van recente berichten in de „Haagsche Courant” over een grote toevloed uit het buitenland naar Den Haag en wat zijn beleidsantwoord daarop is.

Ten aanzien van de dertiende penning heeft mijn illustere voorganger, mejuffrouw Haars, grote activiteiten ontplooid. Wat is de stand van zaken op dat punt?

Minister **Van Agt**: Heeft de geachte afgevaardigde overleg gevoerd met de heer Jurgens over de plaats die dat onderwerp op de prioriteitenlijst zou kunnen innemen?

De heer **W. Scholten** (C.H.U.): Dat doe ik nadat ik alle geachte afgevaardigden heb gehoord, want ik neem aan dat nog meer geachte afgevaardigden dit punt ter sprake zullen brengen.

Mijnheer de Voorzitter! Met betrekking tot de kindbescherming wil ik een kleine kritische opmerking maken aan het adres van de nieuwe bewindsman. Ik geloof – ik hoop dat hij het achteraf zelf heeft gezien – dat zijn allereerste optreden bij de bezetting van het bureau van de Nationale Federatie, voorzichtig geformuleerd, vraagpunten uit bestuurlijk oogpunt heeft opgeworpen over de positie van een bewindsman als bemiddelaar. De bewindsman heeft daarbij immers voor een deel bemiddeld met zijn eigen ambtelijk apparaat. Meer zal ik er maar niet over zeggen.

In de afgelopen jaren is er voor de kindbescherming in haar totaliteit veel tot stand gebracht. Ik wil niet nalaten het hiermee belaste ambtelijke apparaat daarvoor mijn compliment te maken. Toch moet er nog zeer veel worden gedaan. Het tempo laat nog wel eens te wensen over. Ik ben dankbaar voor de instelling van de interdepartementale coördinatiecommissie welzijnsbeleid, maar hoe zit het met de stuurgroep-Grosheide? Dat duurt toch veel te lang. Ik ben bang dat hierbij allerlei competentiekwesties, met name tussen Justitie en CRM, een belangrijke rol spelen. Dat mag toch niet het geval zijn.

Bij de externe jeugdbescherming domineert op dit moment de roep om integratie. Dit betekent niet: vrijblijvende samenwerking. Dit houdt in een integratie van de hulpverlening met

W. Scholten e. a.

het oog op de continuïteit in die hulpverlening. Zowel een gezinsvoogdij-instelling als een medisch-opvoedkundig bureau zal hulp aan jeugdigen en ouders moeten kunnen verlenen, al dan niet op basis van een maatregel. Hoe benadert de Staatssecretaris de experimenten op dit terrein? Is er een mogelijkheid om een experimentenpot voor dit soort experimenten ter beschikking te stellen?

Bij de interne kindbescherming hebben wij meer te maken met een orderingsprobleem en daarbij is het troefwoord op dit moment „regionalisatie”. Daarbij zou ik voor een voorzichtige aanpak willen pleiten. De opvoeding van kinderen die om welke redenen dan ook in een inrichting moet plaatsvinden, is een heel moeilijke zaak. Deze instellingen zijn naar specialisatie gedifferentieerd verspreid over het gehele land. Een aantasting van deze structuur door een regionalisering van de plaatsing is zeker niet in het belang van de kinderen. Bovendien dient op de regionalisering noodzakelijk een regionalisering van de verschillende gespecialiseerde inrichtingen te volgen. Dat is op korte termijn, alleen al vanwege de kosten, niet te realiseren.

Is de bewindsman niet bevreesd dat er door die regionalisering een zekere willekeur bij de plaatsing optreedt? Wij moeten voorkomen dat de levensbeschouwelijke federatieve opbouw van de kindbescherming wordt vervangen door een regionale federatieve opbouw.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil mij aansluiten bij de vraagstelling van de heer Jurgens over de case load. Kan de termijnplanning van de commissie-Helders worden gevolgd? Er zijn op dit punt – ook door de maatschappelijke ontwikkelingen en het veel zwaarder worden van de vraagstukken – nog heel grote behoeften bij de werkers in het veld.

Over de kwestie van de adoptie, overheid en particulier initiatief wil ik slechts zeggen, dat, hoezeer ik, ook vanuit mijn achtergrond, aanspreekbaar ben ten aanzien van het voorrang geven aan het particulier initiatief, ik persoonlijk door de argumenten van de bewindslieden ben aangesproken. Uit deze terminologie moge blijken, dat ook in mijn kring genuanceerd over deze zaak wordt gedacht.

Ik sluit mij ook aan bij de vraag van de heer Jurgens, hoe het staat met het saneringsbeleid ten aanzien van de instellingen. Wat de uitwerking van het rapport-Wiarda op wetgevend terrein betreft wil ik hem vragen, of hij ten aanzien hiervan reeds een enigszins concreet werkschema en ook tijdschema voor ogen heeft. Het is uitermate belangrijk – recente ervaringen op het gebied van de wetgeving hebben dit bevestigd – zich bij zijn wetgevende taak tevoren ook een tijdschema voor ogen te stellen om de zaken te kunnen realiseren.

Mijnheer de Voorzitter! De Minister heeft zich in de aanvang van zijn memorie van toelichting een „Van Agtiaanse” woordspeling veroorloofd over de rechterlijke macht: de rechterlijke macht is niet langer van onbesproken gedrag. De Minister kennende, heb ik geen aanstoot hieraan genomen. Het is mij echter gebleken, dat deze woordspeling niet overal in het land met waardering is ontvangen. Ik wil de Minister waarschuwen – juist vanwege het grote belang van de rechterlijke macht – op dit punt voorzichtig te zijn.

Mijnheer de Voorzitter! De deurwaarders wens ik graag geluk met het feit, dat hun vereniging 100 jaar bestaat. Ik wil hen complimenteren met de wijze, waarop zij in het algemeen hun werk in de Nederlandse samenleving verrichten. Ik wil de Minister vragen, of hetgeen hij in beginsel reeds heeft toegezegd ten aanzien van het dienst doen op strafzittingen en de ontheffing hiervan – het zou een aardig geschenk zijn voor de jubileumbijeenkomst – zeer binnenkort in de praktijk voor 100 pct. kan worden gerealiseerd.

De Voorzitter: Het lid Kruisinga heeft mij bericht, dat hij wegens een voor het Nederlandse congres voor openbare gezondheidsregeling te houden voordracht de vergadering van vandaag voor het grootste deel niet zal kunnen bijwonen.

Van Dam

De heer **Van Dam** (A.R.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil beginnen met mijn voldoening erover uit te spreken, dat wij opnieuw de gedachtenwisseling mogen aangaan met een Minister, met wie het in het verleden plezierig discussiëren was.

Wat de deurwaarders betreft, mijnheer de Voorzitter, zij weten blijkbaar hun mensen goed te vinden - dit weten wij trouwens van hen - maar ik ben niet door hen benaderd.

Om mijn tijd enigermate verantwoord te gebruiken, zal ik mijn opmerkingen in hoofdzaak richten op enkele aspecten van het terugdringen van de criminaliteit. Andere belangrijke onderwerpen komen, hoop ik, in de komende tijd bij andere gelegenheden - de behandeling van wetsontwerpen, commissievergaderingen - aan de orde.

Ik sluit aan bij hetgeen mijn collega Schakel vorige week uit de toenemende criminaliteit heeft geconcludeerd met betrekking tot het politieapparaat. Een betere organisatie van de operationele inzet van de politie verhoogt de „pakkans”. De verhoogde „pakkans” zal ertoe bijdragen - zo zijn wij mensen wel - potentiële delinquenten van snode voornemens af te houden.

Analyse van de cijfers van de criminaliteit vraagt de aandacht voor nog een andere vorm van preventie. Zij laten een sterke stijging zien - de Minister heeft het gisteren uitvoerig gereleveerd - van de vermogensmisdrijven, waarvan de eenvoudige diefstallen - zoals die van rijwielen, bromfietsen en auto's - een belangrijk deel vormen. In de toelichting op zijn begroting voor 1973 wees de Minister erop:

„dat de groei van de vermogenscriminaliteit van eenvoudige diefstallen tot gewapende roofovervallen, voor een niet gering deel in de hand wordt gewerkt door laakbare zorgeloosheid en een tekort aan zelfbeheersing bij het publiek en het bedrijfsleven.”.

Hij zag in de discussie toen geen aanleiding voor bepaalde overheidsactiviteiten.

In de samenleving denkt men daar anders over. Daar verschijnen particuliere veiligheidsdiensten. Ook andere reacties moeten uit die samenleving opkomen, in die zin dat een grotere zorgvuldigheid voor have en goed aan de dag wordt gelegd. Zijn er niet bepaalde overheidsactiviteiten nodig om die grotere zorgvuldigheid te stimuleren? De mensen moeten opgewekt worden.

Verdient het geen aanbeveling te komen tot de oprichting van een afdeling preventie bij het Ministerie van Justitie, wellicht als onderdeel van de sector criminalistische zaken van de directie politie? Een dergelijke afdeling zou speciale studie moeten maken van de preventievraagstukken, maar zou ook direct al kunnen beginnen met de voorlichting van het publiek over eenvoudige vormen van preventie in het dagelijks leven, in de trant van de huidige voorlichting over brandpreventie en over maatregelen ter voorkoming van bevroren leidingen in de winter. Het klinkt allemaal wat huiselijk, maar het gaat om het terugdringen van de criminaliteit en dat is belangrijk, zowel voor het publiek als voor de gemakkelijk te verleiden leden van onze samenleving. Wat vindt de Minister van deze gedachte?

Naast de preventie door de potentiële benadeelden, is er nog de preventie naar de kant van de potentiële dader. Hiermee doel ik niet op de betekenis van welzijnsmaatregelen, waarover bij de algemene politieke beschouwingen is gesproken. Deze categorie maatregelen wordt door niemand bestreden. Het zou echter onjuist zijn, daarvan alle heil te verwachten. Zo is evenmin van de versterking van de politie alleen alle heil te verwachten.

Bij de potentiële daders denk ik in het bijzonder aan degenen die al eens eerder zijn gestraft. Hierbij dringt zich de kwestie van de strafmaat op en de vraag of zwaardere straffen preventief werken. Daarop kan ik nu niet ingaan. Dat verhindert mij niet de Minister te vragen of hij hierop nader wil ingaan, naar aanleiding van de uitspraak in de Troonrede over de toepassing van vrijheidsstraffen.

Wij vragen ons af, voor wat betreft de reeds gestrafte potentiële dader, of de delinquent vanaf het moment van de arrestatie tot en met de gevangenisstraf door de diverse instanties wel wordt bejegend op een wijze die hem helpt zich van nieuwe overtredingen te onthouden. Krijgt de terugkeer van de delinquent in de samenleving in de gehele procedure die hij doormaakt een optimale kans? Dit is een even moeilijke als belangrijke vraag.

De recidive-cijfers en de ontwikkeling die daaruit naar voren komt geven aanleiding op dit punt niet zonder zorg te zijn. De recidive is, uitgaande van het aantal veroordeelden van 26 863 in 1965 en van 27 674 in 1970 opgelopen van 43,2 naar 45,9 pct.

Opvallend is in 1970 het percentage van 60 voor de zware mishandeling en van 58,6 voor de gekwalificeerde diefstal.

Ik werp deze vraag van de bejegening niet op vanuit twijfel aan de intenties of capaciteiten van al diegenen die de delinquent op zijn weg ontmoet. Ik stel deze vraag tegen de achtergrond van uitlatingen in de memorie van toelichting, in het jaarverslag van het openbaar ministerie en van uitspraken van iemand als prof. Van Hattum over de overbelasting van het justitiële apparaat. In het jaarverslag van het openbaar ministerie kom ik op bijna iedere bladzijde woorden tegen als overbelasting, nijpend tekort aan mankracht, nijpende onderbezetting en gebrek aan mankracht en organisatie. Dat doet de vraag rijzen: Kan de gewenste zorgvuldigheid bij de bejegening van delinquenten wel worden betracht?

Over het gevangeniswezen staat in de memorie van toelichting op blz. 14, linkerkolom, bovenaan, een merkwaardige zin. Nadat is medegedeeld, dat op uitbreiding van personeel niet valt te rekenen, staat er:

„Bij takken van dienst, waarbij de „werkvoorraad” niet stijgt naar rato van de omvang van de Nederlandse bevolking, zal uitbreiding van personeel, nodig voor de verbetering van het werk, zoveel mogelijk gepaard moeten gaan met personeelsbesparende maatregelen op ander gebied.”.

Mag, zo vraag ik terzijde, de personeelssituatie in de gevangenis zo rationeel worden benaderd. Al daalt de „werkvoorraad” dan, gelukkig groeit de overtuiging, dat de mensen waarom het gaat en voor hun toekomst en voor de toekomst van de samenleving een toenemende zorg vragen. Daarbij is in vele opzichten een groeiend aantal mensen nodig.

Los van de personeelssituatie in de gevangenis vraag ik mij af, of deze uitlating in de memorie van toelichting symptomatisch is voor de gehele begroting van Justitie, terwijl uit de bloemlezing, die ik zojuist gaf, blijkt dat op vele onderdelen knelpunten in de personeelsbezetting bestaan.

In de Troonrede staat onder andere:

„Van de rechtspraak wordt verwacht dat zij zekerheid biedt, maar de ontwikkelingen in de samenleving toch op creatieve wijze beantwoordt; dat zij dicht bij de mensen staat maar toch haar onafhankelijkheid bewaart. Deze taak wordt steeds zwaarder.”.

Jawel, maar dan moet het apparaat van opsporing tot en met reclassering aan deze zwaardere taak worden aangepast. De uitgaven op twee andere welzijnsgebieden zijn in de afgelopen jaren veel sterker gestegen dan die voor Justitie. De uitgaven voor Onderwijs en Wetenschappen stegen in de periode 1964-1973 van 5,9 pct. tot 8,2 pct. en die voor de sociale voorzieningen van 2,3 pct. tot 4 pct. De uitgaven voor Justitie stegen in die periode van 1,2 pct. tot 1,4 pct. Justitie is ook voluit een welzijnsdepartement, maar dat manifesteert zich niet in de cijfers. Vindt de Minister, dat er aanleiding is, daarin verandering te brengen?

De gelatenheid, die op mij afkomt uit de opmerking over de „werkvoorraad”, moet naar mijn idee wijken voor een zekere bij dit eerbiedwaardige ministerie uiteraard passende agressiviteit bij de komende begrotingsonderhandelingen. Jus-

Van Dam e. a.

titie heeft zeker net zo sterk als CRM en Onderwijs en Wetenschappen te maken met de kwetsbare mens, met de medezondaar. Kan de Minister toezeggen, dat hij zich er sterk voor zal maken, dat er in de begroting voor 1975 wat meer nulletjes bij Justitie terecht komen?

De vergadering wordt te 15.25 uur geschorst en te 15.40 uur hervat.

De heer **Heijmans** (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! De Minister eindigde vorig jaar zijn eerste termijn bij de behandeling van de begroting van Justitie met de levenswijze woorden: „Partir, c'est sourire un peu”. Maar hij is terug van weggevoest en daarom wil ik hem verwelkomen met een andere parafrase: „Revenir, c'est sourire un peu”. Mijn fractie verheugt zich erover dat de Minister teruggekomen is. Verwonderen doen wij ons daarover niet, in tegenstelling tot de heer Geurtsen. Alhoewel het onderwerp criminaliteit bij de begrotingsbehandeling afdeling Politie al aan de orde is geweest, meen ik hierop nader te moeten ingaan in verband met het centraal staan hiervan bij onze justitie-optiek, die ruimer is dan de relatie politie-criminaliteit. Als tweede onderwerp zal ik de rechtsbijstand behandelen. Tot slot zal ik kort een aantal gevarieerde onderwerpen betreffende justitie aan de orde stellen.

Onze fractievoorzitter verwoordde een evenwichtige en duidelijke stellingname bij gelegenheid van de algemene politieke beschouwingen: „Niemand hoeft te twijfelen aan onze principiële benadering van de humanisering van ons strafrecht als wij uitspreken, dat een krachtig opsporings- en vervolgingsbeleid onontkoombaar is. Dat sluit een accentverlegging van vrijheidsstraffen naar andere maatregelen niet uit”. Het gaat ons vooral om de mentaliteit, waaruit dit wrange vraagstuk van criminaliteit en wat daarmee samenhangt, benaderd wordt. Angst is een slechte raadgeefster, want zij vertekent het werkelijke beeld. Maar zorgeloosheid en utopisme zien de werkelijkheid niet.

Tegenover de mening van mr. J. Muntendam bij gelegenheid van zijn afscheid als officier van justitie te Groningen op 8 oktober jl., luidende: „Ik ben ervan overtuigd, dat een vastberaden houding en beslist maar rechtvaardig straffen, de misdaad beteugelen. Een slap optreden en te lichte straffen geven geen vermindering van de criminaliteit”, stel ik met instemming de mening van mr. J.J.H. Pop, weergegeven in het „Nederlands Juristenblad” van 22 september jl. „Het strafrecht is geen wondermiddel om allerlei maatschappelijke euvelen te doen verdwijnen. Dat geldt zowel voor luchtpiraterij als voor doodslag en diefstal. Maar zolang we niet over betere middelen beschikken is de erkenning, dat het strafrecht geen wondermiddel is geen reden om van strafbaarstelling af te zien”. Enkel meer politie, strengere straffen en een escalerende politiemacht en een escalerend politie-optreden bieden uiteindelijk geen oplossing, want ook deze zullen blijken geen wondermiddelen te zijn. Ik mag hierbij verwijzen naar de interventie van de heer Polak vorig jaar in de Eerste Kamer bij gelegenheid van de behandeling van de begroting van Justitie. Daartegenover bieden het alleen maar wijzigen van het strafrecht en een zo mild mogelijk zijn ook geen oplossing. Deze tendens wordt mijns inziens te sterk benadrukt door de Coornhertliga. Mildheid zegt immers alleen iets over licht en zwaar straffen. Juist door de aard van de reactie van de overheid op crimineel gedrag, wordt dat gedrag voor de toekomst mede bepaald. Daarom heeft het ons verheugd, dat de Minister de motie-Van Schaik over alternatieve dwangmaatregelen reeds in uitvoering heeft genomen. Maar het zal de Minister duidelijk zijn, dat deze motie haar evaluatie moet vinden in de aard van de strafoplegging, zodat ook daar meer mogelijkheden voor alternatieve strafoplegging ontstaan. Wij verstaan er dan ook niet alleen vervanging van vrijheidsstraf door vermogensstraf onder, maar ook het uitspreken van een oordeel zonder strafoplegging, het opleggen van een verplichting om schade, die is aan-

Heijmans

gebracht, te vergoeden. De heer Geurtsen heeft ook in deze zin gesproken. Ik sluit mij daar graag bij aan.

De statistieken geven cijfers, die op een versnelde toename van criminaliteit wijzen. De bij de behandeling van de afdeling Politie geproduceerde en geciteerde cijfers ten aanzien van delicten en het antwoord van de Minister hebben reeds aangetoond, hoe gedifferentieerd deze stijgings- en opheltingspercentages benaderd dienen te worden om het gevoel van onveiligheid te kunnen spiegelen tegen de aard van de geregistreerde misdrijven en ook om de problemen bij hun naam te noemen. Dat kan verhelderend werken. Wij hebben echt geen moeite met streng optreden van de justitie tegen beroeps- en geweldsmisdadigers, maar de problematiek van vermogensdelicten ligt veel genuanceerder, zoals de Minister bij de behandeling van de afdeling Politie ook heeft gezegd.

De heer **K.A. Keuning** (DS'70): Zou bij geweldscriminaliteit de problematiek ook niet geweldig gedifferentieerd kunnen liggen?

De heer **Heijmans** (K.V.P.): Uiteraard. Ik heb het overigens gehad over geweldsmisdadigers. Dat maakt wel enig verschil.

Het gaat daarbij voor een groot gedeelte ook nog om „first offenders” en in relatie daarmee vaak om jeugd delinquenten. Daarom is het ook voor ons van zo wezenlijk belang aan welke taken men voorrang geeft bij de uitbreiding van aantal en apparaat van de politie. Het antwoord van de Minister tenderde in de richting die ook wij voorstaan. Daartoe lijkt ons een onderscheid nodig naar de soorten van delicten en naar de categorieën van delinquenten, bij voorbeeld jeugdigen, waarbij ik met waardering verwijs naar het onderzoek van professor Buikhuisen naar criminaliteit in Limburg, op initiatief van provinciale staten begonnen, en naar het formeren van een, ook ruimschoots uit de maatschappelijke dienstverlening, gerecrueteerde commissie preventie jeugdcriminaliteit.

Mijnheer de Voorzitter! De toezegging van Minister Van Agt ter zake van analyse van het reeds voorhanden zijnde materiaal en van wetenschappelijk onderzoek, hetgeen uiteraard enige tijd zal vragen, verheugt ons zeer.

Het verschijnsel criminaliteit, de differentiatie daarin, de statistieken daarover en de toenemende onveiligheidsgevoelens, vragen juist om meer wetenschappelijk onderzoek, teneinde oorzaken en verbanden te achterhalen en ook om preventie en therapie beter te kunnen richten. Zonder betere kennis van achtergronden, van achterliggende motieven en van mogelijke maatschappelijke oorzakelijkheid is een voornamelijk kwantitatieve aanpak van crimineel gedrag des te meer onverantwoord. De studies van Jongman en Schouten, ook door andere woordvoerders reeds vermeld, zijn in dit verband vermeldenswaard. Wij zouden het op prijs stellen, indien de Minister zijn mening over de noodzaak van meer wetenschappelijk onderzoek nog wat duidelijker wil weergeven en ook de mogelijkheden om volgend jaar voor deze post meer gelden te voteren, kenbaar wil maken.

De heer **K.A. Keuning** (DS'70): Onderschrijft u niet de stelling die mede namens uw fractie is ondertekend dat beter preventief politietoezicht en een grotere rechnercapaciteit middelen kunnen zijn om strafbaar handelen te voorkomen?

De heer **Heijmans** (K.V.P.): Ik zou a. deloyaal zijn en b. onwijs als ik dat niet zou doen. Ik pleit er juist voor om dit te plaatsen in een geheel van analyse en van onderzoek en van oorzaken, verbanden en achtergronden. Los en geïsoleerd zie ik het uiteindelijk niet als een oplossing, maar in een groter geheel geïntegreerd, hetgeen ik ook probeer aan te tonen, zie ik het als effectief.

De heer **K.A. Keuning** (DS'70): Hebt u er enig idee van hoe lang dergelijke onderzoeken zouden kunnen duren en wan-

Heijmans

neer wij daarvan ooit de resultaten te weten zouden komen, zodat wij deze dan kunnen toepassen?

De heer **Heijmans** (K.V.P.): De Minister heeft zeer wijselijk gezegd dat een wetenschappelijk onderzoek nogal wat tijd vraagt. De onderzoeken zijn reeds begonnen; er zijn reeds enige aanwijzingen, er zouden meer opdrachten verleend kunnen worden en er zou zo verantwoord mogelijk spoed kunnen worden betracht. Ik meen dat een aantal maatregelen niet kunnen wachten. Dat ben ik met u eens, maar. . .

De heer **K.A. Keuning** (DS'70): Nu komen wij een beetje dichterbij elkaar.

De heer **Heijmans** (K.V.P.): Ik denk dat wij niet veel in mening zullen verschillen als uw optiek op een totale aanpak dezelfde is als de mijne.

Mijnheer de Voorzitter! De cijfers die het informatiebulletin „schadevergoeding” van september 1973 verstrekt over de sterke toename van het aantal inbraken en de reeds bij de begrotingsbehandeling van de afdeling politie geciteerde cijfers over diefstallen, brengen mij op het punt van de beveiliging.

Over die beveiliging is onder andere door de heer Van Dam reeds gesproken, maar ik meen daaraan nog iets te moeten toevoegen.

De heer Van Schaik vroeg bij herhaling tijdens vorige begrotingsbehandelingen om wettelijke maatregelen inzake beveiliging met het oog op de laakbare zorgeloosheid bij het publiek en bij het bedrijfsleven.

Acht de Minister de ontwikkelingen ten aanzien van de beveiliging bij het particuliere bedrijfsleven zodanig, dat hij wettelijke maatregelen nog steeds, of nu zeker overbodig acht? Indien meer geld zou kunnen worden vrijgemaakt en dus mankracht, voor de preventieve taak van de politie, welke taak ook duidelijk ressorteert onder artikel 28 van de Politiewet, dan zou deze preventieve taak ook meer mogelijkheden kunnen inhouden. De heer Van Dam heeft reeds enkele voorbeelden genoemd. Ik zou vergelijkenderwijze enkele voorbeelden willen aanhalen zoals bij voorbeeld Veilig Verkeer dat regelmatig doet met TV-spots, zoals gebeurt met folders met tips ter beveiliging als men op vakantie gaat, etc. Vermeden dient te worden, dat de onrust onnodig vermeerdert, maar de zorgeloosheid mag wel wat minder. Dit kan doeltreffend bijdragen tot preventie van criminaliteit.

Hoe beoordeelt de Minister de suggestie om een duidelijke accentverschuiving aan te brengen in de preventieve taak van de politie?

Mijnheer de Voorzitter! Dit brengt mij nog eens op het verschijnsel van de toename van particuliere beveiligingsdiensten.

Is Nederland ter zake van particuliere beveiligingsdiensten nog een onderontwikkeld land, zoals Heyboer stelt in het „Tijdschrift van de Politie” en is de ontwikkeling juist te noemen dat, naarmate de politie er minder in slaagt eigendommen van privé personen te beschermen, de markt voor de beveiligingsindustrie zich opent? Past het in het beleid van de overheid, dat een aantal in wezen specifieke politietaken in handen van particuliere beveiligings- en bewakingsdiensten overgaan? Wij zetten daarbij toch wel een vraagteken. Wij hebben uit het Elsevier-interview met de Minister begrepen dat hij van oordeel is, dat wij daarmee moeten leren leven. Als dat zo zou zijn, waar ligt dan de grens tussen het geoorloofd bewaken door de burger van eigen leven en goederen en het moment dat de politie bij die bewaking moet optreden? Als hierbij een grensbepaling zou kunnen plaatsvinden tussen zelfbeveiliging door de burger en wat de politie moet doen, dan zou ook ons inziens beter de benodigde sterkte van de politie en recherche kunnen worden bepaald. Hoever kan immers crime prevention door particulieren gaan?

Ter afronding van het onderwerp criminaliteit constateren wij toch met enige spijt, dat de beleidsfilosofie in deze begroting in de schaduw is gedoken na de heldere opkomst in vorige

jaren. De vernieuwende visie op strafrechtpleging en criminaliteit blinkt dit jaar niet zo helder op. Wel is er tot ons groot genoegen een aantal maatregelen in studie, maar de studie duurt een beetje lang.

Uit het jaarverslag 1972 van het OM blijkt een voortgaande filosofie. Stond vorig jaar daarin centraal: waarom wel vervolgen in plaats van waarom niet vervolgen?, dit jaar is het centrale thema: er is evenwicht vereist tussen rechtvaardigheid en doelmatigheid. Dit evenwicht vraagt om overleg met het bestuur en handelen in overeenstemming met de beginselen van behoorlijk bestuur, doch alleen contact met het bestuur ach en wij, met de Coornhertliga, onvoldoende. Er zal ook contact dienen te zijn met de grote scala van degenen die leiding geven aan het maatschappelijk gebeuren en wij denken hierbij met name aan de welzijnssector.

Meer opening dient gegeven te worden voor een beleidsperspectief. De vragen: waar gaat het over bij voorbeeld differentiatie in de problematiek; welke richting willen wij uit met het beleid en langs welke wegen willen wij daar komen, zijn voorwaarden om te komen tot een verantwoord beleid en een gefaseerde termijnplanning.

Ik kom tot mijn tweede onderwerp: de rechtshulp. Als spreiding van macht, kennis en inkomens een van de centrale beleidspunten van deze Regering vormt – welke beleidspunten ook in ons programma voorrang hebben – dan zal die spreiding met name gericht dienen te zijn op duidelijk aanwijsbare groepen in ons volk, die in dezen achtergebleven of achtergelaten zijn. Ik wil die spreiding hier richten op de grote aantallen rechtzoekenden.

De vermaatschappelijking van de rechtshulp is een onderwerp, dat in onze fractie grote aandacht heeft, getuige de met verve gebrachte stellingnamen te dezen door collega Van Schaik in de afgelopen jaren. Wij zullen voor deze rechtshulp structuren dienen te vinden, die meehelpen ieder het zijne te geven – suum cuique tribuere – en wel door het binnen ieders bereik brengen van de mogelijkheid om zijn recht – niet zijn gelijk – te krijgen.

Een betere spreiding van rechtshulp en een eenvoudige wijze, waarop rechtshulp verkregen kan worden zijn evident nodig. Bovendien zullen sociale vaardigheden meer ingebouwd dienen te worden bij die rechtshulpverlening.

Maar alvorens over de vermaatschappelijking van rechtshulp verder te gaan, moet ik eerst iets over de bemanning van de eerste-lijnshulp door de advocatuur zeggen. In het strafrecht schuilen bijzonder veel sociale indicaties en het mag als een gegeven aangenomen worden, dat het overgrote deel van de cliënten en delinquenten onbemiddeld is. De Coornhertliga wijst dan ook terecht in haar alternatieve justitiebegroting op de paradoxale – en ik zou eraan willen toevoegen – schrijnende situatie, dat veel pas afgestudeerde juristen geen plaats kunnen vinden in de advocatuur, terwijl in de samenleving zo'n uitgesproken behoefte bestaat aan rechtshulp.

De constructiebelemmeringen in het systeem van rechtshulpverlening die dit manco bewerken zullen opgespoord dienen te worden. De belangrijkste belemmeringen zijn bekend, te weten het honoreringsniveau, en de onaantrekkelijkheid vanwege de mate van eenzijdigheid bij voortdurende behandeling van strafzaken en bovendien de te geringe praktijkopleiding. Wat dit laatste betreft, de juridische studie zou zoveel mogelijk gevolgd dienen te worden door een praktijkopleiding. Want hoe goed de juridische opleiding in Nederland ook moge zijn, de vakopleiding voor de praktijkjurist blijft in gebreke, althans kwalitatief achter.

Als ik over bemanning spreek, dan wil ik daarbij ook nog even de wetswinkels betrekken. De mededeling van de Nederlandse Orde van Advocaten, dat de wetswinkels voor 60 pct. door jonge advocaten bemand zijn, komt ons sympathiek voor, want hierdoor krijgt de advocatuur meer tijd voor kwaliteitswerk en wellicht ontstaat hierdoor een recruteringsveld voor sociaal-vaardige advocaten, zonder de huidige sociaal-vaardigen uit te sluiten. Als dit zo zou zijn, dan vraag ik de Mi-

Heijmans

nister: Vindt een evaluatie plaats van het werk van deze wetswinkels en is iets bekend over het verloop van medewerkers, dat groot schijnt te zijn? Kunnen de niet met een universiteit verbonden wetswinkels ook een aanmoedigingssubsidie ontvangen uit de voor deze post aanwezige gelden? Is de Minister met ons van mening, dat wetswinkels en bureaus voor consultatie een onderscheiden en elkaar aanvullende taak hebben? Zijn onze informaties juist, dan blijkt bij het publiek de behoefte aan inlichtingen bij de wetswinkels overwegend te zijn. Ook zou de kwaliteit van de wetswinkels onderling sterk verschillen.

Nu terug naar de vermaatschappelijking van rechtshulp: de klaagzang, dat in de hulp aan particuliere rechtzoekenden grote leemten zijn, neemt niet af. Hoe groot die leemten zijn wordt dagelijks gemanifesteerd door de grote aantallen mensen, die zich wenden tot de instellingen, die proberen deze leemten op te vullen: rechts- en wetswinkels, Consumentenbond, vakbonden, politieke partijen en alle andere instanties op dit terrein, die nog steeds als „alternatief” worden aangemerkt (mr. G. J. Wolffensperger in „de Volkskrant” d.d. 22-9-1973).

Op het congres, dat de Nederlandse Orde van Advocaten 21 oktober jl. wijdde aan de problemen rond de rechtshulp in Nederland, vergeleek de Nijmeegse rechtssocioloog mr. Schuyt in een van zijn stellingen „de officiële” rechtshulp aan particulieren met de slechte organisatie van de gezondheidszorg in de Verenigde Staten. Voor onvermogenen is er niet of nauwelijks hulp te krijgen in de preventieve sfeer (hoe moet ik mijn zaken juridisch regelen?) en de diagnostieke sfeer (welke zijn in de gegeven situatie mijn rechten en plichten?).

Met enige moeite is meestal kosteloze hulp te krijgen in acute nood- en conflictssituaties. Voor vermogenen is er wel hulp te krijgen, maar tegen zulke hoge kosten, dat zij er vaak van weerhouden worden de noodzakelijke hulp in te roepen. Inderdaad is dit een maatschappelijk probleem van de eerste orde.

Mr. Schuyt illustreerde in een stelling de passiviteit van de advocatuur aan de huurkoop van woningen.

„Hoewel zij ongetwijfeld met de problemen rond die huurkoop zijn geconfronteerd, zijn het niet de advocaten geweest, die de stoot tot een nieuwe wetgeving ten deze hebben gegeven, maar actie-groepen.”

Heeft de werkgroep, ingesteld door het Ministerie van Justitie samen met de Nederlandse Orde van Advocaten, welke werkgroep verbetering beoogde te brengen in de werkwijze van de bureaus voor consultatie, vorderingen gemaakt?

Wij hebben vorig jaar een pleidooi gehouden om de rechtsbijstand te plaatsen in het geheel van de maatschappelijke dienstverlening, waarin die rechtsbijstand dan geheel geïncorporeerd zou dienen te worden. De Minister vertaalde dat toen in zijn eerste reactie als: zij kunnen een kamer krijgen in enkele wijkcentra en daarover is overleg gaande met de Nederlandse Orde van Advocaten. Het zal de Minister wel duidelijk zijn, dat incorporatie van rechtshulp in het geheel van de sociale dienstverlening zoals de heer Van Schaik bedoelt, iets anders is dan het krijgen van een kamertje in een wijkgebouw.

Hoe staat de Minister tegenover de door ons en door de heer Roethof voorgestane gedachte, ook door de Coornhertliga nadrukkelijk verwoord, op korte termijn de bureaus voor consultatie, raden voor rechtsbijstand en piketdiensten samen te voegen tot centra voor rechtshulp met een vaste staf van enkele advocaten? Deze centra zouden permanent bereikbaar dienen te zijn en gevestigd op gemakkelijk toegankelijke plaatsen. In Amsterdam is men reeds gestart daarmee; wij zouden aan de mening van de heer Roethof willen toevoegen, dat deze centra nauw dienen samen te werken met de plaatselijke maatschappelijke en medische hulpverlening in het veld.

Wij willen weten hoe de Minister denkt over die ook door ons voorgestane gedachte en of hij een studiegroep bij

voorbeeld interdepartementaal de terreinen van Justitie, CRM en Volksgezondheid betreffende, ten deze gewenst acht.

Wij vragen heel concreet of de Minister bereid is, zich ernstig te beraden om volgend jaar prioriteit te geven aan de postrechtshulp, tot uitdrukking komend in een ruimer ter beschikking komen van gelden. Ik verwacht hierop gaarne zijn antwoord. Wij hebben in overweging een uitspraak van de Kamer hierover te vragen, doch willen dit niet doen voor wij het antwoord van de Minister vernemen, met name ten aanzien van het amendement van de heer Roethof. In dit verband zou ik de Minister expliciet nog willen vragen of hij het juridisch advies- en bijstandswerk van de vakbonden – hetwelk zij al meer dan 30 jaar verrichten en uit eigen middelen bekostigen – als rechtshulp ziet. Kan dit werk ook niet in het toevoegingssysteem worden ingepast?

Tot slot spreek ik in het kort over enkele varia. De Minister kondigt in dit zittingsjaar wetsontwerpen aan tot wijziging van de Ontheffingswet met het oog op de beoordeling van de waarde van onroerend goed naar gebruikswaarde en tot invoering van een voorkeursrecht voor overheidslichamen bij verkoop van onroerend goed.

Waarom wijkt de Minister af van het vastgestelde in het preconstituerend beraad – ik citeer letterlijk –:

„Ten aanzien van de grondpolitiek, de speculatie te gegaan door een voorkeursrecht te geven aan de overheid, met name aan de gemeenten en door bij de onteigening van grond in beginsel de gebruikswaarde daarvan te vergoeden met correctie voor onbillijkheden, bij voorbeeld die welke zouden ontstaan bij noodzakelijke verandering.”

De Minister kondigt een wetsontwerp ter herziening van het ontslagrecht aan in het komende zittingsjaar. Wil hij bij dat voornemen tevens meenemen hetgeen hij in antwoord op vragen van collega Van Schaik (aanslag blz. 3519, zitting 1971/1972) als voornemen aankondigde nl. de vraag, of tegen de beschikking tot ontbinding van de arbeidsovereenkomst wegens gewichtige redenen rechtsmiddelen moeten worden opengesteld. Ik moge hiertoe verwijzen naar het advies van de SER over de intrekking van artikel 6 van het B.B.A. 1945, d.d. 7 juli 1970 blz. 7.

Voorts zouden we gaarne de reactie van de Minister willen vernemen op de brief van 22 oktober 1973 van de Stichting Rechtswinkel Amsterdam, welke brief aan de Minister werd toegezonden, ter zake de artikelen 1637 en 1638 BW houdende de grens, waarbinnen beslag gelegd kan worden.

Minister Van Agt: Mijnheer de Voorzitter! Bij de beantwoording van schriftelijke vragen heeft de Regering toch op zijn minst een termijn van drie weken!

De Voorzitter: Dat is een misverstand. Er is voor deze beantwoording geen termijn aangewezen, maar de Kamer staat op het standpunt, dat de Regering zo snel mogelijk behoort te antwoorden. Indien de Regering mondeling wil antwoorden, gebeurt dit veelal binnen tweemaal 24 uur. Na 21 dagen wordt, bij wijze van spreken, een lichte waarschuwing gegeven door het publiceren van de vragen zonder antwoord in het Aanslag van de *Handelingen*.

De heer Heijmans (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil ten slotte nog iets over het arbeidsrecht zeggen. In verband met de aangekondigde herziening van het ontslagrecht – wij verheugen ons, dat ook het arbeidsrecht in enge zin de aandacht van de Minister heeft – willen wij de Minister attenderen op een ander knelpunt in ons arbeidsrecht nl. het concurrentiebeding. Wij zijn van oordeel, dat het concurrentiebeding voor zijn toepassing in de eerste plaats in relatie dient te staan tot het loon en in de tweede plaats verdient het aanbeveling conform de lijn, die de jurisprudentie reeds aangeeft, de duur van een beding te maximeren. In de derde plaats: daar waar het

Heijmans e. a.

concurrentiebeding strikt werkt ten voordele van de werkgever, dient de werknemer daarvan niet de dupe te worden in zijn inkomen. En ten vierde: uitgesloten moet worden, dat het concurrentiebeding kan worden bedongen gedurende de proeftijd d.w.z. gedurende de twee maanden, dat de werknemer zijn waarde nog moet bewijzen.

Wij hebben de indruk, dat er te lange tijd ligt tussen het verzoek om gratie en de beslissing daarop. Dit bevordert een stress-situatie bij de betrokkenen. Wil de Minister bij zijn antwoord of zo nodig op korte termijn aangeven welke de gemiddelde duur is tussen gratieverzoeken en de beslissing daarop? Bij de begrotingsbehandeling 1969 is artikel 15 van het strafrecht door onze fractie aan de orde gesteld in verband met de wettelijke regeling voorlopige invrijheidstelling levenslang gestraften juist ter wille van de rechtszekerheid van de betreffende personen. Die mening is nog steeds van kracht voor ons.

De Minister heeft adviezen gevraagd naar aanleiding van de door onze fractie vorig jaar geopperde gedachte om een weg naar het legaliseren van het te vondeling leggen te openen. Deze adviezen zijn in oktober 1972 uitgebracht en neergelegd ter publieke discussie. De Minister zwijgt in de memorie van toelichting over deze adviezen in alle talen. Wat gaat hij met die adviezen doen? Wij hebben hier haast mee.

Wat de deurwaarder betreft sluit ik mij bij de daarover door de heer Scholten gemaakte opmerkingen aan. Wat het Oud-vaderlandsrecht en de Commissie 13-de penning betreft sluit ik mij eveneens bij de heer Scholten aan.

Ten slotte merk ik op, dat de passage in de memorie van toelichting ten aanzien van de vermogensstraffen duidelijk een stap terug is; zij is minder positief en concreet dan hetgeen hierover verleden jaar in de memorie van toelichting werd gesteld. Ondanks de mooie woorden in de Troonrede gaan wij eerder terug dan vooruit. Het lijkt wel, of de Minister op de plaats rust houdt. Komt er schot in?

De heer **Roethof** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Het zal u niet verbazen als ik zeg naar de begroting van Justitie en de toelichting daarop ditmaal met meer dan gewone belangstelling te hebben uitgezien. Wij hebben weliswaar te maken met dezelfde Minister, maar met een heel nieuw kabinet en een volstrekt andere beleidsgrondslag. Komt dat in de stukken tot uitdrukking?

Laat ik beginnen met vast te stellen, dat er ongetwijfeld een aantal positieve ontwikkelingen op het terrein van de justitie is aan te wijzen. Hoewel juist op dit terrein zwaar weegt het achterblijven van een stuk wetgeving bij de snelle ontwikkelingen in de maatschappij, valt niet te ontkennen, dat er de afgelopen jaren een indrukwekkende hoeveelheid wetgevende arbeid werd verzet. Nieuwe belangrijke initiatieven worden ons thans aangekondigd. Ik denk aan het stakingsrecht - inderdaad meer dan een accentverschuiving -, aan de herziening van de zedelijkheidswetgeving en het op de helling zetten van het militair straf-, strafproces- en tuchtrecht. Ook denk ik aan de te verwachten wetgeving met betrekking tot de huur van woonruimte. Ik hoop wel dat de Minister op dit punt nauw overleg pleegt met zijn collega's van Volkshuisvesting, wil er nu eindelijk iets terecht komen van de dringende uitbouw van het sociale huurrecht. Ik denk ook aan de uitvoering van het rapport van de commissie-Van Binsbergen over de vermogensstraffen, ofschoon ik erop moet wijzen dat ook vorig jaar al ons een wetsontwerp op het punt van de terugdringing van de vrijheidsstraffen in uitzicht was gesteld. Wat zijn eigenlijk de problemen nu de commissie bij de Minister een pasklare tekst op tafel heeft gelegd?

Er komen wat meer financiële middelen op tafel voor wetenschappelijk onderzoek en hetzelfde geldt voor de rechtsbijstand, zij het naar mijn idee in onvoldoende mate. Maar is dit nu alles bij elkaar genomen de fundamenteel andere aanpak waarbij ook op het terrein van de justitie de accenten meer naar de sociaal zwakkeren in de samenleving worden verschoven? Ik kan tot mijn spijt die vraag onmogelijk volmondig bevestigend beantwoorden.

Roethof

Er straalt van deze memorie van toelichting geen duidelijke beleidsvisie uit, waaraan men houvast heeft. Ook de heer Heijmans heeft daarop gewezen. Eigenlijk hebben wij te maken met een typisch ambtelijk stuk. De bemoedigende aanzet waarmee dit kabinet zijn justitiebeleid in Troonrede en in regeringsverklaring presenteerde, wordt niet doorgetrokken. Zo ontbreken dwarsverbindingen met departementen die een belangrijke bijdrage kunnen leveren tot het terugdringen van een criminogene sfeer, zoals CRM of Onderwijs en Wetenschappen.

De procureurs-generaal, die een overigens in menig opzicht weer boeiend en verdienstelijk verslag gaven van hun werkzaamheden, blijven hun contacten onderhouden met de bestuurlijke sector terwijl, wat zij dan noemen, de centra voor maatschappelijke dienstverlening slechts een enkele maal aarzelend boven de horizon komen en wat het drugbeleid betreft dan nog in negatieve zin.

De samenstelling van tal van commissies blijft overwegend, zo niet uitsluitend, voorbehouden aan personen die de zaken vanuit een enkel justitieel oogpunt bezien. Ook omtrent de instelling en de positie van de raden van strafrechttoepassing, waar men nu juist bij uitstek de introductie tot de maatschappij had kunnen bewerkstelligen, botsen klaarblijkelijk de meningen.

Een treffend voorbeeld vind ik voorts de wijze waarop men de motie van ons medelid Van Schaik denkt uit te voeren. Deze motie werd bij de debatten over de voorlopige hechtenis met grote meerderheid in deze Kamer aanvaard. Sprak die motie immers zowel over het terugdringen van de vrijheidsstraf als over de mogelijke aanwending van alternatieve dwangmiddelen, in de opdracht aan de commissie-Duk is blijkens bladz. 5 van de memorie van toelichting alleen een bestudering van die andere dwangmiddelen vervat.

Minister **Van Agt**: Mijnheer de Voorzitter! De commissie-Duk is een commissie tot partiële herziening van het Wetboek van Strafvordering. Alternatieve straffen zouden een regeling moeten vinden in het Wetboek van Strafrecht. Het lijkt mij nuttig om deze twee wetboeken uit elkaar te houden.

De heer **Roethof** (P.v.d.A.): Ook ten aanzien van het rapport van de commissie-Van Binsbergen heb ik niet begrepen dat met betrekking tot het terugdringen van de vrijheidsstraf de nodige spoed wordt betracht. Immers, criminologisch onderzoek heeft ons in toenemende mate de nadelen van het huidige strafrechtstelsel voor ogen gesteld. In de eerste plaats druk het systeem eenzijdig op de laagste sociale groepen van de samenleving. Ik verwijs in dit verband nog eens naar het betoog van Hulsman in „Delikt en delikwent” van april 1973.

In de tweede plaats mag aan het preventieve karakter van de vrijheidsstraf slechts een geringe betekenis worden toegekend. Ik verklap hiermee geen nieuw gezichtspunt.

In de derde plaats is bekend dat de vrijheidsbenaming niet of zelden tot ander c.q. beter inzicht leidt. In dit verband verwijs ik naar de toespraak van de heer Allewijn, directeur van het Gevangeniswezen, op 30 augustus jongstleden bij de opening van de penitentiaire vormingsinrichting Nederheide te Doetinchem.

Er is de laatste tijd in toenemende mate sprake van een stijging van de criminaliteit, van de bij de burgers hierover bestaande gevoelens van bedreiging en van de daaruit door de overheid te trekken conclusies. Men beroept zich op de statistieken. Nu zijn er echter om te beginnen nogal wat verschillende vormen van criminaliteit en van ongewenst gedrag, waarvan een deel wel en een deel niet in de statistieken tot zijn recht komt. Ik ben blij, dat nu gisteravond ook uit de mond van de Minister te hebben mogen vernemen. In de statistieken immers hebben wij alleen te maken met de geregistreerde criminaliteit, zoals ook Hoefnagels dit in zijn boekje over welzijnscriminaliteit constateert. Hij zegt:

Roethof

„De statistieken geven niet de criminaliteit weer, maar het normbesef van politie, justitie en een deel van de maatschappij, die zij vertegenwoordigen.”

Zo zal men in deze statistieken niets terugvinden omtrent de helaas ook in ons land voorkomende „institutionele criminaliteit”, waaraan het apparaat zelf zich schuldig maakt door het hanteren van bevoegdheden die niet op de wet gebaseerd of zelfs duidelijk daarmee in strijd zijn. Ik denk hierbij aan razia's, onrechtmatige fouilleringen of mishandeling door politiefunctionarissen.

Voorts ontmoet men in de statistieken evenmin wat ik zou willen noemen „de structurele criminaliteit”. Men vindt daarom wel het diefje, maar niet de massavervuiler, die de gezondheidstoestand van tienduizenden mensen tegelijkertijd aan het ondermijnen is. Ook uit het verslag van de procureur-generaal blijkt dat de milieucriminaliteit nog niet of nauwelijks binnen het gezichtsveld van het opsporings- en vervolgingsapparaat verschenen is. Waar thans reeds wordt ingegrepen, betreft dit alweer de zogenaamde kleine milieudelicten (zie blz. 15 van het jaarverslag).

Nog een ander interessant aspect trekt de aandacht indien men achter de cijfers van de statistieken tracht te kijken. Dan blijkt het beeld van de criminaliteitsstijging veel genuanceerder dan men ons hier en daar tegenwoordig graag wil doen geloven. Gelukkig heeft nu ook de Minister dit gisteren op welsprekende wijze duidelijk gemaakt. Het zijn vooral de vermogens- en enigermate de ruwheidsdelicten, die tot de beeldvorming van een sterke stijging van de criminaliteit bijdragen. Dat is zeker wat die ruwheidsdelicten betreft een ernstige zaak, die echter naar de mening van mijn fractie niet in de eerste plaats met repressieve negatieve sancties doch met positieve preventieve maatregelen dient te worden bestreden. Het is volstrekt duidelijk, dat er in onze op een klein gebied samengedrongen vercommercialiseerde en technocratische samenleving een druk wordt uitgeoefend, die allerlei gevoelens van agressie oproept.

De heer **Jurgens** (P.P.R.): Mijnheer de Voorzitter! De heer Roethof spreekt nu over statistieken; ik voel mij dan geprovoceerd. Ik wil hem naar aanleiding van zijn opmerking over de structurele criminaliteit vragen, of hij het met het volgende eens is. Als wij bij voorbeeld de activiteiten van de opsporingsapparaten meer zouden richten op de milieumisdadigheid, zouden de statistieken erop gaan wijzen dat wij veel meer milieumisdadigheid krijgen, terwijl tegelijkertijd de andere misdadigheid niet afneemt, omdat dit misdadigheid betreft, die de slachtoffers zelf komen aangeven. Dit laatste is bij de milieumisdadigheid niet het geval. Dit is de reden, waarom de statistieken zo bijzonder onbetrouwbaar zijn. Bij sommige strafbare feiten komen de slachtoffers zelf aangifte doen; deze komen dan in de statistieken terecht. Van bij voorbeeld massale vervuiling wordt geen melding gemaakt; dit soort van misdaden komt dan niet in de statistieken terecht. Dit is een aanvulling op uw betoog.

De heer **Roethof** (P.v.d.A.): Ik ben u daar zeer dankbaar voor. Dit is precies hetgeen ik bedoel. Ik heb in dit verband ook Hoefnagels aangehaald. Hij zegt dat de statistieken in belangrijke mate het normbesef van politie, justitie en een deel van de maatschappij, nl. het deel dat zij vertegenwoordigen, weergeven.

De heer **K. A. Keuning** (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! Onderschrijft de heer Roethof dan ook de stelling, dat dit dan de onderlijn is, dat wat niet wordt geconstateerd daar bovenop komt en dat dus de criminaliteit nog groter is dan zoals deze in de statistieken is vastgelegd?

De heer **Van der Lek** (P.S.P.): Maar ook anders!

De heer **Roethof** (P.v.d.A.): Ik kom daar nog op.

De heer **K. A. Keuning** (DS'70): Antwoordt u ook nog op mijn vraag?

De heer **Roethof** (P.v.d.A.): Ja, zeker.

Mijnheer de Voorzitter! Het sublimeren van de agressiegevoelens door het waar mogelijk wegnemen van oorzaken verdient een hogere prioriteit dan het kwistig rondstrooien met negatieve sancties.

Wel heel in het bijzonder geldt dit laatste voor de vermogensdelicten, waarvan de explosieve stijging ook alweer door allerlei ontwikkelingen in de samenleving in de hand wordt gewerkt. In een maatschappij van de overvloed veranderen opvattingen over bezitsverhoudingen. Als blijkt criminologische studies (zoals van Jongman en Veendrick in het Nederlands Tijdschrift voor Criminologie van juni 1973) de ontvreemdingen bij jongeren uit alle sociale lagen sprongsgewijs en parallel blijken toe te nemen, is het dan billijk de consequenties van opsporing, vervolging en erger op de schouders van jongeren uit de overwegend laagste sociale lagen af te wentelen? Groeit niet in brede kringen van de samenleving de zorgeloosheid en onachtzaamheid ten aanzien van het behoud van op zichzelf niet onwaardevolle voorwerpen? Hoe uitnodigend zijn niet de superwarenhuizen, hoe verleidelijk de opheffing van allerlei controles bij voorbeeld op het gebied van het openbaar vervoer? Houdt de uit commerciële overwegingen voortvloeiende sprongsgewijze toeneming van het aantal vestigingspunten van banken, nog gekoppeld aan de verruiming van faciliteiten, ook maar enigermate gelijke tred met de beveiligingsmogelijkheden? Als bankinstellingen zelf het oplopen van schade door valse cheques voordeliger vinden dan het drukken van betaalorders op speciaal papier, hoelang moeten politie en justitie dan nog blijven optreden als subsidieverschaffers van een commercieel systeem? Dit is al een antwoord op de vragen van de heer Keuning, dat het namelijk voor de statistieken van belang is, wat men crimineel gedrag wenst te noemen.

Ten aanzien van de pornografie is het zo, dat de commissie-Melai nog steeds op het standpunt staat, dat pornografie niet moet worden opgedrongen. Ten aanzien van het opdringen van reclame heb ik de heer Keuning nog nooit enige aanmerking horen maken, ofschoon daarvan toch niet kan worden gezegd, dat zij maatschappelijk niet in velerlei opzicht een storende factor is.

De heer **K. A. Keuning** (DS'70): Het opdringen van de reclame behoort niet tot mijn dagelijkse bezigheden in deze Kamer. Namens mijn fractie is er echter wel degelijk over gesproken. Mij is nog steeds niet voldoende duidelijk gemaakt door u, wat wij doen met de criminaliteit, die wordt waargenomen. Er is gesteld: als er meer politie is, komt er meer criminaliteit, dat wil zeggen dat er meer wordt waargenomen. Wat doen wij ermee? Is dat toevallig alleen maar een bankroof? Zou dat niet het gehele beslag kunnen zijn?

De heer **Roethof** (P.v.d.A.): De heer Keuning heeft mij een vraag gesteld en hij heeft gezegd: Als de heer Roethof de milieucriminaliteit erbij gaat halen, blijkt, dat er nog veel meer criminaliteit is. Toen heeft de heer Van der Lek al geïnterrumped: Ja, maar het ligt ook anders. Het is natuurlijk niet zo, dat het altijd meer is. Ten aanzien van de pornografie is het minder. Daar worden op het ogenblik nog dingen strafbaar gesteld, die helemaal niet crimineel gedrag mogen worden genoemd. Ik acht het om al deze redenen dan ook onjuist, een versterking van het politieapparaat zozeer aan het probleem van de criminaliteit te koppelen, als de afgelopen week weer uitgebreid is gedaan. De versterking is noodzakelijk door veel te laat op gang gekomen behoorlijke wervingsactiviteiten, waardoor een disfunctionele leeftijdsopbouw en onvoldoende mogelijkheid van begeleiding zijn ontstaan. Laat men echter verbeteringen vooral óók in de kwalitatieve sfeer zoeken. Ik denk in dit verband aan het opereren aan de hand van dui-

Roethof

delijke beleidslijnen, het stellen van prioriteiten bij hulpverlening – ook een taak van de politie – opsporing en onderzoek. Ik denk voorts aan het inschakelen van elektronische en andere hulpmiddelen en de mogelijkheid om door surveillance-planning tijdig op strategische punten te kunnen ingrijpen.

Waar liggen die strategische punten? Helaas krijgt men zowel ten aanzien van de politie als ten aanzien van het openbaar ministerie te vaak de indruk, dat beleid op een te incidentele grondslag is gebaseerd. Uit het jaarverslag blijkt, dat het openbaar ministerie zich wil doen inspireren door de uit het administratief recht stammende beginselen van behoorlijk bestuur. Een verdere uitwerking van die beginselen in het overige gedeelte van het verslag van de procureurs-generaal ontbreekt. Ook ambtenaren van het apparaat zelf slaken wel eens dergelijke verzuchtingen. Het proefschrift van rechter Franken uit Rotterdam over het vervolgingsbeleid is al genoemd. Hierin wordt duidelijkheid gevraagd over de vraag, op grond van welke uitgangspunten het openbaar ministerie opereert.

Wat blijft er bij voorbeeld over van de gelijkheidsnorm, als een man die in een Haags postkantoor een greep van f 1200 uit de kas doet, wordt ingerekend als hij kort daarna tot bezinning komt en het bedrag terugbezorgt, terwijl het onderzoek van het openbaar ministerie ten aanzien van voor vele tonnen frauderende artsen, die onverkort hun functies blijven uitoefenen, na maanden nog niet tot afsluiting blijkt te zijn gekomen? Hoe staat het met dezelfde gelijkheidsnorm, als klachten over mishandeling van rijksgenoten en vreemdelingen door de rijksrecherche worden geseponereerd en vervolgens sommigen van die klagers

Minister Van Agt: Mijnheer de Voorzitter! De politie kan in dit land nog altijd niet seponeren, zelfs de rijksrecherche niet.

De heer Roethof (P.v.d.A.): Ik meen dat er wel degelijk sprake is van een politiesepect, maar ik sprak overigens over het beleid van het openbaar ministerie. Ik meen intussen dat politiesepect zeer vaak wordt toegepast.

Minister Van Agt: Politiesepect betekent dat de politie hetgeen haar ter kennis is gekomen, omdat het te onbeduidend is, niet doorgeeft aan het openbaar ministerie. Daarvan is echter bij de kwestie in Amsterdam geen sprake.

De heer Roethof (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Nogmaals, ik spreek over het beleid van het openbaar ministerie. Ik sprak ook over het jaarverslag van de procureurs-generaal en over de normen van administratief recht en van behoorlijk bestuur die zij hanteren. De gelijkheidsnorm behoort hiertoe. Ik vroeg mij in verband hiermee af, hoe het met die norm staat als klachten over mishandeling van rijksgenoten en vreemdelingen door de rijksrecherche worden geseponereerd, waarna sommige klagers wel degelijk wegens wederspanningheid jegens de politie worden opgeroepen en veroordeeld. Misschien kan de Minister dit uitleggen, want ik meen, dat in een dergelijk geval van rechtsgelijkheid geen sprake is. De heining eet de rijst op: pagar makan padi, zoals een Indonesisch spreekwoord het heel beeldend zegt. Hoe denkt de Minister de controle op het apparaat te verbeteren? Zouden niet heel wat moeilijkheden met de politie in Amsterdam in de afgelopen anderhalf jaar zijn vermeden als de rijksrecherche een onafhankelijker positie ten opzichte van het apparaat had ingenomen? Ik denk aan de benoeming van een directeur-generaal voor de rijksrecherche op het departement, die rechtstreeks onder de bewindsman komt. Ik denk daarnaast aan een ministeriële circulaire, waarin officieren van justitie worden uitgenodigd, alle voorgenomen seponeringen ter zake van al dan niet vermeende ambtsmisdrijven aan de Minister te melden, alvorens definitief te beslissen.

Ik heb er begrip voor, dat men in de kringen van het politie-apparaat klaagt over te zware belasting. Zou een deel van die overbelasting echter niet verdwijnen, als men de politie

minder opzadelde met taken, die in wezen de voortschrijdende commercialisering van de samenleving subsidiëren? Wanneer bijna tweehonderd zwaarbewapende politiemannen van het openbaar ministerie de opdracht krijgen, vijf woonwagenvakampen te overvallen, enerzijds met minimaal resultaat, anderzijds in strijd met artikel 27 van het Wetboek van Strafvordering, vraag ik mij af, welke beleidsvisie daarachter schuilt.

Het is een misverstand, aldus de oud-directeur van de politie-akademie de heer Offers, in „Elseviers Magazine” van 21 juli 1973, dat je met meer politiemannen de problemen uit de samenleving helpt. Men krijgt geen oplossing door geweld tegenover geweld te plaatsen.

De heer Geurtsen (V.V.D.): Is de geachte afgevaardigde nu voor of tegen uitbreiding van het politie-apparaat?

De heer Roethof (P.v.d.A.): Zoëven heb ik heel duidelijk gesteld, mijnheer de Voorzitter, dat ik voor uitbreiding ervan ben. De politie heeft een hulpverlenende taak.

De heer Geurtsen (V.V.D.): Ik constateer alleen een tegenspraak. Dat is alles, mijnheer de Voorzitter!

De heer Roethof (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde constateert geen tegenspraak. De politie heeft een groot aantal taken. De politie heeft een hulpverlenende taak; zij heeft een beheersaak; zij heeft allerlei andere taken. De politie heeft ook een taak op het punt van de opsporing. Als ik zeg, dat wij vinden, dat de politie behoort te worden uitgebreid, dan geldt dit voor allerlei taken van het politie-apparaat.

De heer Geurtsen (V.V.D.): Maar niet ten aanzien van de opsporing. De geachte afgevaardigde meent namelijk, dat daarvoor veel minder moet gebeuren.

De heer Roethof (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Ik be-roep mij op een uitspraak van de oud-directeur van de politie-akademie de heer Offers, die volgens „Elseviers Magazine” van 21 juli 1973 zegt, dat men met het plaatsen van geweld tegenover geweld alleen maar escalatie bereikt. De heer Offers noemt het een rechtlijnige gedachte van law and order. Mijn bezwaar in het debat, dat wij nu al een week voeren over de criminaliteit, is, dat door een aantal vertegenwoordigers in deze vergadering een zeer rechte lijn wordt getrokken tussen het verschijnsel van de criminaliteit enerzijds en de politiestrekte anderzijds. Ik vind dit gewoon verkeerd en ik wil dit ook ronduit zeggen. Ik vind het onjuist en onverstandig. Ik heb dit nogmaals uiteengezet.

De heer Geurtsen (V.V.D.): Ik had het verleden week reeds begrepen van een fractiegenote van de geachte afgevaardigde. Als de geachte afgevaardigde een uitspraak van de heer Offers citeert, meen ik, dat hij erachter staat. Ik kan het niet helemaal plaatsen in zijn exclamatie. Hij voegt aan zijn mededeling: de politie moet minder aan opsporing doen, toe de opmerking: de politie moet worden uitgebreid. Doet de politie minder aan opsporing, dan is er mijns inziens een grotere mogelijkheid, dienstverlening te bevorderen. Waarom zou men er dan mensen voor aantrekken?

De heer Roethof (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb het volgende gezegd: De politie heeft niet alleen een opsporende taak. De politie heeft namelijk ook een beheersaak en een hulpverlenende taak.

De heer K. A. Keuning (DS'70): Ik vraag de geachte afgevaardigde of zij zijns inziens ook een preventieve taak heeft. Als men dat uitgangspunt aanhangt, wil het dan zeggen, dat men met law and order mag worden gekwalificeerd?

Roethof

De heer **Roethof** (P.v.d.A.): Ik vind het heerlijk, dat ik zo dikwijls word geïnterrumped. Ik hoop, dat de daarmee gemoeide tijd wel van mijn spreektijd wordt afgetrokken, anders zie ik het somber tegemoet.

De **Voorzitter**: Het is een vaste regel, dat ik die tijd niet meetel.

De heer **Roethof** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Ik begrijp het niet, maar ik moet het voor bepaalde heren, die hier aanwezig zijn, nog eens goed uitleggen. Ik herhaal, dat ik groot bezwaar maak tegen het rechte lijntje tussen criminaliteit enerzijds en uitbreiding van de politie anderzijds. Het is mijns inziens een veel meer genuanceerde zaak. Men zou zelfs kunnen stellen, dat het naarmate men meer politie-agenten aanstelt, niet zo erg onwaarschijnlijk is, dat de statistieken met betrekking tot de criminaliteit nog hoger zullen oplopen. De heer Drees kan dan het volgend jaar bij de algemene beschouwingen opnieuw een motie ter zake indienen. Hij kan dan zeggen: Moet je nou eens zien, hoe de criminaliteit stijgt; nu hebben wij nog meer politiemensen nodig.

De heer **K. A. Keuning** (D.S.'70): Het bevestigt de stelling, die ik zoëven uitsprak, namelijk dat er op dit moment nog een groot aantal criminele gevallen aanwezig is boven de lijn.

De heer **Roethof** (P.v.d.A.): Ik begrijp, mijnheer de Voorzitter, dat de geachte afgevaardigde in een vicieuze cirkel zit.

De heer **K. A. Keuning** (D.S.'70): Ik begrijp, dat de geachte afgevaardigde zich beroept op het niet erg maatvolle artikel van de heer Kuitenbrouwer in de NRC, dat onlangs is gepubliceerd.

De heer **Roethof** (P.v.d.A.): Het is een uitstekend verhaal, mijnheer de Voorzitter.

De heer **K. A. Keuning** (D.S.'70): Goed, mijnheer de Voorzitter; de kwalificatie is mij bekend. Een van de collega's van de heer Roethof heeft er zich in de loop van de week reeds op beroepen. Ik blijf volhouden, dat boven de bekende lijn de criminaliteit zich heeft opgestapeld. Het is natuurlijk duidelijk, dat meer wordt waargenomen, wanneer er meer politie is.

De uitdrukking „law and order” is zo geliefd, als men het woord „politie” maar in de mond durft te nemen. Ik wil de heer Roethof nogmaals vragen, of men, wanneer men op het standpunt staat, dat er meer politie nodig is om preventief te werk te kunnen gaan, dan wordt gerangschikt in de categorie van „law and order”.

De heer **Honig van den Bossche** (B.P.): De heer Roethof spreekt van bestrijden van geweld met geweld. Ik vraag deze geachte afgevaardigde, of hij met het politie-apparaat geweld bedoelt.

De heer **Roethof** (P.v.d.A.): Eén aspect van het politie-apparaat is dat het een geweldkeringsapparaat is.

De heer **Honig van den Bossche** (B.P.): De politie gebruikt toch geen geweld om het geweld te keren? In preventieve zin kan er veel worden gedaan.

De heer **Meis** (C.P.N.): U moet maar eens een staking meemaken. Dan kunt u weten hoe hard de politie kan slaan!

De heer **Roethof** (P.v.d.A.): De heer Honig van den Bossche heeft dat kennelijk nog niet meegemaakt.

Mijnheer de Voorzitter! Met dit alles wil ik alleen zeggen dat de hier en daar klinkende roep om uitbreiding van het justitiële en politionele apparaat in al zijn geledingen in hoge mate samenhangt - dat is wel gebleken - met iemands opvattingen

Roethof e. a.

en met de taak die aan deze organen principieel wordt toebedacht in het kader van een totale beleidsvisie op ons strafrechtelijk systeem. Waar wordt op het departement van de Minister aan de uitwerking van een zodanige beleidsvisie gewerkt? Uit de memorie van toelichting blijkt niet of nauwelijks van een dergelijke activiteit. Er is sprake van het ter beschikking stellen van meer middelen voor wetenschappelijk onderzoek. Gaan wij echter de onderwerpen na die op de blz. 8 en 9 worden opgesomd als voor dit onderzoek in aanmerking komend, dan worden de kernvragen daarbij eigenlijk pijnlijk ontweken.

In de gedachtengang van mijn fractie zijn kernvragen:

1) wat zijn precies de criteria voor strafbaarstelling? 2) hoe beperken wij de schade als gevolg van het strafrechtstelsysteem, zowel ten opzichte van slachtoffer als van dader? 3) langs welke wegen kunnen wij het ideaalbeeld van een niet-escalerende methode van conflictoplossing het best benaderen?

Juist omdat ik meen dat het functioneren van onze huidige strafrechtpleging onbevredigend is, en discriminatoir werkt ten aanzien van hen die het in onze samenleving slecht hebben getroffen, zou ik van dit kabinet een andere aanpak verwachten dan de traditionele. De tegenwoordige aanpak gaat mij veel te veel uit van incidenteel ingrijpen op basis van onduidelijke en niet-geëxpliceerde uitgangspunten. Om hierin verandering te brengen, is een afgeronde en geconcretiseerde beleidsvisie onontbeerlijk. In de memorie van toelichting bespeur ik niets van een dergelijke visie.

Is de Minister bereid zijn inzichten ter zake van de uitgangspunten van een justitieel beleid in een nota samen te vatten, opdat daarover met en in deze Kamer een principiële discussie kan ontstaan? Ik heb het genoegen, mijnheer de Voorzitter, u thans een motie met betrekking tot dit punt te overhandigen.

De **Voorzitter**: Door het lid Roethof wordt de volgende motie voorgesteld.

„De Kamer,

gehoord de beraadslagingen over hoofdstuk VI (Justitie) der rijksbegroting voor het dienstjaar 1974 (12 600);

overwegende, dat de beïnvloeding van uit maatschappelijk oogpunt ongewenst gedrag slechts succes belooft in het kader van een, aan wetenschappelijke criteria getoetst, algemeen overheidsbeleid en niet uit een geïsoleerde gezichtshoek dient te worden bekeken;

overwegende, dat, in afwachting van een evenwichtige afweging der daarbij betrokken belangen, de noodzakelijke kwalitatieve en kwantitatieve versterking van het politie-apparaat niet kan worden uitgesteld;

nodigt de Regering uit een nota aan de Kamer aan te bieden waarin aandacht wordt geschonken aan de oorzaken van die vormen van ongewenst gedrag waarvan de huidige ontwikkeling als verontrustend zou moeten worden aangemerkt en aan het vaststellen van de verantwoordelijkheden van burgers, instellingen en overheid tot het voorkomen daarvan en het reageren daarop,

en gaat over tot de orde van de dag.”

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

De heer **Roethof** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Ten aanzien van de justitiële documentatie, waarbij zich ook weer het probleem voordoet dat iemand die eenmaal onder de wielen is geraakt er niet gemakkelijk onder uit komt, zijn er weinig tastbare vorderingen. In de toelichting op de begroting voor 1972 werden de problemen nog eens geëtaleerd. In die van 1973 werd het voeren van tijdrovend overleg gesignaleerd en thans kan men lezen dat een regeling inzake het verstrekken van justitiële gegevens in verband met sollicitaties naar functies bij de overheid of bij aan de overheid verwante instellingen wordt voorbereid.

Roethof

Waar het verantwoord is zullen termijnen, gedurende welke over sollicitanten inlichtingen kunnen worden verstrekt, worden verkort. Maar wanneer is nu eigenlijk een termijn van 8 en bij overheidsinstellingen zelfs van 16 jaar verantwoord te achten? In de toelichting op de begroting voor 1972 werd al met zoveel woorden toegegeven dat de lengte van die termijnen willekeurig was gekozen. Mijn voorgangster, mevrouw Singer-Dekker, heeft de zaak reeds in 1970 door middel van indiening van een motie aangesneden. Nu zijn wij drie jaar verder.

De deskundigen blijken het erover eens dat aan het voorspellen van risico's op grond van een vroegere veroordeling geen enkele wetenschappelijke pretentie mag worden toegekend. Wat dat betreft is dus de gehele rechtvaardigingsgrond voor de justitiële documentatie van nogal twijfelachtige aard. Wat is dan toch de moeilijkheid om althans met die verdubbeling van termijnen korte metten te maken en daarnaast de kring van diensten waarvoor termijnen gelden drastisch in te krimpen?

Hoe neemt men iemand weer in de samenleving op als hij zelfs bij de overheid of daarmee verwante instellingen niet terecht kan? Ook de procedure blijft veel te wensen overlaten. De adviescommissies voor de burgemeester werken traag en onbevredigend. De procedure voor de rechter is alleen al wegens de lange duur een onhaalbare zaak. De functie is tegen de tijd van de uitspraak allang aan een ander vergeven. Zou de rechter dan althans niet een verklaring over het gedrag ten aanzien van een bepaalde categorie van functies kunnen afgeven om tenminste dit bezwaar te ondervangen? Wat zijn voorts precies de criteria voor het antecedentenonderzoek bij de overheid? Wanneer komt er een wettelijke regeling tot stand voor de politieregisters, waarvan de wenselijkheid al in 1959 door de toenmalige Minister van Justitie werd onderkend? De computerisering bij de politie heeft, met het oog op de privacy, de noodzaak van zodanige wettelijke regeling alleen maar onderstreept. In zo'n regeling zouden de verantwoordelijkheden voor zowel het inbrengen van gegevens als de raadpleging daarvan wettelijk behoren te worden vastgelegd.

Ik kom ten slotte aan het belangrijke probleem van de rechtshulp, tot mijn genoegen ook uitvoerig door de heer Heijmans besproken. Mag ik de Minister eens vragen hoe hij de projecten ziet, die blijkens de regeringsverklaring naar het oordeel van het kabinet van de grond moeten komen en waarvan ook in de toelichting op de begroting, zij het in nogal cryptische bewoordingen, sprake is? Het wordt mijns inziens met het jaar duidelijker, dat het onvoldoende kunnen opvangen van de sterk toenemende behoefte aan rechtsbijstand in de samenleving direct verband houdt met de huidige, nogal archaische structuur van de balie. Het aantal toevoegingen is in vijftien jaar verdrievoudigd en beliep in 1971 niet minder dan 54 000 gevallen per jaar. Meer dan 60 pct. daarvan had betrekking op familiezaken en bijna 50 pct. van de civiele procespraktijken bij rechtbanken en hoven wordt door kosteloze zaken gevormd. In de strafrechtpraktijk is voor de gemiddelde advocaat helemaal geen droog brood te verdienen, laat staan dat hij het zou moeten hebben van adviezen in de geest zoals die in toenemende mate door rechts- en wetwinkels worden verstrekt. Dit betekent – gezien ook het feit, dat andere takken van activiteit al eerder waren afgesplitst – dat bij de huidige ondernemingswijze structuur van de balie de gemiddelde advocaat financieel gesproken in toenemende mate op commerciële affaires is aangewezen, wat niet bepaald een stimulans is om de veelbesproken „leemte in de rechtshulp” op te vullen. Met andere woorden: de ondernemingswijze opgezette structuur van de balie staat een adequate rechtshulp aan hen, die de hulp niet zelf kunnen bekostigen, meer en meer in de weg. Dit wordt alleen maar schrijnender als straks het wetsontwerp voorlopige hechtenis zal zijn aanvaard, de juridische bijstand in de TBR-sector moet worden verbeterd en de rechtshulp in detentie zal dienen te worden geregeld.

Uit de summier passage in de memorie van toelichting krijg ik de indruk, dat de Minister bij de oplossing van het

probleem van de rechtshulp aan de balie een sleutelpositie blijft toekennen. Realiseert hij zich, dat hij hoe dan ook daarvoor heel wat meer financiële middelen zal moeten uittrekken dan in de huidige begroting het geval is? Men kan niet van de advocaten blijven verwachten, dat zij een belangrijk deel van hun werk om niet of tegen sterk verminderd tarief verrichten.

Tot nog toe werd de kwestie van de financiering altijd ietwat naar de toekomst verschoven op grond van de overweging, dat men niet over concrete gegevens beschikte aan de hand waarvan een kostenberekening zou kunnen plaatsvinden. Na de verschijning van het rapport-Boekman en het rapport „Verdediging in de Aanval” heeft dit argument veel, zo niet alles, aan betekenis ingeboet. Ook als men het advocatentarief aan wat bescheidener maatstaven wil binden dan het huisartsentarief, is duidelijk, dat op basis van de huidige vergoedingen de zaak vastloopt. Mijn collega mevrouw Haas-Berger en ik hebben op dit punt dan ook een amendement ingediend om voor een meer bevredigende functionering van de rechtshulp in het komende jaar enige ruimte te verschaffen.

Is het daarnaast echter niet zo, dat er in de structuur van de balie het een en ander zou moeten veranderen in het belang van verlaging van drempels? De grote knelpunten bij de rechtshulp zitten enerzijds bij wat men wel eens noemt de opvang in het eerste echelon en anderzijds in wat men wel eens noemt de sociale advocatuur in onderscheid tot de meer commerciële aanpak ten behoeve van bedrijven en financieel krachtige instellingen. Welke materiële steun heeft de Minister eigenlijk op het oog ten aanzien van die opvang in eerste echelon? Er zijn momenteel omstreeks 750 werkloze juristen van wie verscheidene best in de sociale sector van de rechtshulp willen worden ingeschakeld, doch wier belangstelling voor de meer commerciële aspecten op de traditionele kantoren gering is. Mijn fractie staat dan ook het beeld voor ogen van juridische dienstencentra (ook door de heer Heijmans genoemd), gemakkelijk bereikbaar en bij voorkeur ingebed in een breder maatschappelijk kader, waaraan per arrondissement één of enkele advocaten in loondienst verbonden kunnen zijn. Om experimenten in die richting te stimuleren hebben wij, in het tweede gedeelte van ons amendement, ook daarvoor nog enige extra middelen in het komende begrotingsjaar willen uittrekken. Het totaal van 3½ mln. willen wij zoeken in temporisering van de totstandkoming van het Huis van Bewaring te Amsterdam, vermeld onder Nieuwbouw op de begroting van Volkshuisvesting. Mijn fractiegenote mevrouw Haas zal dit laatste nog met een enkel woord nader toelichten.

Mevrouw **Goudsmit** (D'66): De heer Roethof meent, dat hij in dezelfde lijn heeft gesproken als de heer Heijmans?

De heer **Roethof** (P.v.d.A.): Ik heb met genoegen gehoord dat de heer Heijmans de rechtshulp een belangrijk punt vond.

Mevrouw **Goudsmit** (D'66): Dat vinden wij allemaal. Ik had uit de speech van de heer Heijmans niet begrepen dat hij het oog had op sociale advocatuur, advocaten in loondienst, zoals de heer Roethof ze noemt, maar meer op een centrum voor rechtshulp waar gewone advocaten zitten die rouleren, zoals nu bij sommige wetwinkels het geval is. Dat is een essentieel andere zaak. Om mijn gedachten, naar aanleiding van deze discussie, te bepalen, zou ik het prettig vinden, indien de heer Roethof het nog even kon toelichten.

De heer **Roethof** (P.v.d.A.): Ik heb, als ik het mij goed herinner, de heer Heijmans ten tonele gevoerd bij de kwestie van de juridische dienstencentra.

Mevrouw **Goudsmit** (D'66): Dat is dus iets anders dan de advocaten in loondienst.

De heer **Roethof** (P.v.d.A.): Daarbij heb ik de heer Heijmans niet genoemd. Mevrouw Goudsmit wil vaststellen in hoeverre ik mij op de heer Heijmans beroepen heb?

Roethof e. a.

Mevrouw **Goudsmit** (D'66): Nee, ik wil het gewoon begrijpen. Misschien komt dat in deze zaal te weinig voor.

De heer **Roethof** (P.v.d.A.): Ik heb mij alleen wat betreft de juridische dienstencentra op de heer Heijmans beroepen. Die advocaten in loondienst heb ik op een ander punt in mijn betoog naar voren gebracht. Ik sprak toen over het onderscheid – wij weten allen dat die grens niet haarscherp is te trekken – tussen wat men enerzijds noemt de sociale advocatuur en anderzijds de commerciële advocatuur. Dat onderscheid is, met grove begrenzingsen, te maken, zonder dat een haarscherpe grens te trekken is, maar dat geldt natuurlijk evenzeer voor allerlei andere takken van wetenschap en bedrijvigheid.

Mevrouw **Goudsmit** (D'66): Vindt u dan, dat die sociale advocatuur door advocaten in loondienst moet worden verrijkt?

De heer **Roethof** (P.v.d.A.): Dat kan één aspect daarvan zijn. Ik heb betoogd dat, naar mijn idee, het probleem van de rechtshulp in twee echelons moet worden opgelost. Een van de factoren die de oplossing van het probleem van de rechtshulp in de weg staan is de kwestie van de financiële vergoeding. Dat is een kwestie voor de Minister. Een andere factor is – daarmee hoeft men het natuurlijk niet eens te zijn – de, naar mijn idee, wat verouderde structuur van de balie, de ondernemingswijze produktie, die in die sector nog steeds toonaangevend is. Het zo sterk daaraan vasthouden bevordert niet dat iedereen in Nederland gemakkelijk aan zijn recht komt.

Mevrouw **Haas-Berger** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Op verzoek van de Hoge Commissaris voor de vluchtelingen zal Nederland vijftig Chileenen en andere Zuid Amerikanen opnemen. Wij nemen aan dat, mocht er een nieuw verzoek komen, dit geen maximum aantal is. Die vluchtelingen zullen, vrijwel zeker, een mandaatsverklaring krijgen en het departement van CRM is ingeschakeld om voor de opvang te zorgen. Helaas is gebleken dat die opvang veel te wensen overlaat. Ook voor Justitie ligt hier nog een taak.

Mevrouw **Van Leeuwen** (A.R.P.): Mijnheer de Voorzitter! Kan de geachte afgevaardigde zich op dit punt misschien wat nader verklaren? U bedoelt waarschijnlijk ook dat er geen mogelijkheden zijn die opvang op een voldoende wijze vanuit de federatie te verzorgen? Daarover heb ik al vragen gesteld.

Mevrouw **Haas-Berger** (P.v.d.A.): Kunnen wij daarover straks praten? Ik ben bang dat het anders een erg langdurig debat wordt.

Ook anderen zullen gedwongen zijn het land te verlaten. Ik denk aan degenen die hun toevlucht hebben gezocht in de Nederlandse ambassade. Daaronder zijn ook enkele oud-ministers van de regering-Allende. Wanneer leden van deze groep en anderen hun toevlucht willen zoeken in Nederland, wat zal dan het beleid van de Regering zijn?

Het toelaten in ons land kan op verschillende wijzen gebeuren. Krachtens artikel 15 van de Vreemdelingenwet kan een vreemdeling als vluchteling in ons land worden toegelaten. Kan de Minister aangeven welke de werkelijke criteria zijn, op basis waarvan men als politiek vluchteling wordt erkend? Men kan zich afvragen, of, afgezien van de enkele gevallen, waarin sinds de inwerkingtreding van deze wet personen als verdragsvluchteling zijn toegelaten, niet vaker een beroep is gedaan op het feit, dat men gegronde redenen had, te vreezen voor vervolging wegens godsdienstige of politieke overtuiging. Is men bereed voor de juridische status van de verdragsvluchteling? Of zijn de criteria zo streng, dat men alleen wordt toegelaten als de vervolging in eigen land in de doodstraf zou resulteren? Wij hopen, dat de Regering, hoewel wij ons ervan bewust zijn, dat op velen dit uiterste criterium van toepassing is, duidelijke en reële criteria hanteert voor deze politieke vluchtelingen uit

Haas-Berger

Chili. Heeft de vreemdeling een verblijfsvergunning dan kan hij een beroep doen op de vertegenwoordiger van de Hoge Commissaris van de VN voor de vluchtelingen voor het verkrijgen van een mandaatsverklaring. De mandaatsvluchteling heeft recht – krachtens het verdrag – op arbeidsvergunning. Kan de Minister mededelen of door de Minister van Sociale Zaken daadwerkelijk medewerking wordt verleend? Kan de vicieuze cirkel tussen het krijgen van een arbeidsvergunning en verblijfsvergunning in het algemeen doorbroken worden? Heeft de Minister – zoals verleden jaar was toegezegd – contact opgenomen met zijn ambtgenoot van Buitenlandse Zaken om na te gaan of internationaal gezien een mogelijkheid geschapen zou worden tegen de beslissing van de vertegenwoordiger van de Hoge Commissaris in beroep te gaan? In de praktijk blijkt dat de mogelijkheden om als vreemdeling in Nederland te worden toegelaten en te verblijven gelegen zijn in het verkrijgen van een verblijfsvergunning. Nederland zal een zorgvuldig, maar zeker op humanitaire gronden berustend toelatingsbeleid moeten voeren, dat rekening houdt met het geweten en de politieke overtuiging van de vreemdeling. Het beleid ten aanzien van verblijfsvergunningen is niet duidelijk. Vraagt men in het eigen land van de vreemdeling een verblijfsvergunning voor langere termijn aan, dan zal die vaak worden geweigerd op gronden van algemeen, i.c. Nederlands belang. Wordt in een zodanig geval ook rekening gehouden met het feit dat de vreemdeling het oncens is met het in zijn vaderland heersende systeem? In hoeverre kan een vreemdeling die een verblijfsvergunning voor drie maanden heeft op grond van het genoemde criterium een verblijfsvergunning voor langere termijn verkrijgen? Ik neem aan dat de brief van 3 mei 1973 van de Staatssecretaris van Justitie over asielzaken gaat over die vreemdelingen die geen machtiging tot voorlopig verblijf hebben. Kunnen hieronder ook diegenen, die met een toeristenvisum binnenkomen, worden begrepen? Hoe is dit beleid voor het geval, dat niet over een vereist visum wordt beschikt, te realiseren nu de controle verlegd is naar de buitengrenzen van de Benelux? Als de asielzoeker een tijdelijke verblijfsvergunning heeft, wordt van hem verwacht dat hij arbeid zoekt en in zijn eigen inkomen voorziet. Zal hier daadwerkelijk hulp worden geboden? Zullen met name instructies worden gegeven aan de gewestelijke arbeidsbureaus, dat niet de vluchtelingen pas als allerlaatste categorie – na de werkloze werknemers uit de EEG-landen en wervingsgebieden – in aanmerking komen voor arbeid? Wordt de aanpassing, dus de verlenging van de verblijfsvergunning hiervan afhankelijk gesteld, of is de Minister van mening dat ook nog andere factoren een rol kunnen spelen? Hoewel wij van mening zijn, dat de Vreemdelingenwet verouderd is, dat te veel in het Vreemdelingenbesluit geregeld wordt, kan een vereenvoudiging van de regeling tot het verlenen van een verblijfsvergunning en het op korte termijn zekerheid daaromtrent verschaffen aan de aanvrager niet op een wetswijziging wachten, en dient snel geregeld te worden. Hoe staat de Staatssecretaris tegenover het idee de asielzoeker die een verlenging van een verblijfsvergunning gekregen heeft, een „gekwalificeerde” verblijfsvergunning te verlenen, met een juridische status tussen de houder van een gewone verblijfsvergunning en politiek vluchteling in?

Mijnheer de Voorzitter! Wanneer een Nederlandse vrouw getrouwd is geweest met een buitenlander en het huwelijk door echtscheiding ontbonden is, houden de kinderen de vreemde nationaliteit, ook al blijven moeder en kinderen hier wonen. Na hun meerderjarigheid kunnen zij een afzonderlijk verzoek tot naturalisatie indienen. Acht de Staatssecretaris deze regeling wel juist, zeker nu krachtens artikel 9 van de Wet op het Nederlanderschap de moeder naturalisatie voor haar minderjarige kinderen kan vragen als de vader overleden of onbekend is?

Het Departement van Justitie staat niet als een eilandje apart in deze samenleving; het zal moeten zorgen voor de hulpverlening aan en de opvang van mensen. Bij de kinderbescherming zien wij heel duidelijk de raakvlakken met de welzijnszorg en

Haas-Berger

de gezondheidszorg. De hulpverlening aan het kind moet centraal staan en de justitiële kindbescherming moet in het totale kader een marginale positie innemen. De Staatssecretaris onderkent dit ook wel, gezien het feit dat de Directie kindbescherming in interdepartementaal overleg meespreekt. Meer dan een jaar is verloren gegaan. Ik hoop en verwacht, dat de Staatssecretaris op korte termijn een stuurgroep zal instellen. Op verscheidene plaatsen heeft men intussen niet stilgezeten en is men tot samenwerking gekomen. Zijn deze experimenten gesubsidieerd, zoals was toegezegd en zullen nieuwe samenwerkingsvormen financieel mogelijk worden gemaakt?

De ontwikkeling in de kindbescherming heeft zich niet laten weerhouden door een langdurige kabinetsformatie. Dit is heel duidelijk gebleken bij de sanering van de inrichtingen, deze zomer. Ik wil niet nalaten onze waardering uit te spreken voor de tactvolle en doeltreffende wijze, waarop de Staatssecretaris heeft geïnterveneerd. Wij vinden het van essentieel belang, dat alle belanghebbenden inspraak krijgen bij het te voeren saneringsbeleid, ook al kan op een gegeven moment het feit, dat men op de hoogte van de sanering is, een voortijdige onderbezetting veroorzaken. Wij hopen, dat men niet voorbijgaat aan de waarde van kleine inrichtingen, juist nu door het verbeterde subsidiesysteem de mogelijkheid van pedagogische en psychologische hulp geschapen is. Stelt de Staatssecretaris zich voor dat voldoende inrichtingscapaciteit voor elke regio beschikbaar moet zijn?

Een aantal verbeteringen, met name wat betreft apparaatskosten bij de instellingen, en verlaging van de werklast is per januari 1973 gerealiseerd. Is de verdere verlaging nu op sterk water gezet? Kan de Staatssecretaris toezeggen dat geen ontslagen zullen vallen bij een eventuele daling van pupillen, totdat men tot een definitieve en verantwoorde taakbelasting is gekomen?

De veranderingen in het familierecht, ter uitvoering van de voorstellen van de commissie-Wiarda, zullen niet los gezien mogen worden en moeten synchroon lopen met het beleid ten aanzien van de jeugdbescherming. Hierbij denk ik bij wijze van voorbeeld aan de subsidiëring van een groter aantal gevallen van vrijwillige hulpverlening, wat met name stringent wordt, wanneer de leeftijd, waarop men meerderjarig wordt, verlaagd wordt.

Mijnheer de Voorzitter! De raden van kindbescherming hebben wettelijk twee taken, te weten procespartij en adviseerend orgaan voor de rechterlijke macht. Wij zijn van mening, dat deze taak niet uitgebreid mag worden zonder een wettelijke grondslag. Op grond hiervan sluit ik mij aan bij de vragen van mevrouw Goudsmit inzake de adoptie.

Het kan niet de bedoeling van de Staatssecretaris zijn, neem ik aan, de adoptievoorbereiding uitsluitend bij de raden te leggen. Uiteraard zullen de verschillende „kansen” voor de aspirant adoptief-ouders over het land gelijk moeten zijn; daarom zullen op de een of andere manier de aanmeldingen van zowel adoptief-kinderen als -ouders regionaal centraal geregistreerd dienen te worden. Dit zal eenvoudiger zijn wanneer, zoals in Groningen, de instellingen en inrichtingen in een regio fuseren. Deze ontwikkeling doet bovendien nog de vraag rijzen of de opnameplicht, d.w.z. de verantwoordelijkheid voor een pupil, zoals die oorspronkelijk in de nota-Wiersma voorkwam, dwingend kan worden gesteld. Het is onnodig te zeggen dat ook bij de adoptie van buitenlandse pleegkinderen de zorg voor het kind en de ontwikkeling in eigen land centraal staan. Het beleid van de Staatssecretaris is niet helemaal duidelijk. Ik sluit mij ook in dezen aan bij de vragen van mevrouw Goudsmit, daaraan toevoegend: Is de Staatssecretaris bereid die landen, waar voor een aantal kinderen geen kansen zijn, te wijzen op het feit, dat Nederland graag bereid is buitenlandse adoptief-kinderen op te nemen? Onze indruk is dat de enige mogelijkheid eigenlijk is contacten bij voorbeeld in India of de Philippijnen zelf te zoeken. Wij zouden er de voorkeur aan geven dat door een actieve bemoeienis van het Ministerie van Justitie de op dit terrein werkzame instellingen een geautori-

seerde positie in het buitenland krijgen. Wij vragen ons, nu de centrale adoptieraad gaat verdwijnen, wel af wie er zorg voor zal dragen dat de inschrijving van adoptie in de buitenlandse registers op de juiste wijze geschiedt.

Mijnheer de Voorzitter! Wij zijn verheugd over het feit dat een zo groot aantal wettelijke maatregelen op het terrein van het milieu is toegezegd door de Minister-President bij de algemene beschouwingen. Wij dringen er dan wel op aan dat een grote mate van eenvormigheid wordt geschapen en dat de bestaande verschillen in de milieuwetgeving worden verminderd. Thans wordt elke milieuwet als een apart geheel gezien en niet als een onderdeel van het grote geheel van een totale milieuwetgeving. De Minister heeft ook de noodzaak van een coördinatie bij de milieuwetgeving onderkend.

Minister Van Agt: Mijnheer de Voorzitter! Ik ben geen Minister voor het milieu, zelfs niet ad interim.

Mevrouw Haas-Berger (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Ik neem toch wel aan dat een aantal zaken die door mij naar voren worden gebracht wel degelijk tot de portefeuille van deze Minister behoren, gezien het feit dat hij er in de memorie van toelichting een weliswaar korte, maar toch een opmerking aan heeft gewijd. Het punt van de coördinatie heeft de Minister trouwens zelf naar voren gebracht.

Wij hopen dat naast die coördinatie ook een actief opsporings- en vervolgingsbeleid tot stand zal worden gebracht, maar dat het ook zal leiden tot meer gelijkheid wat vergunningen, het openbaar maken van aanvragen en procedures van bezwaarschriften betreft.

Mijnheer de Voorzitter! Een ander punt is de kwestie van het handhaven van de milieuwetgeving en de sancties op overtredingen van de milieuwetten. Milieuverontreiniging is een onrecht dat in grote mate het gemeenschapsbelang aantast. Gezien het feit dat administratieve middelen niet erg effectief lijken, meen ik dat de strafrechtspleging een doelmatig middel is om wat door Hoefnagels is geïntroduceerd als een welzijns-criminaliteit, te bestrijden.

De heer Geurtsen (V.V.D.): U gelooft op dat terrein dus wel aan de generale preventie?

Mevrouw Haas-Berger (P.v.d.A.): Daar kom ik nog op, mijnheer Geurtsen, ik zal u dan heel uitvoerig mededelen wat ik daarvan denk.

De heer Geurtsen (V.V.D.): Dat wacht ik graag af.

Mevrouw Haas-Berger (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Wij hopen dat door de instelling van milieufdelingen bij de parketten een daadwerkelijk en gecoördineerd opsporingsbeleid zal worden gevoerd, met name tegen de groot-vervuilers. Dat de Minister ook hier wijst op het belang van onderwijs en voorlichting om milieudelicten te voorkomen, verheugt ons zeer.

De mogelijkheid van provinciale en gemeentelijke overheid om strafbaar te stellen zijn gering, gelet op de beperkingen die in de provinciewet en in de gemeentewet zijn vastgelegd. De strafbaarstelling van een nieuw soort delict kan normstellend werken, zodat men zich inderdaad de criminaliteit tegen het algemeen belang bewust wordt. Het algemeen belang wordt door Hoefnagels heel uitvoerig beschreven als een welzijns-criminaliteit, waarbij een klein aantal daders, een groot aantal slachtoffers, relatieve onzichtbaarheid van de dader en machtsongelijkheid kenmerkend zijn.

Wij zijn van mening dat òn door de sancties òn door een actief opsporingsbeleid het plegen van een milieudelict voor de dader een onvoordelige zaak zal moeten worden. Wij zijn van mening dat ook deze wetten, evenals dat met de Wet op de chemische afvalstoffen is gebeurd, onder de Wet economische delicten moet worden gebracht, waardoor men inderdaad de

Haas-Berger

mogelijkheden heeft om een milieudelict oninteressant voor de dader te maken en waardoor men ook de mogelijkheid heeft om rechtspersonen aan te pakken. Ik meen dat wij dit daarom, nu het voorbeeld door de Regering is gegeven om een zaak onder de Wet economische delicten te brengen, bij alle milieuwetten moeten doen. Het gaat erom – dit in antwoord op de vraag van de heer Geurtsen – dat de sancties en het vervolgingsbeleid zodanig zijn dat het onaantrekkelijk wordt om een milieudelict te plegen.

De heer **Geurtsen** (V.V.D.): Ik ben het met het brengen onder de Wet economische delicten graag met u eens. Ik stel tot mijn genoegen vast dat de waarde van de generale preventie niet helemaal wordt ontkend.

Mevrouw **Haas-Berger** (P.v.d.A.): De pakkans, mijnheer Geurtsen.

De heer **Geurtsen** (V.V.D.): Dat vind ik al een enorme vooruitgang. Dat zijn zaken waarover wij al hebben gesproken bij de politie en bij de stijging van de criminaliteit.

Mevrouw **Haas-Berger** (P.v.d.A.): Ik heb uitdrukkelijk gezegd dat de pakkans moet worden vergroot door een actief opsporings- en vervolgingsbeleid. Dit is al eens eerder door ons naar voren gebracht; ik denk aan de Wegenverkeerswet.

De heer **Geurtsen** (V.V.D.): Dat ben ik helemaal met u eens. Vorige week heb ik ook gezegd dat de pakkans juist de criminaliteit het beste kan bestrijden en dat daarom uitbreiding van de politie is gewenst om meer preventief te kunnen optreden. Wij zijn het eens; ik heb verder geen problemen.

Mevrouw **Haas-Berger** (P.v.d.A.): In de laatste jaren zijn er veel maatregelen genomen; er zijn nu nog wetsontwerpen in behandeling waaruit blijkt dat men aandacht heeft voor de rechtspositie van de gedetineerde. Men streeft naar een vermenschlijking van het strafrecht. Wij zijn daar blij mee, maar als argument evenwel voor de herstructurering van het gevangeniswezen, die volgens de memorie van toelichting nodig was door de gewijzigde omstandigheden, wordt gebruikt een sterke daling van het aantal gedetineerden in de inrichtingen ten gevolge van de kortere vrijheidsstraffen. Is hierbij niet als enige reden een economisch gegeven gebruikt? Heeft de Minister zich bij de maatregelen die zijn genomen in het kader van de herstructurering voor ogen gehouden, wat werkelijk het doel van de strafoplegging is? Wil men werkelijk de resocialisatie? Als men deze resocialisatie als uitgangspunt neemt voor de strafoplegging, dan zal men meer dan nu over de gevangenisstraffen heen moeten kijken en zal er tijdens de detentie ervoor moeten worden gezorgd dat de voorbereiding op en de opvang in de maatschappij is geregeld, in samenspraak met de gedetineerde, reclassering en sociale diensten.

Dan zal ook de tweeledige functie van de bewaarder moeten worden bekeken. De bewaarder heeft enerzijds een taak bij de resocialisatie-activiteiten en anderzijds is hij bewaker. Met name bij een cellulaire opsluiting weet men welhaast dat dit tegenstrijdige opdrachten zijn, zowel vanuit de optiek van de bewaarder als vanuit die van de gedetineerde. Ook de huizen van bewaring zijn bij de herstructurering betrokken. De vraag is of ook dit voorbarig is geweest nu de commissie-Van Hattum haar advies over de doelstelling en de functie van de huizen van bewaring nog niet heeft voltooid. Indien mocht blijken op grond van het advies dat de doorgevoerde differentiatie en sluiting van huizen van bewaring niet voldoet aan de eisen van de tenuitvoerlegging van de straf en de hulpverlening aan de individuele gedetineerde, komt men dan op de genomen beslissing terug? Is het ook niet juist om met de aanbesteding van het nieuwe huis van bewaring in Amsterdam, dat door velen: de advocatuur en de rechterlijke macht, wegens

Haas-Berger e. a.

zijn excentrische ligging is bekritiseerd te wachten totdat de commissie-Van Hattum het advies heeft uitgebracht?

Reeds eerder vanmiddag is erop gewezen dat het wellicht beter ware dat de huizen van bewaring gemakkelijker te bereiken zouden zijn.

Het beleid ten aanzien van het huis van bewaring te Assen waaraan eerst voor 3 mln. werd verbouwd en dan als „spreekkamer” werd gebruikt, doet ook van weinig beleid blijken. Bij de taakomschrijving van de commissie-Van Hattum is ook vermeld de individuele hulpverlening aan de gedetineerde. Wordt ook gedacht aan differentiatie naar aard van de problemen van gedetineerden, bij voorbeeld druggebruikers? Ik zou nog graag inlichtingen van de Minister hebben over het penitentiair ziekenhuis in Den Haag.

Minister **Van Agt**: Ik zou graag willen weten, welke inlichtingen u wilt hebben. Om een vraag te kunnen beantwoorden, moet men wel weten hoe deze luidt.

Mevrouw **Haas-Berger** (P.v.d.A.): Ik had geen tijd meer.

De heer **K. A. Keuning** (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil allereerst opmerken dat het plakken van etiketten een eenvoudige en goedkope bezigheid is.

Enigszins in afwijking met de memorie van toelichting wil ik beginnen met een strafrechtelijk gedeelte, en wel met het vervolgings- en straftoemtingsbeleid. Dat ik daarbij ook de alternatieve begroting voor Justitie van de Coornhertliga betrek, die uitsluitend het strafrecht betreft, ligt ook wel voor de hand. Dit is in vorige jaren ook wel door mij gedaan.

Zoals ik ook al bij de behandeling van het onderdeel politie heb gezegd, neemt naar onze mening de criminaliteit toe en wel op onrustbarende wijze, dit ondanks tegengestelde beweringen, zoals wij die deze week en ook vanmiddag hebben gehoord en ook ondanks de wat gemakkelijke wijze – niet tegengestelde wijze – waarop de Minister daarover gisteravond sprak. Ik wil hierbij even inhaken op een grapje dat de heer Wolff van de C.P.N. zich in onze richting veroorloofde, toen hij sprak over het klapperpistooltje van DS'70. Ik vind dit op zich zelf wel een goed grapje, maar ik vind het griezelig dat de mensen die tegenwoordig met wapens op straat lopen niet meer een klapperpistooltje bij zich hebben. Het zijn echte wapens. Dat is een heel trieste zaak. Er wordt soms niet eens gebruik van gemaakt om een gericht misdrijf te begaan, maar men maakt er zomaar gebruik van. Recente publikaties daarover spreken boekdelen. Het is griezelig.

Als ik van moderne strafrechttopvattingen, bij voorbeeld van de Coornhertliga kennis neem, ben ik altijd weer verwonderd over het ontbreken van belangstelling voor de door het misdrijf gelaedeerde, het slachtoffer, en over de eenzijdige gerichtheid op de delinquent. Dat mag wel, maar men moet dan toch duidelijk aangeven, dat men zich uitsluitend daarmee bezighoudt en dat men dus bepaalde aspecten helemaal achterwege laat. Men spreekt zelfs over de delinquent als degene die schade ondervindt of wordt benadeeld. Dat mag wel, maar dan moet men toch heel duidelijk vastleggen wat men daarmee precies bedoelt.

Dat men als eenmaal een delinquent in de justitiële molen is terechtgekomen aan deze mens alle denkbare en mogelijke bijstand wil bieden spreekt natuurlijk ook mij aan. Dat de strafrechtspleging zorgvuldig moet zijn omgeven met waarborgen voor de verdachte is mij uit het hart gegrepen. Het is niet voor het eerst dat ik dit zeg. Ik wil eraan toevoegen dat dit in het bijzonder geldt voor bepaalde groepen: jeugdigen, geestelijk en sociaal zwakkeren. Dan is er de rechter om in dat geïndividualiseerde geval recht te doen, dat wil zeggen: bij een veroordeling alle omstandigheden te laten meetellen.

Zoals ik echter al liet blijken, gaat onze belangstelling en ons medeleven ook uit naar het slachtoffer van de delinquent.

K. A. Keuning

De heer **Jurgens** (P.P.R.): Is dat een zogenaamde a contrario redenering? U zegt: òns medeleven gaat uit naar het slachtoffer. Wilt u daarmee zeggen dat die van anderen daarnaar niet uitgaat? Dat is zwaar overtrokken.

De heer **K. A. Keuning** (DS'70): Ik heb zojuist al benadrukt, dat uit de publikaties blijkt dat de belangstelling er niet is, dan wel zeer gering is.

De heer **Jurgens** (P.P.R.): Ik vind dat u de publikaties dan zeer selectief leest.

De heer **K. A. Keuning** (DS'70): Ik moet u eerlijk zeggen, dat ik toch enige aandacht aan de Coornhertliga besteed, omdat ik meen dat mensen die een naam te verliezen hebben daaraan deelnemen. Ik hecht om te beginnen dus waarde aan hun uitspraken. Ik wil die wel vanuit een kritische opstelling bekijken.

De heer **De Vries** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Zegt de heer Keuning nu dat de Coornhertliga helemaal geen aandacht besteedt aan de positie van de benadeelde?

De heer **K. A. Keuning** (DS'70): Vrijwel niet aan de door de delinquent benadeelde.

De heer **De Vries** (P.v.d.A.): Ik neem aan dat de heer Keuning de begroting van de Coornhertliga kent. Daarin staat op blz. 10:

„Het feit dat het systeem toch in die vorm met die taken belast blijft, verhindert dat met kracht naar andere oplossingen wordt gestreefd: andere oplossingen, waarbij de zorg voor de benadeelde een belangrijke plaats zou moeten innemen” – dit is dezelfde groep benadeelden die de heer Keuning zojuist bedoelde – „zijn belangrijk, omdat wij weten dat preventie, zeker van strafrechtelijk optreden, steeds slechts in beperkte mate mogelijk zal zijn.”.

Ik begrijp niet hoe de heer Keuning aan zijn aantijging komt als dit zo duidelijk in de begroting wordt vermeld. Hij kende die passage naar ik aanneem.

De heer **K. A. Keuning** (DS'70): Ik heb zojuist reeds gezegd, dat ik het hele stuk vrij zorgvuldig heb gelezen. Men vindt er geen verwijzingen in.

De heer **De Vries** (P.v.d.A.): Ik citeerde eruit, mijnheer Keuning.

De heer **K. A. Keuning** (DS'70): Ik moet dit nu afsluiten; anders kom ik niet uit met mijn tijd.

De heer **De Vries** (P.v.d.A.): Ik begrijp dat dit u goed zou uitkomen.

De heer **K. A. Keuning** (DS'70): De heer Roethof antwoordde zojuist niet eens op mijn vragen. Daar kan ik op een gegeven moment zelfs inkomen.

De heer **De Vries** (P.v.d.A.): U begint nu hetzelfde spelletje te spelen.

De heer **W. Scholten** (C.H.U.): Als de heer Roethof!

De heer **De Vries** (P.v.d.A.): Ik zou graag van de heer Keuning weten of hij de door mij vermelde passage heeft gemist in de begroting van de Coornhertliga. Die staat er namelijk wel in.

De heer **K. A. Keuning** (DS'70): Ik spreek over de inhoud van het hele hoofdstuk. Er wordt praktisch niet over de gela-

deerden gesproken. Er wordt over „benadeelden” gesproken, maar dat is de delinquent.

De heer **De Vries** (P.v.d.A.): Daar is geen sprake van.

Mevrouw **Van Leeuwen** (A.R.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb wel geconstateerd, dat de heer De Vries zegt dat de heer Roethof spelletjes speelt. Alleen deed de heer Keuning dat zijns inziens ook.

De heer **De Vries** (P.v.d.A.): Dit noemt men in Amerika een „fast buck”, mijnheer de Voorzitter.

De heer **K. A. Keuning** (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! Ik ga nu verder, anders kom ik helemaal . . .

De heer **De Vries** (P.v.d.A.): Ik constateer, dat de heer Keuning de passage kennelijk niet heeft begrepen. Dat is wat anders dan dat het er niet staat.

De heer **K. A. Keuning** (DS'70): Die constatering laat ik verder voor uw rekening. Leest u nog maar eens heel nauwkeurig wat er staat in het hoofdstuk waaruit ik zojuist heb geciteerd. U zou dan toch tot een ander inzicht kunnen komen.

Ik heb gezegd, dat ons medeleven ook uitgaat naar het slachtoffer. Wij hebben er geen behoefte aan, te doen alsof de criminaliteit niet toeneemt. Ik heb vorige week reeds betoogd – ik onderlijn het nog even – dat wij de criminaliteit willen voorkomen door politiepreventie nu. Het merkwaardige is dat er vanmiddag zoveel over opsporing door de politie is gezegd, ook in onze richting. Daarover hebben wij het eigenlijk niet eens gehad: de preventie en de aanwezigheid van politie. Daarnaast gaat het om een zaak van lange termijn. Dat leerde ik echter 35 jaar geleden op het Criminologisch Instituut van de Utrechtse Rijksuniversiteit al. Het gaat natuurlijk om de bestrijding van de oorzaken.

In bepaalde kringen doet de stelling opgeld: Strenge straffen hebben de criminaliteit niet kunnen verminderen. Men kan mijns inziens met even veel recht de vraag stellen, of die strenge straffen ertoe hebben bijgedragen, dat de criminaliteit niet nog hoger is gestegen. Men zou ook de vraag kunnen stellen, hoe het komt dat, ondanks een al jaren aan de gang zijnde voortdurende verzachting van de straffen, de criminaliteit toeneemt – en naar onze mening onrustbarend.

Ik stel deze vragen naast elkaar, omdat de kwestie vaak zo absoluut wordt gesteld. Ik heb er behoefte aan, die andere door mij niet te bewijzen stelling er eens even naast te leggen. De anderen kunnen hun stelling overigens ook niet bewijzen.

Mijnheer de Voorzitter! Wij zijn van mening dat van een straf een generaal-preventieve werking kan uitgaan. De berekening van de kans om gepakt te worden werkt preventief. Die vrees houdt natuurlijk niet halt bij de vrees om in de kraag gepakt te worden maar gaat verder.

Ten aanzien van de verkeerswetgeving vind ik de gedachte om voertuigen die overtredingen begaan weg te slepen een nuttige gedachte. Naast andere voordelen verstrekt een dergelijke maatregel de politie een legale basis om een en ander uit te voeren. Ik wil hier aan toevoegen de aanbeveling om te trachten, een regeling te maken, dat de kosten van het sleeploon tegelijk met de geldboete in rekening worden gebracht. Dat is in omgekeerde zin een toepassing van het profijtbegin-sel: De overheid heft retributie voor het verlenen van diensten.

Voorts wordt gesproken over een nieuwe regeling met betrekking tot de ontzegging van de rijbevoegdheid. Ik wil daaraan toevoegen het opleggen van een maatregel om het rijexamen opnieuw af te moeten leggen. Dat is naar mijn mening ook een vrij effectieve maatregel.

Ik wil enkele opmerkingen over het vreemdelingenbeleid maken. Er zijn vreemdelingen die in het land van herkomst vervolgd hebben te vreezen. Wij hebben meermalen daadwer-

K. A. Keuning

kelijke steun aan vluchtelingen verleend. Ten aanzien van politieke vluchtelingen moet naar onze mening een zeer ruim standpunt worden ingenomen. Is de „B-categorie” al een begrip geworden?

Zoëven ontstond een discussie tussen de Voorzitter en de Minister over het stellen van vragen. Nu was ik verleden week van plan vragen te stellen aan de Staatssecretaris. De Voorzitter heeft deze vragen aan mij teruggewezen en gezegd, dat ze bij de begrotingsbehandeling aan de orde moeten komen. Ik keur dat standpunt niet af, maar vind het wel jammer, omdat ik er minder tijd door heb.

Mevrouw **Kappeijne van de Coppello** (V.V.D.): U krijgt nu misschien eerder antwoord, wat ook een voordeel kan zijn!

De heer **K. A. Keuning** (DS'70): Ik merk wel op, dat ik vragen heb gesteld, die niet zo snel kunnen worden beantwoord. Ik waag het er echter op.

De Staatssecretaris heeft een half jaar verblijf in ons land aan een groep van Joegoslavische zigeuners toegestaan. Daarbij wordt aan deze zigeuners bijstand verleend. Is het juist, dat deze zelfde groep verleden jaar eveneens al eens in Nederland is geweest? Is toen ook materiële en financiële steun verleend? Tot welke bedragen ging die steun? Kan de Staatssecretaris bevestigen, dat deze zigeuners in Joegoslavië op grond van hun etnische status of op andere gronden niet worden getolereerd? Heeft de Staatssecretaris, voordat hij de beslissing nam om financiële steun te verlenen aan deze groep zigeuners, met zijn collega van CRM hierover overleg gepleegd? Heeft hij eventueel met andere ambtgenoten hierover overleg gepleegd? Heeft hij overleg gepleegd met bij voorbeeld hoofden van de plaatselijke politie? Heeft de Staatssecretaris overleg gepleegd met het bestuur van de gemeente, waarin deze groep thans is ondergebracht? Betekent dit, dat nu ook andere groepen zigeuners uit Joegoslavië en daarmee overeenkomende groepen een dergelijk verblijf op kosten van de Nederlandse overheid kan worden aangeboden?

Mijnheer de Voorzitter! Kan de Minister of Staatssecretaris medelen waarom de beslissing tot beperkte sluiting – de nachtsluiting – van het huis van bewaring in Middelburg niet is voorafgegaan door overleg met de rechtstreeks betrokkenen? Hierbij denk ik dan aan directie, personeel van het huis van bewaring, de rechtbank, het Middelburgs parket, de orde van advocaten in het arrondissement en de reclassering. Ik dacht toch wel, dat dit langzamerhand een goed gebruik was geworden.

Mijnheer de Voorzitter! Is de Minister bereid om bij voorbeeld over een half jaar – deze termijn is een suggestie – mededeling te doen aan de Kamer omtrent alle uitkomsten van het uitsluitend als dagverblijf dienst doen van dat huis van bewaring?

Mijn fractiegenoot de heer S. Keuning heeft onlangs het antwoord van de Minister op zijn vragen over de lotto ontvangen; gevraagd werd wanneer de invoering daarvan zou kunnen worden verwacht en de Minister heeft geantwoord, dat dit medio 1974 het geval zou zijn.

Mijn vraag is nu: Is het beslist nodig, dat dit zo lang op zich laat wachten?

De heer **Roethof** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Ik krijg toch nog wel van de heer Keuning te horen welke vraag ik niet beantwoord heb?

De heer **K. A. Keuning** (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! Als u dat van mijn tijd wilt aftrekken . . .

De Voorzitter: Ik begrijp niet waarom u dat vraagt; het is in deze Kamer een vaste regel dat een antwoord op een interruptie niet meetelt voor de gebruikte spreektijd.

K. A. Keuning e. a.

De heer **De Vries** (P.v.d.A.): Daaraan heb ik zonet met nadruk herinnerd.

De heer **K. A. Keuning** (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb de heer Roethof zoëven gevraagd naar zijn law-and-order-kwalificatie en daarop heeft hij geen antwoord gegeven.

Mevrouw **Van Leeuwen** (A.R.P.): Mijnheer de Voorzitter! In enkele minuten wil ik graag een paar opmerkingen maken over het beleid op het terrein van de kindbescherming en ik zal mij dus met name richten tot de Staatssecretaris, die ik tot dusverre graag het voordeel van de twijfel heb gegeven. Ik hoop dat hij tijdens deze gedachtenwisseling door het uiteenzetten van een duidelijke beleidsvisie mijn twijfel in zekerheid kan doen veranderen. Het gaat dan om de zekerheid, dat dit beleidsonderdeel bij hem in even goede handen is als bij zijn voorganger, de heer Grosheide.

Mijnheer de Voorzitter! Tot dusverre heb ik echter die zekerheid nog niet; ik schrijf dit maar toe aan de late toetreding van deze Staatssecretaris tot het kabinet op een moment, dat de begroting al een heel stuk was voorbereid. Misschien dat ik daarom nogal wat vaagheden heb ontdekt.

In het algemeen gedeelte stelt de Staatssecretaris immers:

„Het beraad over het integratievraagstuk tussen vertegenwoordigers van het particuliere initiatief en van de overheid uit de verschillende velden van welzijnszorg is nog niet begonnen. Aan het scheppen van een kader waarbinnen deze problemen op korte termijn aan de orde kunnen komen wordt thans grote prioriteit gegeven.”

Mijnheer de Voorzitter! Ik zou haast zeggen: dat moest er nog bijkomen, dat er, nu er een kostbaar jaar verloren is gegaan, thans aan deze zaak nog geen hoge prioriteit zou worden gegeven. Ik stel dit tegen de achtergrond van de begroting 1973.

Mevrouw **Goudsmit** (D'66): In dat vorige jaar was de heer Grosheide natuurlijk nog aan het bewind. Het woord „thans” kunt u dan moeilijk in die zin verwijtbaar achten.

Mevrouw **Van Leeuwen** (A.R.P.): Ik vermoedde al, dat u zou interrumperen, maar ik denk dat de Staatssecretaris zich straks zelf wel zal kunnen verdedigen. Ik sprak echter zojuist al van de achtergrond, waartegen ik mijn opmerkingen wil stellen, dan krijgt mevrouw Goudsmit meteen een antwoord op haar vraag. Het gaat er namelijk om dat een wezenlijke aanpak van de structurele tekortkomingen in de kindbescherming moet blijven liggen, juist omdat het integratievraagstuk nog niet aan de orde is gekomen, en als zodanig is verwezen naar de stuurgroep. Ik verwijs naar de duidelijke toelichting op de begroting 1973. Wij hebben in juni 1972 en bij de begrotingsbehandeling in oktober daaraanvolgend van Staatssecretaris Grosheide te horen gekregen, hoever hij gekomen was. De toenmalige Staatssecretaris heeft reeds in juli 1972 aan de departementen van CRM en van Volksgezondheid en Milieuhygiëne geschreven over de taakopdracht en de samenstelling van de stuurgroep. Voorts heeft hij ons toen medegedeeld, dat hij daarop nog geen definitief antwoord had ontvangen. Ik wil nadrukkelijk zeggen dat derhalve een kostbaar jaar bij het opzetten van de integratie, die zo noodzakelijk is, verloren is gegaan. Het is mijns inziens de taak van de Kamer, te vragen wat hiervan de reden is geweest, wat nu de taakopdracht is en hoe dit verder zal worden geregeld. Ik sluit mij voorts aan bij de opmerking van de heer Scholten over de experimentenpot, waaruit op dit gebied bepaalde vernieuwingen zouden kunnen worden ondersteund.

Ik kom vervolgens aan het saneringsbeleid. Dan heb ik er geen moeite mee om mij aan te sluiten bij hetgeen met name door de heer Jurgens en mevrouw Haas is gezegd over de interventie ter zake van de moeilijkheden, die in de afgelopen

Van Leeuwen e. a.

maanden zijn gerezen en die voorlopig zijn opgelost. Ik blijf echter wel met een probleem zitten, nl. hoe ziet het saneringsbeleid er thans uit? Ik wil dan ook aan de Staatssecretaris vragen, waarom hij geen gevolg heeft gegeven aan hetgeen hij mij in zijn antwoord over deze zaak heeft beloofd. Moet ik hieruit afleiden dat het op dit moment nog niet mogelijk is, ons een inzicht te geven in het nieuwe saneringsbeleid als zodanig, afgezien van proceduremodellen?

Mij aansluitend bij de opmerkingen van de heer Scholten over de regionalisering, wil ik in dit verband nog graag vernemen, of deze Staatssecretaris bereid is, de lijn van zijn voorganger, die wat omgebogen was als antwoord op de nota-Wiersma, door te trekken opdat er ruimte is voor de mogelijkheid, dat ook de levensbeschouwing een rol speelt bij het opzetten van een nieuwe organisatorische structuur. Dit betekent ruimte voor bepaalde inrichtingen en verenigingen, enz.

Vervolgens wil ik enkele opmerkingen maken over een vraagstuk, dat mij ook zeer na aan het hart ligt, nl. het vraagstuk van de case-load voor de maatschappelijke werkers bij de instellingen. In de begroting van 1973 was een beperkte ruimte geboden om de werkbelasting voor de maatschappelijk werkers en werkers te verlichten. Nu lees ik echter in deze memorie van toelichting, dat na de verlichting van de werklast, die in het afgelopen jaar opnieuw mogelijk bleek, naar men mag aannemen, een situatie is ontstaan, waarin het vraagstuk van een verantwoorde taakbelasting van de maatschappelijk werkers in rustig overleg en met de nodige bezinning wederom in studie kan worden genomen. Dit is mij bepaald niet duidelijk. Ik vraag mij hierbij het volgende af. Wij hebben toch een rapport; wij hebben toch een commissie-Helders gehad waarin de ernst van de huidige situatie duidelijk is gesteld; wij hebben daarna toch een aanbeveling vanuit het kinderbeschermingsveld gehad om een bepaald faseringsplan uit te voeren? Misschien waren er financiële moeilijkheden voor 1974; dat kan ik nog best begrijpen. Ik had dan echter een toezegging voor 1975 verwacht; ik had verder verwacht dat het faseringsplan in de volgende jaren op normale wijze verder zou worden uitgevoerd. Ik wil graag nader ingelicht worden over hetgeen op het terrein van de case-load-verlaging nu werkelijk zal gaan gebeuren. Ik zeg dit ook tegen de achtergrond van mijn visie op de gehele problematiek van de kinderbeschermingswereld. Men moet juist alle aandacht richten, niet alleen op de curatieve, maar ook en met name op de preventieve aanpak op dit gebied. Op deze wijze voorkomt men moeilijkheden. „Zo min mogelijk kinderen naar de inrichtingen toe”, is toch ons aller parool. Men kan dit slechts bereiken door tijdig in te grijpen. Daarom had ik de hoogste prioriteit gelegd bij de verlaging van de werkbelasting van de maatschappelijk werkers. Wij hebben hiervoor reeds jarenlang gepleit.

Mijnheer de Voorzitter! Ten slotte wil ik nog een opmerking over de adoptievoorbereiding maken. Hetgeen in de stukken van de F.I.O.M. is gesteld, is juist, nl. dat in tegenstelling tot de Partij van de Arbeid, de K.V.P. en andere politieke partijen, de A.R.P. in de discussie hierover nog geen standpunt heeft ingenomen. De fractie van de A.R.P. heeft wel de moeilijkheden geschetst en wilde verder ruimte laten voor het uitgestippelde beleid van de vorige Staatssecretaris met name voor het nadere beraad. Wij vinden het een zeer arbitraire zaak. Ik wil hiervan geen heilige koe maken, noch ten opzichte van de Raad voor de Kinderbescherming, noch ten opzichte van het particulier initiatief. Aan beide oplossingen zijn voor- en nadelen verbonden. Ik wil daarom de concrete vraag stellen, of de Staatssecretaris iets ziet in hetgeen de F.I.O.M. als voorstel heeft aangedragen, nl. een gemengde aanpak van het particulier initiatief en de overheid te zamen om uit de moeilijkheden te komen.

Mevrouw **Cornelissen** (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! Zojuist heeft mijn collega de heer Heymans, als eerste spreker van onze fractie, in het bijzonder de Minister toegesproken. Graag wil ik dit doen aan het adres van de Staatssecretaris, te

G. M. P. Cornelissen

meer omdat mijn inbreng bij deze begrotingsbehandeling vooral zijn portefeuille betreft. Was de Staatssecretaris bij de startlijn van dit kabinet nog niet aanwezig, hij haalde zijn collega's snel in en hij draaide beslist al in een goede versnelling, toen hij bij de bezetting van het gebouw van de Nationale Federatie voor de Kinderbescherming door de Belangenvereniging voor Minderjarigen zich persoonlijk inzette om deze zaak tot een goed einde te brengen. Wij vertrouwen erop dat diezelfde snelheid en tact aanwezig zullen zijn in de komende beleidsperiode. Gaarne wensen wij hem hierbij alle succes toe.

Achtereenvolgens, mijnheer de Voorzitter, zal ik spreken over de kinderbescherming, de adoptie, de reclassering, het gevangeniswezen en het vreemdelingenbeleid.

Sprekend over de kinderbescherming, willen wij vaststellen dat de uitgangspunten van het te voeren beleid niet de justitiële maatregelen zijn, maar de behoefte aan hulp of zoals mr. S. Slagter het in het „Nederlands Juristenblad” van 20 september jl. zo treffend zegt:

„Niet de aard van de problematiek is immers in de eerste plaats bepalend voor het treffen van een kinderbeschermingsmaatregel, maar het feit, dat ouders en/of kinderen onvoldoende in staat of bereid zijn om op vrijwillige basis bij de oplossing van hun problemen hulp te aanvaarden.”

Gaarne vertrouwen wij erop dat de commissie bestudering functie en positie colleges en raden voor kinderbescherming bij het uitbrengen van haar rapport – vermoedelijk en naar ik hoop eind 1973, zoals de memorie van toelichting zegt – met deze opvattingen rekening zal houden, al maken wij ons wel zorgen over de toch wel eenzijdige samensstelling van deze commissie. In de preadviezen, uitgebracht door de heren De Ruiters en Scholten ter gelegenheid van het kinderbeschermingscongres 1972 en in de publikatie „Vijftig jaar kinderrecht en ondertoezichtstelling” van mr. Slagter zien wij dat de verbindinglijnen tussen recht en hulp wazig zijn gebleven, omdat de deskundigen in het kinderrecht zorgvuldig op het voor hen afgebakende terrein bleven, terwijl de hulpverleners zich niet waagden in het veld van het recht.

Wij spreken er onze ernstige teleurstelling over uit dat de stuurgroep, samen te stellen uit drie deskundigen van de Ministeries van CRM, Volksgezondheid en Milieuhygiëne en Justitie en drie deskundigen uit het veld plus een voorzitter, zoals aangekondigd door de toenmalige Staatssecretaris van Justitie in april 1972, nog steeds niet in functie is. Mijn collega de heer Van Schaik, alsmede de dames Goudsmit en Haas-Berger hebben bij de begrotingsbehandeling op 17 oktober 1972 aangedrongen op een snelle instelling van deze stuurgroep waarbij de heer Van Schaik zelfs om een snelle interim-rapportage vroeg. Men kan zich voorstellen dat wij teleurgesteld zijn, omdat de commissie er nu zelfs nog niet is. Kan de Staatssecretaris ons nu toezeggen, of hij deze stuurgroep alsnog wil instellen, wanneer dit zal gebeuren en welke opdracht hij deze stuurgroep zal geven? Bij de algemene politieke beschouwingen heeft mijn fractievoorzitter de heer Andriessen gepleit voor een integrale raamwetgeving voor een samenhangend welzijnsbeleid, waardoor wij kunnen komen tot gezamenlijke grondslagen ten aanzien van inspraak, beroep, financiering en rechtspositie-regeling van personeel. Dit urgeert weer eens te meer als wij van de Nationale Federatie voor Kinderbescherming vernemen, dus van in dit opzicht meest onverdachte zijde, dat de subsidieregelingen voor justitiële en niet-justitiële hulpverlening volgens de federatie niet op elkaar aansluiten, waardoor soms de hulpverlening in het kader van een justitiële maatregel plaatsvindt, terwijl die hulpverlening even goed, of zelfs beter, buiten de sfeer van de justitiële maatregel kan worden geboden. Dit brengt ons ook op de verbetering van de rechtspositie van het personeel van de gesubsidieerde instellingen op het terrein van Justitie, CRM en Volksgezondheid. Op 10 november 1971 is door de toenmalige Minister van CRM de mededeling gedaan (*Handelingen*, blz. 960) dat een

G. M. P. Cornelissen

interdepartementale werkgroep al met de beraadslagingen hierover was begonnen en hierover in het voorjaar van 1972 rapport zou uitbrengen. Hoever is de werkgroep met haar werkzaamheden gevorderd en wanneer zou de rapportering tegevoet kunnen worden gezien?

Mijnheer de Voorzitter! De Nederlandse Kinderbescherming wordt gekenmerkt door onoverzichtelijkheid van het geheel. Hieraan is zeker debet de historisch gegroeide situatie, hoeveel goed en baanbrekend werk de kinderbescherming ook heeft verricht.

Het is de verdienste van het Ministerie van Justitie, dat door middel van de nota-Wiersma een eerste aanzet is gegeven. Daardoor is het kinderbeschermingsveld geweldig in beweging gekomen en men begon – in die kringen is het een bekende slogan geworden – het eigen erf schoon te vegen. In de andere welzijnssectoren worden schaalvergroting en fuseringen van de instellingen aantrekkelijk gemaakt. Is de Staatssecretaris geneigd, ook op deze wijze de overzichtelijkheid en de kwaliteit van de hulp te bevorderen?

Met voldoening hebben wij er kennis van genomen, dat de Belangenvereniging Minderjarigen inspraak heeft gekregen in de projectgroep sanering tehuizen, maar om welke reden is op blz. 17 van de memorie van toelichting vermeld, dat de werkzaamheden van de oorspronkelijke beleidsgroep sanering vrijwel tot stilstand zijn gekomen?

De commissie-Helders bracht in 1971 rapport uit onder de titel „Maatschappelijk werk in de particuliere kinderbescherming”, waarbij werd geadviseerd de werklast van de maatschappelijk werkers te brengen van 22 tot 28 gevallen. In overleg met de Nationale Federatie voor Kinderbescherming werd in 1972 een plan opgesteld om te komen tot een gefaseerde case-load verlaging, hetgeen ertoe zou kunnen leiden, dat in 1976 de in het door mij vermelde rapport genoemde werkbelasting zou worden bereikt. Nu zien wij, dat de werkbelasting nog 52 gevallen per maatschappelijk werker bedraagt, wat betekent, dat de maatschappelijk werker maar met de helft van de gevallen bezig kan zijn, dat daarom gevallen slapende worden gehouden, die plotseling weer reageren als een vuurspuwende berg, waar weer achteraan moet worden gehold en dat mede daardoor sprake is van een groot verloop bij de maatschappelijke werkers in de kinderbescherming, vooral, omdat men niet voldoende hulp kan bieden.

Bovendien constateren wij, dat de moeilijkheidsgraad van de gevallen, die onder toezicht komen, is toegenomen en dat deze veel meer dan voorheen het geval was intensive care vereisten.

Verontrusting is er daarom in de kring van de werkers in de gezinsvoogdij over de mededeling op blz. 18 van de memorie van toelichting, waarin staat, dat de taakbelasting in rustig overleg en met de nodige bezinning in studie kan worden genomen. Wij vragen de Staatssecretaris daarom dringend, het advies van de commissie-Helders en het advies van de Nationale Federatie voor Kinderbescherming op te volgen vanuit de overweging, dat toepassing van kinderbeschermingsmaatregelen c.q. het aantasten van de ouderlijke macht door de overheid volstrekt ongeloofwaardig is, wanneer soms op onzorgvuldige wijze met de cliënten moet worden omgesprongen. In dit verband herinner ik aan hetgeen is gesteld in het memorandum van het kinderbeschermingscongres Hulp en Recht, dat in 1972 plaatsvond.

Vervolgens hebben wij kennis genomen van het rapport van de interdepartementale commissie-Kindermishandeling. Als wij zien, dat in 1972 in 430 gevallen bij de vertrouwensartsen melding is gemaakt van kindermishandeling, dan constateren wij, dat het enerzijds een zeer treurige aangelegenheid is, maar dat het anderzijds een bewijs levert, hoe hard de hulpverleningsinstelling helaas nodig is.

Wij zouden de Minister daarom willen vragen, het advies van deze commissie, nog in de loop van dit jaar een vertrouwensarts voor het zuiden te benoemen en per 1 januari 1974 een vertrouwensarts in Friesland in te schakelen, te willen opvoelen.

Bij de aankondiging, te komen met nieuwe wetsontwerpen op het terrein van jeugdbescherming, met name naar aanleiding van de nota-Wiardi, ontbreekt het wetsontwerp tot verlaging van de minderjarige leeftijd. Ik begrijp, dat daarnaar meer kamerleden hebben gevraagd. Wij vragen ons af, mijnheer de Voorzitter, welke mening de Staatssecretaris koestert omtrent de bezetting van de pleeggezinnencentrales, waarover ons nog hedenmorgen verontrustende berichten bereikten.

Thans kom ik op het punt van de adoptie. In „Hoofdpunten van het regeringsbeleid 1974” wordt op pag. 31 aangekondigd, dat plaatsing van adoptiefkinderen met uitsluiting van anderen aan de Raad voor de Kinderbescherming wordt opgedragen. In de memorie van toelichting bij de onderhavige begroting wordt deze uitspraak niet herhaald, maar er is wel een tendens in die richting. Ik meen, dat ook de geachte afgevaardigde mevrouw Goudsmit deze zinsnede reeds aanroerde. Bij de algemene politieke beschouwingen heeft mijn fractievoorzitter erop gewezen, dat, als wij spreken over spreiding van de macht, dit voor ons dan iets heeft te maken met de instandhouding van een brok particulier initiatief en met de mogelijkheid, initiatieven te nemen en verantwoordelijkheid te dragen.

Op grond van deze vaststelling tekenen wij protest aan tegen een eventueel beleidsvoornemen als ik zojuist heb genoemd. Graag brengen wij in herinnering het standpunt, dat onze fractie heeft ingenomen tijdens de openbare commissievergadering op 19 juni 1972 en in oktober 1972 tijdens de begrotingsbehandeling-1973. Wij vragen de Staatssecretaris om de zeer duidelijke toezegging, dat, alvorens tot structurele wijziging van de adoptievoorbereiding wordt overgegaan, vooraf overleg met deze Kamer zal worden gepleegd. Ons standpunt blijft in dezen dat adoptie op zich al vaak een vraag om hulp is en dat hulpverlening en begeleiding gescheiden moeten zijn van toezicht en controle en daarom niet door een zelfde orgaan kunnen worden uitgeoefend. Wij overwegen ook nu, – echt voor het laatst – evenals in juni en oktober 1972 om hierover een uitspraak van de Kamer te vragen. Wel willen wij graag bepleiten dat er een centraal orgaan komt dat coördinerend werkt met 5 regionale instellingen voor adoptie, zoals ook in het advies van de FIOM is vermeld. Dit advies is het resultaat van twee jaar studeren door verschillende particuliere organen, te zamen met de Raden voor kinderbescherming. Men zal moeten komen tot één landelijke particuliere organisatie voor adoptie. Tegen een mengvorm met de overheid bestaat geen enkel principieel bezwaar, mits deze los staat van enig kader van de justitiële kinderbescherming. Uiteraard behoudt de overheid altijd de functie van toetsing of controle.

De vraag naar adoptief-kinderen is erg groot en het aanbod is klein. Mede daarom is het noodzakelijk dat er een landelijk beleid komt, dat een aantal criteria ontwikkelt en voorkomt dat adoptief-ouders zich wenden tot meerdere instellingen en mogelijk daardoor nog grotere teleurstellingen ondergaan. De huidige situatie is beslist onoverzichtelijk voor de adoptief-ouders en ook de kwaliteit van het werk lijdt eronder. Het best wordt dit geïllustreerd als wij zien dat van 1 januari 1973 tot 1 september 1973 bij de Stichting Interlandelijke Adoptie 106 gezinsrapporten binnenkwamen, die waren opgesteld door 65 verschillende maatschappelijk werkers. In het plan van de FIOM zullen 20 à 25 krachten full-time met de adoptievoorbereiding bezig zijn. Dat biedt garantie voor evenwichtigheid, snelheid, voortvarendheid en deskundigheid.

Wetsontwerp 12134, dat zonder mondelinge behandeling deze Kamer is gepasseerd en waardoor de Centrale Adoptieraad wordt opgeheven en de verzorgingstermijn voor de adoptieaanvraag wordt teruggebracht tot één jaar, is een argument temeer om zorg te besteden aan de adoptievoorbereiding. Terugblikkend hebben wij wel de indruk dat dit wetsontwerp wel heel erg door de mangel van de destijds beschikbare tijd is gegaan. Wij zijn de overtuiging toegedaan dat deze Centrale Adoptieraad zeer voortreffelijk werk heeft verricht en wij vragen ons af, of wij deze raad niet in functie moeten laten zolang wij nog niet beschikken over een goed gestructureerde

G. M. P. Cornelissen

adoptievoorbereiding. Ten aanzien van de posthume adoptie willen wij de vraag stellen, of, als de verzorgingstermijn voor de adoptie-aanvraag verkort wordt, de mogelijkheid tot adoptie aanwezig is voor die gevallen die eerder zijn afgewezen op grond van een te korte verzorgingsperiode van beide pleegouders.

Nog een enkele opmerking over het toelatingsbeleid buitenlandse pleegkinderen naar aanleiding van het rapport april 1973. Waarom, zo vragen wij ons met de Stichting Wereldkinderen af, wordt de leeftijdsgrens bij de interlandelijke adoptie verlaagd? Tijdens het mondeling overleg tussen de vaste Commissie voor Justitie en de Staatssecretaris op 22 december 1971 is een bespreking toegezegd over dit toen nog uit te brengen rapport. Kan de Staatssecretaris toezeggen dat hij deze belofte inlost alvorens hij overgaat tot die maatregelen als genoemd in de memorie van toelichting, blz. 20, onder 8?

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom nu op het onderwerp reclas-sering. De memorie van toelichting zegt dat veel in beweging is bij de reclas-sering, maar de indruk bestaat dat nog te veel naar het eigen functioneren wordt gekeken. In reclas-serings-kringen zien wij een stroming die de banden met Justitie wil doorsnijden. Door de professionalisering van het reclas-serings-werk is er een versterking gekomen van het dilemma om aan twee tegenstrijdige doeleinden nl. voorlichting en helpen te vol-doen.

De reclas-serings-hulp zou meer aanwezig moeten zijn zowel vóór, tijdens als na de detentie.

Uiteindelijk zou er een integratie moeten zijn met het welzijnswerk, conform de stelling in het boek van dr. G. Snel in de serie actuele criminologie „Helpen (z)onder dwang”. Ook de vraag naar meer inspraak van de reclas-sering en bij de reorganisatie van het gevangeniswezen en bij het vaststellen van richtlijnen per ressort met betrekking tot gebruik en handel in drugs, is zeer actueel. Dit zijn slechts enkele zaken die om een nader overleg en nadere studie vragen. Is de Staatssecretaris bereid, een commissie in het leven te roepen die deze zaken eens kritisch bekijkt, waarbij ik de vergelijking trek met de werkzaamheden van de commissie-Wiersma die op het terrein van de kinderbescherming de ontwikkelingen op dit gebied versneld heeft?

Nog een enkele opmerking over de justitiële documentatie die ook nu nog een belemmering is voor de reclas-sering. Van de zijde van de P.v.d.A. is hiervoor al vele malen de aandacht gevraagd, waarbij ik denk aan de motie-Singer-Dekker en de interventie van de heer Roethof in dezen, en ook in voor-gaande jaren. Al geven de huidige voornemens als genoemd op blz. 9 rechterkolom van de memorie van toelichting enig soe-laas, zij blijven te marginaal en wij zouden willen aandringen op een spoedige herziening van de wet, waarbij tevens te be-trekken ware de werkwijze van de particuliere bureaus en de politie registers.

Wanneer wij vervolgens onze aandacht richten op het gevan-geniswezen, dan mogen wij constateren dat er op dit gebied van nieuwe ontwikkelingen sprake is, zowel op het terrein van de reorganisatie van het gevangeniswezen als op het terrein van de rechtspositie van de gedetineerden, waarbij wij denken aan het ingediende wetsontwerp hieromtrent. Juist in deze tijd wordt er veel gediscussieerd over de voor- en nadelen en de duur van de vrijheidsstraffen en is het de grote opgave om in deze tijd aan artikel 26 van de Beginselenwet een reële, eigen-tijdse gestalte te geven, waardoor de tenuitvoerlegging van de straf mede dienstbaar wordt aan de voorbereiding van de terugkeer van de gedetineerde in de samenleving. Het is de grote opdracht, maar ook de grote moeilijkheid, in dezen een evenwichtig beleid te voeren, dat wars is van starheid en dat de mogelijkheid van flexibiliteit - en dus ook van risico's - in zich draagt. In dit verband bezien, hebben wij wel enige moeite met de zinsnede op blz. 14 bovenaan als daar gesteld wordt dat de „werkvoorraad” niet stijgende is en als daar één naar onze mening niet juiste conclusie uit wordt getrokken, immers, de gevangenis-taak wordt steeds moeilijker dat wil

G. M. P. Cornelissen e.a.

zeggen de huidige delinquent is een meer moeilijke gevangene geworden. In het onderhoud dat de vaste Commissie voor Jus-titie op 26 april 1972 had met de Centrale Raad van Advies voor het Gevangeniswezen, werd gesteld dat in de inrichtingen veel goede wil aanwezig was, maar te weinig deskundigheid. Verdient het geen aanbeveling om de opleiding van het perso-neel uit het gevangeniswezen minder geïsoleerd te doen zijn van andere soortgelijke opleidingen, die aan de Sociale Aca-de-mies worden gegeven? Ik denk met name aan de middelbare opleiding voor inrichtingswerkers.

In het voorjaar 1972 bracht de vaste Commissie een bezoek aan het Centraal Wervings- en Opleidingsinstituut en hebben wij een inzicht gekregen in de verschillende opleidingen aldaar. Ik heb hieraan de indruk overgehouden dat er hard gewerkt wordt maar dat het toch te eenzijdig is. Deelt de Staatssecr-etaris deze indruk? In de alternatieve begroting van de Coorn-hertliga wordt erover gesproken dat de opleiding bevolkt wordt door ex-militairen. Kan de Staatssecretaris hierover na-dere informatie verstrekken?

Kan de Staatssecretaris voorts een opgave verstrekken van het aantal recidiven, dat wil zeggen, het aantal mensen die voor de tweede maal in de gevangenis kwamen, bij voorbeeld in 1972? Eventueel ontvang ik ook graag gegevens over andere jaren. Is het ook mogelijk, het sterktebestand van de gevan-genen, bij voorbeeld per 1 september 1973, te verstrekken, overeenkomstig de dagelijkse sterktestaat van de directie ge-vangeniswezen? De vraag dringt zich op, of het in de huidige tijd nog past, voor Amsterdam een huis van bewaring te bouwen, ver verwijderd van de stad zelve. Dit bevordert het contact met de samenleving niet. Het zou interessant zijn om naast een jaarverslag over de strafrechtspleging ook over een jaarverslag te beschikken over de straf-tenuitvoerleggingen.

Mijnheer de Voorzitter! Nog enkele korte opmerkingen over het vreemdelingenbeleid. Kort, met het oog op het mondeling overleg dat deze maand nog plaats zal vinden.

Het vreemdelingenbeleid is ondanks de felle discussie in de Kamer bij de behandeling van de begroting 1973 ook nu nog voor velen helaas een ondoorzichtige zaak. Er is helaas nog veel rechtsonzekerheid en korthedshalve verwijs ik hierbij naar het artikel in het „NJB” van 8 september 1973 en het arti-kel in „Intermediair” van 12 oktober jl., beide van mr. Groe-nendijk. De immigratiestichtingen beklagen zich erover dat de toepassing van de uitvoeringsvoorschriften van de Vreemdelin-genwet alleen in handen is van de politie en justitie. Persoonlijke interpretatie werkt willekeur in de hand en geeft min-stens het gevoel van rechtsonzekerheid. De rechtspositie van de buitenlandse werknemers is zeer onzeker en zal daarom ook onderwerp van bespreking zijn bij de behandeling van de nota buitenlandse werknemers. Mijn collega Hermesen heeft daarom ook op een spoedige behandeling van deze nota aange-drongen.

Op 3 mei 1973 heeft Staatssecretaris Grosheide aangekon-digd dat hij wilde komen tot betere regelingen voor asyloez-kers. Deelt deze Staatssecretaris de opvatting die Staatssecr-etaris Grosheide hieromtrent op 3 mei aan ons kenbaar maakte?

De heer **Van der Lek** (P.S.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik was graag lang ingegaan op de preventieve taak van dit departement. De heer Roethof heeft het echter al uitvoerig en op voortreffelijke wijze gedaan. Korthedshalve sluit ik mij aan bij zijn betoog, met name bij zijn onderscheiding van verschillende soorten criminaliteit en de noodzaak gedifferentieerd naar de oorzaak daarvan te zoeken en de preventie daarop te richten.

Verder sluit ik mij graag aan bij de felle kritiek die zowel de heer Wolff als de heer Jurgens hebben geleverd op het gratie-beleid, of wat daar dan voor doorgaat, ten aanzien van be-stuursleden van de VVDM.

Ik beperk mij vandaag tot het bespreken van drie punten: kinderbescherming, vreemdelingenbeleid en opsporing.

Van der Lek

Ik sluit mij aan bij een serie vragen over de kindbescherming van mijn voorgangster op dit spreekgestoelte, mevrouw Cornelissen, met name bij de vraag naar de instelling van de interdepartementale stuurgroep.

In de memorie van toelichting klinkt zo ogenschijnlijk al iets door van een nieuwe visie van deze Staatssecretaris op de kindbescherming. Kijk ik echter naar het schriftelijk antwoord op vragen over de misstanden die gesignaleerd waren in de Vluchthaven - ik neem maar een voorbeeld - dan valt het toch bar tegen.

Er was in de Vluchthaven in Amsterdam sprake van misstanden. De Belangenvereniging Minderjarigen gaf daarover een zwartboek uit. Daarop heb ik de Staatssecretaris gevraagd of hij dat eens wilde laten onderzoeken.

Het antwoord doet mij een beetje denken aan een verhaal over twee oude tantes dat in onze familie de ronde doet. De ene was niet zo vast van hand meer en liet nog al eens wat vallen. De andere tante zei dan: Clara, je morst. Nee Saar, zei zij dan, er valt wat van mijn vork.

Iedere keer wordt in het antwoord ook ontkend dat datgene wat gevraagd wordt aan de hand is. Daarna wordt gezegd wat er wel aan de hand is en dat komt in feite op hetzelfde neer: De pupillen mogen best vroeger naar bed, maar in verband met de orde op de slaapzalen zijn daaraan beperkingen gesteld, dus zij mogen toch niet vroeger naar bed als zij daar zin in hebben. Inderdaad moeten zij zowel bij dag als bij nacht toestemming vragen om naar de WC te gaan, maar zij zijn niet opgesloten. Zij hebben inderdaad geen privacy, maar als verzachtende omstandigheid wordt erbij vermeld dat sommige pupillen dat niet hinderlijk vinden.

Zij werken niet zeven uur lang huishoudelijk, maar slechts 6½ uur per dag. Zij verdienen daarmee geen 3 maar 4 gulden per week. Dat was zeker net verhoogd in die tussentijd. Zij hoeven geen huishoudelijk werk te doen, zij zijn daartoe niet verplicht, maar zij doen het liever dan de hele dag lezen of naar de radio luisteren. De keuze is dus blijkbaar of lummelen of dweilen. Hoe moet ik dat opvatten als dienstbaar te zijn aan hun vorming?

De pupillen worden niet gedwongen naar school te gaan, maar, als zij niet gaan, dienen zij even lange tijd onder leiding huiswerk te maken. Op die wijze worden, volgens de woorden van de directeur, de pupillen „gemotiveerd” voor het volgen van onderwijs. Ik kan mij voorstellen dat zij dan uiteindelijk liever naar school gaan, maar ik vind het wel een merkwaardig gebruik van het woord „motiveren”.

Ten slotte blijkt dat opsluiting hier nog wel degelijk als straf wordt toegepast. Hierover wil ik straks nog iets zeggen.

Uit dat alles wordt geconcludeerd dat het gevoerde beleid geen aanleiding geeft tot ernstige verontrusting. Betekent dat dat dit het beeld is van vele andere inrichtingen op dit terrein? Dat vind ik dan juist een bijzonder verontrustende zaak.

Als de Staatssecretaris, vermomd als maatschappelijk werker, in een gezin zou komen waar hij deze toestanden zou aantreffen, zou hij dan een ogenblik aarzelen om in te grijpen? Op mij komt het over als weinig meer dan een gevangenis en dan nog zonder enige privacy, die er meestal in een gevangenis nog wel is.

In wezen gaat het weer om de vraag, of jonge mensen minder rechten dan volwassenen of helemaal geen rechten hebben. In deze en andere inrichtingen zitten ook kinderen, die geen enkel strafbaar feit hebben gepleegd doch om welke reden dan ook thuis niet meer konden worden gehandhaafd. Hoe is het mogelijk, dat die kinderen zonder meer aan zo'n behandeling - opsluiting in feite - worden onderworpen zonder enige vorm van proces en zonder enig recht van beroep? Acht de Staatssecretaris een dergelijk regime werkelijk dienstbaar aan de opvang en vorming van de jonge mensen waarom het gaat, dus van zowel degenen die er hun voorlopige hechtenis of inverzekeringstelling uitzitten als degenen, die er door onhandelbaarheid of beroerde omstandigheden thuis terecht zijn gekomen? Ik zou graag zien, dat de Staatssecretaris

intensiever dan uit dit antwoord blijkt zich met de zaak ging bezighouden.

Ik ben mij er heel goed van bewust, dat het bijeenbrengen van een vrij groot - waarschijnlijk te groot - aantal door welke oorzaak ook moeilijke jonge mensen een groot aantal problemen met zich brengt. Ik kan mij echter niet voorstellen, dat die problemen op deze wijze adequaat zijn opgelost.

In verband met dat grote aantal wil ik nog vragen, wat is bedoeld met de mededeling in de memorie van toelichting op blz. 18, dat wordt gedacht aan een verdergaande schaalvergroting van de instellingen, mede in het kader van de regionalisatie. Is dat wel een goede route om te gaan? In ieder geval dring ik er bij de Staatssecretaris op aan, zich intensief bezig te houden met de werkwijze in die instellingen. Ik hoop, dat het mogelijk is, dat ook de Kamer over die bemoeienis iets verneemt.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil thans nog een enkel onderdeel van de kindbescherming bespreken, namelijk de kwestie van de eenzame opsluiting. In oktober 1971 is hierover een motie ingediend door de heer Wiebenga. In het antwoord op schriftelijke vragen op 9 oktober 1973 blijkt, dat er inderdaad, zoals toen werd gevraagd, maatregelen zijn genomen. Er zijn richtlijnen uitgegaan. Een vorige staatssecretaris heeft gezegd, dat eenzame opsluiting voor kinderen beneden de 14 jaar ongewenst is, terwijl kinderen boven de 14 jaar niet langer dan vier dagen achtereenvolgens eenzaam mogen worden opgesloten. Een opsluiting van meer dan twee keer 24 uur moet worden gemeld aan het departement en de wettelijke vertegenwoordiger van de betrokken pupil.

Het is de vraag, of die richtlijnen voldoende zijn. Wij vernemen nog regelmatig, dat eenzame opsluiting wel degelijk voorkomt. Daarbij blijkt dat velen - niet alleen de pupillen maar ook zij die in de inrichtingen werkzaam zijn - nog nooit van het bestaan van die richtlijnen hebben gehoord. In dat verband wil ik vragen: Houden de richtlijnen ook een verplichting in voor de besturen en directies om de inhoud door te geven? De Staatssecretaris concludeert voorts dat de richtlijnen goed werken, omdat hem geen berichten bereiken over afwijkingen ervan. Maar hoeveel zegt dat? Hoe krijgt de inspectie er greep op, als de betrokkenen en vaak ook hun groepsleiders hun rechten, als het dat ten minste zijn, en in ieder geval het bestaan van die richtlijnen helemaal niet kennen?

Wat de meldingsplicht betreft, wil ik vragen, of de melding in het jaarlijkse of halfjaarlijkse rapport plaatsvindt dan wel onmiddellijk. Functioneert die meldingsplicht echt? Verschillende contacten hebben mij de indruk gegeven, dat die melding helemaal niet plaatsvindt.

Vandaar dat ik de volgende vragen wil stellen. Kunnen die richtlijnen openbaar worden gemaakt, zodat wij ze ook leren kennen? Kan aan de besturen en directies worden opgelegd de richtlijnen steeds ter kennis te brengen van iedereen, die in de instellingen komt werken? Wil de Staatssecretaris voorts nagaan, of de richtlijnen werkelijk worden nageleefd?

Overigens, komt mij het als straf opsluiten ook van kinderen ouder dan 14 jaar sowieso als middeleeuws voor. Ik vind het een jammerlijk zwaktebod, dat niet meer past in een modern opvangbeleid. Ik wil er graag commentaar op hebben. Gezien de onduidelijkheid van de hele situatie vraag ik mij af, of ik niet nu toch nog moet bevorderen, dat de Kamer een uitspraak doet aan de hand van die al twee jaar oude motie-Wiebenga.

Mijnheer de Voorzitter! Ik moet kort zijn over het vreemdelingenbeleid en kan dit ook zijn, omdat al enkele sprekers hierover hebben gesproken in dezelfde geest als ik dat wilde doen. Het is al jarenlang een terrein van veel onzekerheid, snelle noodacties van kamerleden, actiegroepen, instellingen en particulieren en die willen dan nog wel eens helpen. Maar vraag niet hoe vaak er geen actie genomen wordt. Het is verheugend, dat de werkgroep Rechtsbijstand vluchtelingen kortelings daarover voorstellen heeft gedaan. Ik hoop, dat wij die met de bewindslieden uitvoerig kunnen doorspreken. Tot mijn voldoening weet ik reeds uit ervaring, dat de Staatssecretaris

Van der Lek e. a.

bereid is om in incidentele gevallen humanitaire overwegingen duidelijk te laten wegen. Dat is echter niet genoeg. Ik wil de vraag om openbaarmaking van de vreemdelingencirculaire dan ook nadrukkelijk onderstrepen. Ik heb begrepen, dat er zelfs een uitgever is, die deze circulaire graag in zijn pakket wil opnemen.

Mijnheer de Voorzitter! Het blijkt, dat afdelingen van de Vreemdelingenpolitie er soms zeer eigenaardige interpretaties van de richtlijnen en de wettelijke regelingen op na houden. Ik wil de Staatssecretaris wel waarschuwen, dat hij daarmee flink wat moeite zal krijgen. Ik hoop, dat hij daarvoor niet wijkt. Ik wil hem nu al vragen of een van de centrale voorstellen van de werkgroep – het invoeren van een B-status – hem aanleiding geeft tot commentaar.

Het derde punt betreft het opsporingsbeleid. Ik wil slechts een klein, zij het zorgelijk om niet te zeggen kwalijk aspect ervan aan de orde stellen. Ik zou wel eens iets meer willen weten over de manier waarop functionarissen van onze geheime diensten of mensen, die zich daarvoor uitgeven, worden ingeschakeld bij het opsporen dan wel provoceren van strafbare feiten. Ik heb begrepen, dat ik daarvoor lid van de vaste Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten zou moeten zijn, blijkens een schriftelijk antwoord ter zake. Maar dat is toch te gek. Er is sprake van een strafzaak. De verdediging heeft het sterke vermoeden, dat het misdrijf, waarvoor in eerste aanleg al een zeer lange vrijheidsstraf is opgelegd, geheel of gedeeltelijk is geconstrueerd – er zitten althans allerlei vreemde en geheimzinnige kanten aan – maar wij zullen het fijne nooit weten, want verschillende bij de opsporing betrokken functionarissen beroepen zich op hun verschoningsrecht. Dit verschoningsrecht betekent dan wel een onrecht voor de beklagde om niet te zeggen het slachtoffer in deze zaak. Voorts vloeit er een grote rechtsonzekerheid uit voort. Ondanks het feit, dat ik voor de antwoorden grotendeels word verwezen naar de vaste Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten, wordt net genoeg meegedeeld om mijn zorg te wettigen. Alleen echter al het feit, dat naar die commissie wordt verwezen, bewijst dat de rol van de BVD, het inschakelen van minderjarigen, spionage, dubbelspionage, enz. – en dit allemaal bij de doodgewone opsporing van een strafbaar feit – niet alleen maar op de fantasie van de Rode Jeugd of haar verdediger berust. Ik zou wel eens willen weten hoe de Minister van Justitie dit soort praktijken bij de opsporing verantwoord kan.

Mijnheer de Voorzitter! Hierbij moet ik het laten.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil enkele beknopte opmerkingen maken met betrekking tot de kindbescherming. Daarvoor vooraf wil ik een persoonlijk woord tot de Staatssecretaris, die dit onderwerp behartigt, laten gaan. Ik had bij de aanvang van de beraadslaging over dit begrotingshoofdstuk het volste vertrouwen, dat ik dit woord tot de Staatssecretaris zou kunnen richten, omdat ik verwachtte dat hij de omstandigheden, die leiden tot zijn verlate aanwezigheid in deze zaal, ongetwijfeld zou hebben overwonnen, als ik aan het woord was. Ik ben blij, dat hij dit vertrouwen niet heeft beschaamd.

Ik beschouw het als een voorrecht, met de Staatssecretaris van gedachten te mogen wisselen in de dualistische relatie, zoals die tussen parlement en regering bestaat. Ik verwacht, dat deze gedachtenwisseling zich in een even gunstige sfeer zal voltrekken als die, welke vroeger tussen ons in andere omstandigheden en functies plaatsvond.

Mijnheer de Voorzitter! De memorie van toelichting begint het hoofdstuk over kindbescherming met de volgende zin:

„De langdurige kabinetsformatie heeft het streven om op korte termijn de oplossing van structurele problemen beïnvloed.”

Ik geef dit niet als voorbeeld van een taalkundig kreupele zin – de zin loopt namelijk niet – maar meer als een voorbeeld

Kappeyne van de Coppello

van versluierende taal. Men zou kunnen denken: Daar die kabinetsformatie zo lang geduurd heeft, heeft men in die tijd de oplossing op korte termijn natuurlijk eventjes goed op poten gezet. Helaas is dit niet gebeurd. De volgende zin luidt nl.:

„Het beraad over het integratievraagstuk tussen vertegenwoordigers van het particuliere initiatief en van de overheid uit de verschillende velden van welzijnszorg is nog niet begonnen.”

Dat betreurt ik zeer, want het betekent eigenlijk dat wij nog net zo ver zijn als twee jaar geleden met het in de praktijk realiseren van de zo dringend noodzakelijke reorganisatie van de kindbescherming. Er is een vrij strakke nota van Staatssecretaris Wiersma geweest die allerlei nota's uit het veld ten gevolge had. De nota-Wiersma werd weer wat omgebogen door de brief van Staatssecretaris Grosheide. Daarover hebben wij in een openbare commissievergadering van de vaste Commissie voor Justitie in juni 1972 uitvoerig gesproken. Wij waren het er toen over eens dat wijzigingen alleen tot stand konden komen na overleg met de instellingen en de mensen die bij de praktijk waren betrokken. Integratie was het nieuwe toverwoord. Wij hebben toen zelfs een heel fel debat meemaakt over de vraag of die integratie moest worden bewerkstelligd door een staatscommissie, een regeringscommissaris of een stuurgroep. Voor het laatste werd door Staatssecretaris Grosheide gekozen, want dan kon men snel aan het werk. In de memorie van toelichting op de begroting voor 1973 stond:

„Alleen reeds, omdat een wezenlijke aanpak van de structurele tekortkomingen in de kindbescherming thans is opgeschort totdat er helderheid zal zijn gekomen omtrent het integratievraagstuk, is te wensen dat de stuurgroep erin zal slagen, op korte termijn tot weloverwogen fundamentele beleidsadviezen te komen.”

Ik wil die wens nog eens onderstrepen en ik vraag de Staatssecretaris in alle eenvoud: Komt er nog wat van? Mocht zijn antwoord niet helemaal bevredigend zijn, dan kan ik altijd nog teruggaan in de begrotingsliteratuur van verleden jaar, waarin ik een concept-motie aantref van mevrouw Goudsmit. Ik heb dus alle materiaal bij de hand om de Staatssecretaris, wellicht met de steun van mevrouw Goudsmit, eventueel tot een nog duidelijker uitspraak te brengen.

Mijnheer de Voorzitter! Hoe zit het nu eigenlijk met de interdepartementale contacten? Er is een interdepartementale coördinatiecommissie welzijnsbeleid. Die krijgt ook weer allerlei materiaal van een stuurgroep op CRM over jeugdfragen. Ik heb gelezen dat er ook nog een beraadsgroep op CRM is die de knelpunten bij de harmonisatie van welzijnsbeleid en welzijnswetgeving bespreekt. Zijn er contacten met die beraadsgroep op CRM?

Mevrouw **Van Leeuwen** (A.R.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik ben blij dat de geachte afgevaardigde deze punten ook nog aan de orde stelt, omdat ik daar helaas niet aan ben toegekomen. Begrijp ik de geachte afgevaardigde goed dat zij dat ook allemaal stelt tegen de achtergrond van de vraag: Wat geeft deze begroting ons voor inzicht in de vooruitgang van de werkzaamheden op al deze terreinen? Ik meen dat de geachte afgevaardigde hiermede ook bedoelt te vragen: Heeft justitie niet een heel grote kans gemist door in de beraadsgroep niet vertegenwoordigd te zijn en hoe kan dat nu, als iedereen de mond vol heeft van integratie, dat er weer eenzijdig van CRM uit een beraadsgroep komt?

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (V.V.D.): U hebt de gedachte die ik van plan was te formuleren als het ware in mijn hoofd gelezen en ik dank u zeer voor de nadere interpretatie daarvan.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zou de Staatssecretaris nog iets willen vragen over de beleidsgroep planmatige sanering. Ver-

Kappeyne van de Coppello

leden jaar had, althans blijkens de begroting, die beleidsgroep een aanvang gemaakt met een studie van het beleid op langere termijn ten aanzien van de inrichtingsverpleging. Nu staat er in de memorie van toelichting dat de werkzaamheden van de oorspronkelijke beleidsgroep vrijwel tot stilstand zijn gekomen. Ik zou willen vragen waarom dit zo is; kan zo'n beleidsgroep zich ook achter de langdurige kabinetsformatie verschuilen en wat voor geringe bezigheden houden de beleidsgroep thans nog in slome beweging?

Waarom is in de nieuwe bouwsubsidieregeling de eigen bijdrage voor particuliere inrichtingen en tehuizen vervallen? Ik vind het vragen van een eigen bijdrage in principe een goede zaak en ik vrees, dat het afschaffen daarvan de verzoeken tot nieuwbouw of vernieuwbouw zal stimuleren. Dat lijkt mij voorshands in strijd met het streven om de inrichtingscapaciteit te verminderen.

Mevrouw **Goudsmit** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof dat de geachte afgevaardigde zich op dit moment aan een reeds vrij wijd verbreid misverstand schuldig maakt. Met de woorden „de eigen bijdrage vervalt”, wordt niet bedoeld dat er geen enkele eigen bijdrage van particulieren meer wordt gevraagd, maar alleen dat de subsidiënorm volledig door het Rijk wordt betaald. Dat houdt dus de facto in dat er nog een grote eigen bijdrage van de particuliere instellingen wordt gevraagd en in sommige gevallen gelukkig nog wordt verkregen ook.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (V.V.D.): Als de Staatssecretaris uw woorden kan bevestigen, dan zal hij ook u dankbaar zijn voor het feit dat u dan dit misverstand zou hebben opgehelderd.

De heer **Geurtsen** (V.V.D.): Mevrouw Goudsmit demonstreert dat zij best Staatssecretaris van Justitie had kunnen zijn.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (V.V.D.): O, nu begrijp ik waarom die motie waarschijnlijk niet door mevrouw Goudsmit zal worden ingediend.

Mevrouw **Goudsmit** (D'66): Als u nog beter had opgelet, dan had u gehoord dat mevrouw Cornelissen deze motie al, in wat subtielere vormen misschien, had aangekondigd. Of ik deze motie zal steunen, hangt uiteraard van het antwoord van de Staatssecretaris af. De vraag, wie de motie zal ondertekenen, hangt daar ook van af.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (V.V.D.): Ik kan mij niet voorstellen dat iemand uw motie nog subtieler zou aankondigen dan zij al is gedaan maar ik had dan verwacht – dat is hier toch de praktijk – dat

Mevrouw **Goudsmit** (D'66): Subtieler dan mevrouw Cornelissen bedoelt u.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (V.V.D.): Nu hebt u niet naar mij geluisterd, maar dat neem ik u niet kwalijk. Ik men dat het hier gewoonte is dat, als iemand een motie heeft ingediend, of daarmee heeft bedreigd, in derde termijn zoals u wel vaker doet, dan anderen in deze kamer niet een, twee, drie die motie zelf gaan indienen.

Mevrouw **Goudsmit** (D'66): Uw bedoeling was dus om die motie te claimen. Dat heb ik heel goed begrepen.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (V.V.D.): Neen.

Mevrouw **Goudsmit** (D'66): Ik wijs u er echter op dat mevrouw Cornelissen dat al had gedaan.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (V.V.D.): Ik wil die motie helemaal niet claimen, maar ik heb alleen mijn verba-

Kappeyne van de Coppello e. a.

zing erover uitgesproken dat u dat niet zelf zou hebben gedaan.

Mevrouw **Goudsmit** (D'66): Ik wil u erop wijzen dat dank zij een taakverdeling ik over de adoptie heb gesproken en mevrouw Cornelissen over de punten die u aanroert. Mevrouw Cornelissen heeft gezegd dat, als de Staatssecretaris naar haar mening geen bevredigend antwoord geeft, dan een uitspraak van de Kamer kan worden gevraagd. Aangezien ik daarover indertijd in de commissievergadering heb gesproken, ligt het in de rede dat ik de motie, als ik daarvoor nog aanleiding vind, mede zal ondertekenen. Dat heeft mevrouw Cornelissen allemaal gezegd, maar kennelijk op een voor u te subtiële wijze.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (V.V.D.): Het laatste, dat u zou mede-ondertekenen, is een grote geruststelling voor mij.

In de afgelopen jaren is stelselmatig een verlaging van de werklast van maatschappelijk werkers bij de instellingen toegepast. In de memorie van toelichting staat een tikje dreigend dat dit vraagstuk in rustig overleg en met de nodige bezinning wederom in studie kan worden genomen. Betekent dit dat de kans groot is dat een verdere verlaging niet zal doorgaan? De raden voor de kinderbescherming krijgen meer werk door indexering van de uitkeringen voor levensonderhoud en hebben daarom meer personeel nodig. Voor dat extra werk is toch een eenjaarlijkse aanpassing wel voldoende. Dat stond namelijk wel in de vorige begroting, maar dat is in deze begroting weggebleven.

De positie van de raden voor de kinderbescherming zelf zal in een rapport worden doorgelicht door een speciaal daartoe in het leven geroepen commissie. Het lijkt mij noodzakelijk dat wij in de loop van het komende kalenderjaar een uitvoerig gesprek met de Staatssecretaris zullen hebben, bij voorbeeld weer in een openbare commissievergadering, over de gehele structuur van de kinderbescherming en aanverwante gebieden als de adoptie en het toelaten van buitenlandse pleegkinderen.

De heer **Honig van den Bossche** (B.P.): Mijnheer de Voorzitter! Om het gevoel van onveiligheid en bedreiging bij het volk in te dammen alsmede de rechtszekerheid te bevorderen, lijkt mij een duidelijke voorlichting vanuit het Ministerie van Justitie van wezenlijk groot belang. Overtrokken sensationele kranteberichten werken bepaald niet mede aan het opheffen van ongerustheid. Dat geldt voor winkelsluitingen, maar ook ten aanzien van een politie-agent die zich eventueel te buiten gaat en waarvoor niet het gehele korps meteen aansprakelijk moet worden gesteld door een verkeerde voorlichting.

Daarom acht ik het ook bijzonder belangrijk, dat snelle, goede, duidelijke en vooral zuivere communicatie bestaat tussen Justitie, Binnenlandse Zaken en vanzelfsprekend de politie. Ik spreek speciaal over „zuivere communicatie”, omdat het zeker niet zo moet zijn dat een Minister die in de Kamer voorlichting geeft over een bepaalde situatie, een voorlichting geeft die gedeeltelijk bezijden de waarheid is. Daarom gaat het: de voorlichting.

Gisteravond is dat gebeurd. Ik heb de Minister een vraag gesteld over een bepaalde situatie. Ik kreeg een antwoord dat er volkomen naast was. Ik ben mij er vanmorgen van gaan overtuigen of ik het de eerste keer al of niet slecht heb gehoord. Het tegendeel bleek. Mij werd bevestigd dat ik het wel degelijk goed had gehoord. Ik ben bijzonder benieuwd naar het rapport over de door mij geschetste situatie waarover de Minister beschikt. Ik heb in het bedoelde geval de verklaring gehoord van de eigenaar van een zaak en van diens moeder. Die verklaringen zijn tegenover de politie afgelegd. Zij duiden er helemaal niet op dat, zoals de Minister mededeelde, er sprake was van sluiting van een zaak op zuiver economische gronden. Het tegendeel was zelfs waar.

Honig van den Bossche e. a.

Minister Van Agt: Ik vestig er de aandacht op, dat ik gisteren heb gezegd, dat naar de informaties die mij hadden bereikt via de gemeentepolitie de sluiting van de bedoelde zaak althans primair had plaatsgevonden op economische gronden. Het woord „uitsluitend” heb ik daarbij niet gebezigd.

De heer **Honig van den Bossche (B.P.)**: Laten wij het dan houden op primair economische gronden. Dat zijn het beslist niet geweest. Dat is ook aantoonbaar. De zaak heeft nog geen twee jaar geleden f 70 000 geïnvesteerd voor de verbouwing van haar huurpand. Dat duidt nu niet direct op de primair economische noodzaak van een sluiting.

Daarbij komt, dat de moeder duidelijk heeft verklaard dat zij een enorm gevoel van onveiligheid heeft. Het gebeurde was de druppel die de emmer deed overlopen. Gelet op haar leeftijd legde zij het bijltje er maar bij neer.

Ik meen, mijnheer de Voorzitter, dat als hier een werkelijk goede voorlichting had plaatsgevonden van de zijde van het Ministerie van Justitie er veel misverstanden zouden zijn weggeruimd. Bovendien zou dat bevorderlijk zijn voor het gevoel van veiligheid van de burger.

De algemene beraadslaging wordt verdaagd.

Aan de orde is de behandeling van het wetsontwerp **Vaststelling van hoofdstuk XVIII (Onvoorziene uitgaven) van de rijksbegroting voor het dienstjaar 1974 (12 600)**.

De algemene beraadslaging wordt geopend.

De heer **Drees (DS'70)**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil gaarne twee problemen bespreken. Het ene betreft meer het materiële aspect van de ontstane werkloosheid, dat ook aan de orde zal komen bij de behandeling van de begroting van Sociale Zaken en de Brief van de Minister van Sociale Zaken betreffende de uitvoering van een nieuw werkgelegenheidsprogramma. Daarna wilde ik ingaan op het meer formele aspect, het aspect van het budgetrecht en dergelijke, in verband met de huidige omvang van hoofdstuk XVIII.

Ik wil nu eerst ingaan op het materiële aspect. De werkloosheid in de bouw is goeddeels veroorzaakt doordat de overheid haar normale investeringen cumulatief heeft gesnoeid in de jaren 1972-1974. Er zijn door Minister Nelissen en door Minister Duisenberg in de miljoenennota of in de schriftelijke antwoorden daarna allerlei tabellen gepubliceerd over de aangebrachte bezuinigingen; daaruit blijkt, dat het accent zwaar op de bezuinigingen in de investeringen ligt.

In de miljoenennota voor 1974, bijlage 7, vindt men een overzicht van de totale rijksuitgaven. Deze uitgaven stijgen de laatste vier jaar van 40 mld. tot 58 mld., dat wil zeggen in drie jaar een stijging met bijna de helft! De investeringen blijven echter vrijwel constant op 2,3 mld. Stel, dat een voor de investeringen parallele ontwikkeling normaal was – dat beeld krijgt men uit de eerder genoemde tabellen – dan is sprake van een in drie jaar cumulatief opgetreden besnoeiing van ongeveer 900 mln.

De Minister van Financiën heeft op blz. 18 van de miljoenennota ook gezegd, dat vooral de materiële overheidsuitgaven onder sterke druk zijn geplaatst door hem en door zijn voorganger, of door dit kabinet en het eraan voorafgaande anderhalve kabinet.

Het werkgelegenheidsprogramma dat op de derde dinsdag in september en onmiddellijk daarna is aangekondigd, is goeddeels nodig, omdat normale overheidsinvesteringen zo drastisch zijn beperkt. Daarom kan men dit programma niet zo zeer zien als een conjunctureel programma om recessies te compenseren die buiten de overheid zijn ontstaan; juist het overheidsinvesteringsbeleid zelf speelt in dit verband een grote rol.

Mijnheer de Voorzitter! Wij zien dan ook, dat het werkgelegenheidsprogramma een soort structureel karakter krijgt, dat continu werkloze bouwvakkers aan werk helpt. DS'70 meent met de vakcentrales dat het beter is, de normale investeringen

Drees

minder te snoeien. In het urgentieprogramma voor 1974 van de vakcentrales staat bij paragraaf 7, punt 5, dat voorkomen moet worden dat ten aanzien van overheidsinvesteringen bezuinigingen worden toegepast die tot dusdanige werkloosheid leiden, dat op korte termijn stimulerende maatregelen noodzakelijk worden.

Ik wil mijn aandacht echter concentreren op het meer formele aspect van het budgetrecht. Hoofdstuk XVIII speelt hierin een eigenaardige rol. Het heeft een soort reservetaak voor onvoorziene uitgaven. Onvoorzien is bij voorbeeld een werkgelegenheidsprogramma, dat in de loop van het begrotingsjaar wordt aangekondigd, opkomt. Uitgaven die men min of meer voorziet – bij voorbeeld in verband met de werkloosheidsverzekering – staan vermeld in de begroting voor Sociale Zaken. Dit jaar wordt in dit begrotingshoofdstuk bijna een miljard gulden gevraagd, namelijk 950 mln. Hierbij gaat het in hoofdzaak niet om onvoorziene uitgaven maar om werkgelegenheidsprogramma's die aangekondigd zijn of al in uitvoering zijn genomen. Ik acht een en ander in strijd met een hoofdstuk „onvoorziene uitgaven”. Voorts meen ik, dat het onderbrengen van dermate grote bedragen in hoofdstuk XVIII – zonder specificatie – het gehele beeld voor kamerleden en voor mensen buiten dit huis onduidelijk maakt. De groepering van rijksuitgaven, zowel naar functies, zoals bij voorbeeld onderwijs, als objecten, zoals bij voorbeeld scholenbouw, wordt hierdoor onduidelijk, omdat een groot bedrag aan overheidsinvesteringen ongespecificeerd bij hoofdstuk XVIII zit en zich dus aan het normale budgetrecht onttrekt.

Ook valt op dat een artikel in de Grondwet bepaalt, dat een begrotingshoofdstuk slechts uitgaven voor één departement mag bevatten, terwijl in dit begrotingshoofdstuk enorme bedragen staan genoemd, die bestemd zijn om te worden toegevoerd aan de afzonderlijke ministeries.

In dat verband heb ik mij de afgelopen twee weken nog eens verdiept in het rapport van de commissie-Simons („Herziening Comptabiliteitswet”), een rapport dat in 1960 is uitgebracht. Ik meen, dat dit het meest officieuze rapport is dat wij over de interpretatie van dit soort zaken hebben. Op blz. 42 pleit die commissie eerst voor een zekere reserve op het hoofdstuk „Onvoorzien”, waarna zij verder zegt:

„In de eerste plaats dient te worden onderzocht, of een zodanige procedure zich nog wel verdraagt met het voorschrift van artikel 135 der Grondwet, dat geen hoofdstuk der begroting van uitgaven meer dan die voor één departement van algemeen bestuur kan behelzen. De tot dusver gevolgde procedure werd niet in strijd met de Grondwet geacht, ook niet toen op de desbetreffende post een relatief hoog bedrag was uitgetrokken.”

Als een hoog bedrag wordt dan bij voorbeeld 90 mln. genoemd.

Vervolgens gaat de commissie in op de vraag wat wel en niet geoorloofd is. Gezegd wordt, dat dit niet exact is te bepalen, maar dat het wel moet gaan om onvoorziene uitgaven, in die zin dat het niet redelijkerwijs vaststaat dat die uitgaven in het begrotingsjaar zullen worden gedaan, doch dat dit afhankelijk is van de conjuncturele ontwikkeling.

Tenslotte komt de commissie tot de conclusie, dat in dat verband een bedrag in de orde van grootte van 50 mln. à 100 mln. aanvaardbaar is.

De heer **Jurgens (P.P.R.)**: Mijnheer de Voorzitter! In artikel 7 van de Comptabiliteitswet wordt dit hoofdstuk uitdrukkelijk genoemd als aanwezig moeiende zijn in de begroting. Sprekende over grondwettelijke bepalingen, vraag ik mij af wat het rechtsgevolg is als wij concluderen dat wat nu gebeurt niet geoorloofd is. Is het dan zo, dat deze begrotingspost er eigenlijk niet is?

De heer **Drees (DS'70)**: Mijnheer de Voorzitter! Ik meen dat ons systeem zo is, dat er geen ander lichaam is om te be-

Drees e. a.

oordelen of de Grondwet wordt nagelcefd dan de wetgevende macht zelve. Er is geen Supreme Court of iets dergelijks, die zo iets toetst.

De heer **Jurgens** (P.P.R.): Het is natuurlijk nogal wat, als de Minister een voorstel doet dat in strijd zou zijn met de Grondwet. Ik ben het overigens eens met uw interpretatie, dat wij dat controleren.

De heer **Drees** (DS'70): Het is een belangrijk punt, dat bij allerlei soorten wetten hier aan de orde komt, ook in verband met terugwerkende kracht en allerlei andere soorten bepalingen. Daarbij komt dan de vraag aan de orde wat de Grondwet wel en niet toelaat. Wellicht zal deze vraag ook een rol spelen bij de discussies over het districtenstelsel en evenredige vertegenwoordiging. In deze Kamer – uiteraard in overleg met de Regering – wordt op een gegeven moment bepaald of iets al dan niet kan in het kader van de Grondwet. Dit is een belangrijke toetsing, die aan ons is toevertrouwd. Dit betekent echter, dat wij dit aspect ten aanzien van het onderhavige wetsontwerp in het oog moeten houden. Een andere instantie kan echter nooit zeggen: het is in strijd met de Grondwet, dus het bestaat niet. Als wij iets niet in strijd met de Grondwet achten, als wij het voteren, als de Eerste Kamer het voteert, als het staatshoofd tekent en de minister het contraseigneert dan is het in Nederland geldend recht.

De heer **Jurgens** (P.P.R.): Inderdaad, maar mijn vraag is nu, of u aan de Minister een grondwetsinterpretatie dan wel een ander beleid wilt ontlocken. Ik hoop, dat er sprake is van beide mogelijkheden.

De heer **Drees** (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil graag aan de Minister van Financiën – ik stel het op prijs dat ook de Minister van Sociale Zaken aanwezig is – mijn volgende conclusie voorleggen. Ik vraag de Minister om de voorgestelde verdeling van de uitgaven over de begrotingshoofdstukken te herzien in dier voege, dat het voorgestelde totaal voor hoofdstuk XVIII ad ruim 950 mln. wordt teruggebracht tot het gedeelte hiervan dat onvoorziene uitgaven betreft en dat het overige aan de desbetreffende hoofdstukken van de afzonderlijke ministeries bij nota's van wijziging wordt toegevoegd.

De heer **Schouten** (A.R.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil slechts een paar opmerkingen maken waarvan ik de indruk heb dat ik ze mede uitspreek namens „talrijke” en „zeer vele” leden in deze Kamer, om het bekende jargon te gebruiken. Deze opmerkingen zou ik willen beperken tot wat de heer Drees noemde het formele aspect: het feit dat de financiering van het werkgelegenheidsprogramma geboekt is voor de begroting 1974 op het Hoofdstuk Onvoorziene Uitgaven.

Mijnheer de Voorzitter! Als ik hetgeen de heer Drees heeft gezegd analyseer, moet ik tot de conclusie komen dat er geen speld tussen te krijgen is. Naar mijn mening moet er inderdaad sprake zijn van strijdigheid met artikel 135 van de Grondwet. Ook heeft de heer Drees gelijk met zijn opmerking dat het werkgelegenheidsprogramma voor 1974 niet „onvoorziene” kan worden genoemd. Inderdaad: het is een te voorziene consequentie van een besluit, dat door het kabinet is genomen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zou nog een viertal opmerkingen willen maken, ervan uitgaande dat de analyse van de heer Drees juist is.

In de eerste plaats is het niet de eerste maal dat dit zich voordoet. Als hier sprake is van strijd met de Grondwet, zou dit evenzeer betrekking hebben op verleden jaar toen op de begroting 1973 van de Onvoorziene Uitgaven een bedrag voorkwam van 614 mln. Dus ook verleden jaar had de heer Drees zijn juiste betoog in deze Kamer kunnen houden.

Als deze Ministers het voorts eens kunnen zijn met de analyse van de heer Drees, waarbij ik mij aansluit, zou het mijns

Schouten e. a.

inziens juist zijn, dat de Ministers toezeggen dat deze handelwijze met ingang van de begroting voor 1975 zal worden beëindigd. Deze concrete toezegging vraag ik dan ook graag van de bewindslieden.

De Minister van Sociale Zaken heeft de Kamer ingelicht over de uitvoering van het werkgelegenheidsprogramma van 750 mln. Hij heeft daarover veel informatie gegeven. Hij is echter niet compleet geweest, hetgeen hij ook niet kon zijn. Hij heeft nog niet gezegd ten laste van welke begrotingshoofdstukken de diverse bedragen – te samen resulterend in een bedrag van 750 mln. – zullen komen. Ik wil de Minister van Sociale Zaken vragen, of hij kan toezeggen dat hij de Kamer daarover per brief zal informeren, zodra hij deze informatie kan verschaffen.

Ten slotte wil ik in afwijking van de conclusie van de heer Drees vragen, of de bewindslieden bereid zijn, de verdeling van het bedrag van het werkgelegenheidsprogramma voor 1974 bij de eerste algemene compensatieronde te betrekken in de daaruit voortvloeiende supplettoire begrotingen. Dan wordt ook wat het jaar 1974 betreft de zaak uiteindelijk op een juiste wijze geregeld.

*De vergadering wordt te 18.26 uur geschorst
en te 20.00 uur hervat.*

Minister **Duisenberg**: Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde de heer Drees heeft een nogal fundamenteel punt aan de orde gesteld. Hij heeft het gesplitst in twee aspecten:

1. een materieel aspect, dat neerkomt op de vraag, of de overheid een zodanig beleid heeft gevoerd dat zij als de veroorzaakster kan worden aangemerkt van de inzinking in de conjunctuur, met name wat de bouwnijverheid betreft;

2. een formeel aspect: Is de overheid bezig, posten op het begrotingshoofdstuk „Onvoorziene uitgaven” te boeken, die in wezen niet onvoorziene zijn en uit dien hoofde zouden moeten worden geboekt op een afzonderlijk begrotingshoofdstuk.

Wat het eerste aspect betreft: de materiële vraag of de overheid de werkloosheid in de bouw veroorzaakt, zou ik in eerste instantie in de schoenen van mijn collega van Sociale Zaken willen schuiven. Ik maak hierover slechts een enkele opmerking. Gelet op het jaar 1973 en het begrotingsjaar 1974 kan men voorzien dat de overheidsinvesteringen qua volume zullen toenemen met ongeveer 4 pct., hetgeen nauwelijks achterblijft bij het tempo van de volumestijging van het bruto nationaal produkt. Uit dien hoofde kan men nauwelijks spreken van de overheid als veroorzaakster van de conjuncturele werkloosheid. Ik zeg hier met nadruk bij, dat ik spreek over de gehele overheid, inclusief de lagere overheden. In de begroting voor 1974 komt een volumestijging van de overheidsinvesteringen van 4 pct. voor, exclusief de gevolgen van de werkgelegenheidsprogramma's, terwijl de stijging van de overheidsconsumptie 3,5 pct. is.

Ik kom aan het tweede aspect, de veronderstelde strijdigheid met het budgetrecht. In de eerste plaats kan men zich de vraag stellen – ik zal dit echter niet of nauwelijks als argument gebruiken – in welke zin artikel 135 van de Grondwet dient te worden geïnterpreteerd. Artikel 135 van de Grondwet omvat drie bepalingen, die volgens Buys in hun historische verband moeten worden gezien. De eerste bepaling stamt uit 1815, de tweede uit 1840 en de derde uit 1848. Het gaat hierbij met name om de eerste bepaling, die ten doel had, te voorkomen dat de Staten-Generaal zouden worden genoopt, goed- of afkeuringen van begrotingen van meer dan één departement tegelijk uit te spreken. Die bepaling was vooral geïnspireerd door het feit, dat de Kamer in die tijd – ik spreek over 1815 – niet het recht van amendement had. Inmiddels heeft de Kamer dat recht wel, zodat zij er een heleboel aan kan doen. Sinds de Kamer het recht van amendement bezit, aldus Buys, is de bepaling in wezen overbodig geworden.

Minister Duisenberg

Ik wijs erop, dat in de Proeve van een Nieuwe Grondwet artikel 135 niet meer voorkomt. Ik geef de heer Drees evenwel gaarne toe, dat dit op zichzelf geen rechtskracht bezit; de Grondwet met artikel 135 is er. In die zin wil ik er wel enige relativering aan toevoegen.

Op het hoofdstuk „Onvoorzien Uitgaven” worden geboekt de uitgaven ten behoeve van werkgelegenheidsprogramma's. Ik wil staande houden, dat het jongste werkgelegenheidsprogramma, waarom het de heer Drees gaat, ad 750 mln. inderdaad momenten van onvoorzienbaarheid bevat.

In de eerste plaats is op dit moment nog niet bekend, op welke uitgavencategorieën, op welke posten dit werkgelegenheidsprogramma zal worden geconcentreerd. Het gaat om de vraag, aan welke uitgavencategorieën bijzondere aandacht zal worden besteed. Het zal, vrees ik, nog geruime tijd duren, voordat wij precies kunnen bepalen waaraan wij de bedragen - wij vragen de Kamer machtiging, ze te mogen besteden - zullen besteden. Daarbij gaat het om een bedrag van 600 mln. Ik verwacht niet, dat wij daaromtrent voor het einde van december, begin januari zekerheid zullen hebben.

Het is wel degelijk bekend, dat het totale bedrag is bedoeld om werkloosheid te bestrijden, voortkomende uit conjuncturele oorzaken. Hierbij wil ik aantekenen, dat ik, zoals ik in eerste instantie reeds heb gezegd, ontken, dat deze conjuncturele oorzaken bij het Rijk als zodanig zijn gelegen.

In de tweede plaats wil ik er graag de relativering aan geven, dat ik niet met volstrekte zekerheid kan zeggen, gegeven het huidige karakter van de werkloosheid, in hoeverre er structurele elementen doorheen spelen. Dit geef ik de heer Drees gaarne toe, mijnheer de Voorzitter!

Ik noemde één aspect van onvoorzienbaarheid, dat nog in de post zit. Wij weten niet, in welke mate ieder begrotingshoofdstuk bij de hier bedoelde uitgaven zal zijn betrokken.

Een tweede aspect van onvoorzienbaarheid is, dat uitdrukkelijk ook in de brief van de Minister van Sociale Zaken aan de Tweede Kamer is gesteld, dat de bedoeling van het programma is, dat het flexibel zal zijn in die zin, dat mocht in de loop van het komende jaar blijken, dat de conjunctuur aantrekt op een manier, die wij thans nog niet kunnen voorzien - ik stel het letterlijk -, het program „voortijdig” zal moeten worden worden beëindigd. Ook dit is een element van onvoorzienbaarheid.

De heer Drees heeft voorts verwezen naar de conclusies van de commissie-Simons die heeft gezegd: Als element van onvoorzien zou men maximaal 50 mln. à 100 mln. op dit begrotingshoofdstuk mogen boeken.

Ik wijs erop, dat de commissie-Simons dit bedrag van 50 mln. of 100 mln. heeft genoemd in het jaar 1960. Thans leven wij in het jaar 1973. Dit bedrag zal inmiddels enigermate hoger mogen worden gesteld. In de tussentijd is het bruto nationaal produkt nominaal - en daarom gaat het thans - met een factor 4,5 groter worden. Daaruit kan worden afgeleid dat het bedrag van 100 mln., dat de commissie-Simons noemde, inmiddels tot 450 mln. zal mogen worden opgetrokken. Het belangrijkste evenwel vind ik de conclusie, die de heer Drees in zijn betoog heeft getrokken.

De geachte afgevaardigde vraagt de Minister de voorgestelde verdeling van de uitgaven over de begrotingshoofdstukken zodanig te herzien, dat het voorgestelde totaal van begrotingshoofdstuk XVIII met een bedrag van 950 mln. wordt teruggebracht tot het gedeelte, dat echt onvoorzien uitgaven betreft, en dat het overige aan de desbetreffende hoofdstukken van de ministeries bij nota van wijziging wordt toegevoegd.

Op dit moment kunnen wij nog niet aangeven welke bedragen aan de diverse begrotingshoofdstukken zouden moeten worden toegerekend, want het overleg over de precieze inhoud van het programma is nog druk gaande. Op dit moment is het dus nog volstrekt onmogelijk om te doen wat de heer Drees heeft gevraagd. Verder brengt dit ook een gevaar met zich. De heer Drees heeft gesteld dat de uitgaven in belangrijke mate

zijn bedoeld om een structureel achterblijven van overheidsuitgaven en bezuinigingen op overheidsuitgaven te compenseren. Men voegt als het ware uit een ander potje uitgaven toe aan begrotingshoofdstukken. Het gevaar hierbij is evenwel dat men het conjuncturele, tijdelijke karakter van die uitgaven miskent. Door ze onmiddellijk aan een begrotingshoofdstuk toe te kennen, loopt men het gevaar dat die uitgaven een eigen leven zullen gaan leiden en in belangrijke mate of zelfs geheel structureel zullen worden. Daarmee het toelaatbare stijgingstempo van de rijksuitgaven opschroevend tot een getal dat mij rijkelijk hoog voorkomt.

De heer Schouten heeft een aantal concrete vragen gesteld. De beantwoording van minstens de helft daarvan laat ik graag over aan de Minister van Sociale Zaken. De heer Schouten heeft mij onder andere gevraagd om deze handelwijze, welke naar zijn oordeel wellicht strijdig zou kunnen zijn met artikel 135 van de Grondwet, met ingang van de begroting voor 1975 te beëindigen. Naar mijn oordeel is er geen sprake van strijdigheid met artikel 135 van de Grondwet. Zo men al strikt zou redeneren, en dat doe ik, dat er een groot element van onvoorzienbaarheid in deze uitgaven zit, is het toch een tijdelijke zaak want al spoedig slaat de onvoorzienbaarheid om in voorzienbaarheid van de uitgaven, namelijk zodra bekend is aan welke begrotingshoofdstukken de specifieke bedragen moeten worden toegerekend. Daarin zou kunnen worden voorzien door, nadat de precieze detaillering van het programma bekend is gemaakt door de Minister van Sociale Zaken, via de normale procedure de uitgavencategorieën alsnog toe te rekenen aan de onderscheidene begrotingshoofdstukken.

Op het punt van het beëindigen van deze handelwijze met ingang van de begroting voor 1975 gaan de wegen van de heer Schouten en mij uiteen. Het jongste werkgelegenheidsprogramma dat aanleiding was tot de vraagstelling van de heer Drees, is inderdaad gelijktijdig met de indiening van de rijksbegroting voor 1974 bekend gemaakt. Dit mag niet méér zijn en dient ook niet als méér te worden geïnterpreteerd dan een volstrekte toevalligheid in de tijd, hoe vreemd dit ook moge lijken.

De maatregel van de revaluatie, de voorbereiding van een daarmee samenhangende rechtstreekse stimulering van de werkgelegenheid en de stimulering van de particuliere investeringen zijn door de overheid als één pakket gepresenteerd, gelijktijdig met de indiening van begroting voor het jaar 1974. Het is natuurlijk volstrekt logisch dat, wanneer het kabinet van oordeel zou zijn dat nieuwe maatregelen in welke richting dan ook, positief of negatief, in de toekomst noodzakelijk zouden zijn, deze maatregelen op ieder moment van het jaar aan de Kamer zullen worden voorgelegd. Het feit, dat deze presentatie tezelfder tijd is gebeurd met de indiening van de begroting 1974, wil op geen enkele wijze zeggen, dat er een volstrekt oorzakelijke samenhang zou zijn. Als dan ook van mij de toezegging wordt gevraagd, het boeken van een werkgelegenheidsprogram op het hoofdstuk Onvoorzien Uitgaven te beëindigen met ingang van de begroting 1975, bindt dat naar mijn oordeel deze handelwijze al te zeer aan het moment van indiening van het betreffende begrotingshoofdstuk. Ik kan mij dan ook niet wel vinden in een dergelijke koppeling.

In het algemeen zou ik willen zeggen, dat als het kabinet van oordeel is, dat de conjuncturele toestand vereist, dat op een bepaalde wijze wordt ingegrepen in het economische proces, het gehouden is, de Kamer hiervan ten spoedigste mededeling te doen en het hoofdstuk „Onvoorzien Uitgaven” dienovereenkomstig te wijzigen. Men zou kunnen volstaan met het zenden van een vrijblijvende brief aan de Kamer, waarin de plannen van het kabinet worden vermeld, maar ik wijs erop, dat de positie van de Kamer bepaald wordt versterkt door de handelwijze, dat een dergelijk program wordt opgevoerd in het kader van een begrotingshoofdstuk. Het is de vrijheid van de Kamer, moties in te dienen naar aanleiding van een brief. Het is echter een verzwakking, vergeleken met het recht van de Kamer, amendementen in te dienen op een begro-

Minister Duisenberg e. a.

tingshoofdstuk. Zij heeft namelijk meer zeggenschap in de omvang en de uitvoering van een werkgelegenheidsprogram als het op een begrotingshoofdstuk „Onvoorzien Uitgaven” - het moet tussen aanhalingstekens worden geplaatst - wordt geboekt.

Minister Boersma: Mijnheer de Voorzitter! De heer Drees heeft een aantal interessante opmerkingen gemaakt welke ik niet schroom van nogal fundamentele betekenis te achten, met name als het gaat om de positie van het Departement van Sociale Zaken, mitsgaders van de Minister van Sociale Zaken, in het kader van de werkloosheidsbestrijding, een punt waarvan hij wat de materiële aspecten betreft heeft gezegd, ermee te willen volstaan, ze in dit debat terloops te noemen, omdat hij verwacht, dat bij de behandeling van de begroting van Sociale zaken deze zaken aan de orde zullen worden gesteld. Dit lijkt mij een profijtvolle gedachte. Ik zou graag op deze suggestie willen ingaan. Ik beloof u en de heer Drees ook, dat ik niet zal nalaten om op dit punt, wanneer ik aan de beantwoording toekom, in te gaan. Derhalve collega Duisenberg heeft geschoven. Ik zou dit ook willen doen, maar dan slechts in de tijd.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Schouten heeft gevraagd, of hij van de Minister van Sociale Zaken de toezegging kan krijgen, nader te worden geïnformeerd omdat de brief van 4 oktober niet compleet kan worden genoemd; er staat namelijk niet in vermeld, welke bedragen naar welke departementen (niet: begrotingshoofdstukken) gaan, bij KB.

Het lag reeds in mijn voornemen, zodra het mogelijk is en de voorbereidingen met betrekking tot de verdeling van de gelden zijn afgerond, de Kamer hieromtrent - zoals ik in de afgelopen tijd gewend was te doen - te informeren. Dit zal ongeveer rond de - komende - jaarwisseling zijn.

De heer **Schouten** (A.R.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb reeds medegedeeld dat ik namens talrijke en zeer vele leden sprak. In verband daarmee vraag ik nu enige minuten voor onderling beraad.

*De vergadering wordt te 20.20 uur geschorst
en te 20.25 uur hervat.*

De heer **Drees** (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank beide bewindslieden voor hun antwoord. Aan het adres van de heer Schouten, die sprak over 1973, wil ik erkennen, dat in de miljoenennota 1973 ook al een bedrag van 650 mln. op dit hoofdstuk was opgenomen. Het was de eerste keer, dat daarin reeds bekende werkgelegenheidsprogramma's van dit formaat werden opgenomen. Ik moet zeggen, dat de herfst 1972 in dit parlement een woelige was. Het rompkabinet-Biesheuvel en de Kamer hebben de begroting in oktober summier behandeld. Daarna is de Kamer op verkiezingsreces gegaan.

In het begin van dit kalenderjaar is toch nog enige aandacht besteed - ik wil dit toch nog even zeggen om het in de *Handelingen* vast te leggen - aan hoofdstuk XVIII. Er is een principiële discussie geweest, zij het kort, met de Ministers Udink en Nelissen waarbij bepaalde wijzigingen zijn aangebracht omdat de Kamer toen al zag, dat er vreemde elementen in zaten. Nu komt het iets meer principieel ter sprake.

De Minister van Financiën heeft erop gewezen, dat de overheidsinvesteringen zonder werkgelegenheidsprogramma toch op peil zouden zijn gebleven. Ik geloof, dat die discussie beter kan worden voortgezet, gelijk de Minister en zijn collega Boersma ook suggereerden, bij de behandeling van de begroting van Sociale Zaken en de bespreking van het werkgelegenheidsprogramma. Ik wil hier alleen wijzen op blz. 19 van de miljoenennota, waaruit blijkt dat de overheidsinvesteringen uitgedrukt in een percentage van het nationaal produkt in de laatste drie jaar ongeveer een half procent lager zijn dan in de tien jaar daarvoor. Dat is in verhouding tot het nationaal

Drees e. a.

inkomen een fors bedrag. Dit kan echter beter uitgediept worden in de verdere discussies ter zake.

De Minister van Financiën noemde vervolgens artikel 135 van de Grondwet en een belangrijk interpretator, de heer Bujs. Ik wil erop wijzen, dat de weg van de amendering, die daarbij min of meer werd gesuggereerd, bij dit hoofdstuk allerlei moeilijkheden oproept, juist omdat er weinig specificaties worden gegeven van de lump sum. Overigens, die bepaling is tot op de dag van vandaag gehandhaafd ondanks de geschriften van de heer Bujs. Ook de commissie-Simons heeft bij mijn weten niet voorgesteld haar te doen vervallen. In de „Proeve” is dat wel gebeurd. Ik meen echter, dat er zeer sterke argumenten aan te voeren zijn voor het handhaven van de gedachte, dat er per departement één begrotingshoofdstuk is, zoals wij ook werken met vaste commissies per departement. Die argumenten lijken mij sterk genoeg om niet andere wegen op te gaan met bij voorbeeld grote lump sums op enkele onbenoemde hoofdstukken.

Minister Duisenberg zei voorts, dat er elementen van onvoorzienbaarheid zitten in dit program. Dat is waar, maar dat geldt ook voor de landbouwbegroting om een spectaculair element te noemen in verband met de Europese Gemeenschap. Wat dat betreft is dit bedrag niet meer onzeker dan sommige andere bedragen.

De Minister gaf daarna een meer materieel argument en zei, dat de uitsplitsing naar objecten nog niet bekend is en pas omstreeks de jaarwisseling zal plaatsvinden. Hiermede komen wij misschien aan een heel fundamenteel element van budgetrecht. Er wordt nu een enorme lump sum aan de Ministers van Financiën en van Sociale Zaken, in feite het kabinet, ter beschikking gesteld, die zij op een nader te bepalen moment kunnen verdelen over alle mogelijke objecten (scholenbouw, waterzuivering, monumentenzorg, wegeaanleg etc.). Dat is ietwat vreemd, mede omdat wij verder zo serieus kijken naar alle begrotingsposten en verder in het algemeen geen begrotingsposten van deze omvang op één artikel voorkomen, tenzij met een zeer uitgewerkte toelichting, zoals bij het Rijks-wegenfonds. Men vindt echter verder niet dergelijke lump sums, waarover ministers kunnen beschikken; zeker niet op het terrein van allerlei departementen. Ik meen dat het een scheef element is in de huidige begrotingspresentatie en dat men er wat dat betreft naar moet streven, in september in hoofdlijnen te weten wat men als kabinet wil en dat aan de Kamer te presenteren.

De laatste zinnen van de Minister van Financiën hadden betrekking op het feit, dat het hier om tijdelijke uitgaven gaat en dat deze in andere hoofdstukken ondergebracht geen tijdelijk karakter zouden hebben. Ik wil er even op wijzen, dat er ook in andere begrotingshoofdstukken vaak tijdelijke uitgaven voorkomen. Ik denk aan de post Oorlogsschade van na de Tweede Wereldoorlog, aan de post voor de repatriëring uit Indonesië en aan de post verband houdende met de watersnoodramp in de jaren vijftig. Ik kan zo wel doorgaan. In allerlei begrotingshoofdstukken zijn in allerlei periodes tijdelijke uitgaven opgenomen. Het is helemaal niet zo, dat het overbrengen naar een ander hoofdstuk betekent dat de uitgave steeds weer gecontinueerd dient te worden.

Mijnheer de Voorzitter! De beschouwing van de Minister heeft mijn principiële bezwaren tegen deze votering van dit grote bedrag in het hoofdstuk Onvoorzien Uitgaven, terwijl dat bedrag niet meer onvoorzien is en zovele departementen betreft, onvoldoende weerlegd. Ik heb in verband hiermede de eer, u een motie te overreiken.

De Voorzitter: Door de leden Drees, Berger, K. A. Keuning, S. Keuning en Van Veenendaal-van Meggelen wordt de volgende motie voorgesteld:

„De Kamer,
gehoord de algemene beschouwingen over hoofdstuk XVIII (Onvoorzien Uitgaven) van de rijksbegroting voor het dienstjaar 1974;

Voorzitter e. a.

overwegende dat artikel 135 der Grondwet voorschrijft, dat geen hoofdstuk der begroting van uitgaven meer uitgaven dan die voor één departement van algemeen bestuur kan behelzen;

overwegende dat het hoofdstuk Onvoorziene Uitgaven naar titel en doel bestemd is voor onvoorziene uitgaven;

nodigt de Regering uit om de voorgestelde verdeling van de uitgaven over de begrotingshoofdstukken te herzien in diër voege, dat het voorgestelde totaal voor begrotingshoofdstuk XVIII Onvoorziene Uitgaven voor 1974 ad f 950,2 mln. wordt teruggebracht tot het gedeelte hiervan dat onvoorziene uitgaven betreft en het overige aan de desbetreffende hoofdstukken van ministeries bij nota's van wijziging wordt toegevoegd, en gaat over tot de orde van dag."

De heer **Schouten** (A.R.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ook onze dank voor de beantwoording door beide bewindslieden. Enkele opmerkingen dienen mijns inziens in tweede termijn nog te worden gemaakt. In de eerste plaats wil ik een opmerking maken, betrekking hebbend op het principiële in de benadering van de Minister van Artikel 135 van de Grondwet. Ik meen te hebben begrepen, dat de Minister heeft gezegd: Ik wil mijn overwegingen niet beschouwen als argumenten tegen de analyse, die de heer Drees naar voren heeft gebracht, maar ik wil mij niet onttrekken aan de relevantie van datgene, wat ik naar voren ga brengen. Ik begrijp, dat hij dientengevolge naar voren heeft gebracht de interpretatie van de heer Buijs met betrekking tot artikel 135 van de Grondwet. Ik kom met hem tot de overtuiging, dat de relevantie van artikel 135 van de Grondwet op het moment, waarop dat artikel in de Grondwet werd opgenomen, groter was dan nu het geval is, gezien de verschillen in bevoegdheden van de Kamer tussen toen en nu, waarbij ik met name denk aan het recht van amendement. Overigens ben ik het met de Minister eens, dat dit op zich zelf nog niet ten gevolge heeft, dat er geen strijdigheid met de Grondwet zou zijn.

Mijnheer de Voorzitter! De Minister heeft vervolgens gezegd: Ik kan, gegeven de ontwikkelingen op een bepaald moment het hoofdstuk Onvoorziene Uitgaven niet missen als het hoofdstuk, waarop ik voorlopig uitgaven noteer, die nodig zijn in het kader van de uitvoering van een werkgelegenheidsprogramma. Hij heeft met name aangegeven, dat er momenten van onvoorzienbaarheid zitten in het totaalbedrag van ruim 950 mln. Ik ben dat wel met hem eens, maar ik ben het ook eens met de heer Drees, die heeft gezegd, dat ook andere begrotingsartikelen op andere hoofdstukken voorkomen, die niet onzekerder zijn dan deze en die ook niet minder tijdelijk zijn dan deze. Het belangrijke punt lijkt mij, dat erkend moet worden, dat er bij de opzet van een werkgelegenheidsprogramma geen sprake kan zijn van het aangeven van concrete projecten, waarvoor de uitgetrokken gelden kunnen worden uitgegeven. Daarom kan ik namens de leden, voor wie ik spreek, akkoord gaan met een voorlopig noteren van die uitgaven onder het hoofdstuk Onvoorziene Uitgaven.

Er zou ook een mogelijkheid zijn, een ander hoofdstuk in te voegen, nl. het hoofdstuk Conjecturele Uitgaven; wellicht wordt dan een zuiverder beeld gegeven van de bestemming van de gelden dan wanneer de boeking plaatsvindt onder het hoofdstuk Onvoorziene Uitgaven. Ik heb daarover geen oordeel. Ik zou wel graag het oordeel van de Minister daarover horen, opdat dit in de toekomst nader in de overwegingen kan worden betrokken.

De heer **Drees** (DS'70): Ik wil de heer Schouten erop wijzen, dat hoofdstuk XVIII in 1974 ook in belangrijke mate gelden bevat voor al aangevangen werkgelegenheidsprogramma's. Het gaat dus beslist niet alleen over het nog in discussie zijnde programma van september jl.; eerdere programma's van Minister Boersma uit het vorige kabinet leiden tot uitgaven, opgenomen in hoofdstuk XVIII. Daarvan is alles volledig bekend.

Schouten e. a.

De heer **Schouten** (A.R.P.): Dat ben ik met de heer Drees eens. Het probleem blijft natuurlijk wel, dat men van het bedrag, dat nu op hoofdstuk XVIII parasseert, niet kan aangeven aan welke projecten het in totaal zal worden uitgegeven en dat men dus ook niet op dit moment kan aangeven aan welke departementen de diverse bedragen in totaliteit moeten worden toegerekend. Dat blijft ook het moeilijke punt en op grond daarvan kunnen wij ook meegaan met een voorlopige boeking op dit begrotingshoofdstuk.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb geen antwoord gekregen op mijn vraag over de suppletioire begrotingen. Ik betreur dat. Indien namelijk moet worden erkend dat op een bepaald moment een boeking op hoofdstuk XVIII noodzakelijk is en indien tegelijkertijd de Minister van Sociale Zaken toezegt de Kamer een brief te zenden over een verdeling van dat totale bedrag over de diverse departementen, dan moet tegelijkertijd ook kunnen worden toegezegd, dat daarna bij suppletioire begroting dit bedrag over de diverse begrotingshoofdstukken zal worden verdeeld. Ik dacht dat daarmee de informatie van de Kamer en van de burgers in Nederland was diend en ook dat men daarmee een zuiverder beeld gaf, vooral achteraf, van hetgeen er in werkelijkheid aan bestedingen van de overheid tot stand is gekomen. Ik denk dan met name aan de invloed daarvan op de slotregularisatie.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil er daarom ook in tweede termijn op aandringen dat de Minister de toezegging doet om bij suppletioire begroting uiteindelijk dit bedrag aan de diverse andere begrotingshoofdstukken door te geven.

Minister **Duisenberg**: Mijnheer de Voorzitter! De heer Drees heeft gezegd, dat elementen van onvoorzienbaarheid ook voor andere begrotingshoofdstukken gelden. Dat zal wel juist zijn; ik meen dat het in het algemeen meer een ramingsmoeilijkheid is, dan dat er uitdrukkelijk niet aan bepaalde objecten toegerekende uitgavenposten op voorkomen.

De heer Drees heeft ook gezegd, dat de objecten waarvoor dit werkgelegenheidsprogramma bestemd is inderdaad nog niet bekend zijn, maar dat het bedrag waarom het gaat geweldig groot is en dat dergelijke lump sum bedragen ook elders niet voorkomen.

Ik zou erop willen wijzen, mijnheer de Voorzitter, dat er nóg een heel belangrijke post is op de rijksbegroting, waarvan ik het zou betreuren, als die ook in het geding zou worden gebracht. Namelijk, wat in Haagse kringen bekend is als de Biza-pot. Dat is ook zo'n grote lump sum post die nog niet is toegedeeld aan de begrotingshoofdstukken.

De heer **Drees** (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! Ik weet niet of ik het in eerste termijn heb genoemd, maar het gaat daar in feite om een opslagpercentage op salarissen voor onderwijs, CRM-subsidies en salarissen van de verschillende departementen. Op de Biza-post staat initieel misschien 1 mld., misschien nog een hoger bedrag, maar voor iedereen die zich daar enigszins mee bezighoudt, is het duidelijk dat dat fungeert als een opslag van 5 of 8 pct. op personeelsuitgaven van alle departementen. Dat is op die manier onmiddellijk toe te rekenen. Het is een technisch punt, omdat dit kabinet op een heel laat tijdstip in de zomer over dit bedrag beslist. Het is de vraag of dit een ideale procedure is, daar kan men over twisten, maar het is zeer gemakkelijk toe te rekenen. Het is gewoon een opslagpercentage. In dat opzicht is het een totaal andere zaak dan hier, waar het gaat om een bedrag waarvan men in eerste instantie, als het wordt gepresenteerd, helemaal geen idee heeft naar wat voor soort objecten het toegaat, naar wat voor soort overheidstaken, bij voorbeeld onderwijs, het toe gaat. Er is dus wat dat betreft een geweldig verschil met die min of meer simpele opslag die men heeft. Het is net zoals men prijzen heeft inclusief en exclusief b.t.w. Zo is de Biza-pot.

Minister **Duisenberg**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil er wel op wijzen, dat het principiële punt van de heer Drees, namelijk

Minister Duisenberg

de al dan niet strijdigheid met artikel 135 van de Grondwet, niet wordt weggenomen door te zeggen dat het hier simpelweg een opslagpercentage betreft, volgens welk percentage het enorm grote bedrag van de Biza-pot over de verschillende begrotingshoofdstukken zal worden verdeeld. Dat doet niets af aan zijn principiële benadering dat op ieder begrotingshoofdstuk precies volgens de regels van artikel 135 de desbetreffende bedragen zouden dienen te worden vermeld. Ik maak het mijzelf daarmee alleen maar moeilijker, want de consequentie hiervan zou zijn, dat wij ook die Biza-pot zouden moeten afschaffen, als de visie van de heer Drees zou worden aanvaard.

De heer Drees heeft ook opgemerkt, dat ook in andere begrotingshoofdstukken zich vaak tijdelijke uitgaven voordoen. Akkoord, mijnheer de Voorzitter, maar dat wil niet zeggen dat dat geen tijdelijke uitgaven zouden zijn die niet toegerekend kunnen worden aan specifieke posten; de heer Drees noemt de watersnood, en ik zou in dit verband een begrotingshoofdstuk willen noemen, waarmee de heer Drees wel in bijzondere mate bekend is, namelijk Verkeer en Waterstaat. Ieder investeringsproject bij Verkeer en Waterstaat heeft per definitie een tijdelijk karakter en is een aflopende zaak. Ik zou bijna zeggen: Helaas – maar dat zeg ik niet –, wordt iedere investeringspost weer opgevolgd door een volgende investeringspost. Het zijn dus in beginsel tijdelijke zaken die op de begroting staan, maar zij zijn van een geheel ander karakter dan de specifieke conjuncturele post die op de begroting van hoofdstuk XVIII wordt geboekt.

Voor wat betreft de eerste overweging van de motie van de heer Drees, heb ik al verwezen naar de opvatting van Buys aan het einde van de vorige eeuw. In de tweede overweging staat: Het hoofdstuk Onvoorziene Uitgaven is naar titel en doel bestemd voor onvoorziene uitgaven. Ik meen te hebben mogen aantonen dat, zodra dit bedrag aan de Kamer wordt voorgelegd in de vorm van een begrotingsvoorstel, er dan nog inderdaad aspecten van onvoorzienbaarheid aan vastzitten die het voor het Kabinet volstrekt onmogelijk maken om dan reeds de uitgaven toe te delen. Er zitten inderdaad twee momenten van onvoorzienbaarheid in, die ik reeds heb genoemd. Als nu het Kabinet wordt uitgenodigd hoofdstuk XVIII terug te brengen tot dat gedeelte daarvan, dat onvoorziene uitgaven betreft en het overige aan de desbetreffende hoofdstukken bij nota's van wijziging toe te voegen, dan wordt van het kabinet iets gevraagd, dat zij, zelfs als zij dat zou willen, niet zou kunnen waarmaken.

Immers, wij weten nog niet hoe wij dit over de begrotingshoofdstukken zouden moeten verdelen. Collega Boersma heeft gezegd dat wij dit pas tegen het einde van het jaar zullen weten. Het kan nu volstrekt nog niet worden voorzien – ik wil graag letterlijk worden genomen – hoe wij het desbetreffende bedrag over de begrotingshoofdstukken zouden moeten verdelen. Ik wil hieraan een element toevoegen, dat ik ook in eerste termijn heb genoemd, namelijk dat wij uitdrukkelijk dit programma hebben bedoeld als één met een zekere mate van flexibiliteit, omdat wij de mogelijkheid willen hebben om ons terug te trekken, indien – dat zou ik sterk willen hopen – de conjunctuur sterker zou aantrekken dan wij nu kunnen voorzien.

De heer Drees (DS'70): In de brief van Minister Boersma staat dat het overgrote deel van deze zaak uiterlijk in het voorjaar wordt aanbesteed; ik heb zelfs de indruk: in het vroege voorjaar. Men gaat zich dus niet in de zomer afvragen wat men al dan niet zal gaan doen. In die brief is een uitdrukkelijk onderscheid tussen twee fasen gemaakt. De eerste fase, waarmee een bedrag van 575 mln. is gemoeid, wordt in het voorjaar aanbesteed, althans dat is de bedoeling. Als er tussen dit ogenblik en het voorjaar een geweldig grote opleving zou komen, zou dat misschien niet doorgaan, maar ik meen dat er niemand in Nederland is die enige reden heeft dat tussen november en maart te verwachten.

Bovendien is hoofdstuk XVIII voor een deel ook bestemd voor de oude werkgelegenheidsprogramma's. Overigens is het

voornamelijk bestemd voor de tweede fase, die al in maart van start gaat. Dat is niet de sfeer die Minister Duisenberg nu noemt, van later, in 1974, nog eens bekijken of wij dat geld wel gaan uitgeven. Misschien geldt dat voor een bedrag van 100 mln. of iets dergelijks, maar zeker niet voor een belangrijk onderdeel van dit hoofdstuk.

Minister Duisenberg: Ik kan niet vinden – althans niet met die woorden – dat het programma zal worden aanbesteed, maar wel dat wij hopen dat, gegeven onze huidige inzichten in de conjunctuur, een zodanig bedrag als door de heer Drees genoemd tot besteding zal komen in 1974.

De heer Drees (DS'70): Ik kan de Minister wel even helpen. In de brief van 4 oktober staat op blz. 3, rechts onderaan:

„Het maximale effect dient gerealiseerd te worden in 1974, hetgeen betekent dat de gemiddelde uitvoeringsduur ongeveer een jaar zal zijn en dat de uitvoering zoveel mogelijk in het voorjaar van 1974 ter hand kan worden genomen.”

Minister Boersma: Dat is de uitvoering. Het betekent dat de aanbesteding eraan vooraf gaat.

De heer Drees (DS'70): Die vindt zelfs eerder plaats dan in het voorjaar. De aanbesteding zal plaatsvinden omstreeks de jaarwisseling. Ik ben erg blij dat Minister Boersma mij enige steun verleent. Het is wel duidelijk dat de uitsplitsing van het merendeel van die 575 mln. op korte termijn plaatsvindt. Daarnaast worden uitgaven gedaan die nu reeds bekend zijn.

Minister Duisenberg: Het punt blijft, dat er een zekere flexibiliteit in het programma zit. Er wordt gehoopt dat in de loop van 1974 het maximale effect, zoals het is genoemd, zal kunnen worden gerealiseerd. Er loopt een stuk over naar 1975. Het is wel degelijk de bedoeling van het kabinet, dat in de loop van het jaar te spreiden. Het wil niet zeggen dat, wanneer alle objecten per 1 januari en bloc zouden worden aanbesteed en gegund, het hele bedrag op die datum uitgegeven zal kunnen worden. Er zit een zekere flexibiliteit in.

De heer Drees (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! Er treedt enige verwarring op tussen de begroting voor 1974 en het werkgelegenheidsprogramma. Het nieuwe werkgelegenheidsprogramma betreft ten dele uitgaven in 1975 en 1976. Dat is de overloop waarover de Minister spreekt. Slechts een deel betreft 1974. Dat ligt binnenkort voor een groot deel vast. In de brief staat dat de uitvoering zelfs in het voorjaar moet beginnen. Daarnaast is in hoofdstuk XVIII nog een brok van honderden miljoenen vermeld uit hoofde van de oude werkgelegenheidsprogramma's. Om de opmerking van de Minister, dat in hoofdstuk XVIII inderdaad een stuk onvoorzien is, een stuk flexibiliteit, recht te doen wedervaren, staat uitdrukkelijk in de motie het verzoek, dat bedrag terug te brengen tot het gedeelte dat onvoorziene uitgaven betreft. In mijn rede heb ik daarvoor een bedrag van 150 mln. of iets in die orde van grootte gesuggereerd, want ik wil die opmerking van de Minister volledig recht doen wedervaren.

Minister Duisenberg: Mijnheer de Voorzitter! Ik kan op dit moment volstrekt nog niet zeggen wat in 1974 precies voor welk object zal worden besteed. In die zin blijven de uitgaven dus onvoorzien. Ik ben het geheel met de heer Schouten eens dat het een onvoorziene post is en uit dien hoofde niet strijdig met de Grondwet.

Wat de opmerking over de relevantie betreft, ben ik het evenzeer eens met de heer Schouten. De relevantie is nu minder groot dan toen. Dat heb ik willen zeggen. Ik heb het ook zo bedoeld, dat ik de boeking van posten onder hoofdstuk XVIII vooralsnog niet kan missen. In een later stadium zullen

Minister Duisenberg e. a.

die posten moeten worden overgebracht naar andere begrotingshoofdstukken. Ik zeg dan nu in tweede instantie de heer Schouten gaarne toe, dat zulks zal geschieden door middel van suppletore begrotingen, waardoor een zuiverder beeld van de begroting zal worden verkregen. Wat hoofdstuk XVIII betreft, gaat het op het ogenblik voor een zeer groot deel om voorlopige ramingen. Zij zijn voorlopig in verband met hun onvoorzienbaarheid. Zij zijn daarom ook verenigbaar met artikel 135 van de Grondwet. Zodra daarover meer zekerheid zal zijn verkregen en aan de Kamer per brief zal zijn medegedeeld waaraan het kabinet in dit verband denkt, zal - ik wil in Den Haag niet al te gauw „onmiddellijk” zeggen - ten spoedigste daarna dit worden gevolgd door suppletore begrotingen voor de diverse begrotingshoofdstukken.

Ik acht de motie van de heer Drees absoluut onuitvoerbaar. Zelfs al zou ik het willen, ik zou het niet kunnen. Ik wil staande houden, dat het vooralsnog onvoorzienbare, voor mij niet te specificeren begrotingsposten betreft. Ik zal tijdelijk een groot deel van deze bedragen moeten uittrekken onder het hoofdstuk Onvoorzien Uitgaven. Slechts als de zaken rond zijn en daarover mededeling aan de Kamer is gedaan door de Minister van Sociale Zaken zal ik in staat zijn, de bedragen per suppletore begroting aan de desbetreffende begrotingshoofdstukken toe te voegen. Op deze gronden ontraad ik de Kamer, de motie van de heer Drees te aanvaarden.

Minister Boersma: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil tegen mijn aanvankelijke bedoeling in nog een enkele opmerking maken, zowel naar aanleiding van de opmerkingen van de heer Drees als naar aanleiding van de door hem ingediende motie, omdat het daarbij om belangrijke zaken gaat, formele zaken, het budgetrecht onder meer. Maar ook omdat aan deze kwestie een duidelijk materieel aspect valt te onderkennen.

In de motie staat aan het slot van het dictum, dat het overige bedrag aan de desbetreffende hoofdstukken van de ministeries bij nota's van wijziging wordt toegevoegd. Ik moet aannemen, dat de heer Drees daarmee bedoelt, dat het kabinet in de eerste plaats besluit tot het treffen van werkloosheidsbestrijdende maatregelen, waartoe een program wordt geëntamerd; dat in de tweede plaats het totale bedrag wordt vastgesteld, in dit geval in fasen van 575 mln. en 175 mln. en in de derde plaats - hierom gaat het nu - dat stante pede dit bedrag over de begrotingshoofdstukken wordt verdeeld. Deze procedure stelt de heer Drees in feite voor. Het „stante pede” mag dan enig elastiek hebben, het moet allemaal toch wel zeer snel.

Mijnheer de Voorzitter! Daarom stel ik de vraag - uit het uitblijven van een negatieve reactie begrijp ik, dat ik de heer Drees goed heb begrepen - wanneer dit moet gebeuren. Het gaat om een fundamentele zaak voor het departement en dus voor de Minister van Sociale Zaken. Begrotingsgeld wordt namelijk gevoteerd voor een willekeurig begrotingshoofdstuk en worden dan door de regerende minister verdeeld over de door hem vast te stellen prioriteiten. Daarop komt een vervolg, dat weet ik wel, mijnheer de Voorzitter, maar de minister stelt een aanvankelijke conceptbegroting op aan de hand van prioriteiten. Ik geef de heer Drees toe, dat er aandrang kan komen, daarin wijzigingen aan te brengen, maar dat is iets geheel anders. Het gaat mij erom, wat het begin is. Daarbij geldt als invalshoek de prioriteiten van de desbetreffende vakminister. Het is er hem of haar in de eerste plaats om te doen niet als primaire invalshoek het werkgelegenheidsaspect en de werkgelegenheidseffecten van de door hem te besteden gelden te bepalen, maar aan de hand van zijn prioriteiten een conceptbegroting op te maken. In dit geval zou dat ook gebeuren. In de door de heer Drees geschetste procedure zou de betrokken minister direct na overheveling, natuurlijk in overleg - het wordt een kabinetsbeslissing, dat weet ik ook wel - zijn prioriteiten aanleggen bij het verdelen van de hem toegemeten bedragen uit het werkloosheidsbestrijdingsprogram.

Minister Boersma

Het is nu juist de bedoeling, primair bij het besteden van werkgelegenheidsbedragen uit te gaan van het arbeidsmarktaspect van de werkloosheidsbestrijding. Vandaar dat de logica met zich brengt, dat eerst wordt beslist over de besteding van de gelden niet door de Minister van Sociale Zaken op zijn eentje, maar in het desbetreffende coördinatiecollege na ingewonnen adviezen van de provinciale lichamen voor zover het gaat om bestedingen via de lagere publiekrechtelijke lichamen, waarna het kabinet de beslissing neemt. Vanuit die primaire invalshoek van de werkloosheidsbestrijding wordt de werkgelegenheid bevorderd.

De heer Drees (DS '70): Ik meen, dat de Minister mij niet helemaal heeft begrepen. Ter verduidelijking wil ik wijzen op het door de Kamer in het begin van dit kalenderjaar aangevraagde amendement, waarbij 42 mln. van Hoofdstuk XVIII naar Hoofdstuk XII is overgebracht, echter voor dezelfde objecten. De gedachte van de Minister, dat de vakminister het geld aan andere objecten kan uitgeven, brengt mij ertoe te zeggen, dat dit helemaal niet behoef. Daarover kan men een heel duidelijke afspraak hebben gemaakt. In het kabinet kan men afspreken, bepaalde dingen in het kader van de bestrijding van de werkloosheid te ondernemen, men kan de bouw van een aantal scholen entameren en een en ander op de begroting van Onderwijs zetten, terwijl het voor de werkloosheidsbestrijding is bestemd. Zo gaat het wel vaker. Er zijn allerlei brokken van het beleid, waarover men gemeenschappelijk praat, zoals bijvoorbeeld het regionale beleid. Dit alles komt niet allemaal ten laste van de begroting van Economische Zaken, maar kan zijn weg vinden bij de respectieve vakdepartementen.

Minister Boersma: Ik ben het met dit laatste wel eens. Het is inderdaad de bedoeling om het zijn weg te doen vinden naar de verschillende vakdepartementen, maar ik vind wel dat het uit een oogpunt van coördinatie van het beleid - het bestrijden van de werkloosheid - verstandig is ter zake één bewindsman als een coördinerend bewindsman aan te wijzen. Vandaar uit moet dan de besteding plaatsvinden langs de daarvoor geëigende weg. Ik geloof, dat deze weg een goede weg is, waarbij ingeschakeld blijven de lagere publiekrechtelijke lichamen en de provinciale commissies voor de werkgelegenheid.

Mijnheer de Voorzitter! Mijn bezwaren parende aan die van collega Duisenberg moet ik opmerken dat het in die op'tiek niet mogelijk is - tenzij men het geheel zou willen veranderen maar daartegen zou ik bepaald grote bezwaren hebben - de gelden direct over te hevelen naar de begrotingshoofdstukken, zoals aan het eind van het dictum staat.

De heer Drees (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! Misschien mag ik erop wijzen dat er meer coördinerende ministers zijn, bijvoorbeeld Minister Trip voor het wetenschapsbeleid; er is niet een apart begrotingshoofdstuk waar eerst alle uitgaven voor wetenschapsbeleid naar toe gaan en van waaruit ze later weer vertrekken. Ook zijn er tabellen over de totale ontwikkelingshulp, maar er is niet een bepaald begrotingshoofdstuk waarin eerst de post ontwikkelingshulp wordt geboekt waarna het teruggaat naar andere begrotingshoofdstukken. Men moet onderscheid maken tussen de gedachte van een minister, die de zaken coördineert, en het hebben van één begrotingshoofdstuk. Mijn bezwaar is nu dat een dergelijk enorm bedrag nog op 1 september of zelfs later onverdeeld op de begroting voorkomt en als zodanig aan ons wordt gepresenteerd. Dit bederft de gehele indeling in de miljoenennota naar functies en andere zaken en maakt het budgetrecht een beetje vreemd. Wellicht zal bij voorbeeld bij de behandeling van het begrotingshoofdstuk van CRM gedetailleerd worden gesproken over allerlei bedragen voor Monumentenzorg, terwijl men niet weet welke gedeelte van die 950 mln. naar CRM gaat. Ik meen derhalve, dat die coördinatie wel mag plaatsvinden, maar dat dit niet gepaard behoeft te gaan met een dergelijke concentratie van

Minister Boersma e. a.

bedragen in dit begrotingshoofdstuk. Voor een werkelijk onvoorziene reserve vind ik dit redelijk, maar niet voor het overgrote deel van het betreffende bedrag.

Minister Boersma: Mijnheer de Voorzitter! Om niet al te veel tijd in beslag te nemen bij de bespreking van dit begrotingshoofdstuk lijkt het mij verstandig in het antwoord van de Regering bij de behandeling van Sociale Zaken hierop verder in te gaan. Dan zou ik ook nog een aantal andere bezwaren naar voren willen brengen wanneer de door de heer Drees voorgestelde procedure zou worden gevolgd.

Mijnheer de Voorzitter! Aanvullend op hetgeen de heer Schouten is toegezegd met betrekking tot de suppletioire begrotingen wil ik nog één opmerking maken. De aan deze begroting voorafgaande brief zal zo snel mogelijk komen nadat in het coördinatiecollege de besteding is vastgesteld. Daarmee is echter de besteding nog niet definitief geregeld want de aanbesteding, die daarop volgt, kan nog wel eens verrassingen opleveren. Tussentijds verdwijnen ook nog wel eens projecten uit het program. Er is dus wel sprake van een waarschijnlijke besteding, maar het is slechts het globale plan, zoals voorgenomen is dat het zal worden uitgevoerd. Gelet op de toezegging zal de suppletioire begroting x weken – ik durf daarvoor nog niet een cijfer in te vullen – nadat de brief de Kamer heeft bereikt, aan de Kamer kunnen worden toegezonden.

De heer Schouten (A.R.P.): Betekent dat x weken na het vroege voorjaar, dat de Minister nu inruilt voor het einde van dit jaar?

Minister Boersma: Neen, het is x weken na het binnenkomen van de brief bij de Kamer rond de jaarwisseling.

De heer Schouten (A.R.P.): Ik concludeer uit het interruptiedebatje tussen de heer Drees en de Minister van Sociale Zaken dat de brief uiterlijk in het vroege voorjaar tegemoet kan worden gezien.

Minister Boersma: Rond de jaarwisseling en die valt zeer ver voor het voorjaar, helaas.

Mijnheer de Voorzitter! Ten slotte wil ik nog een opmerking maken. Collega Duisenberg heeft mij verzocht naar aanleiding van een vraag van de heer Schouten over een eventueel hoofdstuk 19 in de begroting betreffende een conjunctuurpost mede te delen, dat hij daaromtrent op dit moment geen positieve toezegging kan doen, maar dat dit punt wel zal worden bekeken.

De algemene beraadslaging wordt verdaagd.

De Voorzitter: Ik stel voor, de stemming over de motie van het lid Drees c.s. te doen plaatshebben op een nader te bepalen tijdstip.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde is de behandeling van de wetsontwerpen:

Vaststelling van hoofdstuk XV (Sociale Zaken) van de rijksbegroting voor het dienstjaar 1974 (12 600);

Vaststelling van de begroting van inkomsten en uitgaven van het Bezitsvormingsfonds voor het dienstjaar 1974 (12 600 K);

Wijziging van de begroting van inkomsten en uitgaven van het Bezitsvormingsfonds voor het dienstjaar 1972 (12 507).

De algemene beraadslaging wordt geopend.

Hierbij is tevens aan de orde de beraadslaging over de brief van de Minister van Sociale Zaken betreffende de uitvoering van een nieuw werkgelegenheidsprogramma (12 629).

Van der Gun

De heer Van der Gun (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil graag beginnen met een hartelijk woord van welkom aan de beide bewindslieden. De aanwezigheid van Minister Boersma betekent de continuering van een beleid waaraan wij in het verleden gaarne onze steun hebben gegeven; voor Staatssecretaris Mertens is het zijn eerste optreden, maar op een werkgebied waarop hij in het verleden zijn grote deskundigheid herhaaldelijk heeft bewezen. Ik wens de beide bewindslieden het grootst mogelijke succes toe bij hun zware en verantwoordelijke arbeid.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zou nu allereerst een paar opmerkingen willen maken over het zoveel besproken en nog meer beschreven inkomensbeleid. Dit is op zich zelf begrijpelijk want de doelstelling van een samenhangend inkomensbeleid, nl. een meer rechtvaardige inkomens- en vermogensontwikkeling is voor mens en samenleving van fundamentele betekenis. Ik ga op deze doelstelling, hoe groot de verleiding daartoe ook moge wezen, vandaag niet nader in, aangezien de Minister op blz. 3 rechter kolom van zijn lezenswaardige memorie van toelichting mededeelt dat in de loop van 1974 het parlement een nota over in het inkomensbeleid tegemoet kan zien. In deze nota zal o.a. worden ingegaan op:

a) de mogelijkheden om te komen tot een samenhangend inkomensbeleid dat in beginsel alle inkomensgroepen zal omvatten;

b) de merites van het huidige instrumentarium en de invloed van het huidige kabinet op de inkomens- en vermogensontwikkeling;

c) nieuwe wegen om via het inkomensbeleid te komen tot fundamentele veranderingen van onze maatschappij.

De voorbereiding van deze nota zal geschieden door een interdepartementale werkgroep. Ik geloof dat de verschijning van deze nota het meest geschikte moment is voor een fundamenteel debat tussen Regering en parlement over dit uitermate belangrijke maar ook zeer gecompliceerde onderwerp.

Wel zou ik een paar opmerkingen willen maken met betrekking tot de inhoud van de aangekondigde nota. Het valt mij namelijk op dat twee zeer belangrijke elementen niet worden genoemd nl. a) de normstelling voor een meer rechtvaardige inkomens- en vermogensontwikkeling hetgeen een zeer moeilijke en gecompliceerde zaak is, die echter van zeer grote betekenis is en b) de gevolgen van een dergelijk inkomensbeleid voor onze positie in Europa. Dat laatste verwondert mij wel enigszins, omdat de Minister in een vroegere functie er duidelijk blij van heeft gegeven, de internationale consequenties en verwevenheden wel degelijk te zien. Ik meen dat aan die twee elementen in de nota bepaald aandacht zal moeten worden besteed.

Ik onderschrijf geheel de stelling van de Minister, dat de veranderingen die binnen het raam van een samenhangend inkomensbeleid noodzakelijk zijn, moeilijk kunnen worden afgedwongen en dat mede daarom een goede samenwerking met de hierbij betrokken organisaties in hoge mate wenselijk is. Ik onderschrijf het uitgangspunt volledig, maar tegen de achtergrond daarvan verneem ik graag van de Minister, hoe hij de verhouding ziet tussen de door hem aangekondigde nota en het door SER uit brengen advies over het inkomensbeleid. De Regering had reeds op 17 maart 1970 om dit advies gevraagd. Mede naar aanleiding daarvan zou ik wel eens van de Minister willen vernemen, wat wij nu eigenlijk van de SER-commissie inkomensbeleid kunnen verwachten. Ik herinner eraan, dat dit de derde keer is dat ik deze vraag aan de huidige Minister stel. Hij heeft twee keer toegezegd dat hij aan de SER advies zou vragen; hij heeft gezegd dat vorderingen worden gemaakt en dat het advies op komst is. Ik moet echter concluderen, dat er grotere moeilijkheden zijn dan uit de toelichting van de Minister tot nu toe is gebleken. Ik zou daaraan graag bij de beantwoording van volgende week vernemen, hoe ver – of misschien wel hoe weinig – de Sociaal Economische Raad van het opstellen van dit advies is gevorderd.

Van der Gun

Ik ben het ook volledig eens met het standpunt van de Minister, dat hij in afwachting van de aangekondigde nota de inkomens- en vermogensontwikkeling niet verder op haar beloop kan laten en dat hij meent dat op korte termijn een aantal maatregelen, althans een aantal stappen moeten worden ondernomen om in ieder geval een duidelijker inzicht in de werkelijke situatie te verkrijgen. De Minister denkt hierbij met name aan een onderzoek naar de gegevens over de huidige ontwikkeling, waarbij hij denkt aan gegevens van het CBS. Zijn hierbij ook belastinggegevens? Ik ben namelijk van mening dat voor een inzicht in de inkomens- en vermogensontwikkeling de belastinggegevens van vrij grote betekenis zijn.

Als een van de concrete maatregelen noemt de Minister de uitbreiding van de werkingssfeer van de c.a.o. Op zichzelf is dit een zeer nastrevenswaardig doel, maar het is een zeer gecompliceerde zaak. Hoe denkt de Minister in de praktijk op basis van de huidige Wet op de collectieve arbeidsovereenkomst en Wet op het algemeen verbindend en het onverbindend verklaren van bepalingen van collectieve arbeidsovereenkomsten tot de uitbreiding van die werkingssfeer te geraken?

Wij erkennen gaarne de door de Minister geschetste betekenis van het minimumloon voor het inkomensbeleid, al zou ik zijn bijzondere aandacht willen vragen voor het feit, dat weliswaar loontrekkenden via het minimumloon de garantie van een bepaald inkomen hebben, maar niet vele tienduizenden kleine zelfstandigen, die qua inkomen aan het niveau van het minimumloon niet toekomen. Wij zouden het daarom zeer op prijs stellen als de Minister in de door hem toegezegde nota aan deze problematiek bijzondere aandacht zou willen besteden. De invoering van de minimumjeugdloonregeling beoordelen wij zeer positief, evenals de adviesaanvraag van de Minister die in de Stichting van de Arbeid aan de orde is gesteld.

Het noemen van de Stichting van de Arbeid lijkt mij een geschikt moment om over te stappen naar de min of meer dramatische ontwikkelingen rondom het centraal akkoord.

Allereerst wil ik een opmerking maken over het overleg als zodanig. Ik sta uiteraard positief tegenover het tijdig raadplegen van de achterban, maar ik krijg af en toe toch het gevoel, dat het raadplegen van de achterban er vrij gemakkelijk toe kan leiden, het plegen van reëel overleg, het werkelijk onderhandelen ernstig te bemoeilijken. Naar mijn mening is dit niet nodig, wanneer raadpleging van de achterban tijdig geschiedt en de onderhandelende partners inderdaad de nodige speelruimte meekrijgen.

In het algemeen heb ik trouwens de indruk - op deze Europacupavond schakel ik nu even op voetbaltermen over - dat in het overleg tegenwoordig toch wel van een straffere mandekking moet worden gesproken, dat er meer op de man wordt gespeeld, dat af en toe spelers zelfs het veld verlaten en daarna weer terugkeren. Er doen zich althans veel meer van dergelijke dingen voor dan wij in het verleden in de praktijk gewend waren.

Bovendien wordt af en toe krachtige taal gebruikt, die sommigen, niet-insiders onmiddellijk doet schrikken en die tot de conclusie leidt, dat met het georganiseerd overleg weinig meer is te bereiken. Ik stel er tegenover, dat het althans naar onze mening tot nu toe wat dit betreft in de praktijk is meegevallen, al moeten wij erkennen, dat de situatie, die wij op dit moment meemaken, inderdaad van zeer ernstige aard is.

In zijn brief van 6 november jl. aan deze Kamer heeft Minister Boersma een schets gegeven van de ontwikkelingen van de besprekingen rond het centraal akkoord.

Uit de weergave van feiten heeft deze Minister terecht de indruk overgehouden, dat er een centraal akkoord zou komen.

Minister Boersma: Ik vraag de geachte afgevaardigde dit toe te lichten. Waarin staat het? De slotzin van het stuk luidt als volgt: Het heeft, zoals bekend is, geleid tot voorlopige overeenstemming, behoudens raadpleging van de achterban, waarover de geachte afgevaardigde zoëven sprak.

De heer Van der Gun (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! Het is ook helemaal niet als een verwijt bedoeld. Ik constateer alleen, dat het begrijpelijk zou zijn, wanneer de Minister in het weekend in de veronderstelling leefde, dat een centraal akkoord tot stand zou komen. Hij was heus niet de enige, die dit dacht. Integendeel. Na de interventie van de Regering en de afspraken, die in het overleg van de zeven voorzitters zijn gemaakt, was het mijns inziens vrij redelijk te verwachten, dat een centraal akkoord inderdaad tot de mogelijkheden zou behoren. Afgezien van de vraag, wat de Minister precies heeft geschreven, mijnheer de Voorzitter, ben ik van mening, dat het inderdaad volkomen begrijpelijk was, dat men vrij algemeen tijdens het weekend de indruk had, dat er een centraal akkoord zou worden gesloten.

Het resultaat was helaas anders. Zoëven heb ik gesproken over het raadplegen van de achterban. Ik wijs erop, dat de opmerkingen, die ik daarover maakte, niet werden ingegeven door gebeurtenissen in de achterban van de werkgevers. In het verleden heeft het raadplegen van de achterban van de vakbeweging ook wel eens tot soortgelijke gevolgen aanleiding gegeven.

Hoe het ook zij, nu staan wij voor de vraag, wat er gelet op het mislukken van het bereiken van een centraal akkoord verder moet gebeuren. Dit is geen eenvoudige vraag, want wij leven in een tijd, waarin door nationale en meer nog internationale ontwikkelingen ons prijspeil onder grote druk staat en misschien onder nog zwaardere druk komt te staan.

Mijn fractievoorzitter sprak bij de algemene politieke beschouwingen over een drietrapsraket: revaluatie, prijzen en lonen. Nu moeten wij constateren, dat die drietrapsraket zeer moeilijk dreigt te gaan functioneren. De prijzen staan zwaar op de tocht en de lonen zijn op dit moment in hoge mate onzeker. Wij weten nu, wat de vakbeweging wil. Wij weten ook, wat de werkgevers willen, maar op dit moment weten wij niet, wat de Regering nu eigenlijk meent. Vandaar, dat in dit verband ons inziens dan ook zeer belangrijk is de vraag, of datgene, wat de zeven voorzitters zaterdag jl. bereid waren tegenover hun achterban te verdedigen, naar het oordeel van de Regering past in haar streven naar een meer rechtvaardige inkomensverdeling, de inflatiebestrijding in het algemeen en de prijspolitiek in het bijzonder. Ik vraag dit laatste in het bijzonder met het oog op de zwakkere bedrijfstakken die behalve met het bedoelde pakket, overigens evenals alle andere bedrijven, geconfronteerd worden met de aanpassing van het minimumloon, de invoering van het minimum jeugdloon en in een aantal gevallen de „equal pay”.

Wij adviseren de Regering, zich op zo kort mogelijke termijn over de situatie te beraden. Daarvoor is natuurlijk enige tijd nodig. Ik kan mij voorstellen dat het niet zo eenvoudig is, de consequenties van allerlei internationale ontwikkelingen, met name voor ons prijspeil en andere zaken, binnen enkele dagen volledig te kunnen doorzien. Wij moeten de Regering enige tijd geven. Met het resultaat van dit beraad moet men alsnog pogen overeenstemming te bereiken met de werkgevers- en werknemersorganisaties.

Wij menen dat er geen afwachtende houding moet worden aangenomen. De Regering moet deze laatste en uiterste poging ondernemen, mede met het oog op het feit dat wij leven in een situatie, waarin wij ons grote sociale onrust en stakingen nauwelijks kunnen veroorloven, om niet te zeggen: niet kunnen veroorloven.

Afhankelijk van het resultaat van een dergelijke poging en de opstelling daarbij van de werkgevers- en werknemersorganisaties zal dan het debat tussen Regering en parlement kunnen worden afgerond.

De heer Wieldraaijer (P.v.d.A.): Ziet u inderdaad nog mogelijkheden? Vindt u de houding van de werkgevers niet zodanig dat het weinig zin meer heeft?

Van der Gun

De heer **Van der Gun** (K.V.P.): Ik heb het centraal overleg 26 jaar meegemaakt. Als men op een zeker ogenblik duidelijk wordt geconfronteerd met hetgeen naar het oordeel van de Regering op dat moment maximaal aanvaardbaar is, kan een gesprek in ieder geval zinvol zijn. Die poging moet in ieder geval in de huidige situatie worden ondernomen.

De heer **Meis** (C.P.N.): U bent het toch met mij eens dat de concessies al zijn gedaan. De ondernemers zeggen nu in feite: barst maar!

De heer **Van der Gun** (K.V.P.): Bij elke onderhandeling worden wederzijds concessies gedaan. Dit is ook nu gedaan. Men moet de ontwikkeling ook niet te optimistisch tegemoet zien maar, gelet op de ernst van de situatie, geloof ik dat wij er in ieder geval recht op hebben, te weten hoe de Regering over de huidige situatie denkt. Ik sluit niet uit dat de conclusie, waartoe de Regering op een bepaald ogenblik komt, ook van invloed kan zijn op de uiteindelijke standpuntbepaling van werkgevers- en werknemersorganisaties.

Ik wil het anders formuleren. Ik ben op dit moment nog niet zo ver dat ik wil zeggen dat de zaak definitief verloren is en dat verdere gesprekken tussen werkgevers- en werknemersorganisaties geen zin meer hebben, terwijl zij op dit moment nog niet weten wat het standpunt van de Regering is en wat de Regering uiteindelijk maximaal toelaatbaar vindt.

De heer **Meis** (C.P.N.): Het toegeven aan de ondernemers toont wel aan dat zij de vinger hebben, dat zij de hele hand willen hebben en nu de Regering willen opleggen dat de lonen moeten worden gematigd.

De heer **Van der Gun** (K.V.P.): Daarop ga ik verder maar niet in.

Mijnheer de Voorzitter! ik vind het een verheugend feit dat ook nu de Nederlandse vakbeweging heeft getoond bereid te zijn, zich zo veel mogelijk te matigen. In het gesprek van zaterdag jl. was de bereidheid aanwezig dat er ook van werkgeverszijde bepaalde concessies werden gedaan. Er is toen een basis gevormd, op grond waarvan de zeven voorzitters bereid waren, in hun achterban de zaak te verdedigen. Er liggen natuurlijk nog een aantal gevoelige punten die tot nadenken zouden kunnen stemmen indien men daarmee tot in de uiterste consequentie wordt geconfronteerd.

Wij moeten ons niet op het standpunt stellen dat al bij voorbaat elk gesprek tussen werkgevers- en werknemersorganisaties in de Regering zinloos is.

Ik ga er van uit dat het, wanneer de Regering eenmaal een standpunt heeft ingenomen, zeker niet bij voorbaat tot de onmogelijkheden behoort te behoren dat het gesprek nog enig resultaat zou kunnen opleveren.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Bent u van mening, dat de Regering naar de werkgevers moet gaan en hun de ernst van de situatie duidelijk moet maken, of bent u een andere gedachte toegedaan? De werkgevers hebben het akkoord verworpen. Zij moeten, evenals wij, doordrongen zijn van de ernst van de situatie. Daarom hoor ik graag van u, in welke richting de Regering naar uw mening moet gaan.

De heer **Van der Gun** (K.V.P.): Er zijn gesprekken met de Regering geweest; ik neem aan, dat een dergelijk gesprek ook betekent, dat zij een voorlopige indruk, een voorlopige mening over een aantal facetten die aan de orde waren heeft gegeven. Het is echter volkomen redelijk, nu men moet constateren, dat werkgevers en werknemers er gezamenlijk niet uitkomen, de Regering een standpunt bepaalt. Om een voorbeeld te noemen: Minister Boersma heeft kort geleden voor de televisie gezegd, dat het de hoogste grens van het aanvaardbare zou zijn, als men tot overeenstemming was gekomen. Duidelijk is echter, dat de zaak anders ligt in een situatie, waarbij men zich ba-

seert op een overeenstemming tussen werkgevers- en werknemersorganisaties, dan wanneer er géén overeenstemming is. Door de nieuwe situatie, die is ontstaan, is het moment aangebroken dat de Regering haar standpunt moet bepalen en op grond hiervan alsnog moet proberen, met werkgevers en werknemers tot een resultaat te komen.

Hierbij ga ik ervan uit, dat het resultaat van dit gesprek in de Kamer aan de orde zal komen. Ik heb ook gezegd: wanneer deze laatste, uiterste poging is gedaan, pas dan is het moment aangebroken waarop de discussie tussen Regering en parlement hierover in een beslissende fase komt en moet worden afgerond.

Mijnheer de Voorzitter! Wij zijn dus van mening, dat deze uiterste poging moet worden gedaan en dat afhankelijk van het resultaat hiervan en van de opstelling hierbij van werkgevers- en werknemersorganisaties het debat tussen Regering en parlement over deze zaak moet worden afgerond.

Mijnheer de Voorzitter! Een enkele opmerking over de werkgelegenheid en de werkloosheidsbestrijding. Wat de karakterisering van de situatie betreft, wil ik mij in grote lijnen aansluiten bij de conclusies van de economische deskundigen in de SER. De huidige werkloosheid is slechts voor een klein deel conjunctureel, in overwegende mate structureel: door het achterblijven van de investeringen, een rationalisatiestreven, samenhangende met de ontwikkeling van de loonkosten en het niet op elkaar aansluiten van vraag naar en aanbod van arbeid.

De commissie is voorts van mening, dat de uitgetrokken middelen voor de werkloosheidsbestrijding zoveel mogelijk dienen aan te sluiten bij de aard van de bestaande werkloosheid. De Regering heeft inmiddels besloten, de investeringsaf trek voor bouwwerken in te voeren – misschien moet ik zeggen: wederom in te voeren – en 750 mln. uitgetrokken voor bestrijding van de werkloosheid, het laatste mede met het oog op de eventueel door de revaluatie toenemende werkloosheid. Voor de besluitvaardigheid en de directe reactie hierop zijn wij de Minister dankbaar, hoewel wij enige twijfels hebben met betrekking tot de besteding van dit bedrag, waarvan op dit moment nog een deel in reserve is, **meen ik**.

Wanneer ik de vraag, of de voorgestelde aanwending van de 750 mln. voldoende gericht is op de aard van de huidige werkloosheid moet beantwoorden, heb ik de neiging, hierbij ten minste een vraagteken te plaatsen. Als wij werkelijk gerichte maatregelen willen nemen, moeten wij dan niet eerst een beter inzicht hebben in wat de vraag naar arbeid en het aanbod van arbeid eigenlijk inhouden?

Ik zou het zeer op prijs stellen, als wij een gedeelte van de uitgetrokken gelden konden besteden aan een grondige doorlichting van vraag en aanbod, niet alleen omdat daardoor het nemen van gerichte maatregelen gemakkelijker wordt, maar ook uit sociaal-psychologische overwegingen. Al te gemakkelijk wordt hier en daar nog weleens gesteld dat de werklozen in ons land het klaarblijkelijk wel geloven. Er is immers, zo is de redenering, een grote vraag naar arbeidskrachten en er worden zelfs buitenlandse arbeidskrachten aangetrokken, terwijl er ruim 100 000 werklozen zijn.

Op die wijze wordt op de Nederlandse werklozen een blaam geworpen, die zij, in het algemeen, zeker niet verdienen. Ook op grond daarvan zou meer inzicht en duidelijkheid over de concrete inhoud van dat aanbod en die vraag van grote betekenis zijn.

Bij het meer afstemmen van de aanbod van arbeid op de vraag naar arbeid zal de her- en omscholing een zeer belangrijke rol kunnen en moeten spelen. Kan de Minister ons informeren waarom, al zijn goede bedoelingen ten spijt – het is ons bekend dat hij daaraan de nodige aandacht besteedt –, de her- en omscholing toch onvoldoende van de grond komt, gelet op de behoefte. Kan Nederland voor deze problemen niet mede een beroep doen op het Europees Sociaal Fonds, dat toch een beduidend ruimere taak heeft gekregen?

Van der Gun e. a.

De door de Minister verbeterde loonkostensubsidieregeling kan ook een bijdrage leveren tot het bij elkaar brengen van vraag en aanbod, evenals het wetsontwerp over de loonsuppletie.

Bij de verdeling van de 750 mln. heeft de Minister, ons inziens terecht, veel aandacht besteed aan de bouwnijverheid. Het bouwbedrijf wordt op wat langere termijn geconfronteerd met een afnemende activiteit bij de bouw van nieuwe woningen. Het is zeer de vraag of de zogenaamde vernieuwbouw tijdig als compensatie kan gaan fungeren. Is de Minister in staat ons, met betrekking tot die compenserende mogelijkheden, enig inzicht te geven in de feitelijke en de te verwachten situatie?

Ik vraag tot slot de bijzondere aandacht van de Minister voor de problemen die op dit ogenblik in Twente en Oost-Gelderland ontstaan. Men heeft daar te kampen met een grote werkloosheid, terwijl de ontwikkeling van de dienstensector sterk achterblijft bij het gemiddelde.

Heeft de Minister al een indruk van de consequenties die de afnemende werkgelegenheid in het westen van het land heeft voor de werkgelegenheid in Brabant en met name in West-Brabant?

De heer **Hermesen** (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! Alvorens enige opmerkingen te maken over het vraagstuk van de verdere democratisering van het bedrijfsleven en de problematiek van de sociale zekerheid, zoals die thans op ons afkomt, zou ik enkele andere ons inziens toch niet zonder belang zijnde zaken willen belichten, die anders misschien vandaag en morgen iets te veel naar de achtergrond zouden kunnen verschuiven.

Zo constateert de Minister in feitelijk de laatste paragraaf van de memorie van toelichting, dat aard en omvang van de emigratie zich hebben gestabiliseerd en spreekt hij de verwachting uit dat het overleg over de aanpassing van de bestaande organisatie van de betrokken diensten en instellingen nog in 1973 zal worden afgerond. Gaarne zou ik van de Minister de verzekering ontvangen dat hij ervoor zal zorgen dat die afronding ook inhoudt een voor alle betrokkenen alleszins verantwoorde afvloeiingsregeling, beter gezegd een goede en ruime sociale paragraaf, die met de belangen van deze werkers die zich daar soms jarenlang voor hebben ingezet, volledig rekening houdt.

Van 1946 t/m 1972 emigreerden via deze diensten en instellingen 481 288 personen. Minstens 400 000 vonden blijvend elders een bestemming. Uitgaande van hun leeftijdsopbouw kan rustig worden gesteld – ook al lopen schattingen uiteen – dat zonder dit actieve emigratiebeleid, wij boven het huidige bevolkingsaantal thans nog eens voor 1,2 tot 1,5 mln. mensen méér geluk, welvaart, welzijn binnen eigen land zouden hebben moeten trachten te verzekeren. Hier past een woord van waardering voor het actieve ondersteunende beleid van achtereenvolgende Ministers van Sociale Zaken en Volksgezondheid. Ook voor deze Minister die – ik meen dat uit die paragraaf toch wel te mogen afleiden – er van uitgaat, dat emigratie ook thans voor velen nog een alleszins verantwoorde stap kan zijn.

Ik hoop, dit onderwerp afsluitend, in het antwoord van de bewindsman duidelijk te mogen beluisteren dat, binnen het bestek van de beschikbare middelen, voldoende ruimte zal worden gelaten voor de maatschappelijke organen om hun functie in de richting van de individuele emigrant te kunnen blijven vervullen.

Mijnheer de Voorzitter! De passage in de memorie van toelichting over de beroepskeuzevoorlichting verdient ook dit jaar onze aandacht. De Minister heeft, gelet op de vraagstukken die hier rijzen rond de taakstelling zowel van de schooladviesdiensten als van de bestaande bureaus voor school- en beroepskeuze, zijn ambtgenoot van Onderwijs en Wetenschappen voorgesteld gezamenlijk een adviesaanvraag te richten aan de Raad voor de Beroepskeuzevoorlichting. Dat lijkt ons juist. Kan hij ons intussen al informeren over de reacties van zijn ambtgenoot op dit, naar wij menen te weten, reeds in februari

Hermesen

II. gedane voorstel? Valt een dergelijke adviesaanvraag binnenkort te verwachten?

Ons inziens zal – óók bij een optimaal werkend systeem van schooladviesdiensten – een zeer ruim arbeidsveld voor de bestaande bureaus voor school- en beroepskeuze overblijven. Delen van dat veld kwamen tot nu toe wellicht nauwelijks toe aan een goede bewerking. Wij zijn nog ver af van een situatie waarin het apparaat een omvang zal hebben bereikt, in staat om jeugdigen en ouderen, schoolgaanden en werkzoekenden, validen en mindervaliden, kortom allen die behoefte hebben aan voorlichting en advies, steeds direct de nodige adequate hulp te bieden!

Blijkens de cijfers die ons bereikten, heeft een meerderheid van de bijzondere instellingen, het jaar 1972 met belangrijke nadelige saldi moeten afsluiten. Zulks ten gevolge van het structureel achterblijven van de vergoeding voor materiële uitgaven en vooral de onmogelijkheid om, terwijl reeds op 1 januari 1972 het subsidie van 75 naar 70 pct. verlaagd werd, de retributies eerder dan per 1 september 1972 te verhogen. Retributies die voor velen uit de lagere inkomensgroepen toch al een belemmering vormen. De bureaus stellen, dat het om sociale redenen onmogelijk is, de tarieven te baseren op het reële uitgavenniveau. De Minister slaagde erin voor 1974 het subsidie op 70 pct. te houden, zo schrijft hij in de memorie van toelichting. Maar wij vragen ons wel af, of niet getracht moet worden in de volgende begroting ruimte te vinden, niet alleen voor een wat meer dan beperkte uitbreiding van de activiteiten van deze bureaus, maar óók om te komen tot een herstel van het voorheen geldende subsidiepercentage.

Op ons inziens goede gronden ten slotte bepleitte het zogenaamde Centraal Comité Beroepskeuzevoorlichting reeds in december 1972 bij de Minister een belangrijke verhoging van het voor dit comité geldende subsidie. Dat lijkt ons noodzakelijk, wil het Centraal Comité haar taak zowel ten opzichte van de overheid als ten opzichte van de bureaus enigermate adequaat kunnen vervullen. Voor 1974 is echter hetzelfde bedrag geraamd. Voorlopige becijferingen zouden hebben aange-toond dat hieraan toch reeds voor 1974 tegemoet zou kunnen worden gekomen door enige verschuiving binnen het betreffende begrotingsartikel (ik meen artikel 71). Indien dat juist is, wil de Minister dan overwegen of hij aan deze oplossing zal kunnen meewerken?

De werkende jongeren zijn – ik denk aan het minimumloon en de werkloosheid – door collega Van der Gun al ten tonele gevoerd, Van mijn kant zou ik nog eens willen onderstrepen dat wij in gespannen verwachting zijn van de door de SER aan de Minister uit te brengen adviezen over hun financiële positie, hun rechtspositie, de wijziging van het B.W. inzake hun vakantieduur en het jongerenstatuut, een zaak waarvoor door ons in verschillende toonaard al jaren wordt gepleit. Vooral nu invoering van de tweede dag partiële leerplicht voor de deur staat, begint het advies over hun financiële positie, de praktijk- of stagevergoeding te dringen. Waar wij in bijlage I van de memorie van toelichting achter de betreffende adviesaanvragen lezen, dat deze in behandeling zijn bij twee SER-commissies en zich nog in het stadium van voorbereiding bevinden, vragen wij ons af, waarop de hoop en de verwachting van de Minister stoelt dat die adviezen op korte termijn zullen worden uitgebracht. Is het de SER voldoende duidelijk dat het hier urgente zaken betreft?

In dit kader zou ik de bewindslieden – en met name de Staatssecretaris – willen vragen om in hun contacten speciaal met de Minister van Landbouw en Visserij en met de Staatssecretaris voor het midden- en kleinbedrijf niet te vergeten, dat er nog een kameruitspraak ligt, waaraan ik niet geheel onschuldig ben, die aandringt op een oplossing voor die groep partieel leerplichtigen uit gezinnen van zelfstandigen, die wij vorig jaar geen recht op kinderbijslag konden toekennen en op dat punt in de kou hebben moeten laten staan.

Een volgende vraag: Bestaat in het bedrijfsleven inderdaad de neiging – deze zou zelfs uit afgesloten c.a.o.'s blijken – doorbetaling van loon wèl te verzekeren bij deelname aan op-

Hermesen

leidingen van de leerlingstelsels en niet als men de partiële leerplicht bij de vormingsinstituten vervult? Zo ja, hoe denkt de Minister deze discriminatoire lijkende situaties te beïnvloeden?

Ook zijn wij niet gerust over het antwoord op de vraag of het bedrijfsleven ook bij invoering van de tweede dag partiële leerplicht zich wel zo positief zal opstellen ten opzichte van de plaatsing van de desbetreffende jongeren in het bedrijf. Zij zouden hier bepaald ernstig door gedupeerd kunnen worden.

Met de Minister het grote belang onderstrepend van een goede en ruime voorlichting over de tweedagenprogramma's, wil ik hem vragen deze zaak bijzonder nauwlettend te volgen en zo nodig grote invloed aan te wenden. Het bedrijfsleven dient deze voor het welzijn van de jongeren zeer belangrijke zaak uiteindelijk ook als een stuk gezond eigenbelang te zien. Ik sluit mij in dit verband nog aan bij de opmerking, die de heer Wieldraaijer zal maken, zoals ik weet, ten aanzien van het arbeidsverbod voor jeugdigen in het kader van de partiële leerplicht.

Het zuiver beschrijvend karakter van de desbetreffende paragraaf in de memorie van toelichting doet ons de Minister met nadruk vragen: Waar staat de bezitsvorming in het beleid van dit kabinet? Een veelomvattend bezitsvormingsbeleid en een klimaat waarin dat gedijen kan, achten wij bepaald een zaak, die niet mag worden afgezwakt. De gebruikte slotzin voor deze paragraaf op blz. 18 rechterkolom, suggereert meer dan zij waard is; de drie daar genoemde spaarloonregelingen bestonden reeds bij invoering van de desbetreffende begeleidingswet op 1 januari jl. Kan de Minister meedelen of, en zo ja in welke bedrijfstakken of grote ondernemingen, thans serieus en concreet spaarloonvoorstellen in de onderhandelingen zijn betrokken?

Even grijpend naar de begroting van het bezitsvormingsfonds 1974, lees ik, dat - uitgaande van het maximum per lening van f 2400 - geraamd is, dat in 10 000 gevallen zal kunnen worden voldaan aan een aanvraag voor een renteloze lening. In het tweede kwartaal van dit jaar zijn er - blijkens het antwoord op door collega Van Zeil en mij gestelde vragen - 5443 aanvragen ingediend. Hier zal een zekere „inhaal” hebben meegeteld, toen men op 1 april jl. opnieuw kon aanvragen. Maar zal straks het voor 1974 verwachte aantal van 10 000 niet te laag blijken te zijn geraamd? Komen wij, als dat zo blijkt te zijn, dan niet opnieuw voor de vraag de werking van de wet op te schorten? Zou de Minister - ik voorzie dat wij daarin toch in een volgend jaar terecht komen - tijdig willen bezien of in zulk een situatie de middelen van het fonds niet op enigerlei wijze kunnen worden aangevuld? Dat lijkt ons, gelet op het grote belang van deze zaak, het tijdig overwegen waard.

Mijnheer de Voorzitter! Bij de algemene beschouwingen heeft mijn fractievoorzitter op 9 oktober jl. gewezen op de ruimte, die er voor het vrije ondernemen, bij alle grote veranderingen die zich in de samenleving voltrekken, bij de behoefte aan grotere spreiding van macht, aan verdergaande democratisering van de onderneming, bepaald moet blijven. Dat vrije ondernemen is minder een minder een zaak van één man of van een klein college. Daarin speelt de onderneming als geheel een steeds grotere rol. Wij begrijpen, zó gezien, de voortgaande discussie over structuur, plaats en taak van de ondernemingsraad. Maar als in die discussies beklemtoond wordt dat de ondernemingsraad primair gezien moet worden als een orgaan van belangenbehartiging van de werknemers binnen de onderneming en als het zijn van „overlegorgaan” grotendeels zoal niet geheel naar achteren verdwijnt, miskent men - ik heb daar namens mijn fractie bij de behandeling van de huidige wet in deze Kamer op 9 september 1970 op gewezen, zoals de Minister zich zal herinneren - de grote waarde van het „in-gebed” zijn van die belangenbehartiging in het overleg. Dan dreigt men ons te beroven van ons inziens uiterst belangrijke overlegstructuren, die wij nauwelijks 2½ jaar geleden een nieuwe wettelijke vorm gaven, ruimhartig tegemoet komend aan bij de vakbeweging na het vrijwel unaniem daarover uit-

gebrachte SER-advies nog levende, deels nieuw opgekomen verlangen.

Men versta ons goed! De mate waarin medezeggenschap, medebeslissingsbevoegdheid wordt toebedeeld aan bedrijfs-genoten, de bevoegdheden die de OR toekomen, het zijn zaken die voor soms snelle ontwikkeling vatbaar zijn! Wij vinden het niet onjuist dat de Minister thans zijn adviesaanvraag aan de SER heeft laten uitgaan en wij zijn bereid te erkennen dat een discussie over de eventuele uitbreiding van de bevoegdheden van de OR het beste kan plaatsvinden in het licht van een beschouwing over taak en samenstelling daarvan. Maar als ik op de blz. 16 en 17 van de memorie van toelichting lees hoe het staat met de uitvoering van de nu geldende wet, vraag ik mij af, of zij die nu zo stoer op een snelle en uiterst radicale wijziging daarvan aandringen, niet bevoor-deren, dat de participerende bedrijfs-genoten zichzelf voorbij hollen.

Begin augustus had, althans formeel, pas 51 pct. van de ondernemingen waarvoor de wettelijke verplichting geldt, een OR. In 30 pct. (waarvan het in 38 pct. gaat om ondernemingen in industrie en ambacht) was er wel een ander soort overlegorgaan, maar het laat zich raden hoe dat gevormd is, hoe samengesteld, welke bevoegdheden dat heeft en hoe het functioneert. In 19 pct. van de ondernemingen was nog geen enkel overlegorgaan. Dit ondanks de bevoegdheden van zowel bedrijfs-genoten als vakbonden, de instelling af te dwingen. Daarnaast blijken de op de wet stoelende ondernemingsraden nog in lang niet alle gevallen te functioneren. Er mankeert - dat stelt niet alleen de werkgeversorganisatie, maar erkent ook duidelijk de vakbeweging - nog enorm veel aan vorming en scholing van zowel de voorzitters als de gekozen leden van deze organen.

Ons doet dan ook de grote haast die nu van de SER gevraagd wordt om over een zo belangrijke zaak nog binnen een jaar met een voldragen, goed gefundeerd advies te komen - een advies dat vanwege de grote betekenis juist hier van de overleggedachte toch zo unaniem mogelijk dient te zijn - ietwat overtrokken aan. Door het tempo dat hier gepland wordt, dreigt ons inziens wezenlijk schade te worden toegebracht aan de van allen gevraagde democratische gezindheid zonder welke geen enkele overlegstructuur, geen enkele vorm van medezeggenschap, van medebeslissingsbevoegdheid - en wij zijn bepaald geen tegenstander van uitbreiding daarvan - werkelijk kan slagen.

Naast de vraag die wij aan de Minister zouden willen stellen, te bevorderen dat een volgende enquête ook duidelijk inzicht verschafft in samenstelling, inhoud en bevoegdheden van de niet op de wet stoelende overlegorganen en in de oorzaken waarom een hoog percentage ondernemingen het wettelijk orgaan nog niet kent, zouden wij hem op het hart willen binden - en daarmee blijven wij volledig openstaan voor een positieve benadering van zo nodig ingrijpende wetswijzigingen - er toch aan te denken, dat geduld hier een bepaald duidelijke vorm van wijsheid is.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil mij ten aanzien van het hoofdstuk sociale zekerheid in verband met de beperkte tijd bepalen tot enige opmerkingen, mede omdat daarover straks nog woordvoerders van een tweetal met ons speciaal bevriende fracties, een aantal opmerkingen zullen maken.

Het premiepercentage voor sociale verzekeringen is in vier jaar tijd gestegen van 38,4 naar 44,8. Het zal in 1974 de 46 ruim overschrijden. Gelet op enige korte termijnverlangens en de te verwachten autonome prijsstijgingen ligt een welhaast magisch klinkend cijfer van 50 pct. binnen deze kabinetsperiode in het verschiet. Die premiedruk wordt zwaar, door een niet gering deel van onze bevolking reeds tó zwaar genoemd. Het is echter de prijs die wij hebben te betalen voor een stuk inkomensbeleid, waardoor in 1973 ruim 28 mld. grotendeels naar de zwakkere groepen uit onze samenleving toevloeit. Terecht wijst de memorie van toelichting op de grote betekenis daarvan. Juist in dat licht krijgen cijfers bepaald een andere,

Hermesen

veel positievere waarde; een betekenis waaraan in de discussies over het terugdringen van te grote, niet gerechtvaardigde inkomensverschillen nogal eens te lichtvaardig voorbij wordt gezien.

Wel dwingt het ons, dwingt het allen die daar mede-verantwoordelijk voor zijn, tot grote omzichtigheid en grote zorgvuldigheid. De bewindslieden stellen daarbij thans, naast de voortdurende herbezinning op zowel het systeem als de inhoudelijke verworvenheden daarvan, met nadruk in dat verband kostenbeheersing, kostenbewaking aan de orde. Wij hebben in de inmiddels uitgegane adviesaanvraag aan de SER, waarvan wij hedenmorgen door middel van een persbericht een korte samenvatting bij de stukken vonden, beraad gevraagd om tot beter inzicht in de kostenontwikkeling, betere prognose en betere kostenbeheersing te kunnen komen.

Maar verwachten zij langs de weg van een grotere kostenbeheersing, kostenbewaking, langs de weg van het als het ware in intercommunicerende vaten brengen van reservefondsen en liquiditeiten, de autonome kostenstijging, waarvan de omvang ons telkens opnieuw voor onaangename verrassingen plaatst, structureel te kunnen indammen? Of moeten wij hierin veel meer zien een slechts voor korte tijd wat minder structureel verkrijgen van enige grotere ruimte, waardoor zij iets meer speling krijgen, om naast de ruimte verkregen door het streefcijfer van 3 pct. waarmede de premiestijging binnen deze kabinetperiode dient te worden beperkt, urgente verlangens te kunnen realiseren? Of voorzien zij dat de autonome kostenstijging zelfs niet door die 3 procent-norm zal kunnen worden opgevangen? Is het niet noodzakelijk voor een evenwichtig beleid op dit terrein, óók als het gaat om herwaardering van bestaande verworvenheden, óók als het gaat om de realisering van nieuwe wensen, een veel betrouwbaarder en over verschillende jaren heenreikend inzicht te hebben in die te verwachten autonome stijgingen dan thans het geval is? Is hier niet een verschuivende meerjarenraming te verkrijgen, die zo nodig telkens door een continue informatiestroom snel kan worden bijgesteld?

Wij hebben – een volgend punt – van de bewindslieden wel duidelijk de verzekering gekregen, dat een zeer belangrijke, en ook uit het oogpunt van een allesomvattend inkomensbeleid, zaak als het wetsontwerp VAO voor het einde van dit zittingsjaar – de Staatssecretaris noemde ergens in het land juni/juli – zal worden ingediend, al weet de Minister nog niet, zo heeft deze op weer een andere plaats gezegd, of de centen ervoor aanwezig zullen zijn. Er mag geen misverstand over ontstaan; erkennend dat het noodzakelijk lijkt deze volksverzekering gefaseerd in te voeren, moet naar onze mening de fasering van deze bodemverzekering niet hieruit gaan bestaan, dat de bodem zelf ervan voor de groep waarvoor zij het meest urgent lijkt, de zelfstandigen, ook weer gefaseerd ingevoerd gaat worden. Niet lichtvaardig mag worden besloten de kosten ervan geheel buiten de 3 procent-norm te houden. Ik hoop daarover toch wat meer inzicht te krijgen in het antwoord van de Staatssecretaris. Wij vertrouwen voorts dat de bewindslieden zo enigszins mogelijk er toch aan zullen kunnen vasthouden in die eerste fase mee te nemen ook de geboorte-invaliden en zij die voor de leeftijd dat zij in het arbeidsproces konden worden opgenomen, getroffen zijn door invaliditeit.

Ten slotte nog enige verspreide zaken uit deze omvangrijke materie. Wij hebben op 13 juni aan de Staatssecretaris verzocht een indringend onderzoek in te stellen naar de vraag of het juist is, dat missionerende orden en congregaties en zendingsorganisaties niet of niet meer in staat zijn de premies op te brengen, benodigd om de wettelijke mogelijkheid te realiseren, missionarissen en zendelingen, werkers, die zich vaak reeds jarenlang belangeloos in dienst van hun medemens stelden, te doen delen in de mogelijkheden van de Ziektewet en de WAO.

De Staatssecretaris heeft deze vragen nog niet kunnen beantwoorden. Hoever is het onderzoek op dit punt gevorderd? Als dat onderzoek onze waarnemingen bevestigt, willen wij er bepaald bij hem op aandringen niets na te laten om zijn col-

Hermesen e. a.

lega's van CRM en zijn collega die de de ontwikkelingssamenwerking behartigt, ervan te overtuigen dat hierbij aanvullende maatregelen dienen te worden genomen.

Kan reeds een mededeling worden gedaan over het tijdstip waarop de memorie van antwoord kan worden verwacht op het voorlopig verslag bij wetsontwerp nr. 12 270 tot wijziging van de WWV? De bewindslieden weten dat naast de kritische houding die door zeer vele leden in deze Kamer ten opzichte van de voorgestelde wijziging voorsnog wordt ingenomen, door hen ook is aangedrongen op enige huns inziens positieve verbeteringen die wenselijk zijn in deze wet. Ik denk aan de gehuwde werkende vrouw, de hoogte van het uitkeringspercentage bij langdurige werkloosheid en ook aan bepaalde categorieën zelfstandigen. Wij zouden het betreuren als deze zaken, omdat de voorgestelde wijziging van artikel 14 een, overigens ook bij ons, ongunstig onthaal heeft gevonden, pas met grote vertraging aan de orde zouden kunnen komen.

Kan in verband met de vorig jaar aangebrachte wijziging in de BKR-regeling, waarbij bepaalde leeftijdsgroepen er voortaan buiten vielen, ook worden meegedeeld wat het effect daarvan is geweest? Zijn daardoor bij sommige jonge kunstenaars geen te grote moeilijkheden ontstaan?

Gaarne zouden wij worden geïnformeerd of het juist is, dat toepassing van de loonregeling van 1 juli jl. voor de beschutte werkplaatsen en andere WSW-objecten vrij grote moeilijkheden heeft veroorzaakt. Wat waren de oorzaken daarvan? Zijn die moeilijkheden intussen in voldoende mate ondervangen en op welke wijze? In welke omvang moest daarbij een beroep worden gedaan op de zogenaamde garantiebepalingen?

Ik zou nog willen wijzen op het feit dat zij, die voor een observatieperiode in WSW-verband zijn geplaatst, gedurende die periode niet alleen geen aanspraak op enig loon hebben, maar ook niet verzekerd zijn krachtens de sociale verzekeringswetten en hun eventuele reiskosten naar en van het werkobject niet vergoed krijgen. Ik meen dat hier – zij het niet in alle gevallen – toch een hiaat te bespeuren is waarin voorzien dient te worden.

Ten laatste vraag ik de bewindslieden of zij bereid zijn te overwegen of het geen aanbeveling verdient als een nuttige bijdrage aan de thans acuut gevraagde zuinigheid met het energieverbruik, tot een algemene sluiting te komen van de beschutte werkplaatsen voor de week van 23–30 december a.s. Er zijn dan formeel slechts drie en dan nog door twee kerstdagen onderbroken werkdagen. Wel zou dan een oplossing moeten worden gevonden voor hen, die, in tegenstelling tot hun mede-arbeiders, met het oog hierop nog vakantiedagen hebben gereserveerd. Ik meende deze vraag, ook al was zij niet geprogrammeerd, gezien het acute karakter ervan te mogen stellen.

De heer **Van Gorkum** (P.P.R.): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil twee opmerkingen vooraf maken. De eerste betreft het centraal akkoord. De behandeling van de begroting van het Ministerie van Sociale Zaken staat in deze periode van het jaar altijd in het teken van de actualiteiten op het loonfront. Dat is eigenlijk jammer, want het betekent, gelet op onze zeer beperkte spreektijd, dat tal van andere zaken daardoor niet aan de orde kunnen komen. Materiële zaken krijgen zo meer aandacht dan immateriële. Loonstijgingen gaan boven veranderingen in de arbeidsverhoudingen.

Wij zouden daar afstand van willen nemen en rustig willen afwachten wat de c.a.o.-onderhandelingen per bedrijfstak gaan opleveren. Het was te voorzien, dat de werkgevers zouden willen profiteren van de omstandigheden. Elke week dat de olieboycot langer duurt wordt hun onderhandelingspositie alleen maar sterker. Met het Arabische mes in de rug kunnen zij de bonden nog tot veel verder gaande concessies dwingen. Van enige solidariteit tussen werknemers- en werkgeversorganisaties behoeft men, ook in deze situatie, absoluut niets te verwachten. Dat is opnieuw gebleken.

Wat wij van de Minister verwachten, is dat hij zo spoedig mogelijk met het wettelijk kader komt dat hem in staat stelt,

Van Gorkum

het akkoord van maandag jongstleden in de vorm van een loonmaatregel af te kondigen, maar dan wel met de opmerking: Zodra zich moeilijkheden in de bedrijfstakken gaan voordoen. Zover is het nog lang niet.

Minister **Boersma**: U doelt niet op artikel 8, begrijp ik.

De heer **Van Gorkum** (P.P.R.): Ik bedoel niet artikel 8.

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Als het in de bedrijfstakken moet gebeuren, komt men toch bij artikel 8. Als het om een algemene maatregel gaat, kan een ander artikel worden toegepast.

De heer **Van Gorkum** (P.P.R.): Wij zouden de Minister alleen willen vragen, nu en met spoed het wettelijk kader te creëren dat hem in staat stelt, te zijner tijd, als de onderhandelingen in de bedrijfstakken mislukken of op moeilijkheden uitlopen, het wettelijk kader bij de hand te hebben om een loonmaatregel af te kondigen.

De heer **Roolvink** (A.R.P.): Ik dacht dat u zo'n voorstander van de vrijheid van werkstaking was. Wilt u dat op deze manier nu al verbieden?

De heer **Meis** (C.P.N.): Is dat de opvatting van de kritische vakbeweging die u nu staat te verdedigen?

De heer **Van Gorkum** (P.P.R.): Ja en dat wil ik ook wel toelichten. Mijnheer de Voorzitter, houdt u mijn spreekwoord een beetje in de gaten?

De **Voorzitter**: U hebt alle vrijheid, op interrupties te antwoorden.

De heer **Van Gorkum** (P.P.R.): Mijnheer de Voorzitter! Het is bekend dat wij geen grote en warme voorstanders zijn van een centraal akkoord. Wij zijn echter toch wel zover mede verantwoordelijk voor de huidige gang van zaken, met name de olieboycot van dit moment en wij zien ook zo duidelijk dat de werkgevers die altijd geporteerd waren voor een centraal akkoord. . . .

De heer **Keja** (V.V.D.): U bent toch niet verantwoordelijk voor de olieboycot?

De heer **Van Gorkum** (P.P.R.): Mag ik even mijn zin afmaken? Op dit moment profiteren de werkgevers van de huidige economische situatie door een beslissing uit te stellen, in de verwachting dat de economische chaos over een aantal maanden ten gevolge van de olieboycot zo groot zal zijn, dat zij alsnog belangrijker concessies van de bonden zullen verkrijgen dan tot nu toe het geval is.

De heer **Meis** (C.P.N.): Precies, dat is volkomen juist; werkgevers zijn alleen maar solidair met hun brandkast en daarom moet je ze bestrijden!

De heer **Van Gorkum** (P.P.R.): Juist, maar je moet ze niet de gelegenheid bieden om gebruikmakend van de huidige olieboycotmoeilijkheden de bonden te dwingen om nog verder gaande concessies te doen dan afgelopen maandag zijn gedaan.

De heer **Meis** (C.P.N.): Deze regering met de P.P.R. erin moet achter de arbeiders gaan staan en tegen de werkgevers optreden. Dat zou toch stroken met het program van een vooruitstrevende regering!

De heer **Van Gorkum** (P.P.R.): Ik ben bezig te betogen, dat wij de belangen van de werknemers duidelijk in de gaten willen houden.

De heer **Keja** (V.V.D.): U wilt dat toch niet doen door nu niet alleen de kritische vakbondsbestuurders maar ook de anderen in te pakken in een wettelijk kader? Dat vraagt u namelijk van de Minister.

De heer **Van Gorkum** (P.P.R.): Ik vraag de Minister, een wettelijk kader te scheppen – nog geen loonmaatregel te nemen; ik denk hierbij aan een noodwetje – waardoor hij te zijner tijd, als wij kunnen zien hoe de situatie in Nederland is en hoe de onderhandelingen in de bedrijfstakken verlopen, een wettelijk kader tot zijn beschikking heeft om alsnog in te grijpen, wanneer de situatie ten gevolge van de olieboycot daartoe aanleiding geeft.

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Is de heer Van Gorkum bang dat de bonden door de olieboycot zich laten verleiden tot te veel concessies?

De heer **Van Gorkum** (P.P.R.): Zo kan men het stellen. Ik kan mij voorstellen, dat de olieboycot zodanige gevolgen voor de werkgelegenheid in Nederland heeft, dat de vakbonden genoodzaakt zullen zijn ter wille van de werkgelegenheid en ter wille van de dan ontstane situatie nog verdergaande concessies te doen dan zij nu hebben gedaan.

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): De Regering behoeft dan geen rekening te houden met die werkgelegenheid, want die concessies zijn dan kennelijk nodig.

De heer **Roolvink** (A.R.P.): Hebt u dan niet zoveel vertrouwen in het beleid van die organisaties, dat zij ook zonder u wel de wacht bij hun belangen kunnen betrekken?

De heer **Van Gorkum** (P.P.R.): Helaas heb ik het vertrouwen in die organisaties, met name in die werkgeversorganisaties, niet.

De heer **Roolvink** (A.R.P.): Het gaat hier uitdrukkelijk om de werknemersvakorganisaties. Daarover spreekt u. Als die in bepaalde omstandigheden naar uw opvatting tot te vergaande concessies bereid zijn, zou de Regering in uw filosofie moeten optreden. Zo heb ik u althans begrepen. Heeft u het vertrouwen niet, dat die organisaties ook zonder uw aansporing zelf wel de wacht bij hun belangen kunnen betrekken?

De heer **Van Gorkum** (P.P.R.): Ik heb uitvoerig betoogd, dat ik nog geen reden heb te zeggen, dat de Regering op dit moment moet ingrijpen, dat ik het vertrouwen heb, dat de vakorganisaties bij de komende c.a.o.-onderhandelingen in de bedrijfstakken zich zullen weren. Ik heb vertrouwen in de kracht en de redelijkheid van de Nederlandse vakbeweging.

Ik kan mij echter omstandigheden voorstellen, veroorzaakt door de olieboycot, waardoor de verantwoordelijkheid van de Regering een rol mee gaat spelen.

De heer **Roolvink** (A.R.P.): Dat kan ik mij ook heel goed voorstellen. Het heeft echter niets te maken met de vraag, die ik aan u heb gesteld. U ging uit van de premisse, dat de vakbonden als gevolg van een verslechterde economische situatie, waarbij u als voorbeeld de olieboycot noemde, te ver zouden gaan in het doen van concessies. Dat was uw stelling. Daarop was mijn vraag: heeft u dan geen vertrouwen in de organisaties van de werknemers? Ik zeg het met nadruk zo om niet misverstaan te worden.

De heer **Van Gorkum** (P.P.R.): Het gaat niet om de vraag, of ik al dan niet vertrouwen in de werknemersorganisaties heb. Het gaat om de economische situatie die op een gegeven moment kan ontstaan.

Van Gorkum

De heer Roolvink (A.R.P.): Ik wil de vergadering niet langer ophouden, maar vraag de heer Van Gorkum dringend op mijn vraag te antwoorden, wat mij betreft met „ja” of met „neen”.

De heer Van Gorkum (P.P.R.): Ik heb voldoende vertrouwen in de werknemersorganisaties. Vandaar mijn opmerking, dat ik die onderhandelingen rustig afwacht. Ik kan mij echter omstandigheden voorstellen, waaronder de werknemersorganisaties door bij voorbeeld de olieboycot met de rug tegen de muur komen te staan.

Mevrouw Barendregt (P.v.d.A.): Ik wil de heer Roolvink nog even herinneren aan datgene, wat de heer Van Gorkum zoëven eveneens heeft gezegd, namelijk: „Zo ver is het nog lang niet”. De heer Van Gorkum duidt alleen op de mogelijkheid, dat er moeilijkheden zouden kunnen ontstaan.

De heer Meis (C.P.N.): Hij pleit er overigens wèl voor, een vroeger Roolvink-wetsontwerpje aangenomen te krijgen in de Kamer.

De heer Roolvink (A.R.P.): Ik zal mij in die broedertwist niet mengen, mijnheer de Voorzitter! Ik heb echter nog steeds geen antwoord op mijn vraag gekregen. Het gaat er ten principale om, dat de heer Van Gorkum zegt, dat het wel eens zo ver kan komen, dat de vakorganisaties de eigen belangen niet voldoende meer zien en dat de Minister dan tijdig moet zorgen voor een wettelijk kader om te kunnen ingrijpen. Ik kan erin komen, dat er situaties kunnen ontstaan, waarin de Minister over bevoegdheden moet kunnen beschikken, echter op een geheel andere grond dan de heer Van Gorkum. Ik kan mij nauwelijks voorstellen dat, wanneer de vakorganisaties bepaalde concessies doen, dat dit concessies aan de werkgevers zijn. Het kunnen ook concessies aan hun eigen belangen zijn. Dat is ook een aspect van de zaak dat niet buiten beschouwing moet blijven.

De heer Van Gorkum (P.P.R.): Mijnheer de Voorzitter! Als de heer Roolvink dit zo stelt, zou hij nader de consequenties moeten bezien van hetgeen ik heb gezegd over de uitzonderlijke situatie van een olieboycot en de opstelling van de werkgeversorganisaties op dit moment die nu voor het eerst een centraal akkoord hebben verworpen. In het algemeen hebben ook zij daar belang bij. Als de werkgevers op grond van die olieboycot toesturen naar een situatie in Nederland, waarin acties door de vakbonden worden genomen om een zodanige economische chaos in Nederland te scheppen waardoor het kabinet-Den Uyl in een moeilijke situatie zou komen te verkeren, dan ben ik van mening dat de Regering op dat moment de mogelijkheid moet hebben om in te grijpen. Het is de afgelopen dagen duidelijk geworden, dat de verantwoordelijkheid van de werkgeversorganisaties zich niet in het belang van ons land laat gelden.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zou graag mijn tweede voorlopige opmerking willen maken, die betrekking heeft op de SER-adviezen. Behalve de actualiteiten op het loonfront is er nog een tweede factor die de begrotingsbehandeling frustreert en dat zijn de SER-adviezen.

Tal van punten waarover ik met de Minister zou willen praten, zijn bij voorbaat geblokkeerd. De Minister zal antwoorden dat er een adviesaanvraag loopt. Hoogstens zal hij willen toezeggen nog eens bij de SER op spoed aan te dringen en verder gaan wij over tot de orde van de dag. Inmiddels liggen stapels adviesaanvragen bij de SER, onze diepvries-ijskast, trouw bewaakt door een voor de publiciteit ongenaakbare, nationale ijsbeer. Naarmate de SER meer kritiek ondervindt en slechter functioneert, raakt onze parlementaire democratie verder in het slop, want de Minister is met handen en voeten aan de SER gebonden. Artikel 41, lid 2, van de Wet op de Publiekrechtelijke Bedrijfsorganisatie verplicht hem advies

te vragen omtrent alle belangrijke maatregelen op sociaal of economisch gebied, welke hij voornemens is te treffen, tenzij het landsbelang zich daartegen verzet. Ik wil er geen misverstand over laten bestaan dat mijn fractie net zo lang tegen dit artikel storm zal lopen tot het verdwenen is. Wij hebben geen bezwaar tegen SER-adviezen, zoals omschreven in artikel 41 lid 1. De Minister kan advies vragen en de SER kan eigener beweging advies geven, geheel akkoord, maar een verplichting die de parlementaire democratie tot machteloosheid doemt, dient ten spoedigste te verdwijnen. De Minister moet te allen tijde een politieke beslissing kunnen nemen.

Ik kom nu tot de begroting.

Voorop zou ik willen stellen dat onze kritische benadering van deze begroting geen afbreuk doet aan de waardering voor deze bewindslieden. Daarom juist hebben zij er recht op onze uitgangspunten te kennen. Wij hadden gehoopt dat deze begroting in het teken zou staan van democratisering en openbaarheid op sociaal-economisch terrein. Dat is helaas niet het geval.

De benadering van de belangrijkste vraagstukken – werkgelegenheid, inflatiebeleid, inkomensbeleid – is nog steeds traditioneel, Keynesiaans, voorzichtig bijsturend, met grote tolerantie voor het vrije spel van nationale en internationale ondernemers.

Werkgelegenheidspolitiek wordt bedreven via een overheidsinspectie van 750 mln. Ik ga maar even voorbij aan de inflatoire effecten van dit soort maatregelen of aan het steeds nijpender wordende vraagstuk van de noodzakelijke afremming van de economische groei.

Getracht wordt voorts van Nederland een goedkoopte-eiland te maken door een anti-inflatiebeleid te voeren en zo door toenemende vraag naar onze producten de werkgelegenheid te stimuleren. Dit is mijns inziens ijdele hoop.

Met het inkomensbeleid is het al niet veel anders. Er wordt een beroep gedaan op vrijwillige matiging van winsten, inkomens uit vrije beroepen en managers-emolumenten. Openbaarheid van inkomens en vermogens – toch een eerste voorwaarde voor een inkomensbeleid – wordt niet mogelijk geacht, omdat de Minister „twijfelt of het klimaat daarvoor wel rijp is”.

Over democratisering wordt gezegd dat het niet alleen een zaak is van wettelijke maatregelen, maar ten minste evenzeer van democratische gezindheid. Dit is allemaal uiterst vaag. De begroting geeft sterk het gevoel dat om een heleboel hete brij wordt heengelopen. Een nieuwe benadering – zoals bij onderwijs – wordt door ons sterk gemist. Via een interpellatie en een reeks schriftelijke en mondelinge vragen heb ik het afgelopen jaar getracht de Minister te doen bepalen bij de onhoudbare situaties die zich elke dag meer in het bedrijfsleven voordoen.

De vlucht in de besloten vennootschappen; de toenemende afhankelijkheid van beslissingen die in de directiekamers van Londen, Frankfurt of New York over de Nederlandse werkgelegenheid genomen worden; onroerend-goedhandelaren die bedrijven opkopen, de winkels sluiten en de panden van de hand doen. De vakbonden spreken over leeggeroofde nesten. Weer staan honderden werknemers op straat.

Wat heeft het voor zin om te trachten 8000 nieuwe arbeidsplaatsen te scheppen met behulp van 525 mln. overheids-geld, zoals de Minister dit voorstelt, als links en rechts duizenden arbeidsplaatsen wegvallen om voor ons onduidelijke redenen? Wanneer Goodrich en Goodyear – om een recent voorbeeld te noemen – twee rubbergiganten, beide gevestigd in het Amerikaanse stadje Akron, elkaar Vredestein niet gunnen, moeten wij dan toestaan dat dit bedrijf met 6000 arbeidsplaatsen een speelbal wordt van deze Amerikaanse plaatsgenoten? Tienduizenden arbeidsplaatsen laten we over aan de ook in deze Kamer veel geroemde ondernemersvrijheid, om even later met behulp van 525 mln. belastingcenten te proberen weer 8000 nieuwe arbeidsplaatsen te scheppen. Ik kan dat niet volgen.

Van Gorkum

Hetzelfde geldt voor een anti-inflatiebeleid. Het is een fictie dat men in onze maatschappijstructuur het prijsgedrag van ondernemers in de hand heeft of zelfs maar kan controleren. Het prijsindexcijfer van gisteren wijst daar opnieuw op. Democratisering en openbaarheid zijn eerste voorwaarden om achter de relevante gegevens te komen. Voor een te voeren inkomenspolitiek is het niet anders. De uitzonderlijke salarissen en tantièmes die de bazen in de ondernemingen elkaar toespelen, plus de emolumenten en privileges van hogere staf en kaderfunctionarissen zijn alleen te doorbreken wanneer de werknemers gezamenlijk zeggenschap hebben over het bedrijf en de gang van zaken daarbinnen.

Openbaarheid van inkomens en vermogens en democratisering van de machtsverhoudingen zijn onmisbare instrumenten om tot een rechtvaardiger samenleving te komen. Waarom twijfelt de Minister eraan, of het klimaat op dit moment wel rijp is voor die openbaarheid? Doet hij dat op basis van onderzoek? Welke gronden kan de Minister hiervoor aanvoeren? Acht de Minister openbaarheid van inkomens en vermogens geen belangrijke voorwaarde voor het voeren van een verantwoord inkomenspolitiek? Wat heeft de Minister tegen de Zweedse wetgeving op dit punt? Wij vernemen graag het antwoord van de Minister hierop.

Samenvattend is ons oordeel dat zonder democratisering van de onderneming een effectief werkgelegenheids-, inkomens- en inflatiebeleid bij voorbaat tot mislukken gedoemd is. Om deze en om andere redenen is een beleid, gericht op democratisering van de onderneming, voor mijn fractie een kwestie met de hoogste prioriteit. Onze steun aan het kabinet is van het slagen van dit beleid afhankelijk. Daarom willen wij het komende jaar ook niet met de armen over elkaar afwachten wat de SER zal adviseren. Wij verwachten van het kabinet nog dit zittingsjaar een politieke uitspraak over de vraag, of werknemers recht hebben op zeggenschap over het beleid in de onderneming of alleen maar recht op inspraak en advies.

Er is op het terrein van ondernemingsraden en raden van commissarissen naar ons gevoel niet meer zoveel te adviseren. Sinds de instelling van de staatscommissie-Verdam in 1960 zijn alle varianten bekend en puilen de bibliotheken uit. Ook de SER heeft er recht op, te weten, in welke richting de gedachten van de Regering gaan. Dat zal het uitbrengen van een advies door de SER naar onze mening zeer bespoedigen.

Staat de Regering achter de betreffende paragrafen in „Keerpunt '72" over democratisering van de onderneming of wijst zij die af, geheel of in onderdelen? Zo ja, welke onderdelen en waarom? Wij zouden daarover graag een nota van de Minister ontvangen waarin hij zijn standpunt mededeelt.

Minister **Boersma**: Van de Regering?

De heer **Van Gorkum** (P.P.R.): Van de Regering.

Minister **Boersma**: Niet van mij? Of: ook van mij? Of: zelfs van mij?

De heer **Van Gorkum** (P.P.R.): Wij krijgen nog een nota over de inkomenspolitiek; ik zou ook graag een nota over de democratisering van de onderneming hebben.

Minister **Boersma**: De heer Van Gorkum vroeg zo uitdrukkelijk het standpunt van de Regering; ik weet niet of ik deze kwestie nog op de agenda van de kabinetvergadering van aanstaande vrijdag kan laten plaatsnemen. Als dit niet mogelijk is, kan ik waarschijnlijk dinsdag hieromtrent geen antwoord geven.

De heer **Keja** (V.V.D.): Laten wij het hopen.

Minister **Boersma**: Waarom?

De heer **Keja** (V.V.D.): De heer Van Gorkum wil het graag.

De heer **Van Gorkum** (P.P.R.): Als het een antwoord van de Regering is, is het een gelukkige bijkomstigheid dat er nog een vrijdag tussen dit moment en het antwoord van de zijde van de Regering ligt. Ik zou graag het antwoord van de Minister hierop hebben.

Minister **Boersma**: Dat was de bedoeling.

De heer **Van Gorkum** (P.P.R.): Mijnheer de Voorzitter! Ik kom toe aan het harmoniemodel. Een werkelijke verandering in de zeggenschapsverhoudingen binnen de onderneming zal naar ons gevoel in goed overleg kunnen plaatsvinden. Niemand doet vrijwillig afstand van macht. Uit de memorie van toelichting blijkt dat de Minister bij een keuze tussen structurele veranderingen en goed overleg de voorkeur aan het laatste geeft. Hij schrijft namelijk:

„Zoals ook op verschillende plaatsen in deze memorie van toelichting mag blijken, is mijn beleid bij voortdurende op deze doelstelling gericht" (het overlegklimaat in positieve zin bevorderen) — „Ik ben ervan overtuigd dat een aantal moeilijke vraagstukken in onze samenleving langs de weg van goed overleg tot een oplossing kan worden gebracht.".

Hoe kan worden verwacht dat de werkgevers in goed overleg zullen meewerken, als het kabinet werkelijk een wijziging in de machtsverhouding wil?

Betekenen structurele veranderingen niet verzet van hen die belang hebben bij het in stand houden van de huidige verdeling in macht, inkomen en bezit? Wat is voor de Minister nu de doelstelling: een goed functioneren van de huidige machtsverhoudingen of andere machtsverhoudingen? Nog bedenkelijker wordt het als de Minister zegt dat hij de huidige ontwikkelingen binnen de vakbeweging betreurt. Hij schrijft:

„Spreekende over minder harmonische ontwikkelingen die ik in de samenleving constateer denk ik veel meer aan de ontwikkelingen, die zich thans voordoen in de achterliggende structuren, zoals die tot uiting komen in de spanningen tussen vakbonden onderling, in de verhouding van vakbonden met vakcentrales, in die tussen vakbonden en ondernemingsraden, alsmede in discussies in het kader van de SER.".

De voorkeur van de Minister gaat duidelijk uit naar krachtige vakcentrales, die de bonden goed in de hand hebben en waarmee in de SER goed zaken te doen is. Onze vraag is: Wat bedoelt de Minister hier nu eigenlijk mee? Waar wil hij naar toe? Het oude harmoniemodel weer oppoetsen? Moet de SER weer een instituut worden, bedoeld om de vakbeweging in allerlei schrale compromissen in te pakken en maatschappelijke tegenstellingen weg te praten? Moeten de vakcentrales weer meer greep krijgen op de bonden en de bonden op hun leden, of mag de beweging „van onderenop" doorgaan?

Het lijkt ons van groot belang dat hierover duidelijkheid ontstaat. Wij willen graag weten, of wij dit beleid kunnen steunen.

Ten slotte heb ik nog enkele concrete vragen te stellen:

1. Kan de Minister iets naders mededelen over de wettelijke regelingen, die hij aanhangig wil maken om de inkomsten uit commissariaten te beperken? In welke richting gaan de gedachten van de bewindsman op dit punt? Huldigt hij het standpunt van de Minister van Justitie, die in antwoord op schriftelijke vragen mijnerzijds mededeelde, dat uitgangspunt behoort te zijn een redelijke verhouding tussen prestatie en bezoldiging? Kan de Minister mededelen, hoe de prestaties van commissarissen in dat verband gemeten kunnen worden?

2. Kan de Minister mededelen, welk beleid op dit moment gevoerd wordt ten aanzien van de toelating van buitenlandse arbeiders tot ons land? Wanneer worden vergunningen wel en niet verleend? Wat wordt gedaan om de positie van de thans

Van Gorkum e. a.

in ons land aanwezige gastarbeiders te verbeteren? Kan de Minister daar al iets over zeggen, ook al wordt de Kamer later in het jaar daarover uitvoeriger geïnformeerd? Wij betreuren het, dat de Minister niet heeft kunnen besluiten tot een verlaging van de leeftijd voor het minimumloon van 23 naar 22 jaar. Wat voor nadelige gevolgen verwacht de Minister van een dergelijke invoering per 1 januari a.s.? Is dat te kwantificeren?

Ten slotte wil ik nog enkele vragen aan de Staatssecretaris stellen met betrekking tot de premieheffing voor de sociale verzekeringen.

a. Is het juist dat de premiebijdrage van de werknemers in de sociale voorzieningen in Nederland hoger is dan in welk ander EEG-land ook en de bijdrage van de werkgevers lager dan in de andere lid-staten?

b. Is het juist dat het aandeel van de verzekerden in Nederland 36 pct. bedraagt, terwijl dit in Duitsland 26 pct., in België 21 pct., in Frankrijk 19 pct. en in Italië 14 pct. is?

c. Is de Staatssecretaris bereid in het kader van de Europese harmonisatie het premieaandeel van de verzekerden in Nederland te bevriezen tot tenminste het Duitse niveau is bereikt?

*De vergadering wordt te 22.20 uur geschorst
en te 22.30 uur hervat.*

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! De rode draad die voor ons door het kabinetsbeleid moet lopen is die van de spreiding van macht, zeggenschap, inkomen en kennis. Wij willen het beleid – dus ook dat van deze bewindslieden – toetsen aan de norm van spreiding.

Het terrein van Sociale Zaken, zo men wil het strijdperk van de Minister en de Staatssecretaris, omvat met name de spreiding van macht, zeggenschap en inkomen. Over macht en zeggenschap zal mijn collega Stan Poppe het een en ander zeggen. Ik wil voornamelijk over het inkomensbeleid spreken.

Deze Minister heeft het „voorrecht”, contacten te leggen, besprekingen te voeren en overeenkomsten te sluiten met de grote maatschappelijke organisaties over de primaire en de secundaire inkomensverdeling. Hij neemt op die manier een sleutelpositie in. Daarop kom ik terug bij de bespreking van het probleem van het centraal akkoord.

Het is bekend dat wij ons niet neerleggen bij de huidige verdeling van inkomen en vermogens. Wij zijn daarover ontevreden. Kern van onze visie, ook op het inkomensbeleid, is de gelijkwaardigheid van de mensen die deze maatschappij vormen. Wij constateren dat door het mechanisme van de verdeling en door een ongelijke verdeling van de inkomensbronnen een grote ongelijkheid van inkomen ontstaat. Dit tast naar onze mening het functioneren van de gelijkwaardigheid aan.

Onlangs hebben wij in de krant nog een voorbeeld kunnen zien van de inkomensverdeling, zoals die was in 1969. Daaruit bleek dat er na aftrek van belastingen aan de ene kant een kleine groep mensen is met ontzaglijk grote inkomens en aan de andere kant honderdduizenden mensen die van een inkomen op, of onder de grens van het minimuminkomen moeten leven. Wil er iets terecht komen van harmonie tussen de mensen, van solidariteit en van het betrokken zijn bij de gemeenschap, dan zal er nationaal en internationaal meer gelijkheid in inkomen en vermogens moeten worden verworven. Voorwaarde voor meer verbondenheid met elkaar, is meer gelijkheid aan elkaar.

Daar komt nog het een en ander bij. Een rechtvaardiger inkomensverdeling maakt de bereidheid groter om te komen tot een doelmatig en doeltreffend anti-inflatiebeleid, waarbij de rijken meer moeten matigen dan de armen. Daarnaast valt er dan meer te doen aan gemeenschapsvoorzieningen, welke kunnen leiden tot de ontplooiing van meer talenten van veel meer mensen en tegelijkertijd daardoor de gemeenschap sterker kunnen maken. Bij een rechtvaardige verdeling zal

Wieldraaijer

naar onze mening de bereidheid toenemen om aan gemeenschappelijke zaken te denken en daarvoor ook wat af te staan.

Het is duidelijk dat in de beschikbare tijd niet alle facetten van het inkomensbeleid door mij kunnen worden behandeld. Daarom zal ik over een aantal beleidsvoornemens de opmerkingen van onze fractie weergeven.

Wij steunen van harte het streven om in 1974 de nota over de inkomenspolitiek in te dienen en wij hopen dat in die nota vooral beleid en instrumenten zullen worden besproken. In zo'n nota zou eigenlijk de vraag centraal moeten staan in hoeverre wij de inkomens ongelijk zouden moeten maken om de maatschappij redelijk te laten functioneren als wij uitgaan van gelijke inkomens.

Wanneer men dit als uitgangspunt koos, zouden vele zaken in een ander daglicht komen te staan. Wij zullen dan misschien gemakkelijker het verband tussen traditie en inkomensniveau verbreken. Nu blijven vroeger hoog gewaardeerde beroepen vaak hoog beloond en vroeger laag gewaardeerde groepen vaak laag beloond. Wie meet bij voorbeeld de maatschappelijke prestatie van enerzijds de vuilnisman en anderzijds de archeoloog; wij zullen dan waarschijnlijk wat sneller zijn bij het wegnemen van toetredingsbelemmeringen tot bepaalde beroepen en meer aandacht schenken aan het inkomen dat ontstaat doordat er een beperkt aanbod blijft van bepaalde vaardigheden.

Dan zou ook de openbaarheid van inkomen en inkomensstatistiek in een ander daglicht komen te staan. De Minister erkent de noodzaak van meer gegevens. Hij wil ook maatregelen nemen om via het CBS aan die gegevens te komen. Ik herinner mij echter de discussie van verleden jaar bij de begroting van Sociale Zaken. Ook toen is iets dergelijks gezegd.

Daarom wil ik nu enkele concrete vragen stellen. Zijn er nu meer gegevens? Is er versnelling in de verzameling van die gegevens opgetreden? Kan de Minister aangeven wat er precies, sinds verleden jaar op dat punt is veranderd? Heeft hij daaraan voldoende? Wat gebeurt er concreet? Wij hebben deze gegevens niet nodig om van de noodzaak van een betere inkomensverdeling overtuigd te worden, maar wel om een goed beleid te kunnen voeren. Voor ons is het van belang, dat er openheid komt van alle inkomens en vermogens. Waarom kunnen wij niet tot een situatie als de Zweedse komen? Waarom twijfelt de Minister aan de rijpheid van het klimaat in Nederland om in dit opzicht tot openbaarheid te komen?

Een ander punt is dat van de uitbreiding van de werksfeer van de c.a.o.'s tot het hoger personeel. Ik kan mij wat dit punt betreft aansluiten bij de vragen van de heer Van der Gun. Wat kan de Minister in dit opzicht concreet doen en wat zal hij doen?

Hoewel de verdeling van de arbeidsinkomen het belangrijkste is, blijft voor de inkomensverdeling zowel als door de machtsverdeling de vermogensverdeling een urgente zaak. In welke richting denkt de Minister te gaan bij het samenstellen van zijn inkomensnota? Moeten wij niet spoedig komen tot een wettelijke regeling van vermogensaanwasdeling; kan de Minister een beschouwing wijden aan de voorstellen die in Denemarken en in West-Duitsland op het punt van de vermogensverdeling ter tafel zijn gebracht; Wat zijn de mogelijkheden voor het investeringsloon? Een betere vermogensverdeling is niet alleen van betekenis voor de inkomensverdeling, maar tegelijkertijd zijn maatregelen op dit terrein van groot belang voor het anti-inflatiebeleid en het beïnvloeden van de nationale spaarquote.

Het is duidelijk, mijnheer de Voorzitter, dat de overheid ook greep dient te krijgen op de inkomensvorming in de sector van de vrije-beroepsbeoefenaren. De Minister heeft een aantal voornemens op dit punt kenbaar gemaakt: instelling van een voorlopig gesprekscentrum, voorbereiding van een enquête, op matiging gerichte controleerbare afspraken en een wettelijke regeling van het tariefstelsel. Zou hij het laatste willen verduidelijken en hoe denkt hij zich de controle op deze afspraken? Wat zijn de sancties als zij niet worden nagekomen? Hoe is het in dit opzicht in 1973 gegaan?

Wieldraaijer

Wat de beperking van inkomsten uit commissariaten betreft, kan ik mij aansluiten bij hetgeen de heer Van Gorkum heeft gezegd.

Een apart hoofdstuk in de inkomensvorming en -verdeling vormen de grote ondernemingen, de multinationals, die door hun gehele beleid ongecontroleerd grote invloed kunnen uitoefenen op investeringen, verplaatsingen van ondernemingen, veranderingen in de vraag- en aanbodverhoudingen op de arbeidsmarkt en daardoor op de inkomensvorming. De Minister constateert dit verschijnsel, maar zwijgt over een aanpak. Welk beleid wil de Regering op dit punt volgen, bij voorbeeld binnen de EG? Hoe denkt de Minister over de samenstelling van de VN-commissie, die op dit terrein opereert, gezien het feit, dat de Europese vakbeweging weigert, aan deze commissie medewerking te verlenen?

Een enkele opmerking over het conflict in onze maatschappij. Ik vind, dat de Minister wat onduidelijk blijft in zijn uiteenzetting over de verhouding tussen vakcentrales en vakbonden als een maatschappelijk verschijnsel dat invloed uitoefent op de inkomensvorming. Ziet hij een verder gaand betrekken van de mensen zelf bij het proces van inkomensvorming en het van stap tot stap laten meebeslissen van hen als een ongunstige of als een gunstige factor bij de inkomensvorming? Is het „conflictdenken” – een term van de Minister – niet eerder een gevolg van ongelijkheid in machtsposities en ongelijkheid in de verdeling dan een op zich zelf staand verschijnsel? Acht de Minister het mogelijk, zonder conflict en zonder strijd tot echte veranderingen in de maatschappij te komen? Ik wil er geen misverstand over laten bestaan, dat ook wij op het standpunt staan, dat overleg noodzakelijk is en dat langdurig en geargumenteed spreken met alle maatschappelijke groeperingen geboden is. Als echter spreken en overtuigen niet tot rechtvaardigheid leiden en machtsposities niet worden opgegeven, kan het zelfs geboden zijn, het wapen van de sociale strijd te hanteren, want wij kunnen niet blijvend conflicten toedekken.

Het centraal akkoord, mijnheer de Voorzitter. Drie keer heb ik in de afgelopen dagen de passage hierover herschreven omdat de ontwikkelingen daartoe dwongen. Dinsdagavond moest ik het voor de vierde maal doen, nadat de achterban van de werkgevers het moeizaam bereikte compromis over het akkoord 1974 had verworpen. Een centraal akkoord vonden wij van groot belang, vooral met het oog op een krachtige inflatiebestrijding, het veiligstellen van de collectieve voorzieningen en, niet te vergeten, de onzekere economische vooruitzichten als gevolg van de olieboycot. Vandaar dat wij er behoefte aan hebben dit kabinet en deze Minister te prijzen voor de inspanningen die zij zich getroost hebben om partijen weer aan één tafel te krijgen, nadat de eerste onderhandelingen mislukt waren.

Om meer dan een reden is het te betreuren dat de werkgevers het bereikte akkoord over materiële punten hebben verworpen. Zij dragen nu een zeer zware verantwoordelijkheid voor de gevolgen. Wij vinden hun houding verwerpelijk, wij keuren die af. Het waren de werkgevers die met de mond beleden dat zij de inflatiebestrijding zo belangrijk vonden. Beseffen zij dan niet dat een van de voorwaarden daartoe het centraal akkoord zou kunnen zijn? Zij laden de verdenking op zich dat zij tot het uiterste willen gaan om geen verkleining van de inkomensverschillen te verkrijgen en dat zij, door een centraal akkoord te verwerpen, omdat er inkomensnivellerende elementen in voorkomen, politiek stelling nemen tegen dit kabinet. Dat zijn dan de ondernemers in dit land.

Hun voorzitters toonden tenminste nog begrip voor de huidige economische situatie. De ondernemers in hun ledenvergadering kennelijk niet. Voor hen lijkt het erop alsof de inflatiebestrijding en de moeilijke economische situatie hun een zorg zullen zijn. De bestaande inkomensverhoudingen moeten, naar hun mening, als heilige koeien worden ontzien.

De heer Verbrugh (G.P.V.): De geachte afgevaardigde gaat nu in op het overleg over het centraal akkoord dat is gevoerd. Hij spreekt daarbij over de inflatie. Bij dat akkoord werd gesproken over een bodemvoorziening van f 160 per procent prijsverhoging. Alle mensen met een jaarinkomen beneden de f 16 000 moeten dan toch wensen dat de prijzen zo snel mogelijk naar boven gaan. Dat vind ik een niet reële zaak. Het is moeilijk te begrijpen dat men dat voorstelde. De mensen met een inkomen beneden f 16 000 kunnen immers niet goed begrijpen waarom de Regering en de grote meerderheid van dit parlement zo tegen de inflatie zijn, want zij worden er beter van. Komen die mensen daardoor niet in een moreel isolement? Juist datgene wat wij hier bestrijden, is hun voordeel. Dat irrationele resultaat is nu uit de bus gekomen.

De heer Wieldraaijer (P.v.d.A.): Het onderdeel van die f 160 per procent prijscompensatie is natuurlijk een inkomensnivellerend element. De mensen die „het voorrecht” genieten dit te ontvangen, zijn ook de mensen die het minste invloed hebben op de inflatie.

De heer Verbrugh (G.P.V.): Om iets con amore te aanvaarden, moet je het kunnen begrijpen. Ik had het kunnen begrijpen indien men, ervan uitgaande dat men wil nivelleren, de bodem f 120 had gemaakt. Dat is gelijk aan 1 pct. van het minimumloon. Daar zitten ook nog wel mensen onder, maar dit laat ik nu even buiten beschouwing. Als men het dan verder was gaan afstoppen, dan was het logisch geweest, ook al zeg ik niet dat het zo moet, maar wat er nu uit de bus is gekomen is niet logisch. Het strijkt iedereen die even nadenkt tegen de haren in. Zelfs met de beste wil van de wereld snap je niet hoe dat kan.

De heer Wieldraaijer (P.v.d.A.): Als de heer Verbrugh niet kan begrijpen dat de gehele operatie, in zijn totaliteit, ook bedoeld is om de lagere inkomens wat meer omhoog te halen dan de hogere inkomens, dan kan ik hem natuurlijk niet verder helpen. Voor mij is het wel logisch.

De heer Drees (DS'70): Mag ik dan toch een additionele vraag stellen? Ik begrijp best dat men streeft naar meer gelijke inkomensverhoudingen. Dat streven bestaat echter ook wanneer er geen inflatie is, naar ik aanneem. De heer Verbrugh vraagt zich af waarom dat wonderlijke instrument van prijscompensatie moet worden gehanteerd. Als er een prijsstijging van 10 pct. komt, komt er een grote nivellering. Zou er, door een of andere grote meevaller, het volgend jaar geen inflatie zijn, dan komt er uit dezen hoofde vrijwel geen nivellering. De heer Verbrugh vraagt zich af of het niet veel logischer is in de initiële loonsfeer een forse nivellering na te streven of om, los van initieel en indexcijfers, gewoon de loonlijn in de particuliere sector en bij de overheid te laten verlopen.

De heer Wieldraaijer (P.v.d.A.): Er zijn natuurlijk vele mogelijkheden om te nivelleren. Het pakket moet in zijn totaliteit worden gezien. Laat ik er geen misverstand over laten bestaan, wanneer het oorspronkelijk overeengekomen pakket in het centraal akkoord als geheel was gezien, zou dit ons hebben aangesproken. Natuurlijk is de keuze die men doet afhankelijk van een aantal factoren. In dit geval hebben de werknemersorganisaties voor deze vorm van inkomensnivellering gekozen.

De heer Van Aardenne (V.V.D.): Waarbij men de inflatiebestrijding heeft laten schieten. Die is daarbij minder belangrijk geacht, zoals de heer Verbrugh zojuist heeft aangetoond.

De heer Verbrugh (G.P.V.): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb uit de kranten begrepen, dat die f 160 de grootste steen

Wieldraaijer

des aanstoots was. Zich op het standpunt van de heer Wieldraaijer stellend, die benadrukte dat het om een pakket van afspraken gaat, zou men de andere delen van dat pakket kunnen verzwaren. Ten aanzien van die andere delen heb ik veel minder bezwaren gehoord.

Ik zou zeggen, dat men het punt van de f 160, dat de feitelijke steen des aanstoots vormde, had moeten laten vallen met als gevolg dat er misschien iets redelijks uit had kunnen komen. Ik kan mij daarom wel voorstellen, dat de heer Van der Gun zegt, dat men toch maar moet proberen er wat van te maken.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil hierop wel even ingaan. Ik denk in tegenstelling tot de heer Van der Gun dat het nu geen zin heeft de werkgevers opnieuw te benaderen, maar ik wacht hieromtrent gaarne de mening van de Minister af.

Mijns inziens moet in nauwe samenspreking met de vakbeweging nagegaan worden hoe zoveel mogelijk globaal binnen het kader van het oorspronkelijke akkoord kan worden geopereerd. De vakbeweging heeft daarover intern afspraken gemaakt. Wij menen, dat zij ook de verantwoordelijkheid aan kan, dit waar te maken.

Daarnaast blijft het voeren van een krachtig prijsbeleid noodzakelijk. Dit is nu meer dan ooit geboden, gezien het laatst bekende prijsindexcijfer.

Ik wil de Minister ook aansporen krachtig verder te werken aan het inkomensbeleid ten aanzien van de vrije beroepen, ook uitgaande van de normen, die in het voorlopig centraal akkoord overeengekomen waren.

Ten slotte lijkt het mij noodzakelijk, snel te komen tot een analyse van de gevolgen van de oliecrisis voor onze nationale economie, wanneer deze zich doorzet, en de consequenties hiervan voor de ontwikkeling van lonen en prijzen in het volgende jaar.

Het niet tot stand komen van een centraal akkoord is een tegenslag voor het kabinetsbeleid. Ik zou haast zeggen, dat het op ernstige tegenwerking lijkt. Ik heb er daarom behoefte aan, vertrouwen uit te spreken in het beleid van het kabinet in het algemeen en van deze Minister in het bijzonder. Dit is nodig, omdat eens te meer is gebleken, dat voor een verandering in de inkomensverhoudingen strijd nodig is.

Mijnheer de Voorzitter! Het gaat ons om het „opvullen” van de onderkant van de samenleving. Meer gelijkheid verkondigen betekent concreet wat doen aan de verbetering van de positie van de zwakkeren in de samenleving. Daarom wil ik een aantal vragen stellen en een aantal opmerkingen maken op dat terrein.

Allereerst wil ik graag van de Minister weten, wanneer hij het SER-advies verwacht over de structurele verhoging van het minimumloon. Hij kent ons standpunt, dat de structurele verhoging snel geboden is, overeenkomstig het uitgangspunt dat wij verleden jaar kozen. Ik dacht, dat daarnaast de ontwikkeling op het loonterrein ook gevolgen diende te hebben voor het minimumloon.

In de tweede plaats wil ik opmerken, dat de passage in de memorie van toelichting over het niet-naleven van de Wet op het minimumloon ons niet overtuigt. Wij weten uit het ingestelde onderzoek, dat de wet niet wordt nageleefd en dat in bepaalde sectoren van het maatschappelijk leven waarschijnlijk in duizenden gevallen ontduiking plaatsvindt. Daarom zijn wij van mening, dat er snel een wettelijke regeling dient te komen met straf voor overtreders van de wet. Kan dat via een wijziging van de Wet op de economische delicten? Wat doet de Minister op dit punt? Wij tillen daar zwaar aan.

Mijnheer de Voorzitter! Wij juichen het toe, dat er een minimumjeugdloonregeling komt. Er is nogal wat kritiek naar voren gekomen op het voorstel. Ik wil daarom graag weten, waarom de Minister heeft gekozen voor 7,5 als afbouwpercentage per jaar. Is het mogelijk, heel snel een SER-advies te verkrijgen over de leeftijd, waarop het minimumloon be-

taald moet worden zodat in 1974 de beslissing kan worden genomen ten aanzien van die leeftijd? Wij wensen dat de leeftijd van 22 jaar voor het ontvangen van het minimumloon op zijn minst in 1975 van kracht wordt, nu het helaas niet meer voor 1974 kan.

Van groot belang is het snel tot stand komen van een wettelijk individueel recht van de vrouw op gelijke beloning voor gelijkwaardige arbeid. Daarmee zijn wij nog niet aan een eindoplossing van de gelijke beloning voor vrouwen. Het is nog altijd zo, dat bij opleiding, werving, selectie, promotie enz. vrouwen achtergesteld worden. Wil het beginsel van gelijke beloning, van rechtvaardige inkomensverdeling tussen mannen en vrouwen werkelijk toepassing vinden, dan is een samenhangend beleid op dit terrein nodig. Zullen wij zo'n beleid vinden in de nota inkomensbeleid?

Wat zal daarbij de inbreng zijn van andere departementen?

Voordat ik begin aan het arbeidsmacht- en werkgelegenheidsbeleid wil ik een aantal opmerkingen maken over de sociale verzekeringen.

In het algemeen kunnen wij ons vinden in de plannen van de Regering op dit punt. In het bijzonder is de totstandkoming van de volksverzekering voor arbeidsongeschiktheid van groot belang. Snel te realiseren valt naar onze mening het optrekken en gelijk maken van de minimumdaglonen in de werknemersverzekeringen WAO, WW, enz. tot het peil van het minimumloon. Is de Regering bereid, dit snel te realiseren? Dit past volkomen in de opzet om naast het wettelijk minimumloon voor de werkenden te komen tot hetzelfde basisinkomen in de sociale verzekering.

Wij zien daarnaast met grote belangstelling uit naar de resultaten van de studie over het „netto-netto” vraagstuk. Wordt daarbij ook de aftrek van de AOW-premie voor de belasting in aanmerking genomen?

De stijging van de premies baart – de heer Hermsen heeft hierover al wat gezegd – ook ons zorgen. Ik weet, dat de SER advies is gevraagd over een betere voorspelbaarheid van de veranderingen in de premiepercentages. Ik zou opnieuw bij de organen, die van advies moeten dienen over de vereenvoudiging van de sociale verzekering en realisering van veranderingen, die tot besparingen leiden, op snelheid willen aandringen.

Uit een oogpunt van inkomensverdeling is het beleid op het terrein van arbeidsvoorziening van grote betekenis zowel op korte als op lange termijn. Op korte termijn vraagt de werkgelegenheidsnota onze aandacht. Wij stellen ons nadrukkelijk achter de doelstellingen van het kabinet de werkloosheid terug te dringen. Wij menen dat het beschikbaar gestelde bedrag een goede stap in de richting van de doelstelling kan zijn. Over de verdeling van de gelden wil ik gaarne nog wat verduidelijking. Is voldoende rekening gehouden met de gevolgen van het aflopen van werkgelegenheidsobjecten in de noordelijke provincies? Daar komt nu als nieuw punt bij de gevolgen van de werkgelegenheid door de olieboycot, in eerste instantie voor de tussenhandel en het transport. Is er een goed samenspel te verwachten tussen ministerie, gemeentebestuur, arbeidsbureau en bedrijfsleven? Welke procedure zal worden gevolgd om de knelpunten te signaleren en een beleid te ontwerpen? Kunnen wij daarover een brief verwachten?

De grootste nadruk moet naar onze mening vallen op het dichterbij elkaar brengen van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt. Scholing, her- en omscholing, zowel binnen als buiten het bedrijf, moeten geïntensiveerd worden. Dat kan door een meer individuele benadering van de werkloze werknemer. Dat kan óók door de bestaande maatregelen te verbeteren. Is het bedrag voor bedrijfsscholing niet aan herziening toe? Is de vergoeding voor de periode in de centra voor vakopleiding voor volwassenen niet te laag om voldoende succes te hebben?

Wil de Minister toezeggen dat hij alle scholingsregelingen eens specifiek wil laten bekijken vanuit de positie van de gehuwde vrouw?

Wieldraaijer e.a.

Is er al enig effect te bespeuren van de 50 mln. voor plaatsingbevorderende maatregelen? Zijn cijfers over dit effect te geven? Is de regeling voor tijdelijke arbeidsplaatsen niet uit te breiden tot alle non-profit-organisaties, zodat zij niet alleen beperkt blijft tot overheden?

Wij wensen bovendien dat bij de uitvoering van het gehele scala van maatregelen op dit gebied de GAB's snel en zelfstandig beslissingen kunnen nemen. Als daarvoor meer mankracht en apparatuur nodig zijn, dan moeten daarvoor de middelen komen. Trouwens: hebben de grotere GAB's voldoende personeel? Is het niet zo dat zij, wat zij nu tijdelijk krijgen, eigenlijk definitief moeten hebben? Krijgt elke werkloze voldoende bemiddeling? Is de tijdsbesteding van de bemiddelaars zodanig, dat zij voortdurend aan het bemiddelen zijn? Zijn daarover gegevens bekend? Wordt bij de aanneming van nieuwe bemiddelaars vooral gelet op hun vermogen om goed te kunnen onderhandelen met de ondernemers, zodat zij in staat zijn om jobs te vinden, om baantjes te jagen? Is het niet de hoogste tijd om alle GAB's, althans de grote, de beschikking te geven over de modernste apparatuur, zoals bij voorbeeld aansluitingen op het telexnet en mogelijkheden om snel statistieken te verwerken? Ik zou ook willen vragen, of er in de grote GAB's kan worden gewerkt met open informatiehoeken waar de cliënt direct de beschikking heeft over de lijst met vacatures, zoals bij voorbeeld in Amersfoort nu geschiedt.

Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben het gevoel dat de structurele veranderingen op de arbeidsmarkt in sommige gebieden te laat zijn onderkend en dat het onderzoek naar de aard van de langdurige werkloosheid in bepaalde gebieden te laat op gang is gekomen. Functioneren de Raden voor de Arbeidsmarkt voldoende op dit punt?

Wat de oudere werklozen betreft, zouden wij ervoor willen pleiten dat er een net van stichtingen voor oudere werknemers komt, gekoppeld aan de GAB's, om de bemiddeling van deze groep extra aandacht te geven.

Mag ik in dit verband ook nog eens aandacht vragen voor de bestrijding van de jeugdwerkloosheid, speciaal ten aanzien van de 19- tot 24-jarigen? Als er concrete plannen zijn als gevolg van het verleden jaar bij CRM beschikbaar gestelde geld, kunnen deze dan ook inderdaad worden uitgevoerd?

Nu ik over de jongeren spreek, mijnheer de Voorzitter, wil ik ook vragen, of er nog wat meer te zeggen valt over het arbeidsverbod voor jeugdigen waarover dit jaar al eerder is gesproken.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kan mij, wat de WSW betreft, aansluiten bij de opmerkingen van de heer Hermsen. Dat geldt ook voor zijn opmerkingen ten aanzien van de beeldende kunstenaars.

Mijnheer de Voorzitter! Ik spreek mijn vertrouwen uit in de opstelling van dit kabinet en van deze Minister ten aanzien van de doelstelling om zwakkeren te helpen, de rechtvaardigheid te vergroten en de solidariteit gestalte te geven. Op deze voetbalrijke avond zou ik willen zeggen, dat onze positie te vergelijken is met die van een supporter bij een voetbalwedstrijd; wij sparen de kritiek niet als er kansen worden gemist of als er slecht wordt verdedigd, maar wij blijven aanmoedigen, omdat deze bewindslieden een zware wedstrijd moeten spelen op een zwaar veld.

De heer **Poppe** (P.v.d.A.): Aanknopen bij de laatste woorden van mijn collega Wieldraaijer, mijnheer de Voorzitter, wil ik beginnen met de opmerking dat óók het streven naar meer gelijkheid in economische macht een zware wedstrijd zal blijven op een zwaar veld. Een zware wedstrijd, omdat de bevoorrechten in deze samenleving zich niet alleen verzetten tegen inkomensnivellering, maar ook op het terrein van de machtsverdeling hebben wij bij voorbeeld in het voorlopig verslag over het wetsontwerp Scholing OR-leden alweer kunnen lezen dat de V.V.D. de werkgevers daarvoor alléén wil laten betalen, zolang de OR niet een zelfstandiger positie krijgt tegenover de bedrijfsleiding.

Poppe

De wedstrijd moet bovendien worden gespeeld op een zwaar veld, omdat het verdelingsmechanisme op zich, de kapitalistische ondernemingsdoelstelling, in feite in strijd is met de democratisering en omdat de mede daardoor opgelopen teleurstellingen veel werknemers het geloof in de mogelijkheid hebben ontnomen. Een progressieve Regering, die op dit terrein iets wil veranderen, zal om te beginnen moeten bewijzen dat het deze keer ernst is.

Anderzijds echter, mijnheer de Voorzitter, is er reden tot optimisme. Het verkiezingsonderzoek 1973 liet bij voorbeeld zien dat steeds meer mensen zich bewust worden van de maatschappelijke ongelijkheid. En het verzet daartegen groeit óók, zoals actiegroepen, de ENKA-bezetting en de interne democratisering van de vakbeweging laten zien. Voor wie werkelijk een andere verdeling wil van inkomen, kennis en macht, is de democratisering van het bedrijfsleven waarschijnlijk het belangrijkste aanknopingspunt. In de machtsongelijkheid in het bedrijfsleven liggen de andere ongelijkheden voor een belangrijk deel vast. Dáár wordt in feite beslist over de inkomensongelijkheid en dáár ligt een belangrijk kennismonopolie.

De onderwijsvernieuwing is zeker ook een belangrijk uitgangspunt, maar motivering van onderwijsdeelneming vooronderstelt reële zeggenschapskansen.

Mensen die zelf in hun werk onmondigheid en uitbuiting ervaren, zullen bovendien politiek-maatschappelijk niet gauw actief worden. Het gebrek aan openheid en democratische besluitvorming in het bedrijfsleven benadeelt niet alleen de ontplooiingskansen van de betrokken werknemers, maar ook van de samenleving als geheel, zoals wij telkens weer merken bij de problemen rondom de regionale ontwikkeling, het milieu en de werkgelegenheid.

Wij juichen het toe dat de Minister aan de SER een termijn heeft gesteld ten aanzien van het advies over de ondernemingsraden. Er is namelijk haast mee. Wij lopen in Europa achter op dit gebied. De overlegorganen in de bedrijven leiden in de ogen van de werknemers dikwijls slechts een schijnbestaan, wat in de eerste plaats aan hun structuur ligt. De SER zou trouwens zeker op dit gebied geen ijskastfunctie mogen vervullen, want men zal het daar, vrezen wij, gegeven de samenstelling van de SER, nooit eens worden over werkelijke machtsverschuivingen binnen de onderneming. Overigens vinden wij in het algemeen dat, afgezien van de vraag of de SER zal moeten blijven bestaan, Regering en parlement zelf sneller initiatieven tot wetswijziging zouden moeten nemen.

De tekst van de adviesaanvraag over de ondernemingsraden geeft ons overigens ook aanleiding tot een kritische kanttekening. Wij zijn van mening dat de vrijblijvendheid van het zogenaamde overleg in Nederlandse ondernemingsraden vooral is veroorzaakt door het feit dat men na de oorlog de aanwezigheid van machtsverhoudingen en belangentegenstellingen in het bedrijf in de wetgeving heeft veronachtzaamd. Men ging ervan uit dat de harmonie die wij zo graag willen al bestond en daarmee bevestigde men de machtsongelijkheid. Wij zullen nu moeten gaan zorgen voor een zodanige structuur, dat de personeelsvertegenwoordiging eventuele tegenstelling tot de bedrijfsleiding ook duidelijk kan demonstreren en over een machtspositie beschikt, op basis waarvan zij naar een bevredigend compromis kan streven. Daarom vinden wij het jammer dat de Minister in zijn aanvraag niet zelf een duidelijk standpunt inneemt ten aanzien van taak en samenstelling van de ondernemingsraad.

In de beschouwingen die de Minister daaraan wijdt, schijnt hij ervan uit te gaan - ik heb begrepen dat de heer Hermsen in dezelfde richting denkt - dat het hierbij gaat om de vraag of de tweeledige taak van de ondernemingsraad, vertegenwoordiging en overleg, al dan niet als twee aspecten van dezelfde zaak kunnen worden beschouwd. Zo ja, schijnt hij te redeneren, dan kunnen taak en samenstelling onveranderd blijven en zal er in de ondernemingsraad óók overleg kunnen bestaan tussen leiding en personeel over alle aangelegenheden in de onderneming. Zo nee, dan zal de personeelsvertegenwoordiging al-

Poppe

leen de meer specifieke belangen van het personeel moeten behandelen en dan zal de directeur als voorzitter uit de raad moeten verdwijnen. Dat, mijnheer de Voorzitter, lijkt ons niet een juiste tekening van de problematiek. Het gaat niet om een tegenstelling tussen participatie in alle ondernemingszaken enerzijds en behartiging van werknemersbelangen anderzijds. Voor de specifieke belangenbehartiging is er de vakbeweging. Het gaat om de vraag, of door de huidige structuur de ondernemingsraad voldoende kans krijgt om over alle zaken te overleggen, die in de onderneming spelen, op een manier die hem werkelijk invloed geeft en hem het vertrouwen van de kiezers niet doet verliezen.

De huidige Minister van Sociale Zaken heeft er, zelfs als Minister in het vorige kabinet, nooit een geheim van gemaakt, aan welke kant zijn sympathieën liggen in de strijd om meer inkomensgelijkheid. Hetzelfde geldt ongetwijfeld met betrekking tot de democratisering. Het moet hem, als voorstander van goed overleg en van meer harmonieuze dan conflictueuze verhoudingen, toch wel iets zeggen, dat er pas serieus over inkomenspolitiek kan worden gesproken na harde strijd. Ook bij de democratisering in bedrijfsverhoudingen zullen werkelijke resultaten alleen bereikt worden door pressie van onderaf.

Het is daarom, dat wij in „Keerpunt '72" de zelfstandigheid van de ondernemingsraad en de stimulans daarop van vakbondsactiviteiten in het bedrijf, door de mensen zelf, voorop hebben gesteld. Dat is geen dogmatische keus voor het conflictmodel. Ons uitgangspunt van een fundamentele democratisering van het bedrijfsleven betekent in feite juist een voorkeur voor de gezamenlijke verantwoordelijkheid van alle werkers in een onderneming en in het arbeidsbestel als geheel. Maar dan wel een in zelfstandigheid aanvaarde verantwoordelijkheid op basis van gezamenlijk aanvaarde ondernemingsdoelstellingen.

Bij de laatste wijziging van de Wet op de ondernemingsraden is de functie van de raad als vertegenwoordiging van het personeel nadrukkelijk erkend. Vanuit die positie moet de ondernemingsraad met de directie overleggen. Of dat harmonieus kan gaan, dan wel tot conflicten zal leiden, hangt af van de actuele bedrijfspolitiek en de scherpte der belangentegenstelling. Het lijkt ons struisvogelpolitiek te willen ontkennen, dat zowel de hiërarchische bedrijfsstructuur als de geldende prioriteit van het kapitaalrendement in heel veel gevallen tot waardenconflicten tussen personeel en leiding aanleiding geven. Het gaat telkens weer om wel of geen ontslagen, wel of geen inspraak van betrokkenen, wel of geen prioriteit van sociale dan wel zogenaamd economische overwegingen. Onder die omstandigheden ligt het weinig voor de hand, het orgaan, dat het bedrijfsbeleid zou moeten beoordelen vanuit de waarden van het personeel, onder voorzitterschap te laten blijven van degene die in zijn eigen beleid juist structureel gedwongen wordt van andere waarden uit te gaan. Het is een situatie die nog veel erger is dan wanneer de Minister-President ook nog kamer-voorzitter zou zijn en als zodanig de rechten van de volksvertegenwoordiging zou moeten bewaken. Het zou voor de Minister wel gemakkelijk zijn, maar ik neem niet aan dat hij het zou willen voorstellen.

Geen enkel werkelijk parlement verkeert in deze positie en – behalve in Nederland – zeker geen enkele personeelsvertegenwoordiging. Wij zouden de Minister daarom alsnog willen vragen of hij het met ons eens is, dat een eerste stap naar een werkelijke machtsverschuiving in het bedrijf zou moeten bestaan uit een verzelfstandiging van de ondernemingsraad ten opzichte van de directie en uit het scheppen van garanties voor het onbelemmerd ontwikkelen van vakbondsactiviteiten in het bedrijf.

Voor wat de bevoegdheden waarover de personeelsvertegenwoordiging zou moeten beschikken betreft, staan wij op het standpunt dat de vele vrijblijvendheden die nu de wet nog kenmerken, moeten verdwijnen. Dat wil dus zeggen dat wij adviesrechten omgezet willen zien in medebeslissingsrechten en dat de ondernemer niet langer zelf zou mogen beoordelen of zich geen zogenaamde zwaarwichtige belangen voordoen, die zich

verzetten tegen het meebeslissen door de personeelsvertegenwoordiging. Ook hierover zouden wij graag de mening van de Minister horen.

Eén aspect van de bevoegdheden van de ondernemingsraad zouden wij speciaal onder de aandacht van de Minister willen brengen. Dat is het feit dat de personeelsvertegenwoordiging dikwijls machteloos staat tegenover bazen, afdelingschefs, bedrijfsdirecteuren en concerndirectie die zich achter elkaar verschuilen. Dat geldt op het laatste niveau, waar het werkoverleg – dat de ondernemingsraad krachtens artikel 28, lid 2 zou moeten bevorderen – blijkens een COP-onderzoek dikwijls een paskwil wordt, omdat in feite alle beslissingen aan de hogere niveaus worden voorbehouden. Dat geldt eveneens op de hogere niveaus, in het bijzonder in concernondernemingen, waar ondernemingsraden van dochterondernemingen dikwijls tegen directies aan moeten praten, die al dan niet terecht op kernpunten steeds weer verwijzen naar de hogere leiding.

Is de Minister bereid, de SER te vragen bij de reactie op de laatste adviesaanvraag tevens de wenselijkheid te bespreken dat ondernemingsraden, respectievelijk groeps- of concernondernemingsraden (waarover de SER kortgeleden heeft geadviseerd) medebeslissingsrechten krijgen over de taakverdeling tussen bedrijfsonderdelen en de delegatie van hun bevoegdheden? Ondernemingsraden en overleggroepen zullen toch de zekerheid moeten hebben, dat er op het betreffende niveau iets te beslissen valt.

Een andere zaak die ons in hoge mate interesseert is de vraag in welke richting de adviesaanvraag over het bedrijvenwerk zal gaan. Wij zouden willen vragen of de Minister het met ons eens is dat het noch op de weg van de werkgever, noch op die van de wetgever kan liggen, voorschriften te geven voor structuur en werkwijze van onafhankelijke vakverenigingen. Een andere zaak is of er geen wettelijke garanties moeten komen, dat werknemers onbelemmerd en zonder vrees voor represailles onder andere aan vakbondsactiviteiten binnen het bedrijf kunnen deelnemen.

Meer in het algemeen zou echter de vraag kunnen worden gesteld of er geen grondrechten van werknemers moeten worden vastgelegd, die niet alleen betrekking hebben op vakbondswerk, maar bij voorbeeld ook op informatierechten, scholingsverlof, vrijheid tot deelneming aan politieke activiteiten en mogelijk andere ontplooiingskansen die in de arbeidsverhouding in gevaar kunnen komen. Wij denken daarbij trouwens niet alleen aan grote, hiërarchisch opgebouwde bedrijven en diensten, maar óók aan kleinere bedrijven. Wat de laatste betreft, zouden wij de Minister willen vragen bij de SER op spoed aan te dringen bij de behandeling van de adviesaanvraag over personeelsvertegenwoordiging in kleinere bedrijven.

Ten slotte, mijnheer de Voorzitter, wil ik enkele opmerkingen maken over het perspectief van de democratisering op langere termijn. Wij hebben het streven naar meer bedrijfsdemocratie een „zware wedstrijd op een zwaar veld" genoemd. Een zwaar veld omdat de welhaast absolute prioriteit voor het kapitaalbelang, die het kapitalistische stelsel ons telkens weer opdringt, zich verzet tegen het verlangen naar echte zeggenschap bij degenen, die telkens weer ervaren dat zij slechts als middel worden gebruikt. Dat is er de oorzaak van dat al te harmonieuze overlegvormen stuk lopen, omdat er in hun opzet geen rekening is gehouden met het conflict tussen de ondergeschiktheid aan het winststreven en het recht van mensen om mee te tellen.

De vraag, of een goed overleg zonder harde strijd kan worden gevoerd hangt op de korte termijn af van toevallige en tijdelijke omstandigheden, op de lange termijn echter van de vraag, of het produktiestelsel zodanig kan worden gereorganiseerd, dat niet primair de groei-drift van de afzonderlijke onderneming en de belangen van zijn kapitaalverschaffers en managgers, maar de behoeften van de samenleving en van alle betrokken werknemers de doelstelling bepalen.

Poppe

Ten dele kan de oplossing daarvan misschien worden gevonden in een democratischer samenstelling van de ondernemingsleiding. De vakbeweging heeft bij voorbeeld in haar urgentienota weer verlangd dat de invloed van de ondernemingsraad op de samenstelling van raden van commissarissen niet alleen zal gelden voor grote n.v.'s en kleine b.v.'s, maar ook voor kleinere vennootschappen en andere ondernemingsvormen. De drie progressieve partijen staan op het standpunt, dat de werknemers ten minste even veel invloed op de benoeming van commissarissen moeten hebben als andere belanghebbenden gezamenlijk. Kan de Minister meedelen, hoe de Regering tegenover deze verlangens staat?

Op langere termijn zal echter de gemeenschap vooral de doelstelling van de onderneming die in het vigerende economische stelsel vastligt, moeten kunnen veranderen. Bij het debat over de SIR is door de confessionele partijen de vrees uitgesproken, dat het toetsen van het ondernemingsbeleid aan andere dan kapitaalbelangen zal leiden tot opeenhoping van politieke en economische macht bij de staat. Het kabinet-Den Uyl heeft toen geantwoord, dat een dergelijk staatscentralisme niet wordt beoogd. Dat geldt ook voor ons. Wij geven toe, dat daarmee nog niet duidelijk gezegd is, hoe dat gevaar kan worden voorkomen. Maar in de eerste plaats is het huidige systeem ook niet langer te handhaven. Nog vorige week was in de „Haagse Post” de onverdachte getuigenis te lezen van NKV-bestuurder Brussel, trouw partijgenoot van K.V.P.-minister Lubbers, die verklaarde dat de ervaringen van de laatste jaren hem hadden geleerd, dat het systeem van de ondernemingswijze produktie een levensgevaarlijke zaak is. „Wij mogen”, aldus de heer Brussel, „niet meer blijven streven naar verfraaiing en het aanbrengen van nog meer ornamenten in deze kapitalistische structuur, wij moeten werken naar een radicale omvorming van de maatschappij”. Zowel de vakbeweging als de progressieve partijen willen dat echter langs evolutionaire weg. Zoekend en tastend naar mogelijkheden die de gevaren van centralisme en bureaucratie vermijden maar die tevens meer feitelijke waarde hebben dan een aantal van de instrumenten die de werknemers nu ter beschikking staan. Ons bekruipt bij voorbeeld het gevoel, dat het feit, dat tot nu toe geen enkele vakbond gebruik heeft durven maken van het zo lang begeerde enquête-recht ook betekent, dat wij ons blij hebben gemaakt met een fraai ornament van de bestaande machtsstructuur.

Eén garantie tegen te veel centralisme bij een meer doortastend beleid lijkt ons een werkelijk onafhankelijke vertegenwoordiging en een maximale inschakeling van de werkgroepen aan de basis. Vandaar ons beroep op de Minister om nu reeds te kiezen voor een verzelfstandiging van de ondernemingsraad. Vandaar ook dat wij de Minister willen vragen zijn staatsrechtelijke bezwaren tegen de Rotterdamse plannen tot een gemeentelijk sociaal vestigingsbeleid nog eens kritisch te bezien en met de vaste Commissie voor Sociale Zaken te bespreken alvorens stappen te ondernemen. Ook hier gaat het om het stimuleren van het zo gewenste overleg aan de voet.

In de tweede plaats zou een garantie tegen bureaucratie zijn: een systematisch streven, de ondernemingen zo weinig mogelijk onder directe overheidsleiding te brengen en de garanties voor gemeenschapsbelangen zoveel mogelijk te zoeken in „externe besturing” in de zin van globale richtlijnen. Richtlijnen, die vastgesteld worden in een politieke discussie over de gewenste maatschappelijke ontwikkelingen. Minister Lubbers heeft – alweer bij het SIR-debat – een ons sterk aansprekend betoog gehouden over de wijze waarop kan worden gestreefd naar het formuleren van bevredigende criteria, waarmee onafhankelijke ondernemingen zouden kunnen worden getoetst aan gemeenschapsbelangen. Wij zullen op deze weg verder moeten. Niet alleen in de randstad, ook niet alleen op Nederlands niveau en evenmin alléén vanuit het gezichtspunt van de ruimtelijke ordening.

In de derde plaats zou de controle op de naleving van zulke globale richtlijnen zoveel mogelijk aan onafhankelijke colleges

Poppe e. a.

op zo laag mogelijk niveau moeten worden opgedragen. Wij zouden graag willen besluiten met een concrete toepassing van dit laatste principe op de actualiteit van vandaag. Wij zijn van mening dat in het kader van de inkomenspolitiek overheid en bedrijfsleven een richtlijn zouden moeten uitgeven, dat met name de stijging van hogere inkomens moet worden afgeremd. Laten wij hopen dat deze richtlijn er centraal of bedrijfstaksgewijze komt. Daarbij past ons inziens een nieuwe bevoegdheid van ondernemingsraden om controle op de ondernemingsboekhouding uit te oefenen, waarbij kan worden nagegaan of er geen sluipwegen worden bewandeld om hoge functionarissen toch voordeeltjes of zelfs grote voordelen te bezorgen. Wij horen daarvan nogal eens schrikbarende voorbeelden. Het nu aanvullen van de bevoegdheden van de ondernemingsraden met een dergelijke controlebevoegdheid zou wat ons betreft zonder voorafgaande adviesaanvraag aan de SER in een wetsontwerp kunnen worden voorgesteld. Wij mogen aannemen dat deskundigen en belangstellenden de Kamer toch wel weten te vinden vóór zo'n bevoegdheid in het *Staatsblad* staat, maar zij moet er echter naar onze mening wel zo gauw mogelijk in komen.

De heer Van Aardenne (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Alvorens mijn mening over de begroting te geven, wil ik de heer Poppe gelukwensen met zijn maidenspeech, die hij zoëven heeft uitgesproken, al verschil ik met hem op vele punten van mening. Ik had hem bijna geïnterrupteerd toen hij ervoor pleitte dat de ondernemingsraad toch maar een personeelsraad moest worden. Mijn mening is dat de vergroting van de bevoegdheden van de ondernemingsraad daarmee niet gebaat is. In dit verband verwijs ik naar een vraag die ik verleden jaar reeds heb gesteld over het klachtrecht voor de ondernemingsraad. Ik meen, dat dit een heel nuttige zaak kan zijn, maar dit is iets wat specifiek functioneert in een overlegsituatie opdat geen polarisatie wordt bereikt.

De heer Poppe (P.v.d.A.): Mijnheer Van Aardenne, ik wil wel graag gebruik maken van het privilege van interrumpere. Hoe kunt u nu de bevoegdheid om een klacht aan het adres van de werkgever in te dienen, bepleiten voor een orgaan, waarvan die werkgever zelf voorzitter is?

De heer Van Aardenne (V.V.D.): De voorzitter heeft geen beslissende stem in de ondernemingsraad.

De heer Meis (C.P.N.): Hij heeft het veto-recht!

De heer Poppe (P.v.d.A.): De heer Van Aardenne weet heel goed, dat theorie is, aan te nemen dat een voorzitter geen invloed heeft op de gang van zaken tijdens een vergadering. Ik begrijp niet waarom in dit geval dat risico zou moeten worden genomen.

De heer Van Aardenne (V.V.D.): Ik dacht dat de leden van de ondernemingsraden – als het goed is en dat moet het zijn – mans genoeg waren om daarop hun invloed uit te oefenen. Ik ben niet van mening dat een voorzitter een goed samengestelde ondernemingsraad kan manipuleren. Dat suggereert u.

De heer Poppe (P.v.d.A.): Ik dacht dat een ondernemer mans genoeg is om een zelfstandig tegenspel van zijn mensen te kunnen verdragen.

De heer Van Aardenne (V.V.D.): Daarom moet het juist in de ondernemingsraad worden uitgesproken.

De heer Hermsen (K.V.P.): Onderschat de heer Poppe nu niet de zelfstandigheid van de gekozen leden van de ondernemingsraad?

Van Aardenne

De heer **Poppe** (P.v.d.A.): Helemaal niet, maar ik zou willen vragen waarom de Minister-President in deze Kamer niet op de voorzittersstoel zit.

De heer **Hermesen** (K.V.P.): Maar hier zit wel een aantal Ministers op de ondernemingsstoelen.

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Het beeld van de werkgelegenheid is hoogst onbevredigend. Er is sprake van een regionaal en bedrijfstaksgewijs gedifferentieerde structurele werkloosheid; er is gevaar voor een verdere ontwrichting door de energiecrisis, zowel in primaire zin in het Rijnmondgebied als in secundaire zin ten gevolge van de genomen maatregelen, hoe nodig die ook zijn, zoals het zondagsrijverbod dat voor de horecasector ernstige gevolgen kan hebben.

Kan de Minister mij in dit verband toezeggen dat aanvragen voor werktijdverkorting in deze sector zullen worden gehonoreerd voordat de 30 dagen schadetermijn is verlopen?

Het antwoord van de Regering op dit werkgelegenheidsprobleem was van klassiek beproefde aard, nl. een werkgelegenheidsprogramma voor 1150 mln. Dit is voor een groot deel geraamd op onvoorziën. De heren Drees en Schouten hebben hierover vanmiddag gesproken; er is gezegd, dat het hier voor een groot deel versluierde andere overheidsuitgaven betreft, bij voorbeeld in de sector van Verkeer en Waterstaat. Ik behoef op deze discussie nu niet in te gaan.

Ik wil hieraan wel toevoegen dat mijns inziens een van de gunstigste mogelijkheden ligt in het vlak van de monumentenzorg; deze is zeer arbeidsintensief en werkt bovendien mee aan de verhoging van het vakmanschap, hetgeen bij de nieuwbouw van pas kan komen. Dit is een betere oplossing dan het eertijds wel gebruikelijke bouwen van dorpshuizen, die dan nog concurrerend werken ten opzichte van de plaatselijke horeca. Ik neem overigens aan dat de programma's in overleg met de lagere overheden worden opgesteld.

Het is, mijnheer de Voorzitter, te veel en het is niet genoeg. Het is te veel voor de beperkte financiële middelen. Het is niet genoeg omdat de structurele tekortkomingen in dit programma niet voldoende worden aangepakt. Ik verwijs hierbij ook naar het deskundigenrapport van de SER, dat zeer terecht aan dit belangrijke vraagstuk bijzonder veel aandacht heeft besteed. De bevordering van de economische bedrijvigheid – dus het ondernemingsklimaat – moet primair staan. Dan zijn blijvende arbeidsplaatsen te realiseren. Dit klimaat – dit is reeds vaak gezegd – wordt door dit kabinet helaas niet bevorderd.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! De heer Van Aardenne spreekt over het klimaat. Ik wil hem vragen, hoe het klimaat was onder de kabinetten, die dit kabinet vooraf zijn gegaan en waarin ministers van zijn partij zaten. Heeft men toen niet veel sluitingen van bedrijven meegemaakt, waarbij duizenden mensen waren betrokken? Heb ik de heer Van Aardenne toen ook horen spreken over het ondernemersklimaat? Heeft hij hieraan toen wat gedaan?

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): U heeft toen ook kunnen horen dat het ondernemingsklimaat niet optimaal was. Dit is nu echter ook een kwestie van houding. Ik meen specifiek dat de sfeer, van waaruit het beleid wordt gevoerd ten opzichte van de particuliere onderneming een belangrijke zaak is. U heeft zojuist een betoog gehouden; uw partij is een steunpilaar van dit kabinet. Ik meen dat uw betoog van wantrouwen getuigde. Het punt van het sociaal statuut van de gemeente Rotterdam, waarover de heer Poppe heeft besproken, kan de investeerders, ook in het buitenland, wel eens afschrikken. Ik denk ook aan de fiscale politiek ten opzichte van de staf, niet alleen van de werkgever zelf. Er zijn zoveel voorbeelden te bedenken.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): U zegt dat ik wantrouwen in de ondernemers heb uitgesproken. Wilt u uw vertrouwen

uitspreken in de ondernemers? Bent u het met hen eens, dat zij het centraal akkoord hebben verworpen?

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Ik heb niet gesproken over vertrouwen in de ondernemers. Ik heb gesproken over het ondernemingsklimaat, dat ook onder de vorige regeringen niet optimaal was; ik zeg dit eerlijk; wij hebben daarop ook gewezen. Dit heeft echter in wezen met het centraal akkoord als zodanig niets te maken. Dit is veel diepgaander. Het centraal akkoord is een zaak van het bedrijfsleven. De onderhandelingen daarover zijn mislukt. Deze zijn verleden jaar ook bijna mislukt. Er zijn allerlei mogelijkheden denkbaar.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): U doet het nu voorkomen alsof in de vier à vijf maanden, dat dit kabinet zit, een zodanige verslechtering van het klimaat is opgetreden, dat de desastreuze gevolgen, die u nu schildert, zijn ontstaan.

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Ook dit heb ik niet gezegd. Ik heb gezegd, dat de beste manier om een werkgelegenheidspolitiek te voeren is, het ondernemingsklimaat te verbeteren.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Wat verstaat u daar dan exact onder? Verklaart u zich eens nader. Wat moet er precies worden gedaan?

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Ik noem onder andere dat men op een gegeven ogenblik in de huidige situatie niet met een investeringsregeling moet komen en dat men de ondernemingsgewijze productie in een juist daglicht moet stellen. Ik geef onmiddellijk toe dat het niet het kabinet als zodanig is dat de sfeer bederft. Het zijn echter wel een aantal partijen, die dit kabinet steunen. Uiteraard wordt daarnaar door de wat verder van de politiek staande ondernemer gekeken. De geachte afgevaardigde kan gewoon aan de hand van de cijfers constateren hoeveel bedrijven naar België en naar andere landen zullen uitwijken. Dat komt onze werkgelegenheid niet ten goede.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): De heer Van Aardenne wijt dat met name aan een aantal partijen. Wij drijven de ondernemers dus het land uit, als ik hem goed begrijp.

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): De geachte afgevaardigde werkt eraan mee, het klimaat zodanig te maken dat het uitdrijven plaatsvindt.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Is dat niet in strijd met de opvatting die althans ik heb van de ondernemer, namelijk dat hij zijn beslissingen niet laat beïnvloeden door het drijven van bepaalde politieke partijen, maar zijn beslissingen louter grondt op rentabiliteits- en rendementsoverwegingen?

De heer **Keja** (V.V.D.): Niet alleen daarop, ook op het politieke klimaat.

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Dat klimaat beïnvloedt uiteraard de rentabiliteit. Dat is toch zeer logisch; neem bijvoorbeeld de winstmarge die in absoluut bedrag gelijk moet blijven en dus in relatieve zin kleiner wordt. Die regeling is op dit moment van kracht. Geen wonder dat de deskundigen van de SER, hebben gezegd dat men dit niet te lang kan volhouden, omdat anders de investeringen in gevaar komen. Dat zijn van die punten.

De heer **Meis** (C.P.N.): Ik neem aan dat de heer Van Aardenne het verslag van de Nederlandsche Bank heeft gelezen. Hij weet immers zoveel. Daarin staat toch dat de stijging van de arbeidsproductiviteit in Nederland over de laatste twee jaar (1971 en 1972) het hoogste van de wereld is, namelijk over

Van Aardenne

1971 7 pct. en over 1972 8½ pct. Heeft de heer Van Aardenne dit niet gelezen?

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Ik weet niet zoveel als de heer Meis, maar ik wil hem onmiddellijk geloven.

De heer **Meis** (C.P.N.): Dat betekent dat de ondernemers in de laatste twee jaar meer winst hebben gemaakt dan zij ooit hebben gedaan. De heer Van Aardenne wil dat klimaat nog verbeteren, natuurlijk ten koste van de kleine jongen. Dat is duidelijk.

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Ik meen dat de winstcijfers nog wel wat te wensen overlaten. Ook dan kan de geachte afgevaardigde uit de statistieken halen. Het overige inkomen is inderdaad in de laatste jaren iets gestegen, maar daarvoor was het zeer sterk gedaald.

Mijnheer de Voorzitter! Een essentieel gegeven is ook het op elkaar afgestemd zijn van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt. Wij werken met grote aantallen buitenlanders wegens het tekort aan ongeschoolde arbeid. Wij komen met zijn allen tot een steeds hoger opleidingsniveau – dat is een goede zaak – zonder voldoende bijbehorende arbeidsplaatsen. Dat geeft problemen. Vandaar de werkloosheid bij voorbeeld van academiëci. Waarom komt de aanvullende-werkenregeling voor natuurwetenschapbeoefenaars en ingenieurs niet goed op gang? Kan de aanstellingstermijn worden uitgebreid tot meer dan zes maanden? Het niet op elkaar afgestemd zijn van opleidingen en arbeidsplaatsen wijst op de noodzaak van een geïntegreerd onderwijs- en arbeidsmarktbeleid. Nog altijd is de arbeid de belangrijkste bron van de persoonlijke ontplooiing. Zij zal – ook al verandert hierin iets – ook belangrijk blijven, want zonder energiebron kan de maatschappij-motor niet draaien. Maar daarnaast zal een herwaardering van soorten arbeid moeten plaatsvinden en zal de persoonlijke ontplooiing van mensen met eenvoudige arbeid meer buiten die arbeidssfeer moeten kunnen plaatsvinden. Dat is een onderwijs- en vormingsvraagstuk, maar ook één van sociaal beleid. Onderzoekingen naar de arbeidsmotivatie en naar het functioneren van de arbeidsbemiddeling zijn noodzakelijk.

De heer **Verbrugh** (G.P.V.): De geachte afgevaardigde zei, mijnheer de Voorzitter – en dit is een interessante zaak – dat opleiding en arbeidsmarkt op elkaar afgestemd moeten zijn. Kan de geachte afgevaardigde ook zijn mening zeggen over datgene wat wij lezen van de kant van professor Tinbergen die stelt: Men moet ervoor zorgen, dat er een overmaat komt van hoger geschoolden – dit oefent een drukkende werking op de hoogte van hun salaris uit – en men moet ervoor zorgen, dat men krap komt te zitten in lager geschoolden, een omstandigheid die hun salaris doet stijgen? Op die manier ontstaan nivelleringstendenzen. Ik zou de mening van de geachte afgevaardigde hierover gaarne vernemen.

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): De heer Tinbergen formuleert hiermee een zuiver liberaal marktideaal. Ik meen, dat een en ander wel in die richting werkt; er zit echter wel een vertragende factor in. Het is wel duidelijk, dat monopolieposities, verkregen door hogere opleidingen, worden ondergraven – dit gebeurt terecht, want dit hoort met monopolieposities te gebeuren – als er meer mensen komen die een hogere opleiding hebben genoten. Intussen moet het huidige beleid ernaar streven de mobiliteit te verhogen. Dat geldt voor beroeps- en geografische mobiliteit. De vraag is dus of daar wel alles aan gedaan wordt. In het laatste nummer van „De Nederlandse Gemeente” staat een kritisch artikel vanuit het standpunt van de sociale diensten over de werkwijze van de arbeidsbureaus. Het arbeidsbureau-nieuwe stijl – op 1 januari starten we met een proef – is wellicht een oplossing. Maar het arbeidsbureau heeft nu naast een bemiddelende, ook een beoordelende taak.

Dit is niet onbelangrijk, want de sociale verzekeringsorganen richten zich naar die beoordeling. Er waar wij uit de onderzoeken van Van Wezel weten dat – naast 75 pct. van de werklozen die graag weer willen werken – er een 7½ pct. is – gelukkig een vrij klein aantal – die het niet-werken verkiest (en dan uiteraard op kosten van het werkloosheidsfonds, dus de arbeidsgemeenschap), is deze beoordeling voor het recht op uitkering noodzakelijk. Ik kan mij voorstellen, dat wel eens strijdigheid bestaat tussen de beoordelende en de bemiddelende functie. Het past niet bij elkaar. Een oplossing daarvoor zal zijn het instellen van commissies voor passende arbeid per arbeidsbureau, waarvoor in het rapport van de Teldersstichting is gepleit. Hoe denkt de Minister hierover? Ik wil hem hierbij en passant ook in overweging geven, thans op korte termijn te komen tot het in elkaar schuiven van de Werkloosheidswet en de Wet werkloosheidsvoorziening. De laatste kan dan verdwijnen en het bevordert de duidelijkheid.

Aan het slot van dit deel van mijn betoog wil ik de Minister vragen, of hij voldoende medewerking krijgt van de justitie bij het hoognodige optreden tegen bepaalde koppelbazen, die op velerlei wijzen de arbeidswetgeving in zeer sterke mate misbruiken.

Arbeid is de belangrijkste bron van inkomen. Vandaar, dat ik met de bron ben begonnen en nu aan het inkomensbeleid toe ben. Ik heb wel eens de indruk, dat het kabinet de volgorde anders stelt, hetgeen ik betreur. Overigens wacht ik de aangekondigde nota met betrekking tot het inkomensbeleid met spanning af. Zal zij normen bevatten? Welke factoren zullen in acht worden genomen? Ik noem er enkele, die absoluut noodzakelijk zijn, wil men een overzicht van de inkomensverdeling krijgen, die een afspiegeling geeft van de individuele verdeling van de reële welvaart. Daarom gaat het toch.

Er is ten eerste het onzichtbare vermogen, dat door pensioenen op te bouwen wordt verkregen en waaruit men inkomen kan genieten. Die opbouw – buiten het fiscale inkomensbegrip – moet worden meegeteld. Deze is, zoals wij weten, sterk verschillend.

Daar is het probleem van de zwarte inkomsten, een helaas voorkomend euvel, waarvan de omvang uiteraard niet vaststaat – anders was het niet „zwart” – maar waarvan hoge schattingen bestaan. En niet in elk beroep liggen de kansen daarop gelijk.

Daar is de verhouding na belastingheffing en premieheffing. Het netto-inkomen tenslotte bepaalt de welvaartsstandaard.

Daar is tenslotte het vraagstuk van het gezinsinkomen. Met de discussie over huisvrouwenlonen moet mijns inziens een discussie over de plichten en rechten ten aanzien van de sociale verzekering gepaard gaan. Onder „plichten” versta ik hier: premieheffing.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): De geachte afgevaardigde de heer Van Aardenne spreekt over belastingen. Wil hij in dit verband ook niet noemen de mogelijkheden, die in de belastingwetgeving zitten, en de mogelijkheid daarvan gebruik te maken?

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Deze mogelijkheden zitten er toch impliciet in?

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Bedoelt de geachte afgevaardigde ook, dat moet worden nagegaan, welke mogelijkheden de belastingwetgeving biedt speciaal aan degenen, die meer verdienen en die een behoorlijke aftrek kunnen krijgen?

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Ik doel op het reële netto-inkomen. Daarom gaat het; de aftrek is dan al achter de rug.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Het gaat juist om de vraag, wat in de aftrekmogelijkheden zit. Moet dit niet eens worden nagegaan?

Van Aardenne

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Als men iets van de belasting aftrekt, mijnheer de Voorzitter, houdt men natuurlijk meer over. Het gaat mij om de vraag, wat er overblijft.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Ik vraag de geachte afgevaardigde, of hij ook de aftrekmogelijkheden bij het onderzoek wil betrekken.

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Natuurlijk, mijnheer de Voorzitter. Het zit in de tarra en de tarra is de belastingheffing.

De Regering wil een rechtvaardiger inkomensverdeling. Maar wat is rechtvaardig? Is dit volgens de wiskundige formule van Tinbergen te bepalen, of zijn de schalen van individueel welbevinden onderling niet vergelijkbaar, zoals ik meen? Moeten wij dan niet veeleer streven naar een inkomensverdeling met optimaal resultaat voor de maatschappij als geheel? Ik zeg niet, dat er niets zou moeten veranderen in de inkomensverdeling. Ik wijs weer op de onderbeloning van b.v. ongeschoolde arbeid. Ik ben van mening, dat tussen verschillende groepen inkomenstrekkingen historisch gegroeide, maar nu niet meer verantwoorde verschillen bestaan.

Soms zal het op nivellering neerkomen binnen de totale inkomensverdeling, maar heel vaak op denivellering. Beide zullen op tegenstand stuiten. De Minister zal zich zeker nog wel herinneren, met hoeveel moeite de invoering van de werkclassificatie gepaard is gegaan en hoeveel verzet ook en vooral van vakbondszijde is gepleegd tegen de praktische toepassing van de toeslag voor bezwarende omstandigheden.

Intussen heeft dit kabinet zonder nog voldoende inzicht te hebben en zonder ook een zorgvuldig overwogen filosofie te hebben gekozen voor nivellering in de secundaire verdeling – daarover spreek ik vanavond niet, het komt wel bij de behandeling van het dekkingsplan aan de orde – en door zijn interventie in de Troonrede ook met betrekking tot de primaire verdeling. Ik zwijg dan nog over het voornemen, de AOW-en de bijstandsuitkeringen op te trekken tot het minimumloon en daar dan later over te gaan studeren.

Door deze uitlating in de Troonrede is een hypotheek gelegd op het sociale overleg, al werd het tijdens de algemene beschouwingen afgezwakt tot een opvatting over de initiële verhoging. Dan is het natuurlijk van minder betekenis.

Mijnheer de Voorzitter! Deze onderhandelingen zijn nu wel definitief mislukt. De bereidheid om elkaar tegemoet te treden was ook gering. Van de zijde van de vakcentrales speelde het nivelleringsstreven ook weer een centrale rol, een rol, waarschijnlijk primair aan de kabinetsopvattingen waar de nota nog onderbouwing voor moet aangeven! Het is geen wonder dat het hoger personeel, op weiks rug deze nivellering grotendeels plaats zou moeten vinden, bij de besprekingen wilde zijn. Juist omdat de nivellering zo'n centraal thema van de vakverenigingen is, kunnen deze onmogelijk ook als belangenbehartiger van deze groep werknemers optreden. Het is niet de taak van de werkgever op te komen voor de belangen van een bepaalde groep personeelsleden. Het gaat hier om een principiële opvatting over de werking van de democratie. Niet de macht van de vakverenigingen mag beslissend zijn, maar de democratische vertegenwoordiging in het gesprek. Het antwoord van de Minister op mijn vragen naar aanleiding van zijn uitlatingen te dezen heeft mij zeer teleurgesteld. En dat voor een Minister in een kabinet dat spreiding van macht zegt voor te staan!

Ook de SER is mede door dit vraagstuk in een crisis geraakt. Hij functioneert niet meer zoals vroeger. Ook dit kan worden toegeschreven aan een niet meer over andere dan de eigen oplossingen willen praten van de vakverenigingen. Het deskundigenrapport moet volgens het vakverenigingsideaal gemodelleerd zijn, anders hoeft het niet. Op zo'n manier kun je het harmonisch samenspel, zelfs dat met conflictjes, dat de de Minister voorstaat, wel vergeten. Maar in een gepolari-

seerde situatie is de neutraliteit van de Regering des te meer nodig, en die laat nu te wensen over.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Waarom is het nodig dat de Regering neutraal is in vraagstukken van inkomenspolitiek?

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Het is nodig dat de Regering ten opzichte van een gepolariseerde situatie, waarin mensen niet meer met elkaar willen praten en niet meer willen luisteren naar een deskundigenrapport, zich neutraal opstelt en niet van tevoren een keuze maakt.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): U zegt dat het nodig is, maar waarom?

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Dat is een kwestie van maatschappijvisie. Als men van de situatie uitgaat, waarin bepaalde groepen in de maatschappij gepolariseerd tegenover elkaar staan, heeft de Regering als democratisch, althans afgeleid democratisch gekozen orgaan alle groepen in die samenleving te dienen en niet de specifieke belangen. Polarisatie houdt in, dat juist alleen naar die specifieke belangen wordt gekeken. Zo'n deskundigenrapport bevat de mening van neutrale, objectieve waarnemers. Deze moet een kans krijgen en ook in een regeringsstandpunt doorklinken.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Wanneer men het van een oogpunt van inkomenspolitiek uit bekijkt en men is van mening dat de Regering en het parlement daarover een opvatting dienen te hebben, kiest men dan niet voor het behoud van het bestaande als men zich in die situatie neutraal opstelt?

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Ook dat behoeft niet het geval te zijn, want daarnaast hebben natuurlijk Regering en parlement de mogelijkheid van secundaire verdeling. Dat weet u net zo goed als ik. Als men aan de ene kant zegt dat de loonvorming een vrijheid van het bedrijfsleven is – wij allen hebben dit de laatste jaren gezegd – moet men aan de andere kant hierop geen invloed willen uitoefenen. Men moet in ieder geval zorgen dat naar neutrale meningen die ook andere factoren incalculeren dan inkomensverdeling alleen, wordt geluisterd.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Wij spreken over de Regering. U wilde dat de Regering geen opvatting over de inkomenspolitiek zou verkondigen. Daar gaat het om. Ik weet nu wel waarom.

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Nu over de loononderhandelingen zelve. De SER-deskundigen waren terecht van mening, dat de revaluatie moest worden verdiend en achtten een geringere initiële loonstijging dan 2 pct. nodig. In dat geval was het ook zinvol om bij de revaluatie een beroep op anderen te doen – ik denk aan de landbouw, aan de middenstand – met een niet voldoende compensatie genoeg te nemen. Het lijkt er nu niet op. De 10 pct. loonkostenstijging van de MEV zouden waarschijnlijk nog overschreden worden bij het maandag bereikte en inmiddels weer van de tafel verdwenen ontwerpakkkoord, in plaats van de 8,5 pct. die mogelijk te bereiken was volgens het planbureau na de revaluatie. De spiraal is weer volop in werking. En de externe prijseffecten liegen er ook niet om. Van het met veel fanfare aangekondigde kabinetsbeleid blijft zo niet veel over.

De vraag gaat derhalve nu klemmen wat het kabinet in dezen gaat doen. Het heeft een voorschotje genomen met het begrotingstekort; het heeft scherpe prijsmaatregelen genomen om een matige loonstijging te bereiken; het heeft voorgesteld de landbouw onder te compenseren; het wil een inkomenspolitiek voeren. Welnu, prijzen zijn voor zelfstandigen ook inkomen. Verbetering behoeft niet alleen in het werknemersinkomen op te treden. Misschien doet het kabinet er toch goed

Van Aardenne

aan, de motie-Kruisinga uit de prullenmand op te diepen en zich de noodzaak van paralleliteit in loon- en prijsbeleid te herinneren. Wat is waar van het persbericht over een in te dienen noodwet? Ik wacht met spanning op het antwoord van de Minister.

Intussen overweegt het kabinet – wellicht in het kader van zijn nivelleringsbeleid – een nieuwe aanslag op de lagere middeninkomens, namelijk door verhoging van de premiegrenzen van de volksverzekeringen. Ik merk op dat het onrechtvaardig en onverantwoord is, bij deze verzekeringen het verband tussen offer en toekomstig profijt los te laten en bovendien een generale rijksbijdrage in het ouderdomsfonds niet past in het systeem. Mijn amendement strekt er dan ook toe deze bijdrage ook in 1974 bevroren te laten, dan kunnen wij later tot afbouw komen.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Waarom past de rijksbijdrage in het ouderdomsfonds niet in het systeem?

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Het is een andere rijksbijdrage dan die voor specifieke groepen; er staat een heel rijtje posten bij. Dit is de generale rijksbijdrage. Het past niet in een verzekeringssysteem. Het wordt veel duidelijker als het fonds door de premieplichtigen wordt gevoed. Bij de AWBZ ligt het anders.

Mijnheer de Voorzitter! Ik ben gekomen op het terrein van de sociale verzekeringen, een complementaire inkomensbron voor al degenen, die geen of onvoldoende inkomen uit arbeid kunnen verwerven; een zeer belangrijke categorie in het nationale inkomen, die zeer snel groeit. De Regering onderschrijft nog steeds de 3 pct.-norm. Wat gebeurt er nu met de VAO? Het antwoord op de vragen van de heer Rietkerk en mij was hoogst onduidelijk, in de zin van: „het hoeft niet in de norm, maar het kost in het begin toch haast niets”. Ik zou haast gaan menen dat het óf het kabinet geen ernst is met de VAO, óf dat het denkt niet zo lang meer te zitten!

Er is sprake geweest van een aanmerkelijke overschrijding van de in de MEV geraamde stijging van de premiedruk van 0,6 pct. van het nationaal inkomen. Dat is later weer tegengesproken. Wat wordt het in werkelijkheid?

Er is een nieuwe programmeringsaanvraag aan de SER uit, maar het kabinet heeft al gezegd dat het invoering van een eigen risico uitsluit. Over de kinderbijslag blijft men vaag. Bevriezing van deze oneigenlijke verzekering zou de aanzet en de prikkel kunnen zijn tot een hoognodige herstructurering, waarbij in ieder geval de progressie naar kindertal zou dienen te verdwijnen en veeleer de leeftijd van het kind beslissend zou moeten zijn. De SER krijgt zo wel een heel zware taak: Nèt als bij de overheidsuitgaven zal het niet gelukken, zonder bepaalde, minder nodige taken af te kappen ruimte te maken voor andere. Dat red je niet met een optrekken van de premiegrens, want dat telt ook mee binnen de 3 pct.! Overigens: De premiegrens van de ziekenfondsverzekering is ook wat extra verhoogd en zal nu, als het kabinet zijn zin krijgt, alleen met de loonindex mee naar boven gaan. Daardoor zullen steeds meer personen eronder gaan vallen, zoals uit berekeningen is gebleken. Wij betreuren dat. Overigens hoort dit onderwerp tegenwoordig bij Volksgezondheid thuis; wij achten dat op zichzelf principieel onjuist: Het sociale verzekeringsbeleid hoort in één hand te zijn. De Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken heeft de interdepartementale taakverdeling in zijn portefeuille; hoe was zijn advies te dezen?

Ten slotte, mijnheer de Voorzitter, heb ik het bange gevoel dat de organisatorische herstructurering van de uitvoering van de sociale verzekering ondanks alle mooie woorden de mist of ten minste de la in dreigt te gaan. Ik hoor graag wat de bewindslieden zullen gaan doen om dit te voorkomen.

Mijnheer de Voorzitter! Op essentiële punten van beleid acht ik het kabinet tekort schieten. Ik heb deze op het zo uiterst belangrijke gebied van het sociale beleid zojuist aangegeven. Het is spijtig te moeten zeggen, dat ik voorshands niet voldoende vertrouwen hierin heb.

Keja

De heer **Keja** (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Bij de vorige begrotingsbehandeling heb ik de Minister onze verontrusting kenbaar gemaakt over het feit, dat er in zeer veel bedrijven nog steeds een pensioenregeling geldt, die wij op geen stukken na als redelijk kunnen beschouwen. Als redelijk heb ik toen genoemd het geleidelijk aan bereiken van een pensioenuitkering van 70 pct. van het laatstgenoten loon. De heer Rietkerk, de toenmalige Staatssecretaris van Sociale Zaken, antwoordde hierop, dat hem was gebleken, dat er zowel bij werkgevers als werknemers in de Stichting van de Arbeid ernstig naar werd gestreefd binnen afzienbare tijd hun studie over deze problematiek af te ronden. Dat antwoord was hoopvol. Wij zijn nu weer een jaar verder. Een jaar, waarin wij, als de berichten juist zijn, van de kant van de Stichting van de Arbeid niet veel wijzer geworden zijn. Wij vragen ons af wat de Minister nu denkt te gaan doen, want het wordt wel tijd. Al op 20 april 1971 deelde de Stichting van de Arbeid mee, dat er een principiële overeenstemming was bereikt over een algemeen wettelijk pensioen voor werknemers. Binnen enkele jaren, zo werd gezegd, zou een regeling van start gaan waarbij iedere werknemer na 40 jaar werken rond de 70 pct. van zijn laatstverdiende salaris welvaartsvast als pensioen zou meekrijgen. Sinds die aankondiging is er niet veel meer van de Stichting vernomen. Wel maakten kranteberichten er melding van, dat het verdere overleg over de uitwerking volledig in het slop is geraakt. Het lijkt er zelfs op, dat de wettelijke pensioenplicht er voorlopig helemaal niet doorkomt en dat het welvaartsvaste pensioen voor de burger, die toevallig geen ambtenaar is, nog heel wat jaren op zich zal laten wachten. Zo was in principe in de Stichting besloten, dat er een zogenaamde „pluriforme” uitvoeringsorganisatie zou komen. Particuliere verzekeraars, bedrijfstakfondsen en bedrijfspensioenfondsen zouden gewoon blijven functioneren. Daarover was men het eens. De vorige Staatssecretaris noemde dit het vorige jaar zelfs een principe-akkoord. Nu blijken hierover achteraf weer diepgaande meningsverschillen te zijn ontstaan. Het lijkt er veel op, dat er met alle geweld een partij buitenspel gezet moet worden. Van de bewindslieden zou ik graag willen vernemen wat hun visie is op deze gang van zaken. Wat zijn zij van plan te gaan doen? Het komt ons als nauwelijks mogelijk voor, dat het kabinet met de armen over elkaar blijft toekijken, wie deze machtsstrijd wint. De werknemers zouden daarvan het slachtoffer worden.

De heer **Spinks** (P.v.d.A.): Kan het ook zijn, dat de principe-afpraak, waarover de Staatssecretaris sprak, niet zo erg principieel was?

De heer **Keja** (V.V.D.): Ik neem aan dat, als men in de Stichting van de Arbeid iets van tevoren vaststelt als basis om op door te gaan, men dit een principe-afpraak noemt. Dat is het zeker wanneer dit hier in het openbaar, waar ook de Minister van Sociale Zaken bij was, wordt gezegd. Het is logisch dat wij, als Kamer, daarvan dan uitgaan. Dat moet de heer Spinks toch toegeven. Op de eerste bladzijde van de memorie van toelichting schrijft de Minister dat een democratische situatie niet alleen een zaak is van wettelijke maatregelen, maar ten minste evenzeer van democratische gezindheid, zowel binnen de onderneming als in het interne beleid van de organisaties van werkgevers en werknemers. De Minister laat hier dan direct op volgen dat hiervoor gelukkig de laatste jaren een toenemende aandacht valt te constateren. Wij menen dit laatste te moeten betwijfelen. Naar onze mening is eerder het tegendeel waar. Het meest sprekende voorbeeld hiervoor zijn misschien wel de onverkwikkelijke gebeurtenissen rond de ondernemingsraadverkiezingen bij Hoogovens. Oorspronkelijk moesten die verkiezingen in april van dit jaar worden gehouden. Dat werd onmogelijk door de staking bij het bedrijf. Daarom werd toen besloten die verkiezingen een halfjaar uit te stellen: 25 oktober zou de kandidaatstelling sluiten en rond de 20e november zouden de verkiezingen worden gehouden.

Keja

Als gevolg van de staking heeft de Industriebond NVV nog steeds grote interne moeilijkheden. Dat bleek nog kort geleden, toen kaderleden van de bond bij Hoogovens openlijk in opstand kwamen tegen het districts- en bondsbestuur. Dan komt de democratische gezindheid van de Industriebond NVV om de hoek kijken. Het bestuur van de bond wil geen kandidaten aanwijzen en vraagt de raad van bestuur van Hoogovens, de ondernemingsraadverkiezingen maar weer opnieuw uit te stellen. De Industriebond NKV was daar wel voor te vinden. Deze bond weigerde namelijk de Hoogovens-c.a.o. te ondertekenen en elk uitstel van verkiezingen kwam wel gelegen.

De heer **Poppe** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil de heer Keja vragen, of de directie van een bedrijf niet de volle vrijheid heeft om in overeenstemming met de ondernemingsraad de verkiezing van die raad te houden op elk moment dat de ondernemingsraad en de directie dat willen. Omgekeerd kan een vakvereniging vragen, de ondernemingsraadverkiezing uit te stellen. Kennelijk heeft men de opvatting, dat een vakvereniging kandidaten móet stellen op het moment, dat de directie dat wil. Of men heeft de overtuiging dat een ondernemingsraad niet kan werken als er geen vakbondsmensen in zitten. Ik begrijp dat niet goed.

De heer **Keja** (V.V.D.): Ik begrijp best, dat u het niet begrijpt. Het is vanzelfsprekend dat het bestuur van een onderneming het recht hiertoe heeft. Ik heb echter hetzelfde recht om het ondemocratisch te vinden, als men, nadat men een aantal vakorganisaties wel hun kandidaten laat stellen, toch zelf in moeilijkheden zit, vraagt de hele verkiezing uit te stellen.

De heer **Poppe** (P.v.d.A.): U vindt de directie van Hoogovens dus ondemocratisch handelen als zij de verkiezing uitstelt? De directie neemt immers de beslissing. De vakbonden hebben er alleen maar om gevraagd.

De heer **Keja** (V.V.D.): Ik vind het vragen naar een ondemocratische beslissing op zich zelf al ondemocratisch. Ik vind het besluit zelf ook ondemocratisch.

De heer **Poppe** (P.v.d.A.): Het gaat niet om het vragen naar een ondemocratische beslissing. U zegt, dat het een ondemocratische beslissing is.

De heer **Keja** (V.V.D.): Uiteraard, ik sta hier ook voor mijn mening.

De heer **Poppe** (P.v.d.A.): Ik zeg, dat op het moment, dat een ondernemingsraadverkiezing wordt gehouden een vakbond het volste recht heeft, te beslissen of hij al dan niet kandidaten wil stellen. Als hij aan de directie meedeelt dat hij, als de verkiezing op dat moment wordt gehouden nog niet in de gelegenheid is om kandidaten te stellen, dan doet die vakbond geen enkele ondemocratische daad. De directie heeft het volste recht, vast te stellen, dat zij niet op die vakbond wil wachten en dat zij de verkiezing zelf wil organiseren.

De heer **Keja** (V.V.D.): En ik blijf dat ondemocratisch vinden, vooral als de Industriebond NVV misbruik maakt van de situatie waarin de Industriebond NKV verkeert, die om geheel andere redenen de verkiezing almaar naar de toekomst wil verschuiven omdat hij helemaal niet zo lekker zit bij de Hoogovens, zoals u natuurlijk ook wel weet. Ik vind het ondemocratisch, dat de Industriebond NVV van deze situatie misbruik maakt om de Industriebond NKV mee te krijgen in zijn streven, de verkiezing te laten verschuiven.

Ik wil er in dit verband op wijzen, dat in Amsterdam in de Partij van de Arbeid ook al een jaar lang grote onrust bestaat. Wat zou het niet een waanzin zijn, als het bij de wet mogelijk was dat de Partij van de Arbeid bij voorbeeld samen met de

C.P.N. de gemeenteraadsverkiezingen in Amsterdam kon uitstellen om eerst ervoor te kunnen zorgen, dat zij in haar Amsterdamse afdeling orde op zaken zou kunnen stellen. Dat is een soortgelijke situatie en ik zou dat ondemocratisch vinden.

De heer **Poppe** (P.v.d.A.): Ik ook, maar . . .

De heer **Keja** (V.V.D.): Dan zijn wij het toch weer met elkaar eens.

De heer **Poppe** (P.v.d.A.): . . . die situatie is ook niet mogelijk in het kader van de Wet op de ondernemingsraden. De directie heeft het volste recht, die verkiezing te organiseren.

De heer **Keja** (V.V.D.): Jawel, maar houdt u er rekening mee, dat die verkiezingen niet alleen afhankelijk zijn van die onderneming? De ondernemingsraad besluit ertoe.

De heer **Poppe** (P.v.d.A.): Dat moet hij dan doen.

De heer **Keja** (V.V.D.): Dat heeft de raad ook gedaan in die zin, dat hij de verkiezing heeft uitgesteld. Ik heb het recht, dat ondemocratisch te vinden. En dat doe ik bij dezen ook.

Dat dit ondemocratisch is, blijkt ook wel, mijnheer de Voorzitter, uit de stemming bij de Hoogovens. Een heel groot deel van het personeel is het namelijk met mij eens. Ik vind het weinig democratisch en wel een vorm van oneigenlijk gebruik van de wet.

Mevrouw **Barendregt** (P.v.d.A.): Nu komt de aap uit de mouw.

De heer **Keja** (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Als wij de berichten in de dagbladen mogen geloven, zetten de bewindslieden van dit kabinet om de paar maanden een bedrijfstak op de tocht. Zowel de Nederlandse scheepsbouw als de textielindustrie konden, als men de dagbladen mag geloven, volgens de bewindslieden beter worden overgeplaatst naar ontwikkelingslanden.

Minister **Boersma**: Mijnheer de Voorzitter! Los van de vraag, of men altijd de dagbladen moet geloven – ik begeef mij daar niet in –, zou ik het toch wel op prijs stellen, wanneer de heer Keja zijn aantijging, want dat is dat mijns inziens op zijn minst, iets nader kon specificeren. Ik doel dus op de aantijging, dat bewindslieden van dit kabinet om de paar maanden een bedrijfstak op de tocht zetten.

De heer **Keja** (V.V.D.): Ik wil het wel toelichten. U zult naar ik aanneem in alle dagbladen hebben gelezen wat onder andere is gezegd door de Minister zonder Portefeuille, belast met de aangelegenheden de ontwikkelingssamenwerking betreffende, over de scheepsbouw. U heeft vermoedelijk ook wel gelezen, dat hij heeft gezegd, dat de scheepsbouw in Nederland langzamerhand een marginale bedrijfstak is geworden en zo weinig winst heeft opgeleverd, dat deze industrie voor hetzelfde geld naar de ontwikkelingslanden zou kunnen worden overgeplaatst.

U weet ongetwijfeld ook, dat u door de dagbladen in de schoenen is geschoven dat u feitelijk eenzelfde idee hebt geopperd t.a.v. de textielindustrie. Dat heb ik met mijn opmerking bedoeld. Nog afgezien van de onrust, die in ieder geval door dit soort berichten ontstaat bij de werknemers in de betrokken bedrijfstakken, mogen wij ons afvragen welk beleid dit kabinet eigenlijk voert. Kort geleden verscheen van de heer Glastra van Loon, Staatssecretaris van Justitie, in een personeelsblad een artikel over het minder aantrekkelijk maken van ons land voor buitenlandse werknemers. De inhoud kwam er op neer, dat Nederlandse bedrijven met buitenlandse werknemers, die toch een marginaal bestaan leiden, beter overgeplaatst kunnen worden naar het land, waaruit die buitenlanders komen. Hij heeft gezegd, dat de samenleving de rekening

Keja

betaalt voor het hebben van vreemde werkkrachten. Naar ons idee is dit een vreemde redenering. Wij mogen ons op zijn minst wel afvragen, wat bij een dergelijke verhuizing met de Nederlandse werknemers in die bedrijven moet gebeuren.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Ziet u niet in Europa het probleem van die miljoenen buitenlandse werknemers en de daaraan verbonden nadelen voor hen? Vindt u niet, dat een oplossing voor dat probleem moet worden gevonden in die zin, dat Europa meer moet investeren in de landen, waaruit de buitenlandse werknemers afkomstig zijn?

De heer **Keja** (V.V.D.): Nog niet, maar ik was nog niet klaar met mijn verhaal. Als de heer **Wieldraaijer** mij nog een paar zinnen had laten uitspreken, zou hij hebben gehoord wat ik aan de Minister wil vragen. Ik hoop, dat hij enig geduld kan opbrengen.

De heer **Van der Lek** (P.S.P.): Toen de heer **Keja** het artikel van Staatssecretaris **Glastra van Loon** aanhaalde, viel het mij op, dat hij het deed voorkomen, alsof het zou gaan om een volstrekt nieuw denkbeeld. Misschien is het dit ook voor de heer **Keja**, maar ik wijs erop, dat het een kwestie betreft, die al heel lang in discussie is.

De heer **Keja** (V.V.D.): Het is in bepaalde kringen heel lang in discussie, maar het begint nu in discussie te komen in zinnige kringen, en dan begin ik ongerust te worden. Als een van de bewindslieden een dergelijke redenering volgt, wil ik graag erop reageren.

De heer **Van der Lek** (P.S.P.): Dan moet u het ook op een zinnige manier weergeven, vind ik.

De heer **Keja** (V.V.D.): Ik meen het gedaan te hebben. Ik neem aan dat, als ik het niet goed doe, u direct in staat bent mij te interrumperen en aan te tonen waar ik fout zit.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Ik wil graag van de heer **Keja** horen wat zijn criterium is voor zinnige en onzinnige kringen.

De heer **Keja** (V.V.D.): Dat is heel duidelijk. Ik neem direct aan, dat een regering, zelfs een regering die grotendeels achter Keerpunt '72 staat, in de discussie zinnig is. Ik heb ettelijke keren in kringen verkeerdt voor radio, bij televisieproefopnamen, enz., waarin op een verschrikkelijk onzinnige manier werd geredeneerd. Als ik een vraag stelde, kreeg ik geen antwoord. Als ik - en dat is het verschil - nu een vraag stel, reken ik erop dat ik antwoord krijg, want ik discussieer, denk ik, met een zinnige kring.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): U beantwoordt mijn vraag door te zeggen: Dit is een zinnig gezelschap en daar zitten onzinnige lieden.

De heer **Keja** (V.V.D.): Daarom vroeg u toch?

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Neen, u moet goed luisteren. Ik vroeg naar de criteria, die u aanlegt voor het onderscheid in zinnige en onzinnige kringen.

De heer **Keja** (V.V.D.): Mijn criterium is, dat, als iemand iets beweert en daarover vragen krijgt, hij een redelijk antwoord weet te geven. Als betrokkene dat niet kan en alleen maar iets in het luchtledige beweert zonder erover nagedacht te hebben, is er naar mijn idee sprake van een onzinnige discussie die in feite geen zin heeft. Voor een zinnige discussie is noodzakelijk, dat op redelijke vragen redelijke antwoorden zijn te verwachten.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Nu mag ik u de vraag stellen welke kringen u in Nederland als zodanig beschouwt. Wilt u die kringen eens bij name noemen?

De heer **Keja** (V.V.D.): Het zijn ettelijke kringen. Tijdens een proefuitzending van de t.v. hebben de heer **Van der Stee**, de nieuwe Minister van Landbouw en Visserij, en ik gediscussieerd met een vertegenwoordiger van buitenlandse werknemers uit Utrecht. Elke vraag, die ik toen stelde, werd niet beantwoord. Ik zit dan in een kring, waarin ik niet zinnig kan discussiëren.

De heer **Poppe** (P.v.d.A.): De heer **Keja** heeft op een gegeven ogenblik een onderscheid tussen zinnige en onzinnige kringen gemaakt met betrekking tot het verplaatsen van industrieën naar plaatsen, waar de mensen wonen. De heer **Van der Lek** heeft al gezegd, dat het een zeer oud idee betreft. Het is afkomstig uit o.a. de Wereldraad van Kerken en van de rooms-katholieke kerk

De heer **Keja** (V.V.D.): Daar komen ook onzinnige ideeën vandaan, hoor!

De heer **Poppe** (P.v.d.A.): waarbij men stelde - in de kritiek op ons economische systeem - dat de werkgelegenheid niet wordt gebracht waar de mensen zijn, maar dat de mensen worden gesleept naar plaatsen waar de fabrieken zijn gelegen. Vindt de geachte afgevaardigde dat alle kringen, waarin dat idee naar voren is gebracht, onzinnige kringen zijn?

De heer **Keja** (V.V.D.): Laat u mij nu even uitspreken, dan behoeft u zich niet zo op te winden. Het is overigens wel merkwaardig, mijnheer de Voorzitter, dat zodra ik begin over een „onzinnige kring”, de P.v.d.A.-fractie zich zo opwindt. Ik zal echter het nog eens proberen. Ik heb gezegd dat het een vreemde redenering is en dat wij ons op zijn minst mogen afvragen, wat er bij een dergelijke verhuizing met de Nederlandse werknemers in die bedrijven moet gaan gebeuren. Daar hoort men nooit iets over. Moeten zij zich dan gaan voegen bij het grote leger werklozen in ons land, of is het de bedoeling dat zij op hun beurt als gastarbeiders in het buitenland gaan werken? Ik zal hierop graag de visie van de Minister vernemen, want in de hetgeen ik noem „onzinnige kringen” krijg ik daar nooit een antwoord op.

De heer **Van Dam** (A.R.P.): Dan moet u de begroting voor ontwikkelingssamenwerking eens lezen; daarin zult u de plannen vinden.

De heer **Keja** (V.V.D.): Ja, maar het gaat nu om de begroting voor sociale zaken. Ik stel over dit onderwerp een vraag aan de Minister van Sociale Zaken.

De heer **Van Dam** (A.R.P.): U bent aan het verkeerde adres; u moet bij de Minister voor Ontwikkelingssamenwerking zijn.

De heer **Keja** (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Wij onderschrijven de opmerking van de Staatssecretaris van Justitie, dat de problemen rond, zoals hij het noemde, het verschijnsel van de vreemde arbeider, noch met politie, noch met justitie kunnen worden opgelost. Er zijn lieden in ons land die bestraffend met de vinger wijzen naar de discriminatie in b.v. Zuid-Afrika, maar met oogkleppen rondlopen zodra het ons eigen landje betreft. Het meest frappante voorbeeld hiervan is misschien wel de Rotterdamse gemeenteraad die, tegen de wil van de V.V.D.-fractie in de gemeenteraad in, tegenover de buitenlandse inwoners op de discriminatie-toer ging. Als de problemen maar groot genoeg zijn, moet ons geweten kennelijk zwijgen. Maar de problemen rond de buitenlandse werknemers zijn hiermee natuurlijk op geen enkele manier opgelost. De ex-

Keja e. a.

pliosieve toestand is nog steeds aanwezig, zowel in Rotterdam als in Amsterdam; denk maar eens aan de Bijlmermeer. Daarom zou ik er bij de Minister op willen aandringen, spoed te betrachten bij het maken van de memorie van antwoord voor de nota buitenlandse werknemers.

Een aangelegenheid, die eventueel bij het departement van C.R.M. aangekaart zou kunnen worden, maar naar mijn idee meer bij Sociale Zaken thuishoort, zijn de sociale toestanden (beter is, te spreken van wantoestanden) bij de beroepssporters. Vooral in de wielrennerij kunnen op dit gebied dingen gebeuren, die voor onmogelijk gehouden zouden moeten worden. Zo hard mogelijk fietsend, van de ene werkgever naar de andere, gaan beroepswielrenners geheel onverzekerd door het leven. Handig opgestelde contracten sluiten elke verantwoordelijkheid voor de werkgevers uit. Dikwijls is het zelfs moeilijk uit te maken, wie wettelijk gezien de werkgever is. En zo is het niet alleen bij de wielrennerij. Loopt het dan mis, dan wordt er een beroep gedaan op de liefdadigheid van de Nederlandse bevolking of worden er zogenaamde benefietwedstrijden georganiseerd. Voorbeelden genoeg!

Wij vinden deze toestanden mensonwaardig en willen daarom van de Minister weten of hij bereid is, er bij de sportbonden op aan te dringen betere regelingen te treffen.

Nog enige korte vragen en opmerkingen, mijnheer de Voorzitter.

Wat zijn de gedachten van de Minister over de mentaliteitsbeïnvloeding om de vrouw een aandeel te geven in het arbeidsproces? Wat zijn de ervaringen van de gerichte activiteiten op dit moment van het Gewestelijk Arbeidsbureau op dit terrein? Wij denken dan bij voorbeeld aan de experimenten in Rotterdam en Den Haag over zowel voorlichting over werk als voorlichting over opleiding.

Wat gaat de Minister verder doen met het rapport van 23 maart 1973 van de interdepartementale werkgroep „oudere ongetrouwde vrouw“?

Tot slot nog iets over de werkende jongeren. Jonge leden van de NVV-bond Mercurius hebben op 14 oktober met een resolutie er zowel bij de Regering als het parlement op aangedrongen, de leeftijd waarop men recht heeft op het minimumloon, met ingang van januari 1974 te verlagen van 23 tot 22 jaar. Dat spreekt ons wel aan, maar het blijft toch eigenlijk maar een technische bijstelling – een soort krabbelen in de marge – en geen principiële wijziging. Wij willen blijven ijveren om consequent de filosofie „beloning van individuele prestatie“ werkelijkheid te laten worden. Aan de sociale partners om hier, met name ook voor de werkende jongeren, een praktische uitwerking voor te vinden.

De algemene beraadslaging wordt verdaagd.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, het verslag bedoeld in artikel 47 van het Reglement van Orde goed te keuren.

Daartoe wordt besloten.

De vergadering wordt te 0.10 uur gesloten.

LIJST VAN INGEKOMEN STUKKEN

met de door

de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1°. drie Koninklijke boodschappen, ten geleide van de volgende wetsontwerpen:

Naturalisatie van Alfons, Josina Christina en 30 anderen (12 674);

Naturalisatie van Berger, Simone Johanna Maria en 24 anderen (12 675);

Bekrachtiging Koninklijk besluit, houdende de inwerkingstelling van enige artikelen van de Distributiewet 1939 (12 682).

Deze Koninklijke boodschappen zijn met de erbij behorende stukken al gedrukt en rondgedeeld;

2°. een brief van de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, over de uitvoering van de Dollardwerken (12 661, nr. 2).

Deze brief is al gedrukt en rondgedeeld;

3°. een brief van de Minister van Sociale Zaken, over het sociaal-economisch overleg (12 600, hoofdstuk XV, nr. 10).

Deze brief is al gedrukt en rondgedeeld;

4°. een brief van de Staatssecretaris van Sociale Zaken met gegevens over de sociale verzekering over de periode 1970 tot en met 1973 (12 600, hoofdstuk XV, nr. 9).

Deze brief is al gedrukt en rondgedeeld;

5°. een brief van de secretaris-generaal van het Europees Parlement, over het voorstel van de Commissie van de Europese Gemeenschappen aan de Raad betreffende het jaarverslag over de economische situatie van de Gemeenschap.

Deze brief ligt op de griffie, ter inzage van de leden;

6°. een telegram van de voorzitter van de Knesseth van Israël met betrekking tot de standpuntbepaling van het volk van Nederland en zijn vertegenwoordigers in het parlement, inzake de situatie in het Midden-Oosten.

Dit telegram ligt op de griffie, ter inzage van de leden;

7°. een telegram van de Sosjale Joenit te 's-Gravenhage, over het optreden van de Haagse kinderpolitie.

Dit telegram ligt op de griffie, ter inzage van de leden;

8°. de volgende brieven:

een, van de wereldfederalistenbeweging Nederland te Amsterdam, ten geleide van een afschrift van een brief aan de Minister van Buitenlandse Zaken, over de Nederlandse bijdrage aan het luchttransport van Pakistaanse krijgsgevangenen e.a.;

een, van H. W. de Groot te Hoogvliet, over de olieboycot; een aantal, van werkende jongeren, over het jeugdloon.

Al deze brieven liggen op de griffie, ter inzage van de leden; voor zoveel nodig is kopie gezonden aan de betrokken commissies;

9°. van de bibliothecaris van de Rijksuniversiteit te Utrecht het academisch proefschrift van W. A. Beck: „Basisedemocratie“.

Dit boekwerk is opgenomen in de bibliotheek der Kamer.

De verslagen zijn al gedrukt en rondgedeeld over:

hoofdstuk IV (Kabinet voor Surinaamse en Nederlands-Antilliaanse Zaken) der rijksbegroting voor het dienstjaar 1974 (12 600);

de ontwerpen van (rijks) wet:

Wijziging van de Algemene burgerlijke pensioenwet en andere overheidspensioenwetten (11 049);

Naturalisatie van Hermine Baira en 23 anderen (12 509);

Naturalisatie van Chin, Seoe Joe en 32 anderen (12 510);

Naturalisatie van Backx, Joannes Leonardus Franciscus en 23 anderen (12 612);

Naturalisatie van Arisiaman, Karel en 29 anderen (12 613);

Naturalisatie van Benjamins, Leopold Martin en 31 anderen (12 614);

Naturalisatie van Ahmed ben Abdelkader Rahali en 24 anderen (12 615);

Naturalisatie van Bigotto, Lionello Giovanni en 23 anderen (12 616);

Naturalisatie van Alfons, Juliana en 29 anderen (12 621);

Naturalisatie van Ahmed Ben Abdellah en 23 anderen (12 622);

Naturalisatie van Bennett, Oscar Lawrence en 21 anderen (12 627, R 925);

Naturalisatie van Kainama, Karel Frederik en 24 anderen (12 655) en

Naturalisatie van de Fretes, Maria Augustina en 21 anderen (12 664).